

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАКАРОВ МАРК АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.132:343.296

ДИСЕРТАЦІЯ
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **М.А. Макаров**

Науковий консультант **Удалова Лариса Давидівна,**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних і правових основ судового контролю у кримінальному процесі.

Проведено аналіз етапів становлення та розвитку законодавства незалежної України щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі: перший етап – 1991–2012 роки (період дії КПК 1960 р.); 2 етап – з 2012 р. і донині.

Розкрито стан наукових проблем щодо поняття та видів судового контролю у кримінальному процесі. Сформульовано авторське визначення цього поняття. Констатовано, що окрім попереджувального та подальшого судового контролю, є третій його вид, під час якого слідчий суддя встановлює та поновлює процесуальні строки, розглядає відводи, допитує свідка, потерпілого в судовому засіданні, вирішує питання про речові докази.

Розглянуто організаційно-правові аспекти обрання слідчого судді у суді першої інстанції. Здійснена класифікація повноважень слідчого судді та рішень, які ним приймаються. Наголошується на тому, що слідчий суддя є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні.

Проаналізовано питання про межі судового контролю у кримінальному процесі. Зроблено висновок, що слідчий суддя має приймати рішення про: ексгумацію трупа, якщо родичі покійного заперечують проти цього; проведення примусового освідування особи; усунення захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо він, зловживаючи своїми правами,

перешкоджає встановленню обставин вчиненого кримінального правопорушення, а також є свідком і в зв'язку з цим допитувався або підлягає допиту. За рішенням слідчого судді повинні застосовуватися запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту та застави.

Показано особливості порядку прийняття слідчим суддею рішень про застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як привід, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, запобіжні заходи.

Сформульовані пропозиції, які спрямовані на вдосконалення цього порядку, а саме: доповнити стст. 142, 146, 163, 194 КПК України положеннями про постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотань про здійснення приводу, накладення грошового стягнення, тимчасовий доступ до речей і документів, застосування запобіжного заходу, якщо вони подані без додержання встановлених вимог; надати слідчому судді право за клопотанням сторін заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування приводу, тимчасового доступу до речей і документів, накладення грошового стягнення та скасування цього заходу; виключити зі стст. 151, 156, 172, 193 КПК України положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, застосування запобіжного заходу; зобов'язати прокурора або слідчого брати участь під час розгляду клопотань про здійснення приводу, арешт майна, накладення грошового стягнення та скасування цього заходу. Неявка підозрюваного, його захисника у судові засідання не повинна перешкоджати розгляду клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади; встановити строки: розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; подання учасником кримінального провадження

клопотання про скасування ухвали слідчого судді про накладення на нього грошового стягнення; подання прокурором клопотань про продовження строків тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та відсторонення від посади; звернення слідчого, прокурора до слідчого судді з клопотанням про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене; передбачити вимоги до клопотань прокурора про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, а також до ухвал слідчого судді про здійснення приводу, накладення грошового стягнення; деталізувати порядок розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу, визначити процедуру розгляду клопотання підозрюваного, його захисника, іншого власника чи володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про скасування арешту майна, а також клопотання прокурора, слідчого про зміну запобіжного заходу.

Констатовано, що слідчому судді слід надати право приймати рішення про продовження строку затримання не більше ніж на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини. Рішення про продовження строку застосовування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до шести місяців повинен приймати суддя апеляційного суду, а до дванадцяти місяців – суддя Верховного Суду.

Розглянуто повноваження слідчого судді щодо надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій. Аргументовано, що слід доповнити: ст. 234 КПК України положенням про подання клопотання про обшук до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, та має бути розглянуто негайно слідчим суддею після його надходження у закритому судовому засіданні; ч. 3 ст. 233 цього Кодексу нормою, що протягом 24 годин з моменту проведення обшуку слідчий, прокурор зобов'язаний надати слідчому судді протокол цієї слідчої (розшукової) дії, та необхідні матеріали кримінального провадження. Слідчий суддя перевіряє наявність підстав для обшуку та постановляє ухвалу про

законність чи незаконність його проведення; ч. 2 ст. 237 КПК України положенням, що огляд житла чи іншого володіння особи, за винятком огляду місця події, проводиться за згодою його власника або на підставі ухвали слідчого судді.

Здійснений розгляд повноваження слідчого судді з надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Доведено, що слідчий суддя місцевого суду має давати дозвіл на проведення тих дій, які не обмежують конституційні права особи на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Запропоновано доповнити ст. 225 КПК України положеннями про вимоги до клопотання сторін кримінального провадження про проведення допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування у судовому провадженні; строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання; рішення, які приймаються слідчим суддею за результатами його розгляду.

Проаналізовано порядок прийняття слідчим суддею за клопотанням сторони захисту рішення про залучення експерта. Відмічається, що неприбуття особи, яка подала це клопотання, не повинно перешкоджати його розгляду. Експерт має залучатися також за клопотанням потерпілого. Обґрунтовано, що ч. 3 ст. 242 КПК України необхідно доповнити положенням про прийняття слідчим суддею за клопотанням сторони кримінального провадження рішення про примусове залучення підозрюваного, потерпілого, свідка до проведення медичної чи психіатричної експертизи, якщо вони відмовляються від їх проведення.

Зазначено, що потребує вдосконалення порядок розгляду та вирішення слідчим суддею питання про: відводи під час досудового розслідування; поновлення процесуальних строків; встановлення строку, протягом якого сторона кримінального провадження повинна ознайомитися з матеріалами, до яких надано доступ; відбирання біологічних зразків; реалізацію, технологічну

переробку або знищення речових доказів, зазначених у ч. 6 ст. 100 КПК України.

Розкрито предмет оскарження. Запропоновано надати заінтересованим особам право оскаржувати слідчому судді рішення слідчого, прокурора про проведення досудового розслідування або про відмову у цьому; затримання особи за підозрою у вчиненні злочину; продовження строку досудового розслідування; проведення спеціального досудового розслідування.

Вказано, що потрібно розширити перелік суб'єктів оскарження, та визначити їх права та обов'язки під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора. Здійснений аналіз рішень слідчого судді, які приймаються за результатами проведення судового розгляду: скасувати рішення слідчого чи прокурора; зобов'язати припинити дію; зобов'язати вчинити певну дію; відмовити у задоволенні скарги. Висловлена пропозиція доповнити главу 26 КПК України низкою статей, які мають визначати особливості розгляду слідчим суддею скарг на те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора.

Розкрито особливості здійснення слідчим суддею контролю за дотриманням процедури видачі особи (екстрадиції). Обґрунтовано, що слід конкретизувати у ст. 584 КПК України порядок розгляду слідчим суддею клопотання прокурора про застосування тимчасового та екстрадиційного арештів; удосконалити процедуру судового розгляду клопотання прокурора про продовження екстрадиційного арешту, перевірки підстав для подальшого тримання особи під вартою, здійснюваної за скаргою особи, до якої застосовано цей арешт, її захисника чи законного представника; виключити ст. 585 з КПК України, яка регламентує застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави; доповнити ст. 582 цього Кодексу нормою про порядок розгляду слідчим суддею скарги на рішення уповноваженої службової особи про затримання особи, яка розшукується іноземною державою; деталізувати у ст. 591 КПК України порядок розгляду слідчим суддею скарги на рішення

центрального органу України про видачу особи (екстрадицію); у ч. 3 ст. 588 цього Кодексу визначити суд, до якого прокурор повинен подати клопотання про затвердження згоди особи на спрощену видачу, строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання, а також процедуру проведення судового розгляду.

Ключові слова: судовий контроль, слідчий суддя, заходи забезпечення кримінального провадження, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оскарження, видача особи (екстрадиція).

SUMMARY

M. Makarov. Judicial Control in the Criminal Process: Theoretical and Legal Bases. – Research paper (manuscript).

PhD thesis in Law, major 12.00.09 «Criminal Process and Criminalistics, Forensic Examination, Operative-Investigative Activity» (081 – Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

Thesis presents research of the theoretical and legal foundations of judicial control in the criminal process.

The analysis of the stages of formation and development of the legislation of independent Ukraine regarding the implementation of judicial control in the criminal process was carried out: the first stage: 1991–2012 (the period of the Criminal Procedure Code of Ukraine of 1960 in force); the second stage: from 2012 until today.

The state of scientific problems concerning the concept and types of judicial control in the criminal process is revealed. The author's definition of this concept is formulated. It is stated that besides preventive and follow-up judicial control, there is a third form, during which the investigating judge establishes and resumes the procedural deadlines, examines the drafts, interrogates the witness, the victim in a court session, decides on the issue of material evidence.

The organizational and legal aspects of the election of an investigating judge in the court of first instance are considered. The classification of the powers of the investigating judge and the decisions taken by them are carried out. It is noted that the investigating judge is the subject of evidence in a criminal proceeding.

The question of the limits of judicial control in the criminal process is analyzed. It is concluded that the investigating judge should decide on: exhumation of the corpse if relatives of the deceased object to it; conducting compulsory education of a person; removal of a defense counsel from participation in a criminal proceeding if he or she, in abusing his or her rights, prevents the establishment of the circumstances of the committed criminal offense, as well as being a witness and in this connection interrogated or subject to interrogation. According to the decision of the investigator, the judge should apply preventive measures in the form of detention, home arrest and pledge.

The peculiarities of the order of acceptance by the investigating judge of decisions on the application of such measures for ensuring criminal proceedings, as an excuse, imposing a pecuniary punishment, a temporary restriction on the use of special law, removal from office, temporary access to things and documents, seizure of property, and precautionary measures are shown.

The proposals made to improve this order are: to supplement Articles 142, 146, 163, 194 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with the provisions on the decision by the investigating judge to order the prosecutor to return the petition for the implementation of the cause, imposition of a fine, temporary access to things and documents, application a precautionary measure, if submitted without compliance with the established requirements; to provide the investigating judge with the right, at the request of the parties, to hear any witness or to investigate any material relevant to the decision on the use of the cause, temporary access to things and documents, imposition of a pecuniary charge and the cancellation of the measure; to exclude from Articles 151, 156, 172, 193 of Criminal Procedure Code of Ukraine the provision on the right of an investigating judge on his own initiative to hear any witness or to investigate any material relevant to the question of the temporal restriction of the use

of special law, removal from office, arrest of property, application of preventive measure; to oblige the prosecutor or investigator to take part in the consideration of applications for the implementation of an act, seizure of property, imposition of a pecuniary charge and the cancellation of this measure. The absence of the suspect, his or her defense counsel in a court session should not prevent the consideration of applications for a temporary restriction on the use of special law, removal from office; to establish the terms: consideration of the petition for temporary access to things and documents; submission by the participant of a criminal proceeding of a request for the cancellation of the decision of the investigating judge on imposing a monetary penalty on him or her; submission by the prosecutor of petitions for the extension of time limits for the use of special law and removal from office; the application of the investigator, the prosecutor to the investigating judge with the petition for the seizure of property, which was not temporarily seized; to provide for the requirements for the prosecutor's request to extend the time limit for the use of special law, removal from office, as well as to the decisions of the investigating judge on the implementation of the cause, imposition of a fine; detail the procedure for examining a motion by the investigating judge on the application of a preventive measure, determine the procedure for consideration of a petition of a suspect, his counsel, other owner or possessor of property, a representative of a legal entity in respect of which proceedings are being conducted, the cancellation of property seizure, and the petition of the prosecutor, investigator on changing the pre-trial restrictions.

It was stated that the investigating judge should be given the right to decide on the extension of the detention period for a maximum of 48 hours if additional information on the identity of the suspect or other circumstances is necessary to apply a preventive measure in the form of detention. A judge of the Court of Appeal, and up to twelve months, a judge of the Supreme Court shall decide on the extension of the period of application of a preventive measure in the form of detention for up to six months.

The powers of the investigating judge regarding granting permission to conduct investigative (search) actions are considered. It is argued that it should be supplemented: Article 234 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with regard to the provision of a petition for a search to a court of first instance within the territorial jurisdiction of which is a pre-trial investigation body and must be considered immediately by an investigating judge after it has been received in a closed court session; Part 3 of Article 213 of this Code is a norm that, within 24 hours from the moment of the search, the investigator, the prosecutor is obliged to provide the investigating judge with the protocol of this investigative (search) action, and the necessary materials of criminal proceedings. The investigating judge verifies the existence of grounds for a search and decides on the legality or illegality of its conduct; Part 2 of Article 237 of the Criminal Procedure Code of Ukraine states that the review of housing or other possession of a person, with the exception of the inspection of the place of the event, is carried out with the consent of its owner or on the basis of the order of the investigator the judge.

Consideration of the powers of the investigating judge to grant permission to hold secret investigators (investigators) actions. It is proved that the investigating judge of the local court should give permission to conduct those actions that do not restrict the constitutional rights of the person to the inviolability of the home, the secret of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence.

It is proposed to supplement Article 252 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with the provisions on: requirements for petitioning parties of criminal proceedings for conducting interrogation of a witness or a victim during a pre-trial investigation in a court proceeding; the period within which the investigating judge should consider the petition; decisions made by the investigating judge on the results of his consideration.

The procedure of acceptance by the investigating judge at the request of the party of protection of the decision to involve the expert is analyzed. It is noted that the absence of the person who filed this petition should not interfere with its

consideration. The expert should also be involved at the request of the victim. It is substantiated that Part 3 of Article 242 of the Criminal Procedure Code of Ukraine should be supplemented with the provision on the acceptance by the investigating judge, at the request of the party of criminal proceedings, of the decision to compel the suspect, victim, witness to a medical or psychiatric examination if they refuse to conduct it.

It is noted that the procedure of consideration and resolution by the investigating judge needs to be improved with the question of: detaining during the pre-trial investigation; renewal of procedural time limits; establishing a time period within which the party to the criminal proceedings must review the materials to which access has been granted; sampling of biological samples; realization, technological processing or destruction of material evidence, specified in Part 6 of Article 100 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The object of appeal is disclosed. It is proposed to give interested persons the right to appeal to the investigating judge the decision of the investigator, prosecutor about: conducting a pre-trial investigation or refusing to do so; detention of a person on suspicion of committing a crime; extension of the term of pre-trial investigation; conducting a special pre-trial investigation.

It is specified that it is necessary to expand the list of subjects of appeal and to determine their rights and obligations during the consideration by the investigating judge of complaints about the decision, action or inaction of the investigator and the prosecutor. An analysis of the decisions of the investigating judge, which are taken on the results of the trial: the decision of the investigator or prosecutor is canceled; order to stop the action; to force a certain action; refuse to satisfy the complaint. The proposal to supplement chapter 26 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with a number of articles, which should determine the peculiarities of consideration of the investigator judge complaints on a particular decision, action or omission of the investigator, prosecutor.

The peculiarities of the investigation by the judge of the control over observance of the procedure for issuing a person (extradition) are revealed. It is

substantiated that it is necessary to: specify in Articles 584, 584 of the Criminal Procedure Code of Ukraine the procedure of consideration by the investigating judge of the prosecutor's application for the application of temporary and extradition arrests; to improve the procedure for judicial review of a prosecutor's application for the extension of extradition arrest, verification of grounds for further detention in a person's detention under the complaint of the person to whom the arrest was applied, his or her defense counsel or legal representative; to exclude Article 585 from the Criminal Procedure Code of Ukraine, which regulates the use of a preventive measure not related to detention, to ensure the extradition of a person at the request of a foreign state; to supplement Article 582 of this Code with the norm on the procedure for consideration by an investigating judge of a complaint against a decision of an authorized official on the detention of a person sought by a foreign state; detailing, in Article 591 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the procedure for consideration by an investigating judge of a complaint against a decision of the central body of Ukraine on extradition (extradition); in Part 3 of Article 588 of this Code, determine the court to which the prosecutor must file a petition for approval of the consent of the person for a simplified extradition, the period within which the investigating judge should consider the petition, as well as the procedure for conducting court proceedings.

Keywords: judicial control, investigating judge, measures for providing criminal proceedings, investigating (investigatory) actions, secret investigative (search) actions, appeals, extradition (extradition).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

монографії:

1. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному провадженні: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 340 с.
2. Макаров М.А. Теорія та практика здійснення судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2017. 434 с.

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

3. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 142–147.
4. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2. С. 217–221.
5. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді бездіяльності слідчого та прокурора. *Держава і право*. 2015. Випуск 67. С. 374–383.
6. Макаров М.А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 138–143.
7. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. *Право і суспільство*. 2015. № 6. Ч. 3. С. 182–187.
8. Макаров М.А. Щодо розширення повноважень слідчого судді в кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Випуск 3–2. Том 3. С. 267–271.
9. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження. *Судова апеляція*. 2015. № 2. С. 33–40.

10. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора при застосування заходів безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8 (236). С. 49–52.
11. Макаров М.А. Розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення приводу. *Судова апеляція*. 2015. № 3. С. 83–88.
12. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про накладення грошового стягнення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Випуск 4. Том. 3. С. 104–106.
13. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про відсторонення від посади. *Держава і право*. 2015. Випуск 69. С. 335–345.
14. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна. *Юридична наука*. 2015. № 10 (52). С. 200–206.
15. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора, передбаченого п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України. *Вісник Запорізького Національного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 3. С. 161–166.
16. Makarov M.A. Authorization of covert investigative (detective) actions by the investigating judge. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. Випуск 4 (97). С. 238–248.
17. Макаров М.А. Судовий контроль за проведенням у невідкладних випадках обшуку у житлі чи іншому володінні особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3. Том 2. С. 211–216.
18. Макаров М.А. Окремі аспекти продовження строку тримання підозрюваного під вартою. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Випуск 1 (10). С. 249–252.
19. Макаров М.А. Сроки обжалования и рассмотрения следственным судьей жалоб на решения, действия или бездействие следователя и прокурора. *LEGEA SI VIATA*. Молдова. 2015. № 5. С. 29–32.
20. Макаров М.А. Щодо оскарження слідчому судді рішення слідчого та прокурора про початок досудового розслідування. *Jurnalul juridic national: teorie si practika*. Молдова. 2015. № 4/2 (14). С. 129–131.

21. Макаров М.А. Деякі аспекти розгляду слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. *Jurnalul juridic national: teorie si practika*. Молдова. 2015. № 5–2 (15). С. 104–106.

22. Макаров М.А. Надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. *Visegrad journal on human rights*. Словачька республіка. 2015. № 5/2. С. 73–79.

23. Макаров М.А. Деякі питання застосування запобіжних заходів. *Visegrad journal on human rights*. Словачька республіка. 2015. № 6/1. С. 108–114.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Макаров М.А. Суб'єкти оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора // *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-практичний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22–23 квіт. 2015 року). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 140–141.

25. Макаров М.А. Зупинення досудового розслідування: деякі проблемні питання // *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 12 черв. 2015 року). Київ: «Дакор», 2015. С. 144–147.

26. Макаров М.А. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження // *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 23 жовт. 2015 року). Кривий Ріг: Донецький юрид. ін-т. МВС України, 2015. С. 134–138.

27. Макаров М.А. Порядок вирішення слідчим суддею питання про привід // *Актуальні проблеми судового права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 року). Харків: Право, 2015. С. 67–68.

28. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про проведення експертизи // *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє*:

матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 6–7 листоп. 2015 року). Харків: Східноукраїнська юридична організація, 2015. С. 113–114.

29. Макаров М.А. Встановлення слідчим суддею строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження // *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 листоп. 2015 року). Одеса: «Юридична література», 2015. С. 191–193.

30. Макаров М.А. Поновлення та встановлення процесуальних строків слідчим суддею // *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листопада 2015 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. С. 83–86.

31. Макаров М.А. Допит слідчим суддею свідка та потерпілого під час досудового розслідування у досудовому засіданні // *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20–21 листоп. 2015 року). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2015. С. 42–44.

32. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про здійснення спеціального досудового розслідування // *Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ у процесі євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27–28 листоп. 2015 року). Дніпро: Дніпропетр. гуманіт. ун-т., 2015. Ч. 2. С. 180–182.

33. Макаров М.А. Усунення захисника від участі у кримінальному провадженні за рішенням слідчого судді // *Процесуальний та криміналістичний аспекти досудового розслідування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 квіт. 2016 року). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 191–193.

34. Макаров М.А. Судовий контроль за поміщенням неповнолітніх в приймальник-розподільник для дітей // *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 24–25 черв. 2016 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2016. С. 128–130.

35. Макаров М.А. Рішення слідчого судді про примусове залучення особи для проведення експертизи // *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 105–107.

36. Макаров М.А. Рішення слідчого судді про отримання зразків для проведення експертизи // *Актуальні питання досудового розслідування*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 21 жовт. 2016 року). Кривий Ріг: Донецький юрид. ін-т МВС України, 2017. С. 136–138.

37. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій // *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2016 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 115–117.

38. Макаров М.А. Вирішення слідчим суддею питання про долю речових доказів // *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2016 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 310–313.

39. Макаров М.А. Деякі аспекти застосування екстрадиційного арешту // *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 січ. 2017 року). Одеса: Причорноморська фундація права, 2017. С. 103–105.

40. Макаров М.А. Деякі питання здійснення судового контролю за видачею особи (екстрадиція). // *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю.М. Грошевого (Харків, 16 груд. 2016 р.). Харків: Право, 2017. С. 302–307.

41. Макаров М.А. Розгляд слідчим суддею скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію) // *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя,

27–28 січ. 2017 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 105–107.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

Басиста І.В. Рецензія на монографію Макарова М.А. на тему: «Судовий контроль у кримінальному провадженні». *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2016. № 1 (13). С. 228–230.

Чаплинський К.О. Рецензія на монографічне дослідження М.А. Макарова «Судовий контроль у кримінальному провадженні». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Збірник наукових праць. 2016. № 3 (82). С. 234–236.

Гловюк І.В. Новітнє дослідження судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 255–258.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	21
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	31
1.1. Розвиток кримінального процесуального законодавства щодо здійснення судового контролю	31
1.2. Слідчий суддя як суб'єкт здійснення судового контролю.....	57
1.3. Поняття та види судового контролю у кримінальному процесі.....	75
1.4. Межі судового контролю у кримінальному процесі.....	85
Висновки до розділу 1.....	97
РОЗДІЛ 2. РІШЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	99
2.1. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження.....	99
2.2. Рішення про привід.....	108
2.3. Рішення про накладення грошового стягнення.....	117
2.4. Рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.....	126
2.5. Рішення про відсторонення від посади.....	135
2.6. Рішення про тимчасовий доступ до речей і документів	144
2.7. Рішення про накладення арешту на майно.....	155
2.8. Рішення про застосування запобіжних заходів	168
Висновки до розділу 2	200
РОЗДІЛ 3. ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ	206
3.1. Дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи.....	206
3.2. Дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.....	224

3.3. Допит свідка та потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні.....	235
3.4. Прийняття рішення про проведення експертизи.....	244
3.5. Прийняття рішення про проведення інших процесуальних дій.....	257
Висновки до розділу 3.....	287
РОЗДІЛ 4. ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧОМУ СУДДІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА.....	290
4.1. Предмет оскарження.....	290
4.2. Суб'єкти, строки та порядок оскарження.....	320
4.3. Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора.....	338
Висновки до розділу 4.....	352
РОЗДІЛ 5. ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕНЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ВИДАЧІ ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЇ).....	354
5.1. Рішення про застосування тимчасового та екстрадиційного арештів.....	354
5.2. Розгляд скарг на рішення про затримання та видачу особи (екстрадицію).....	367
5.3. Затвердження згоди особи на застосування спрощеного порядку її видачі з України.....	379
Висновки до розділу 5.....	386
ВИСНОВКИ	387
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	394
ДОДАТКИ.....	465

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
КПК 1960 р.	Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р.
КК	Кримінальний кодекс України
КСУ	Конституційний Суд України
ПВСУ	Пленум Верховного Суду України
ВССУ	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ст.	стаття
стст.	статті
ч.	частина
чч.	частини
п.	пункт
пп.	підпункти
абз.	абзац

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією з функцій судової влади в Україні є судовий контроль у кримінальному процесі. У п. 18 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України зазначено, що здійснення цього контролю належить до повноважень слідчого судді. Діяльність слідчого судді має важливе значення, оскільки від його рішень залежить хід та результати досудового розслідування, гарантування охорони прав, свобод та законних інтересів учасників процесу, а значить, і реалізація завдань кримінального провадження в цілому.

На виконання цих завдань слідчий суддя уповноважений: приймати рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; надавати дозвіл на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; розглядати скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора; вирішувати деякі питання щодо видачі осіб (екстрадиції).

За даними судової статистики, у 2016 р. слідчі судді розглянули майже 486 тис. клопотань слідчих, прокурорів та інших осіб, що на 4,8 % більше порівняно з 2015 р., із яких задоволено 410,1 тис. клопотань, або 84,4 % від кількості розглянутих. У тому числі розглянуто 50,5 тис. клопотань про застосування запобіжних заходів, із яких задоволено 34,2 тис. або 67,7 % від кількості розглянутих. Слідчим суддям надійшло на розгляд 86,2 тис. скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Розглянуто (без повернутих) 73,5 тис. скарг, із яких задоволено 32,1 тис., або 43,7 % від кількості розглянутих. У першому півріччі 2017 р. на розгляд слідчих суддів надійшло 294,3 тис. клопотань слідчих, прокурорів про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, 47,2 тис. скарг на рішення, дії, чи бездіяльність слідчого, прокурора. Ці дані свідчать про те, що діяльність

слідчих суддів є важливою гарантією дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Під час дії КПК України 1960 р. окремі питання здійснення судом контрольних повноважень досліджували вітчизняні науковці: Ю.П. Алєнін, В.Д. Бринцев, С.Г. Герасименко, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, І.І. Зарева, О.В. Калиновський, О.В. Капліна, Д.П. Кисленко, І.М. Коз'яков, О.В. Кондратьєв, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, М.А. Маркуш, В.Т. Нор, П.П. Пилипчук, М.А. Погорецький, В.В. Ринда, М.М. Сичук, Ю.В. Скрипіна, А.Р. Туманянц, П.В. Цимбал, В.І. Чорнобук, М.Г. Шавкун, О.Г. Шило, А.І. Яковинець та ін. Значний внесок у розвиток теорії судового контролю у кримінальному процесі зробили зарубіжні науковці, зокрема: М.М. Ковтун, Н.О. Колоколов, В.О. Лазарева, Н.Г. Муратова, В.Я. Яблоков та ін.

Після прийняття КПК України 2012 р. різні аспекти порядку реалізації слідчим суддею наданих йому повноважень розглядали О.В. Білоус, Д.М. Валігура, С.В. Єськов, С.В. Завада, Т.Г. Ільєва, Н.С. Карпов, О.Б. Комарницька, О.М. Коріняк, Є.Д. Лук'янчиков, М.М. Ольховська, В.О. Попелюшко, О.І. Полухович, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, Р.І. Тракало, Л.Д. Удалова, О.Г. Яновська та ін. Напрацювання цих вчених створили фундаментальне підґрунтя для подальшого наукового пошуку.

При застосуванні слідчими суддями наданих їм повноважень виникають численні труднощі, пов'язані з недосконалістю кримінального процесуального закону. Багато теоретичних положень їх діяльності залишаються недостатньо розробленими, дискусійними та суперечливими. Відтак, існує необхідність у науковому забезпеченні нормативно-правового регулювання порядку здійснення слідчими суддями контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Вказані обставини вплинули на обрання теми дисертаційного дослідження та свідчать про її актуальність.

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення науково

обґрунтованих засад діяльності слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- визначити етапи розвитку кримінального процесуального законодавства України щодо здійснення судового контролю;
- сформулювати поняття судового контролю та визначити його види;
- з'ясувати межі судового контролю;
- встановити особливості прийняття слідчим суддею рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- визначити порядок надання слідчим суддею дозволу на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;
- з'ясувати предмет, суб'єктів, строки, порядок оскарження і розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора;
- розкрити повноваження слідчого судді при застосуванні процедури видачі особи (екстрадиції);
- внести пропозиції щодо удосконалення законодавчого регулювання порядку здійснення судового контролю у кримінальному процесі.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються під час застосування слідчим суддею повноважень зі здійснення судового контролю у кримінальному процесі.

Предмет дослідження – судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація відповідає положенням Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада

2015 р. № 1393-р, Плану дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленого Радою з питань судової реформи 17 березня 2015 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 24 червня 2014 р. (протокол № 14).

Методи дослідження. Для досягнення поставлених мети і задач використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема: *історико-правовий* – під час дослідження розвитку законодавства щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі (підрозділ 1.1.); *формально-юридичний* – під час аналізу порядку прийняття слідчим суддею рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, видачу особи (екстрадицію) та проведення інших процесуальних дій (розділи 2–5); *порівняльно-правовий метод* – при аналізі, зіставленні та виявленні шляхів імплементації до чинного КПК України окремих положень кримінального процесуального законодавства інших країн (підрозділи 1.2, 1.4, 2.8, 4.1, розділ 5); *статистичний та соціологічний методи* – при анкетуванні слідчих, прокурорів, слідчих суддів, вивченні матеріалів слідчої та судової практики (підрозділи 1.4, 2.8, 3.1, 3.3, 4.3.); *формально-логічний метод та метод моделювання* – під час розроблення та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення окремих положень КПК України (підрозділи 1.2.–1.4, розділи 2–5).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за 2013–2017 роки, рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України, результати вивчення 457 матеріалів кримінальних

проваджень, дані опитування 364 слідчих, 125 прокурорів, 96 слідчих суддів протягом 2015–2017 років.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних аспектів діяльності слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні. У роботі сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані й важливих для юридичної науки та практики, зокрема:

вперше:

- запропоновано доповнити КПК України окремою главою «Судовий контроль у кримінальному провадженні», у якій мають визначатися усі повноваження слідчого судді;

- доведено, що крім попереджувального (дозвільного) та подальшого є третій вид судового контролю у кримінальному процесі – це повноваження слідчого судді встановлювати та поновлювати процесуальні строки, розглядати відводи, здійснювати допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, вирішувати питання про речові докази;

- визначено, що слідчому судді доцільно надати право продовжувати строк затримання не більше ніж на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини. Слід доповнити ч. 3 ст. 29 Конституції України положенням, що на підставах та у порядку, встановлених законом, строк затримання особи може бути продовжений за рішенням суду;

- обґрунтовується висновок, що потрібно позбавити слідчого суддю права за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- доведено, що директора Національного антикорупційного бюро України необхідно позбавити повноваження за погодженням з прокурором

приймати рішення про накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках фізичних і юридичних осіб;

– визнано, що слід змінити порядок здійснення судового контролю за проведенням у невідкладних випадках обшуку у житлі чи іншому володінні особи. Слідчий суддя має перевірити надані йому слідчим, прокурором матеріали кримінального провадження та постановити ухвалу про законність чи незаконність його проведення;

– розроблено пропозицію, що визначений у ст. 247 КПК України слідчий суддя має надавати дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Слідчий суддя місцевого суду повинен приймати рішення про надання дозволу на проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій;

– запропоновано виключити п. 8 з ч. 1 ст. 303 КПК України, відповідно до якого підлягає оскарженню рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з положеннями, передбаченими главою 39 цього Кодексу;

удосконалено:

– наукові погляди на визначення поняття судового контролю у кримінальному процесі як діяльності слідчого судді в стадії досудового розслідування та під час екстрадиційної процедури зі здійснення у порядку, передбаченому КПК України, наданих йому повноважень, метою якої є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні;

– класифікацію повноважень слідчого судді, яка проведена за критерієм предмета правового реагування;

– позицію, що слідчий суддя є суб'єктом доказування, оскільки має окремі повноваження зі збирання та перевірки доказів, здійснює їх оцінку;

– положення щодо розширення предмету оскарження шляхом надання заінтересованим особам права подавати скарги слідчому судді на рішення

слідчого, прокурора про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, продовження строку досудового розслідування;

– наукове обґрунтування, що надання слідчому судді повноваження приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування не узгоджується із функціональним призначенням попереджувального судового контролю у кримінальному провадженні, а тому таке рішення повинен приймати прокурор;

– положення про надання повноважень продовжувати строк тримання підозрюваного під вартою до шести місяців – судді апеляційного суду, а до дванадцяти місяців – судді Верховного Суду;

– обґрунтування тези про необхідність проведення перевірки заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення й приймати рішення про початок або відмову в початку досудового розслідування;

дістало подальший розвиток:

– пропозиція щодо наділення слідчого судді повноваженнями приймати рішення про ексгумацію трупа, якщо родичі покійного проти цього заперечують; примусове освідування особи; усунення захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо він зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню обставин кримінального провадження, затягує досудове розслідування;

– науковий підхід відповідно до якого за ухвалою слідчого судді повинні застосовуватись тільки запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту, застави;

– наукове положення про необхідність виключення з КПК України ст. 585, яка визначає порядок застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи (екстрадиції);

– наукова позиція щодо надання слідчому повноважень приймати рішення про відібрання зразків для проведення експертизи.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації висновки впроваджено та може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо порядку реалізації слідчим суддею контрольних повноважень (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 29 листопада 2016 р. № 46/78 ВР);

– *правозастосовній діяльності* органів досудового розслідування – під час розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, методичних рекомендацій та опрацювання узагальнень судової практики з питань здійснення судового контролю (акти впровадження Головного слідчого управління МВС України від 01 жовтня 2015 р., Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2016 р.);

– *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять із таких дисциплін: «Кримінальний процес», «Теорія судових доказів», «Судова влада в Україні», «Актуальні проблеми застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства» (акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України від 10 вересня 2015 р., Національної академії внутрішніх справ від 30 вересня 2015 р., Донецького юридичного інституту МВС України від 21 жовтня 2015 р., Львівського державного університету внутрішніх справ від 16 червня 2017 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні положення та висновки дисертації оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України» (Одеса, 22–23 квітня 2015 р.); «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування» (Кривий Ріг,

23 жовтня 2015 р.); «Актуальні проблеми судового права» (Харків, 30 жовтня 2015 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (Харків, 6–7 листопада 2015 р.); «Адвокатура: минуле та сучасність» (Одеса, 14 листопада 2015 р.); «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Харків, 20–21 листопада 2015 р.); «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 20–21 листопада 2015 р.); «Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ у процесі євроінтеграції» (Дніпро, 27–28 листопада 2015 р.); «Процесуальний та криміналістичний аспекти досудового розслідування» (Одеса, 14 квітня 2016 р.); «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (Запоріжжя, 24–25 червня 2016 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (Київ, 8 липня 2016 р.); «Актуальні питання досудового розслідування» (Кривий Ріг, 21 жовтня 2016 р.); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (Київ, 24 листопада 2016 р.); «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти» (Київ, 08 грудня 2016 р.); «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (Одеса, 20–21 січня 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотацій, вступу, п'яти розділів, які містять двадцять три підрозділи, висновків, списку використаних джерел (549 найменувань на 71 сторінці) та семи додатків на 31 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 495 сторінок, з них основний текст – 372 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

1.1. Розвиток кримінального процесуального законодавства щодо здійснення судового контролю

Після набуття у 1991 р. Україною незалежності продовжував діяти КПК 1960 р. [1]. У цьому Кодексі на той час не було норм про здійснення судового контролю за діяльністю органів дізнання, слідчих, прокурорів. Про необхідність встановлення такого контролю йшлося у постанові Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» [2]. У розділі II цієї постанови «Основні принципи судово-правової реформи» зазначалось, що одним із таких принципів є «встановлення судового контролю за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень слідчих органів, які обмежують права громадян». У розділі VII «Етапи судово-правової реформи» відмічалось, що перший етап цієї реформи передбачає розробку змін і доповнень до КПК про судову перевірку законності арешту або утримання під вартою особи.

15 грудня 1992 р. приймається Закон України «Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України»[3]. Цим Законом КПК доповнено ст. 99-1 «Оскарження рішень про відмову в порушенні кримінальної справи», ст. 236-1 «Оскарження до суду постанови про відмову в порушенні справи», ст. 236-2 «Розгляд суддею скарги на постанову про відмову в порушенні справи», ст. 236-3 «Оскарження до суду санкції прокурора на арешт», ст. 236-4 «Розгляд судом скарги на санкцію прокурора на арешт», ст. 236-5 «Оскарження до суду постанови про закриття справи», ст. 236-6 «Розгляд суддею скарги на постанову про закриття справи». Крім того, внесені доповнення до стст. 234, 236 КПК, що дії слідчого, прокурора можуть бути оскаржені до суду.

Законодавець надав суду повноваження за скаргами заінтересованих осіб здійснювати контроль за дотриманням порядку винесення органом дізнання,

слідчим та прокурором постанов про відмову у порушенні кримінальної справи, закриття справи, прийняття прокурором рішення про санкціонування арешту. Скарги на вказані постанови могли подаватись до суду тільки після того, як вони були оскаржені до відповідного прокурора і він відмовив у їх скасуванні.

29 липня 1994 р. був прийнятий Закон України «Про запобіжне затримання особи» [4]. У ст. 4 цього Закону визначалось, що затримана особа має право оскаржити до суду постанову про запобіжне затримання в порядку, передбаченому ст. 236-3 КПК. Розгляд скарги здійснюється відповідно до ст. 236-4 цього Кодексу. Йшлося про оскарження постанови начальника органу внутрішніх справ або органу безпеки, санкціонованої прокурором, про затримання до порушення кримінальної справи терміном до 30 діб особи, підозрюваної у готуванні або вчиненні тяжких злочинів у складі організованої групи.

Застосування стст. 236-3, 236-4 КПК виявило численні проблеми. З метою їх розв'язання ПВСУ 30 вересня 1994 р. прийняв постанову № 10 «Про деякі питання, що виникають при застосуванні судами законодавства, яке передбачає оскарження до суду санкції прокурора на арешт» [5, с. 352-355]. У ній роз'яснювалось, що: до суду може бути оскаржена лише санкція прокурора на арешт підозрюваного або обвинуваченого, а не рішення слідчого, органу дізнання про застосування як запобіжного заходу взяття під варту, продовження строку тримання під вартою; заарештований, його захисник і законний представник мають право оскаржити цю санкцію у будь-який момент розслідування справи до направлення її прокуророві з обвинувальним висновком; якщо на момент розгляду скарги буде встановлено, що попереднє слідство закінчено або особу вже звільнено з-під варти, провадження про оскарження санкції прокурора на арешт підлягає закриттю; скарга розглядається районним (міським) судом за місцем знаходження прокурора, який дав таку санкцію; скарги на санкцію військового та міжобласного прокурорів на арешт розглядається відповідно військовим судом гарнізону чи міжобласним судом; у разі неможливості розглянути скаргу за місцем

знаходження прокурора, який дав санкцію на арешт, справа передається головою суду вищого рівня в інший відповідний суд.

Законодавець не визначав, які матеріали прокурор має направити суду для ознайомлення. ПВСУ у вказаній постанові роз'яснив, що до суду надсилаються завірені належним чином копії матеріалів, на підставі яких була дана санкція на арешт, у тому числі обов'язково: копії постанов про порушення кримінальної справи, про притягнення як обвинуваченого, обрання міри запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, копії протоколів затримання та допиту підозрюваного, обвинуваченого. Також відмічалось, що в необхідних випадках суддя може витребувати інші матеріали, які можуть мати значення для вирішення справи, зокрема, про сімейний стан та стан здоров'я заарештованого тощо. Особи, зазначені у ст. 236-3 КПК, мають право разом зі скаргою подавати суду будь-які документи, які, на їх думку, будуть мати значення для правильного і об'єктивного розгляду скарги.

Окремо акцентувалась увага на тому, що розгляд скарг на санкцію прокурора на арешт здійснюється з дотриманням вимог глави 24 КПК, якою передбачені загальні положення судового розгляду кримінальних справ. Про день розгляду скарги суд зобов'язаний повідомити особу, яка її подала, та прокурора, дії якого оскаржуються. Неявка вказаних осіб в судові засідання не є перешкодою для розгляду скарги, за винятком тих випадків, коли суд визнає за необхідне вислухати пояснення особи, яка її подала, в тому числі і заарештованого. Приймаючи рішення за скаргою, суд не має права висловлювати думку щодо достовірності, достатності доказів, доведення обвинувачення, ролі та ступеня участі заарештованого у вчиненні злочину.

Законодавець суттєво розширив межі здійснення судового контролю у кримінальному процесі, прийнявши 28 червня 1996 р. Конституцію України, яка визначила, що: - ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти

злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою (чч. 2, 3 ст. 29); - кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ч. 5 ст. 29); - не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (ч. 2 ст. 30); - кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31); - кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55) [6].

Разом з тим у ст. 13 Розділу XV «Перехідні положення» Основного Закону відмічалось, що протягом п'яти років після набуття чинності Конституцією України зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.

З метою правильного застосування стст. 30, 31 Конституції України ПВСУ надав судам роз'яснення у постанові від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» [7, с. 16-22]. У п.22 цієї постанови зазначалось, що гарантовані стст. 30, 31 Конституції України недоторканність житла і таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції є невід'ємним правом особи. Дозвіл на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, на накладення арешту на кореспонденцію, її виїмку в поштово-телеграфних установах та на зняття інформації з каналів зв'язку надається тільки судом. За результатами розгляду

матеріалів про надання такого дозволу, який здійснюється судом з додержанням таємниці слідства, ухвалюється процесуальне рішення. Крім того, наголошувалось на тому, що ст. 13 Перехідних положень Конституції України на дію ст. 30 (в частині надання дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи) та ст. 31 Основного Закону не поширюється.

При застосуванні стст. 30, 31 Конституції України під час проведення досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності виникли деякі питання. Відповідь на них надав Голова Верховного Суду України у листі від 19 листопада 1996 р. № 16/6 «Про тимчасовий порядок розгляду матеріалів про дачу дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і виїмку її в поштово-телеграфних установах та зняття інформації з каналів зв'язку (телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції)» [8].

У цьому листі, направленому Головам Верховного Суду Автономної Республіки Крим, обласних, міжобласного, Київського і Севастопольського міських судів, військових судів регіонів і Військово-Морських Сил України, було роз'яснено, що оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії, дозвіл на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію, її виїмку та зняття інформації з каналів зв'язку здійснюється тільки судом. До прийняття відповідних законів розгляд таких матеріалів має здійснюватися судом відповідно до норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність, боротьбу з корупцією, організованою злочинністю в частині, що не суперечить Конституції України, та з обов'язковим дотриманням таємниці інформації, що знаходиться в матеріалах оперативно-розшукової або кримінальної справи.

Голова Верховного Суду України звертав увагу на таке: за поданням відповідного органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, дізнання чи досудове слідство, розгляд матеріалів здійснюється невідкладно Верховним Судом Автономної Республіки Крим, обласними та прирівненими до них судами в порядку, що визначається керівництвом цих судів; для розгляду

подання суддя може витребувати від відповідного органу для ознайомлення матеріали, якими обґрунтовується необхідність обмеження конституційних прав особи; розглянувши подання, суддя виносить постанову про дачу дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію, її виїмку в поштово-телеграфних установах чи зняття інформації з каналів зв'язку – телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, або про відмову в застосуванні цих заходів; рішення обласного та прирівняного до нього суду про відмову в застосуванні таких заходів може бути переглянуте Верховним Судом України; постановою судді, який дав дозвіл на застосування заходів, може бути продовжено термін його дії; скасування застосованих заходів здійснюється відповідним органом або судом у разі, коли необхідність цього заходу відпала; дані, одержані в результаті застосування зазначених заходів, долучаються до справи лише у разі, коли вони визнані доказами.

13 січня 2000 р. приймається Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [9]. Ним були внесені зміни та доповнення до КПК, у тому числі і щодо здійснення судового контролю за проведенням досудового розслідування. Цей Кодекс було доповнено ст. 52-5, ч. 1 якої визначала, що постанова органу дізнання або слідчого про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування може бути оскаржена до відповідного прокурора або до суду, а якщо така постанова винесена прокурором – до вищестоящего прокурора або суду.

У розвиток стст. 55, 124 Конституції України 23 травня 2001 р. КСУ прийняв Рішення № 6-рп/2001 у справі щодо конституційності ст. 248-3 Цивільного процесуального кодексу України, в якому визнано неконституційним положення цієї статті в частині непідвідомості судам скарг на акти і дії службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, якщо законодавством встановлено виключно позасудовий порядок оскарження [10]. У мотивувальній частині цього Рішення зазначалось, що «захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання їй

можливості при розслідуванні кримінальної справи оскаржити до суду окремі процесуальні акти, дії чи бездіяльність органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури. Але таке оскарження може здійснюватись у порядку, встановленому КПК. Недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб зазначених органів».

Суттєво були розширені межі судового контролю на стадії досудового розслідування Законом України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» [11]. Суд за поданням органу дізнання, слідчого, узгодженого з прокурором, або поданням прокурора, наділявся повноваженнями приймати рішення про: обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (ст. 165-2 КПК); продовження строків тримання обвинуваченого під вартою (ст. 165-3 КПК); поміщення обвинуваченого у медичний заклад, якщо при проведенні стаціонарної судово-медичної або судово-психіатричної експертизи виникає необхідність тривалого спостереження за ним або дослідження його (ст. 205 КПК); поміщення у приймальник-розподільник для неповнолітніх особи, яка вчинила у віці від одинадцяти до чотирнадцяти років суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК передбачене покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років (ч. 3 ст. 7-3 КПК); усунення захисника від участі у справі (ч. 3 ст. 61-1 КПК); проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177 КПК), примусової виїмки з житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 178 КПК), огляду житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК); накладення арешту на кореспонденцію, її огляд, зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187, ч. 1 ст. 187-1 КПК).

Також цим Законом отримали розвиток положення вищезазначеного Рішення КСУ від 23 травня 2001 р. №6-рп/2001. Законодавець вніс зміни до стст. 236-1, 236-2, 236-5, 236-6 КПК, згідно з якими заінтересовані особи отримали право безпосередньо оскаржувати до суду постанови органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову у порушенні кримінальної справи, про

закриття кримінальної справи. Статтю 52-5 цього Кодексу доповнено положенням про порядок розгляду суддею скарги на рішення органу дізнання або слідчого про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування.

Крім того, підозрюваний отримав право вимагати перевірки судом правомірності затримання (ч. 2 ст. 43-1 КПК). Порядок її проведення регламентували чч. 7, 8 ст. 106 КПК, у яких зазначалось, що у разі оскарження затримання до суду, скарга затриманого негайно надсилається начальником місця попереднього ув'язнення до суду. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження. Якщо подання не надійшло або коли скарга надійшла після закінчення сімдесятигодинного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження. Скарга розглядається з додержанням вимог, передбачених ст. 165-2 КПК. За результатами розгляду суддя виносить постанову про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним. Копія постанови направляється прокурору, органу дізнання, затриманому і начальнику місця попереднього ув'язнення.

30 січня 2003 р. КСУ прийняв Рішення № 3-рп/2003 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 3 ст. 120, ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) [12]. Були визнані такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК, які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи.

Вказане Рішення КСУ обґрунтував такими доводами: - відповідно до КПК постанови слідчого і прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи можуть бути оскаржені до суду (ч. 5 ст. 234, ч. 2 ст. 236). Але

скарги на ці постанови розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті (ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236); - постанова про порушення кримінальної справи щодо певної особи, винесена з недодержанням вимог КПК, зокрема, передбаченими стст. 94-98, може породити наслідки, які виходять за межі кримінально-процесуальних відносин, і завдати такої шкоди конституційним правам і свободам внаслідок несвоєчасного судового контролю, що поновити їх буде нездійсненим; - унеможливлення розгляду судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо певної особи на стадії досудового слідства, відкладення її перевірки судом на стадію попереднього розгляду кримінальної справи або на стадію розгляду її по суті, відстрочка судового контролю обмежують конституційне право людини на судовий захист, який є гарантією всіх прав і свобод людини і громадянина; - право на судовий захист є одним з конституційних прав. А тому положення ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК, які унеможлиблюють розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи, обмежуючи право людини на судовий захист, закріплене ч. 3 ст. 8, чч. 1, 2 ст. 55 Конституції України, порушують вимоги стст. 3, 21, ч. 2 ст. 22, ч. 1 ст. 64 Конституції України, тобто є неконституційними; - скарги до суду на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи повинні розглядатися судом за чинним законодавством у порядку кримінального судочинства. При цьому суд, розглядаючи такі скарги на стадії досудового слідства, перевіряє наявність приводів і підстав для винесення зазначених постанов і не повинен розглядати та вирішувати заздалегідь ті питання, які повинен вирішувати суд при розгляді кримінальної справи по суті, оскільки це буде порушенням конституційних засад правосуддя.

У зв'язку з прийняттям КСУ вказаного Рішення Голова Верховного Суду України 12 лютого 2003 р. направив Головам апеляційних судів України лист № 5-13 н 44, у якому просив орієнтувати місцеві суди, що вони на досудових стадіях кримінального процесу зобов'язані приймати до свого провадження

скарги на постанови про порушення кримінальної справи, що надходять від підозрюваних, обвинувачених, їх захисників та законних представників, і розглядати їх [13, с. 464-465].

У цьому листі відмічалось, що до внесення відповідних змін до КПК суди при розгляді таких скарг мають орієнтуватися на ті норми цього Кодексу, які регулюють порядок здійснення судового контролю за досудовим слідством (зокрема, на ст. 236). Прийнятним є такий порядок: скарга на постанову прокурора, слідчого, органу дізнання про порушення кримінальної справи розглядається суддею одноособово не пізніше 10 днів з дня її надходження до суду; суддя про час розгляду скарги повідомляє прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника та законного представника; перед розглядом справи суддя вивчає надані прокурором матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення кримінальної справи; в судовому засіданні суддя заслуховує пояснення підозрюваного, обвинуваченого, захисника, законного представника (якщо вони з'явилися), з'ясовує думку прокурора з приводу поданої скарги; за результатами розгляду скарги суддя, залежно від того чи були при порушенні кримінальної справи додержані вимоги стст. 94, 97-98 КПК, приймає одне з таких рішень: 1) залишає скаргу без задоволення; 2) скасовує постанову про порушення кримінальної справи і повертає матеріали для проведення додаткової перевірки.

Зверталась увага суддів на те, що при розгляді скарги вони мають з'ясовувати лише питання стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи. Досліджувати докази, давати їм оцінку, в інший спосіб перевіряти питання щодо доведеності винуватості підозрюваного, обвинуваченого, розглядати та вирішувати ті питання, які повинен вирішувати суд при розгляді кримінальної справи по суті, суди не вправі.

14 лютого 2003 р. Генеральний прокурор України направив прокурорам областей, міст Києва та Севастополя лист № 02-22-03 вих., у якому наголошував на тому, що до внесення відповідних змін і доповнень до КПК

необхідно дотримуватись порядку розгляду скарг, визначених у листі Верховного Суду України [14, с. 466]. Відмічалось, що оскарженню підлягають тільки постанови про порушення кримінальної справи щодо певної особи та з мотивів наявності приводів і підстав для їх винесення. Тому прокурор має надавати судді тільки ті матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення кримінальної справи, які свідчать про приводи і підстави для цього. Скарги на цю постанову розглядаються з участю прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів відповідними органами дізнання та досудового слідства.

Рішенням від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003 КСУ також визнав конституційними ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК, згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті. У п.10 мотивувальної частини цього Рішення зазначалось, що перевірка судом на стадії досудового слідства постанови про притягнення як обвинуваченого, враховуючи її зміст, фактично означатиме перевірку достатності зібраних у справі доказів ще до закінчення досудового слідства і передрішатиме питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину ще до розгляду кримінальної справи по суті. Проте згідно з конституційним принципом презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Таким чином, розглядаючи на стадії досудового слідства скарги на постанови слідчого і прокурора про притягнення як обвинуваченого, суд замість здійснення судового контролю досудового слідства виконуватиме функцію судового розгляду кримінальної справи по суті всупереч порядку, визначеному КПК на засадах, встановлених Конституцією України (стст. 59, 61, чч. 1, 2, 3 ст. 62, ст. 63, ч. 1 ст. 64, п.1 ст. 121, стст. 124, 129).

3 квітня 2003 р. приймається Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» [15]. Стаття 156 КПК була

доповнена нормою, яка надала суддям апеляційних суддів повноваження приймати рішення про продовження строків тримання під вартою при ознайомленні обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи. Частина 8 цієї статті визначала, якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з дотриманням місячного терміну до закінчення граничного строку тримання під вартою, але його виявилось недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, зазначений строк може бути продовжено суддею апеляційного суду за поданням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором України чи його заступником, або поданням цього прокурора чи його заступника. Коли у справі беруть участь кілька обвинувачених, яких тримають під вартою, і хоча б одному з них строку, передбаченого ч. 6 цієї статті, виявилось недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, то зазначене подання може бути внесено стосовно того обвинуваченого або тих обвинувачених, які ознайомилися з матеріалами справи, якщо не відпала необхідність у застосуванні до нього або до них взяття під варту і відсутні підстави для обрання іншого запобіжного заходу.

На практиці мали місце випадки неправильного застосування стст. 165-2, 165-3 КПК, які визначали порядок розгляду суддею подань органу дізнання, слідчого, погодженого з прокурором, або подання прокурора, про обрання відносно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також про продовження строків тримання обвинуваченого під вартою.

З тим, щоб застосування цих статей було правильним та однаковим, ПВСУ 25 квітня 2003 р. прийняв постанову № 4 «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» [16, с. 481-491].

Цю постанову 11 червня 2004 р. ПВСУ доповнив пп. 20-1, 20-2, у яких роз'яснювався порядок прийняття суддею апеляційного суду рішення про продовження строку ознайомлення заарештованого обвинуваченого та його

захисника з матеріалами кримінальної справи [17, с.12]. У цих пунктах зазначалось, що при розгляді подання суддя апеляційного суду з'ясовує причини, з яких місячний термін виявився недостатнім для ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, а також перевіряє наявність підстав для скасування чи зміни запобіжного заходу. За змістом закону продовження строку тримання під вартою допускається лише в разі, коли ознайомлення з матеріалами кримінальної справи протягом місяця було неможливо з поважних причин, - в особливо складних, багатоепізодних чи багатотомних справах, у справах про особливо тяжкі злочини чи щодо великої кількості обвинувачених тощо.

Відмічалось, що за змістом чч. 2, 3 ст. 165-3 КПК за результатами розгляду подання суддя апеляційного суду виносить постанову про продовження строку тримання під вартою до закінчення ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами справи або відмовляє у задоволенні клопотання. З урахуванням конкретних обставин справи чи в разі встановлення фактів, які свідчать про зволікання обвинуваченого та його захисника з ознайомленням із матеріалами справи, суддя може визначити строк, протягом якого воно має бути закінчене. В останньому випадку суддя роз'яснює обвинуваченому чи його захисникові, що при подальшому зволіканні слідчий вправі мотивованою постановою визнати, що вони відмовилися від ознайомлення з матеріалами справи і, виконавши вимоги стст. 220-223 КПК, направити її прокуророві в порядку, передбаченому ст. 225 цього Кодексу.

Неоднаково застосовувалось законодавство при вирішенні судами питань, пов'язаних із видачею осіб державам, правоохоронними органами яких вони розшукуються для притягнення до кримінальної відповідальності. Зокрема, деякі суди приймали до свого провадження подання компетентних органів про обрання щодо особи, яка підлягає екстрадиції, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи тимчасового арешту, інші відмовляли у прийнятті таких подань до провадження.

З метою забезпечення однакового застосування законодавства, що регулює питання про видачу осіб іншим державам, та захисту прав і основних свобод людини, ПВСУ 8 жовтня 2004 р. прийняв постанову № 16 «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією» [18, с. 501-504]. У пп.4, 5 цієї постанови роз'яснювалось, що місцеві суди повинні приймати до свого провадження і розглядати по суті подання прокурорів або погоджені з ними подання органів, котрі виконують запити інших держав про видачу, тимчасовий арешт осіб з метою їх доставки під вартою до компетентного органу держави, що надсилає запит, на термін, встановлений Європейською конвенцією або іншим міжнародним договором. Розгляд судами подання про затримання особи чи її тимчасовий арешт має провадитися за правилами, встановленими ст. 165-2 КПК.

Також у п. 6 вказаної постанови ПВСУ зазначалось, що відповідно до ч. 3 ст. 29 Конституції України суди повинні приймати до свого провадження та розглядати по суті скарги осіб, затриманих на підставі запиту іншої держави про екстрадицію, на незаконність затримання, а також скарги їхніх захисників і законних представників. Розгляд таких скарг провадиться за правилами, встановленими чч. 7, 8 ст. 106 КПК. Вирішуючи питання про законність затримання, суддя має враховувати як відповідні положення цього Кодексу щодо порядку затримання та процесуального його оформлення, так і положення відповідного міжнародного договору, у зв'язку з виконанням якого особу було затримано, та наявність необхідних документів, на підставі яких здійснюється екстрадиція (зокрема, запит про видачу, рішення компетентних органів сторони, що звертається із запитом, про затримання чи арешт особи тощо).

Повноваження суду зі здійснення судового контролю були розширені у зв'язку з прийняттям Закону України від 16 грудня 2004 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю, та за розголошення банківської таємниці» [19] та Закону

України від 15 березня 2006 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового вилучення документів виконавчого провадження» [20]. Цими Законами ст. 178 КПК доповнено положеннями, що виїмка документів, які містять банківську таємницю (ч. 3), виїмка документа виконавчого провадження (ч. 4) проводиться тільки за вмотивованою постановою судді. Однак процедура прийняття суддею цього рішення не визначалась.

Після прийняття КСУ вищевказаного Рішення від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003 виникли проблеми з його виконанням, оскільки законодавець, як вже зазначалось, не врегулював порядок розгляду скарг на постанови про порушення кримінальної справи під час досудового розслідування останньої.

Роз'яснення надав ПВСУ у постанові від 11 лютого 2005 р. №1 «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» [21, с. 15-16]. У ній зазначалось, що слід визнати правильною практику тих судів, які при розгляді таких скарг додержуються порядку, визначеного у ст. 236-2 КПК для розгляду скарг на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи. Наголошувалось на тому, що потрібно дотримуватись наступного порядку: скарга на постанову про порушення кримінальної справи розглядається суддею одноособово не пізніше 10 днів із дня її надходження до суду; про час розгляду повідомляється прокурор, особа, щодо якої порушено справу, захисник і законний представник цієї особи, а також потерпілий; перед розглядом кримінальної справи суддя має вивчити надані прокурором матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про її порушення, а в судовому засіданні - заслухати осіб, які з'явилися, а саме пояснення особи, щодо якої порушено справу, захисника, законного представника, потерпілого та міркування прокурора щодо поданої скарги; розглядаючи скаргу на постанову про порушення кримінальної справи, суддя вправі з'ясовувати лише такі питання: чи були наявними на час порушення справи передбачені ч. 1 ст. 94 КПК приводи: чи мала особа, яка порушила справу, достатньо даних, що

вказували на наявність ознак злочину (ч. 2 ст. 94 КПК); чи компетентна особа прийняла рішення про порушення кримінальної справи і чи було додержано нею встановлений для цього порядок (ст. 98 КПК); за результатами розгляду скарги, залежно від того, чи були при порушенні кримінальної справи додержані вимоги стст. 94, 97, 98 КПК, суддя своєю мотивованою постановою залишає скаргу без задоволення або задовольняє її та скасовує постанову про порушення кримінальної справи; в разі скасування зазначеної постанови суддя не вправі закрити справу.

2 червня 2005 р. приймається Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність із Цивільним кодексом України» [22]. Ним були внесені доповнення до ч. 1 ст. 126 КПК, яка визначала, що виключно за рішенням суду накладається арешт на вклади обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії. Разом з тим порядок його прийняття не був регламентований.

Законом України від 14 грудня 2006 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи» [23] КПК був доповнений ст. 236-7 «Оскарження до суду постанови про порушення справи», ст. 236-8 «Розгляд судом скарги на постанову про порушення справи». Крім того, внесені доповнення до низки інших статей цього Кодексу.

У ст. 236-7 КПК передбачалось, що: постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, з дотриманням правил підсудності; скарга на постанову про порушення кримінальної справи щодо особи може бути подана особою, щодо якої було порушено кримінальну справу, її захисником чи законним представником; скарга на постанову про порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину може бути подана до суду особою, інтересів якої стосується порушена

справа, її захисником чи законним представником з достатнім обґрунтуванням порушення прав та законних інтересів відповідної особи; якщо обґрунтування порушення прав та інтересів особи визнано суддею недостатнім, суддя приймає рішення про відмову у відкритті провадження з розгляду скарги; відмова у відкритті провадження не позбавляє права повторно звертатися до суду; суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи протягом усього часу перебування справи у провадженні органу дізнання, слідчого, прокурора до моменту закінчення досудового слідства.

Стаття 236-8 КПК визначала: порядок та строк відкриття провадження за скаргою; обов'язок органу дізнання, слідчого та прокурора, у провадженні якого знаходиться справа, подати у встановлений суддею строк до суду матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи; процедуру розгляду скарги; рішення, які приймаються суддею за результатами її розгляду; строки та порядок їх апеляційного оскарження.

Як вже відмічалось, після внесення 21 червня 2001 р. змін до КПК суд отримав повноваження приймати рішення про проведення слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи, про накладення арешту на кореспонденцію, її огляд, зняття інформації з каналів зв'язку. Однак стст. 177, 178, 187, 187-1 КПК, які регулювали порядок їх прийняття, мали недоліки. Законодавець не визначав вимоги до подань органу дізнання, слідчого про проведення обшуку, огляду чи виїмки, а також до змісту відповідних постанов судді.

З метою правильного та однакового застосування цих статей ПВСУ 28 березня 2008 р. прийняв постанову № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [24, с. 36-43].

У п. 7 цієї постанови роз'яснювалось, що у поданні про проведення обшуку, огляду чи виїмки має бути зазначено адресу житла чи іншого володіння особи, де планується провести ці дії, дані про те, що знаряддя

злочину, речі чи цінності здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети та документи, сліди злочину та інші речові докази, які можуть мати значення для справи, знаходяться в цьому житлі чи іншому володінні особи.

У п. 15 йшлося про те, що у постанові про проведення обшуку повинно бути зазначено назву і склад суду, який розглянув подання; дані про особу, яка внесла подання; відомості про особу, в житлі чи іншому володінні якої необхідно провести обшук; точну адресу житла чи іншого володіння, якщо це автомобіль, то необхідно вказати марку автомобіля та державний реєстраційний номер; дані, на підставі яких суд дійшов висновку про необхідність проведення обшуку в житлі чи іншому володінні конкретної особи. Також у цьому пункті відмічалось, що у постанові про проведення примусової виїмки з житла чи іншого володіння особи мають бути вказані точні дані про предмети, які підлягають вилученню, зокрема їх опис та характеристика. Якщо ці предмети мають номери чи інші дані (наприклад, технічний паспорт), про це суд також зазначає в постанові. Крім того, постанова повинна містити конкретний перелік предметів (речей, документів), що підлягають вилученню. Не допускається при цьому таке формулювання постанови, що допускає її розширювальне тлумачення.

8 квітня 2008 р. Президент України видав Указ № 311/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [25]. Була затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України, у п. 2 Розділу II якої зазначалось, що одним із завдань реформування кримінально-процесуального законодавства має стати удосконалення процедури судового контролю під час досудового розслідування. Тільки з дозволу суду (слідчого судді) за клопотанням прокурора вбачається можливим тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини та основоположних свобод.

Відмічалось, що суд (слідчий суддя) має здійснювати: а) надання дозволу на проведення слідчих дій, пов'язаних з обмеженням прав особи (зняття

інформації з каналів зв'язку, застосування засобів негласного спостереження, огляд і виїмка кореспонденції тощо); б) обрання запобіжного заходу тримання під вартою, відсторонення від посади обвинуваченого та надання дозволу на застосування інших заходів процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням особистих або майнових прав особи. Питання про застосування заходів процесуального примусу має вирішуватися на досудовому засіданні з дотриманням принципів рівності та змагальності за обов'язкової участі сторін обвинувачення і захисту; в) закріплення доказів в окремих випадках (наприклад, допит під час досудового розслідування свідка, життю і здоров'ю якого загрожує небезпека); г) розгляд скарг на дії слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

У 2009 р. дещо змінився порядок розгляду судом скарг на постанову органу дізнання, слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи. Рішенням КСУ № 16-рп/2009 від 30 червня цього року були визнані такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення ст. 236-8 КПК: «у разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк суддя вправі визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення справи» (ч. 7); «неявка якого в судове засідання не перешкоджає розгляду справи» (міститься в ч. 9); «якщо він з'явився у судове засідання» (застосоване у п. 3 ч. 12); «і виносить постанову про відмову в порушенні справи» (міститься в п.2 ч. 16) [26].

З метою однакового та правильного застосування положень стст. 236-7, 236-8 КПК ПВСУ 4 червня 2010 р. прийняв постанову № 6 «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» [27, с. 571-576]. У зв'язку з тим, що окремі положення ст. 236-8 КПК були визнані неконституційними, у цій постанові зверталась увага на те, що суди при розгляді скарг мають враховувати: неподання без поважних причин у встановлений суддею строк до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято

рішення про порушення справи, не може бути підставою для скасування постанови про порушення справи; участь прокурора в судовому розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи є обов'язковою; при скасуванні цієї постанови суддя не вправі постановляти рішення про відмову в порушенні справи.

У 2010 р. законодавець знову розширив повноваження суду щодо надання згоди на проведення виїмки деяких документів. У цьому році приймаються два Закони України: від 4 березня – «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо виїмки матеріальних носіїв секретної інформації» [28]; від 2 грудня – «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» [29]. Статтю 178 КПК було доповнено положеннями, що тільки за вмотивованою постановою судді проводиться виїмка матеріальних носіїв секретної інформації (ч. 3), виїмка оригіналів первинних фінансово-господарських та бухгалтерських документів (ч. 4).

21 травня 2010 р. приймається Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)» [30]. Цей Кодекс був доповнений розділом 9 «Видача особи (екстрадиція)», у якому містилися норми про здійснення судового контролю за кримінально-процесуальною діяльністю органу дізнання та прокурора при застосуванні екстрадиційної процедури. Законодавець визначив, що суддя: розглядає скарги на рішення органу дізнання про затримання особи, яка вчинила злочин за межами України (ч. 7 ст. 461 КПК); приймає рішення про застосування до цієї особи тимчасового арешту на строк, визначений КПК та міжнародним договором України, до отримання запиту про видачу (екстрадицію) (ст. 462 КПК); застосовує до такої особи екстрадиційний арешт після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (ст. 463 КПК); розглядає скарги на рішення компетентного органу про видачу особи (екстрадицію) (ст. 468 КПК).

У 2011 р. до КПК також вносились доповнення щодо здійснення судового контролю за досудовим розслідуванням. Так, 8 квітня цього року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України щодо ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи» [31]. Ця стаття була доповнена ч. 7 такого змісту: «У разі зволікання ознайомлення з матеріалами справи обвинуваченим чи його захисником слідчий за погодженням із прокурором або прокурор вносить до суду за місцем провадження слідства подання, яке суддя розглядає і своєю постановою може визначити строк, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи та заявити клопотання. Після закінчення цього строку обвинувачений і його захисник вважаються ознайомленими з матеріалами справи. На постанову судді прокурором, обвинуваченим чи його захисником протягом трьох діб із дня її винесення може бути подана апеляція. Подання апеляції не зупиняє виконання постанови судді».

З таким доповненням не погодились деякі народні обранці. До КСУ звернулися з конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України, у яких вони клопотали визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) ч. 7 ст. 218 КПК. Необхідність у такому зверненні автори клопотання обґрунтовували тим, що оспорюваними положеннями КПК звужено обсяг права обвинуваченого на захист, встановленого у ч. 2 ст. 63 Конституції України, порушено право захищати в суді свої права і свободи та право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи, передбачені чч. 1, 5 ст. 55 Основного Закону, від порушень і протиправних посягань. На думку народних депутатів України, ч. 7 ст. 218 КПК суперечила чч. 2, 3 ст. 22, ст. 64 Конституції України, відповідно до яких: конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених

Конституцією України; не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, стст. 55, 63 Основного Закону.

Рішенням КСУ № 1-рп/2012 від 18 січня 2012 р. положення ч. 7 ст. 218 КПК визнано конституційним [32]. У ньому вказано, що у цьому Кодексі передбачено можливість встановлення строків для ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами кримінальної справи незалежним та неупередженим судом, який виносить постанову. У такий спосіб гарантуються права обвинуваченого на захист своїх прав і свобод судом та апеляційне оскарження рішення суду. КСУ відмітив, що вимоги КПК узгоджуються з практикою ЄСПЛ та підпунктом «b» п.3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якого кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право мати час і можливості для підготовки свого захисту.

15 листопада 2011 р. приймається Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [33]. Була змінена редакція стст. 154-1, 165 КПК, а також внесені зміни до ст. 165-2 цього Кодексу. Суду надано повноваження за поданням органу дізнання, слідчого, погодженого з прокурором, або поданням прокурора, приймати рішення про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави, визначати її розмір, вирішувати питання про звернення застави в дохід держави та про її повернення заставодавцю за його клопотанням.

У передостанній рік дії КПК 1960 р. виникло питання, у кримінальному чи адміністративному провадженні має розглядатися скарга особи, яка повідомила про вчинення злочину та просить визнати протиправною бездіяльність органу дізнання, слідчого, прокурора, який не прийняв жодного з рішень, передбачених ст. 97 цього Кодексу.

На розгляд КСУ надійшло конституційне звернення громадянина С.В. Осетрова щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 55 Конституції України, ч. 2 ст. 2, п. 2 ч. 3 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства

України, ч. 3 ст. 110, ч. 2 ст. 236 КПК та конституційне подання ВССУ щодо офіційного тлумачення положень стст. 97, 110, 234, 236 КПК, стст. 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті ст. 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини).

Дослідивши матеріали справи, 14 грудня 2011 р. КСУ прийняв Рішення № 19-рп/2011 [34]. У п.2 його резолютивної частини зазначалось, що положення ст. 97 КПК в аспекті конституційного звернення і конституційного подання та в системному зв'язку з положеннями ч. 2 ст. 55 Конституції України, ч. 3 ст. 110, ч. 5 ст. 234, ч. 2 ст. 236 КПК, ч. 2, п.2 ч. 3 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України необхідно розуміти так, що скарги осіб стосовно прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень щодо заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини суди повинні розглядати і вирішувати у кримінальному судочинстві.

З 20 листопада 2012 р. КПК 1960 р. втратив чинність. Почав діяти КПК, прийнятий Законом України від 13 квітня 2012 р. [35]. Цим Кодексом передбачено, що здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні належить до повноважень слідчого судді (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК).

Законодавець визначив, що слідчий суддя:

- приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (глави 10-18 КПК);
- надає дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій (глава 20 КПК);
- надає дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 КПК);
- розглядає скарги заінтересованих осіб на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора (параграф 1 глави 26 КПК);

- має інші повноваження зі здійснення судового контролю: встановлює та поновлює процесуальні строки (стст. 114, 117 КПК); розглядає усі відводи учасників кримінального провадження під час досудового розслідування (ст. 81 КПК); вирішує питання про долю деяких речових доказів (пп. 2-4 ч. 6, ч. 7 ст. 100 КПК); виконує загальні обов'язки щодо захисту прав особи (ст. 206 КПК); проводить допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК); залучає експерта за клопотанням сторони захисту (ч. 3 ст. 243, ст. 244 КПК); встановлює строк для ознайомлення сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, з матеріалами кримінального провадження (ч. 10 ст. 290 КПК); приймає рішення про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник для дітей (ч. 4 ст. 499 КПК); вирішує питання про направлення особи до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи (ч. 2 ст. 509 КПК);

- наділяється повноваженнями при видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція): застосовує тимчасовий арешт до затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України (ст. 583 КПК); застосовує до цієї особи екстрадиційний арешт після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (ст. 584 КПК); застосовує запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави (ст. 585 КПК); затверджує згоду особи на її спрощену видачу або про відмову в цьому (ч. 3 ст. 588 КПК); розглядає скарги на рішення компетентного органу про видачу особи (екстрадицію) (ст. 591 КПК).

За відносно нетривалий термін дії КПК законодавець неодноразово вносив до нього зміни та доповнення, якими корегував межі здійснення судового контролю у кримінальному провадженні.

Так, 16 січня 2014 р. був прийнятий Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо здійснення заочного кримінального провадження» [36]. Ним ч. 1 ст. 303 КПК було доповнено п. 9, відповідно до якого підозрюваному, його захиснику чи законному

представнику, потерпілому, його представнику чи законному представнику надавалось право оскаржувати слідчому судді рішення слідчого, прокурора про здійснення заочного кримінального провадження. Однак вже 23 лютого 2014 р. цей пункт був виключений з даної норми Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» [37].

Законом від 12 серпня 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» цей Кодекс доповнений розділом IX-I, який встановлює такий режим [38]. Цим розділом передбачено, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених стст. 163, 164, 234, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених стст. 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Таким чином, на адміністративній території, на якій діє вказаний правовий режим, дозволяється тимчасове обмеження функціонування судового контролю. Прокурори, а не слідчі судді, уповноважені за клопотаннями слідчих приймати рішення про тимчасовий доступ до речей і документів, застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також надавати дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

7 жовтня 2014 р. приймається Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» [39]. Цим Законом КПК

доповнено главою 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень». Спеціальне досудове розслідування здійснюється згідно з загальними правилами на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, перелік яких наведений у ч. 2 ст. 297-1 КПК, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

15 лютого 2015 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [40]. КПК доповнено ст. 269-1, яка передбачає, що у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності НАБУ, за ухвалою слідчого судді може здійснюватися моніторинг банківських рахунків.

Дослідження перерахованих повноважень слідчого судді зі здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також проблем, які при цьому виникають, буде проведено у подальших розділах цієї дисертації.

1.2. Слідчий суддя як суб'єкт здійснення судового контролю

Суб'єктом здійснення судового контролю у кримінальному провадженні є слідчий суддя. У п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК вказано, що слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК, - голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя.

Слідчий суддя у кримінальному судочинстві – французький винахід. Його прообраз було започатковано у Франкському королівстві епохи Карла Великого (VIII ст.) на етапі зародження розшукового кримінального процесу через запровадження інституту королівських об'їзних суддів (*missi dominici*), в обов'язок котрих входило чотири рази на рік об'їжджати ті чи інші місцевості, приймати і розглядати скарги, розпитувати про злочини (*inquisition*) та головувати в судових засіданнях [41, с. 5]. «Тобто, інститут слідчих суддів виник при поєднанні повноважень судді з деякими повноваженнями слідчо-розшукового характеру, які він здійснював як у різних, так і в одній і тій же «кримінальній справі» [42, с. 13].

Кримінальне процесуальне законодавство країн Європи по-різному визначає суб'єкта, який уповноважений здійснювати судовий контроль під час досудового розслідування. Так, зокрема, слідчого суддю передбачено КПК Латвійської Республіки [43]. У КПК Литовської Республіки закріплено статус судді досудового слідства [44]. У КПК Республіки Молдова йдеться про суддю з кримінального переслідування [45].

Згідно з чч. 5, 7, 8 ст. 21 Закону України від 4 червня 2016 р. «Про судоустрій і статус суддів», слідчі судді (суддя) обираються з числа суддів місцевого суду зборами суддів за пропозицією голови суду або будь-якого

судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До моменту обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення [46].

З тим, що слідчий суддя не звільнений від виконання обов'язків судді суду першої інстанції, не згодні деякі науковці, які відмічають, що: - доцільно передбачити повну процесуальну автономність слідчого судді [47; 48, с. 109]; - якщо слідчий суддя виконує вказані обов'язки, «він позбавлений можливості ефективно здійснювати судово-контрольні повноваження на досудовому розслідуванні, оскільки надмірне навантаження на суддю не дає можливості уважно підійти до вивчення конкретного клопотання слідчого чи скарги сторони кримінального провадження та не забезпечить прийняття законного та обгрунтованого рішення» [48, с. 109]; - недоліком законодавства є те, що слідчий суддя не звільнений від виконання обов'язків судді. З метою недопущення помилок минулого «слід збільшити кількість слідчих суддів та позбавити їх повноважень розгляду справ по суті, оскільки однією з умов спокійного, об'єктивного, усебічного вирішення клопотання чи скарги учасників кримінального провадження є нормальне робоче навантаження слідчих суддів. Брак часу та усвідомлення того, що потрібно швидше розглянути клопотання чи скаргу, оскільки необхідно встигнути підготуватися до наступної справи, яку слідчий суддя розглядає вже як суддя, призводить до процесуальних помилок, упущення важливих відомостей тощо» [49, с. 117].

Л.М. Лобойко висловлена думка, що рішення про запровадження у судах посади слідчого судді є помилковим. Запропоновано «змінити підхід до розуміння поняття «слідчий суддя». Замість посади це має бути функція. Її судді можуть виконувати по черзі протягом декількох днів..., але протягом

чергування – кожного дня і цілодобово – перебувати на зв'язку зі слідчими, прокурорами з метою швидкого вирішення їх клопотань» [50, с. 27-28].

Саме так регулюється дане питання у кримінальному процесуальному законодавстві багатьох країн. Судді, які здійснюють правосуддя, по черзі виконують судово-контрольні повноваження. З цим не погоджуються окремі науковці, відмічаючи, що у судах слід ввести посаду слідчого судді для організації функції судового контролю за проведенням розслідування [51, с. 80].

Слід зазначити, що під час дії КПК 1960 р. судовий контроль здійснювався суддями місцевих судів за чергою, що встановлювалась відповідним графіком. У науці кримінального процесу пропонувалось створити окрему структуру у складі судової влади, тобто йшлося про здійснення судового контролю суддями, до компетенції яких належить виключно вирішення питань контролю на досудовому слідстві. О.Г. Шило та В.І. Маринів висловлювали жаль з приводу того, що ці ідеї не сприйняті законодавцем [52, с. 231]. А.Р. Туманянц відмічала, що запровадження у вітчизняному кримінальному процесі інституту слідчого судді вирішить низку проблем на стадії досудового розслідування [53, с. 897].

Визначення слідчого судді для конкретного судового провадження здійснюється згідно з ч. 3 ст. 35 КПК автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідного клопотання, скарги за принципом вірогідності, який враховує кількість проваджень, що знаходяться на розгляді у суддів, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні, та закінчення терміну їх повноважень. Після призначення слідчого судді не допускається внесення змін до реєстраційних даних щодо цього провадження, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду, крім випадків, установлених законом.

З метою забезпечення неупередженого здійснення судового контролю законодавець у ст. 75 КПК передбачив обставини, які виключають участь

слідчого судді в кримінальному провадженні. Слідчий суддя не може брати у ньому участь: якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, заявника, потерпілого, цивільного позивача; якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник; якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження; за наявності інших обставин, які виключають сумнів у його неупередженості; у випадку порушення встановленого ч. 3 ст. 35 КПК порядку визначення слідчого судді.

На слідчого суддю, який здійснює контрольні повноваження у кримінальному провадженні про злочин або суспільно небезпечне діяння неповнолітнього, не розповсюджується положення ч. 10 ст. 31 КПК щодо спеціалізації судді. На цьому наголошує ВССУ у п.3 рекомендаційних роз'яснень від 23 грудня 2016 р. «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» [54, с. 1-8]. Роз'яснено: «з огляду на те, що вирішення процесуальних питань, які належать до повноважень слідчого судді, не охоплюється поняттям «судове провадження» та не пов'язано з розглядом «стосовно неповнолітнього обвинувального акта, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення», як зазначено у ч. 10 ст. 31 КПК, а здійснюється під час досудового розслідування, вимоги, закріплені у цій частині статті процесуального закону щодо спеціалізації судді (головуючого у складі колегії суддів) не застосовується».

У главі 3 КПК «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» відсутня окрема стаття, яка б визначала процесуальний статус слідчого судді. Як вірно відмічає Д.П. Письменний, це є недоліком даного Кодексу [55, с. 45; 56, с. 57].

У п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК, що дає визначення терміну «слідчий суддя», зазначено лише про спрямованість його діяльності через вказівку на повноваження: «слідчий суддя... до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні...».

Що ж слід розуміти під повноваженнями слідчого судді. Для того, щоб відповісти на це питання, спочатку доцільно ознайомитися з визначеннями повноважень суду у кримінальному процесі, які наведені у юридичній літературі: «під повноваженням суду слід розуміти сукупність певних взаємопов'язаних його правочинностей та обов'язків, установлених для виконання ним конкретних одиничних процесуальних дій, ухвалення окремих рішень або комплексу об'єднаних єдиним призначенням процесуальних дій та процесуальних рішень» [57, с. 114]; повноваження суду в кримінальному судочинстві – «це закріплене нормами кримінального процесуального права та зумовлене предметом відання коло прав та обов'язків (правообов'язків) суду, встановлене для виконання конкретних процесуальних дій та прийняття відповідних процесуальних рішень у кримінальному провадженні» [58, с. 288].

На наш погляд, під повноваженнями слідчого судді слід розуміти сукупність взаємопов'язаних прав та обов'язків (правообов'язків), установлених для виконання ним процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень зі здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Повноваження слідчого судді визначені у відповідних статтях КПК, які містяться у главах 3, 4, 7, 10-18, 20, 21, 24, 24-1, 26, 38, 39, 44 цього Кодексу. Науковці класифікують їх за предметним критерієм.

Так, Н.П. Сиза поділяє повноваження слідчого судді на п'ять груп, залежно від змісту і характеру питань, вирішення яких віднесено законом до його компетенції: 1) вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) вирішення питань про проведення слідчих (розшукових) дій; 3) вирішення питань про проведення негласних слідчих

(розшукових) дій; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування; 5) вирішення інших питань, що потребують неупередженого розгляду [59].

Ю.М. Грошевий та А.Р. Туманянц дають наступну класифікацію повноважень слідчого судді за їх процесуальною спрямованістю: повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; повноваження при проведенні процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини; повноваження при розгляді скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування; інші процесуальні повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав суб'єктів кримінального провадження [60, с. 116-117].

І.В. Гловюк класифікує повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні за предметним критерієм на наступні групи: «1) дозвільні повноваження (пов'язані із вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи (ст. 166, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 КПК та ін.); 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому значенні); 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; 5) повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом; 6) допоміжні повноваження» [61, с. 305].

Як видно, у окрему групу виділено повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому значенні), який у цьому аспекті науковець визначає як здійснювану у встановленому законом порядку діяльність слідчого судді з розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, а також перевірка слідчим суддею рішення про проведення процесуальної дії. Такі повноваження включають у себе: вирішення скарг учасників кримінального провадження (стст. 303-307 КПК); перевірку підстав проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (ч.

З ст. 233 КПК); перевірку підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (чч. 2, 3 ст. 250 КПК).

До повноважень слідчого судді із забезпечення доказів І.В. Гловюк відносить: допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК); залучення експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 244 КПК); вирішення питання про використання інформації про ознаки кримінального правопорушення, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК) [61, с. 305].

В.О. Попелюшко відмічає, що усю сукупність наданих слідчому судді «повноважень можна класифікувати на групи (види), і класифікувати за критерієм предмета правового регулювання, якому значною мірою відповідає структурна побудова КПК на розділи, глави, параграфи, статті та норми статей» [62, с. 145]. За цим критерієм науковець поділяє повноваження слідчого судді на наступні групи.

Перша група – повноваження, пов’язані із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження в широкому значенні цього поняття – судовим викликом, приводом, обранням запобіжних заходів тощо (норми відповідних статей глав 10-18 КПК, за винятком стст. 167, 168, 207-213, 493, 499, 583-585 цього Кодексу).

Друга група – повноваження, пов’язані з розглядом та вирішенням питань щодо надання дозволу на проведення визначених у законі слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які спрямовані на збирання сторонами, насамперед стороною обвинувачення, доказів (норми відповідних статей глав 20, 21 КПК).

Третя група – повноваження з розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора (ст. 303 КПК).

Четверта група - це повноваження, видами яких є збирання доказів шляхом допитів (стст. 225, 232 КПК) та призначення експертизи (стст. 243, 244 КПК).

П'ята група – повноваження, пов'язані із поновленням та встановленням процесуальних строків (стст. 114, 117, ч. 10 ст. 290 КПК).

Шоста група – це повноваження із розгляду та вирішення питань про відводи (ч. 2 ст. 81 КПК).

Сьоме повноваження слідчого судді полягає у вирішенні на стадії досудового розслідування долі речових доказів (чч. 6, 7 ст. 100 КПК).

Восьме повноваження слідчого судді зводиться до того, що тільки на підставі його ухвали вирішується питання про використання інформації, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії про ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у цьому кримінальному провадженні, в іншому кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 257 КПК).

Дев'ята група – це низка так званих загальних обов'язків (повноважень) слідчого судді щодо захисту прав людини, закріплених у ст. 206 КПК, а також у ст. 567 цього Кодексу, реалізація яких полягає у безпосередньому, за власною ініціативою здійсненні ним дій та прийнятті рішень, спрямованих на поновлення свобод незаконно ув'язнених осіб та прав осіб, що перебувають під вартою, на захист інших, передбачених у цих статтях прав та інтересів цих осіб.

Наведена класифікація не є повною. Окрему групу повноважень слідчого судді становлять його повноваження, пов'язані із розглядом та вирішенням питань, пов'язаних з видачею осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадицією). Згідно зі стст. 583, 584, 585, 588, 591 КПК, слідчий суддя уповноважений: приймати рішення про застосування до затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, тимчасового арешту до надходження запиту компетентного органу іноземної держави про її видачу; застосовувати до цієї особи екстрадиційний арешт після надходження такого запиту; застосовувати запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, для

забезпечення видачі особи; затверджувати згоду особи на її спрощену видачу або про відмову в цьому; розглядати скарги на рішення компетентного органу про видачу особи (екстрадицію).

Крім того, після того, як В.О. Попелюшко здійснив класифікацію повноважень слідчого судді у кримінальному провадженні, до КПК були внесені доповнення, внаслідок чого ці повноваження збільшились.

Як вже відмічалось, 7 жовтня 2014 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки, та корупційні злочини» [39]. КПК доповнено главою 24-1, у якій зазначено, що на підставі ухвали слідчого судді здійснюється спеціальне досудове розслідування. Отже, можна продовжити класифікацію повноважень слідчого судді за критерієм предмета правового регулювання.

За результатами реалізації повноважень слідчий суддя приймає рішення у формі постановлення ухвали. Судовий контроль – це, насамперед, гарантія прав, свобод та законних інтересів особи під час досудового провадження. Тому соціальне призначення рішень слідчого судді має яскраво виражену гуманістичну спрямованість, що проявляється, по-перше, у варіантності рішень слідчого судді, по-друге, у можливості їх оскарження в окремих випадках, по-третє, у їх попередньому чи оперативному подальшому характері, по-четверте, у їх сприянні виконанню загальних завдань кримінального провадження [63, с. 14].

Слід погодитися з Х.Р. Тайлієвою, яка визначає рішення слідчого судді під час досудового розслідування як «індивідуальні правові акти, наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості, в яких слідчий суддя, як суб'єкт судового контролю, в межах своїх повноважень, у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на

усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування» [64, с. 147; 65, с. 69].

Однак визначення судових рішень у кримінальному провадженні, яке дає науковець, уявляється нам не зовсім вірним. На її думку, це «акти правосуддя, акти застосування норм матеріального права (насамперед, закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення окремих завдань у сфері кримінального провадження» [66, с. 8].

Владні рішення слідчого судді, про які йдеться у цьому визначенні судових рішень, не є актами правосуддя, актами застосування закону України про кримінальну відповідальність. Ними не вирішується по суті кримінальне провадження, не констатується вина особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Рішення слідчого судді можна класифікувати за різними критеріями. Так, Х.Р. Тайлієва [65, с. 71] та Р.І. Тракало [49, с. 116] поділяють судові рішення в порядку судового контролю на дві групи за причинами виникнення. Зазначається, що до першої групи слід віднести рішення слідчого судді, які приймаються за ініціативою сторін. До другої групи відносяться рішення, причинами прийняття яких є скарги учасників провадження на рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб, що ведуть кримінальний процес.

Рішення слідчого судді також можна класифікувати за:

- суб'єктом прийняття: рішення, що приймаються слідчим суддею суду першої інстанції; рішення, які приймаються головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя (ч. 1 ст. 247 КПК);

- юридичною силою: рішення, що набрали законної сили; рішення, які не набрали законної сили;

- можливістю оскарження: рішення, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування в апеляційному порядку (чч. 1, 2 ст. 309 КПК); рішення, що не підлягають оскарженню;

- часом дії: рішення одночасної дії (наприклад, про тимчасовий доступ до речей та документів); рішення тривалої дії (наприклад, про застосування запобіжного заходу);

- предметом судового контролю: рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; рішення про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; рішення, що приймаються за результатами розгляду скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора; інші рішення;

- порядком скасування: рішення, які можуть бути скасовані тільки у апеляційному порядку; рішення, які вправі скасувати слідчий суддя (про накладення грошового стягнення, арешт майна).

О.Г. Шило, Н.В. Глинська, Л.М. Москвич вірно відмічають, що «у певних випадках нормативно не деталізованими (а іноді взагалі й неокресленими) залишаються вимоги до обґрунтування та мотивування відповідних ухвал слідчого судді, що приймаються ним у ході реалізації функції контролю на досудовому розслідуванні. Це, зокрема, стосується ухвали про привід (ст. 142 КПК), накладення грошового стягнення (ст. 146 КПК), застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом і продовження його строку (ст. 152 КПК), відсторонення від посади (ст. 157 КПК), тимчасовий

доступ до речей та документів (ст. 164 КПК), арешт майна (ст. 173 КПК), проведення обшуку (ст. 235 КПК), ухвали, постановленої за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора (ст. 307 КПК)» [67, с. 216].

Нами поділяється думка науковців, що єдності «у правозастосуванні сприяла б наявність у КПК загальної норми, в якій були б закріплені для всіх ухвал слідчого судді вимоги з урахуванням специфіки їх функціонального призначення – забезпечення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [67, с. 217].

У зв'язку з викладеним слід зазначити, що на стадії досудового розслідування за судовим рішенням проводиться більшість слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження тощо. Тому виникає питання, чи відповідає зміст даної стадії її назві. На наш погляд, ні.

На цей аспект звертає увагу М.І. Сірій: «Якщо взяти за відлік термін «досудове», тобто не пов'язане із судом, то насправді, він не витримує критики, бо система розслідування, навпаки, все більше пронизується судовими процедурами. Так, у 2001 році було введено у систему розслідування судовий контроль за арештами та втручанням у сферу конституційних прав і свобод особи, а із запровадженням у 2012 році нового КПК України і введенням посади слідчого судді більшість слідчих дій виконується, виключно, за рішенням суду. Відтак, систему розслідування, яка без дозволу суду не вправі зробити «жодного суттєвого кроку» не логічно називати досудовим слідством» [68, с. 60].

Слідчий суддя не вказаний у ст. 92 КПК як суб'єкт, на якого покладається обов'язок доказування, а ст. 93 цього Кодексу не передбачає для нього засоби збирання та перевірки доказів. Незважаючи на це, аналіз інших положень КПК дозволяє виокремити повноваження слідчого судді зі збирання та перевірки доказів при здійсненні ним судового контролю.

До них можна віднести повноваження за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питань, передбачених стст. 151, 156, 172, 193 КПК (при розгляді клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, застосування запобіжного заходу).

Наявність у слідчого судді вказаного повноваження дозволяє стверджувати, що законодавець припустився помилки, не включивши його у стст. 92, 93 КПК до кола суб'єктів, які здійснюють кримінальне процесуальне доказування. Тому слід погодитися з Н.П. Сизою [59], Т.В. Лукашкіною [69, с. 57-62], які ставлять питання про слідчого суддю як суб'єкта доказування при розумінні доказування у значенні збирання, перевірки та оцінки доказів для встановлення обставин кримінального провадження.

На те, що слідчий суддя є суб'єктом доказування, звертають увагу і інші науковці. Так, аналізуючи ч. 1 ст. 92 КПК, О.С. Старенький відмічає, що у цій нормі визначено вичерпний перелік осіб, на яких покладається обов'язок доказування, зокрема – на слідчого, прокурора, а в окремих випадках – на потерпілого. Як бачимо, для слідчого судді здійснення процесу доказування є правом, а не обов'язком. Проте, у ч. 4 ст. 94 КПК зазначено, що слідчий суддя здійснює оцінку доказів на підставі внутрішнього переконання. Оцінка доказів є обов'язком слідчого судді, «адже на підставі оцінки доказів, наданих сторонами кримінального провадження, приймається відповідне процесуальне рішення в кримінальному провадженні, що в свою чергу і є процесом доказування» [70, с. 309-310].

І.В. Гловюк зауважує, що хоча слідчий суддя прямо у ст. 93 КПК не зазначений як суб'єкт, який має право збирати докази, на наявність у нього цього повноваження вказують інші положення цього Кодексу. «Враховуючи, що збирання, перевірка та оцінка доказів є елементами процесу доказування,

слід визнати, що слідчий суддя є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні» [71, с. 5].

А.Р. Туманянц стверджує, що «слідчий суддя є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні, якому іманентна ситуативна активність по дослідженню обставин кримінального провадження. Слідчий судді має специфічний предмет пізнання, який обумовлюється характером виконуваної ним функції і полягає у включенні до нього обставин, що стосуються вчиненого кримінального правопорушення, здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні й обмеження у зв'язку із цим конституційних прав та свобод його учасників» [72, с. 165].

У юридичній літературі наголошується на тому, що закріплення повноважень слідчого судді зі здійснення судового контролю у відповідних статтях різних глав КПК ускладнює системне ознайомлення з ними.

Так, Т.В. Каткова відмічає, що повноваження слідчого судді та порядок прийняття ним процесуальних рішень і процедура їх оскарження «розгалужені по багатьох статтях КПК, що суттєво ускладнює їх вивчення і не дає повного уявлення щодо процесуального статусу цього суб'єкту кримінального процесу» [73, с. 120].

Ще під час обговорення науковцями положень проекту КПК, запропонованого робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, В.І. Чорнобук вважав його недоліком те, що конкретні повноваження слідчого судді та перелік рішень, які він приймає, розгалужені по багатьох статтях проекту, «що викликає певні складнощі у визначенні його правового статусу» [74, с. 381].

Н.І. Клименко зазначає, що зараз повноваження слідчого судді містяться «уривками» в різних нормах КПК [75, с. 307]. «Необхідна ще окрема стаття «Слідчий суддя», яка б передбачала його основні функції та порядок їхнього здійснення...» [76, с. 359].

Д.А.Пеший зауважує, що актуальним та важливим «є формулювання загальної кримінальної процесуальної норми, що встановлювала б єдиний порядок здійснення слідчим суддею контрольної діяльності у досудовому кримінальному провадженні» [77, с. 138].

Х.Р. Тайлієва звертає увагу на те, що необхідне законодавче «визначення повноважень слідчого судді в межах окремої «статусної» статті» [66, с. 11].

В.В. Добрянський пише, що про повноваження слідчого судді зі здійснення судового контролю вказано у різних главах КПК. Главу 3 цього Кодексу «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» потрібно доповнити окремим параграфом «Слідчий суддя», у якому слід навести вичерпний перелік його повноважень [78, с. 58].

Уявляється, що регулювання даного питання має бути іншим. Під час дії КПК 1960 р. В.І. Сліпченко правильно відмічав, що інститут судового контролю як форма перевірки законності й обґрунтованості обмеження конституційних прав та свобод особи на досудовому етапі провадження потребує чіткої законодавчої регламентації на рівні окремої глави цього Кодексу [79, с. 167-171].

На наш погляд, чинний КПК слід доповнити главою, яка б визначала усі повноваження слідчого судді зі здійснення судового контролю у кримінальному провадженні. Такі глави передбачені у кримінальному процесуальному законодавстві деяких країн.

Наприклад, у КПК Азербайджанської Республіки є глава 52 «Здійснення судового контролю», у якій містяться такі статті: ст. 442 «Загальні положення щодо здійснення судового контролю»; ст. 443 «Слідчі дії, що проводяться примусово на підставі постанови суду»; ст. 444 «Заходи процесуального примусу, що застосовуються на підставі постанови суду»; ст. 445 «Оперативно-розшукові заходи, що проводяться на підставі постанови суду»; ст. 446 «Звернення до суду для вирішення питань примусового проведення слідчої дії, застосування заходу процесуального примусу або здійснення оперативно-

розшукового заходу»; ст. 447 «Порядок розгляду судом звернень з питань примусового проведення слідчої дії, застосування заходу процесуального примусу або проведення оперативно-розшукового заходу»; ст. 448 «Постанова судді з питань примусового проведення слідчої дії, застосування заходу процесуального примусу або проведення оперативно-розшукового заходу»; ст. 449 «Оскарження до суду процесуальних дій або постанов органу, що здійснює кримінальний процес»; ст. 450 «Перевірка законності процесуальних дій або постанов органу, що здійснює кримінальний процес»; ст. 451 «Постанова судді за результатами перевірки законності процесуальних дій або постанов органу, що здійснює кримінальний процес»; ст. 452 «Оскарження або опротестування постанови судді про обрання арешту як запобіжного заходу чи відмови у цьому»; ст. 453 «Перевірка законності та обґрунтованості постанови судді про обрання арешту як запобіжного заходу чи відмови у цьому»; ст. 454 «Оскарження інших постанов, винесених суддею у порядку здійснення судового контролю, і перевірка їх законності та обґрунтованості» [80].

КПК Республіки Вірменія містить главу 39 «Судовий контроль за досудовим провадженням». Статті цієї глави визначають: сферу судового контролю (ст. 278); перелік слідчих дій, що проводяться за рішенням суду (ст. 279); заходи процесуального примусу, які застосовуються за рішенням суду (ст. 280); оперативно-розшукові заходи, що проводяться за рішенням суду (ст. 281); зміст клопотань про проведення слідчих дій та застосування заходів процесуального примусу (ст. 282); порядок розгляду цих клопотань (ст. 283); порядок розгляду клопотань про проведення оперативно-розшукових заходів (ст. 284); розгляд клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 285); інші питання порядку здійснення судового контролю під час досудового провадження [81].

Дискусійним у науці кримінального процесу є питання про функції слідчого судді. Ще під час дії КПК 1960 р. Ю.В. Скрипіна стверджувала, що процесуальна функція слідчого судді характеризується певною специфікою і може бути визначена як забезпечення законності й обґрунтованості

конституційних прав і свобод людини. На її погляд, вона включає два елементи (напрямки) діяльності слідчого судді: 1) охорону прав і свобод людини шляхом превенції, тобто недопущення їх протиправного та необґрунтованого обмеження; 2) захист прав і свобод людини, тобто їх відновлення у випадку порушення [82, с. 60-61].

Після прийняття КПК 2012 р. окремі науковці також зазначають, що слідчий суддя здійснює кримінальну процесуальну функцію забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні [83, с. 313].

У юридичній літературі відмічається, що докладний аналіз діяльності суду в стадії досудового розслідування свідчить, що суд здійснює не лише та не стільки охорону і захист конституційних прав осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а реалізує окрему (самостійну) функцію контролю. Остання полягає у перевірці за скаргами учасників процесу процесуальних дій та рішень осіб, які здійснюють провадження у справі [84, с. 65; 85, с. 154].

І.В. Гловюк підтримує позицію про різну правову природу напрямків діяльності суду у досудовому провадженні за КПК 1960 р. та слідчого судді за чинним КПК. Науковець зазначає, що судова діяльність у досудовому провадженні є неоднорідною за своєю правовою природою, яка знаходить свій прояв у трьох напрямках, які є функціями слідчого судді, а саме: 1) функція забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав та законних свобод учасників кримінального провадження та інших осіб; 2) судовий контроль; 3) функція проведення слідчих дій з метою забезпечення доказів.

Перша функція слідчого судді проявляється у дозвільних повноваженнях та повноваженнях із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Друга функція (судовий контроль) проявляється у повноваженнях із вирішення скарг учасників кримінального провадження (стст. 303-307 КПК); перевірки підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (ч.

З ст. 233 КПК); перевірки підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (чч. 2, 3 ст. 250 КПК). Третя функція проявляється у повноваженнях слідчого судді здійснювати допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК), залучати експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 244 КПК) [61, с. 306-307].

Н.В. Ковальова відмічає, що слідчий суддя має значно більше повноважень у кримінальному провадженні, ніж здійснення судового контролю [86, с. 314]. З цією точкою зору погоджується С.В. Нагачевський [87, с. 305].

А.С. Степаненко також зазначає, що функціональне призначення слідчого судді не вичерпується здійсненням судового контролю [88, с. 188]. При цьому науковцем зроблено посилання на працю І.В. Гловюк, яка стверджує, що судовий контроль є однією з функцій слідчого судді поряд з функцією забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав та законних свобод учасників кримінального провадження та інших осіб та функцією проведення слідчих дій з метою забезпечення доказів [61, с. 307].

Нам уявляється не вірною думка, що «з усієї діяльності слідчого судді контролем (з певними зауваженнями) можна назвати лише розгляд скарг на дії, бездіяльність, рішення слідчого, прокурора та перевірку підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 233); перевірку підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (ч. 2, 3 ст. 250)» [89, с. 251]. «Ні дозвільні повноваження, ні забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу ознак контролю (у його загальноправовому розумінні) не мають» [61, с. 305-306].

Зі змісту п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК можна дійти висновку, що діяльність слідчого судді у кримінальному процесі є монофункціональною. Він здійснює лише одну функцію – судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Однак її реалізація знаходить свій

прояв у різних напрямках, що обумовлено обсягом наданих слідчому судді повноважень.

1.3. Поняття та види судового контролю у кримінальному процесі

У п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК зазначається, що до повноважень слідчого судді належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. «Хоча при цьому, – як відмічає Н.В. Ковальова, – саме поняття «судового контролю» не знайшло свого ані термінологічного, ані суттєвого визначення як у вказаній статті, так і взагалі в нормах кримінально-процесуального закону» [86, с. 311].

Окрім п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК, про судовий контроль у цьому Кодексі більше не згадується. У КПК 1960 р. взагалі не було норми, у якій би йшлося про судовий контроль. Під час дії цього Кодексу науковці давали наступні визначення даного поняття: судовий контроль «є ініційованою учасником процесу перевіркою судом законності й обґрунтованості прийнятого органами, що здійснюють досудове провадження у справі, процесуального рішення» [90, с. 9]; «судовий контроль у досудовому провадженні – це здійснювана у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку діяльність суду (судді) із розгляду та вирішення по суті скарг на дії, бездіяльність, рішення органу дізнання, дізнавача, слідчого, начальника слідчого відділу, прокурора та інших владних суб'єктів кримінального процесу» [91, с. 11]; «судовий контроль на досудових стадіях кримінального процесу – це особливий, самостійний вид судової діяльності, спрямований на забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи, а також їх захист і відновлення у разі порушення органом дізнання, слідчим, прокурором» [92, с. 192]; судовий контроль за досудовим розслідуванням – «це система процесуальних дій і рішень суду, що направлені на перевірку кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, виявлення, аналіз та усунення порушень кримінально-

процесуального закону» [93, с. 7]; судовий контроль – це здійснювана «у встановленому законом порядку діяльність суду, що ініціюється внесенням скарги чи подання з метою перевірки законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав та свобод громадян або наявних підстав доцільності такого обмеження» [94, с. 163]; «судовий контроль під час розслідування злочинів – це передбачена Конституцією України та КПК діяльність суду у досудових стадіях кримінального судочинства, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі і спрямована на гарантування законності та обґрунтованості процесуальних дій та рішень органу дізнання, слідчого та прокурора та має на меті захист і охорону прав і свобод особи» [95, с. 5]; судовий контроль «полягає у здійсненні судом перевірочних дій, що мають попереджувальний та правовідновлюваний характер, з метою забезпечення законності й обґрунтованості рішень і дій органів досудового розслідування» [96, с. 23].

Визначення судового контролю у кримінальному процесі також дають російські науковці: судовий контроль - це особливий самостійний вид судової діяльності у межах кримінального судочинства, який спрямовано на забезпечення прав, свобод людини й громадянина, а також їх захист та негайне поновлення у випадку, якщо в зацікавлених осіб є підстави вважати, що їхні права і свободи порушені органом дізнання, дізнавачем, слідчим чи прокурором, або законні інтереси проігноровані [97, с. 7-8]; судовий контроль за досудовим розслідуванням – це регламентована нормами різних галузей права (міжнародного, конституційного, кримінально-процесуального) діяльність суду, здійснювана у досудових стадіях кримінального процесу, направлена на перевірку законності та обґрунтованості будь-яких процесуальних дій і рішень органів, що проводять досудове розслідування злочинів [98, с. 71]; судовий контроль – це багатфункціональна кримінально-процесуальна діяльність на досудовому розслідуванні, здійснювана у визначених законом процесуальних формах, направлена на реалізацію

комплексного судового захисту прав громадян і учасників судового провадження [99, с. 16].

Визначення судового контролю у кримінальному процесі запропоновані науковцями і після прийняття КПК 2012 р.

Так, Р.І. Тракало під судовим контролем на досудовому розслідуванні розуміє «здійснювану в установленому законом порядку діяльність слідчого судді, що ініціюється стороною обвинувачення чи захисту або за власною ініціативою слідчого судді з метою перевірки законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні» [100, с. 5].

Уявляється, що це поняття судового контролю є обмеженим, оскільки науковець не враховує те, що діяльність слідчого судді можуть ініціювати й особи, які не відносяться до сторін обвинувачення та захисту. Наприклад, заявник, власник майна можуть оскаржити слідчому судді бездіяльність слідчого, прокурора, визначену у п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК. Згідно з ч. 1 ст. 171 цього Кодексу, з клопотанням про арешт майна до слідчого судді має право звернутися цивільний позивач з метою забезпечення цивільного позову. У кримінальному провадженні публічного обвинувачення потерпілий не є стороною з боку обвинувачення. Однак він вправі подавати скарги слідчому судді на деякі рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, передбачені ч. 1 ст. 303 КПК.

У понятті судового контролю на досудовому розслідуванні, яке дає Р.І. Тракало, йдеться про мету цього контролю – перевірка законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні.

Ця думка не є зовсім вірною. За чинним КПК повноваження слідчого судді не вичерпуються тільки перевіркою законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні. Він здійснює у порядку, передбаченому цим Кодексом, контроль за

дотриманням і інших прав, а також законних інтересів осіб під час досудового розслідування.

На підставі аналізу точок зору науковців щодо сутності судового контролю В.В. Косов робить висновок, що «судовим контролем у досудовому провадженні слід вважати функцію судової влади, яка полягає у реалізації слідчим суддею повноважень щодо перевірки рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування за скаргами учасників кримінального провадження» [101, с. 7].

Отже, науковець не відносить до судового контролю іншу діяльність слідчого судді у кримінальному провадженні. Разом з тим він зазначає, що зважаючи «на неоднорідність напрямків діяльності суду у досудовому провадженні, їх не можна характеризувати лише в рамках розгляду і вирішення скарг учасників процесу, а слід охоплювати ширшим за змістом поняттям «судово-контрольна діяльність у досудових стадіях кримінального процесу» [101, с. 7].

Під час дії КПК 1960 р. окремі науковці також вважали, що судовий контроль у досудовому провадженні полягає лише у перевірці судом скарг учасників кримінального процесу на рішення та дії органів досудового розслідування, прокурора.

Так, О.Г. Шило відмічала, що поняття судовий контроль «має застосовуватися лише щодо перевіркової діяльності суду, тобто при вирішенні ним скарг учасників кримінального провадження на дії або рішення органу дізнання, слідчого чи прокурора» [85, с. 153].

Саме з реалізацією перевіркової діяльності пов'язували судовий контроль Ю.М. Грошевий та І.Є. Марочкін: розглядаючи по суті скарги заінтересованих у справі осіб на зазначені в законі рішення органу дізнання, слідчого чи прокурора, суддя тим самим перевіряє додержання вимог закону при провадженні у справі, в разі необхідності відновлює порушені права особи [102, с. 13-14].

Об'ємне визначення судового контролю дає О.Г. Русанова. На її погляд, «це специфічний вид судової діяльності, яка не пов'язана з відправленням правосуддя, спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, їх негайне, беззаперечне поновлення в разі порушення службовими особами органів досудового розслідування або прокурором, та яка здійснюється на всіх його стадіях за ініціативою суб'єктів кримінального процесу, котрі виконують функції розслідування, прокурорського нагляду, при порушенні ними клопотань про надання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК, та застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників і законних представників, підозрюваного, його захисника та законного представника» [103, с. 21].

У юридичній літературі також наведені визначення функції судового контролю у кримінальному процесі. Так, Т.Г. Ільєва зазначає, що «це напрямок діяльності слідчого судді у стадії досудового розслідування, а також під час застосування екстрадиційної процедури, який забезпечує законність рішень та дій слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [104, с. 6].

Вважаємо, що запропоноване визначення потребує корегування, оскільки приводить до висновку, що судовий контроль – це лише один із напрямів діяльності слідчого судді у кримінальному провадженні. Однак інших напрямів не існує.

Ю.М. Грошевий та А.Р. Туманянц під функцією судового контролю розуміють «засновану на законі кримінально-процесуальну діяльність спеціально уповноваженого суб'єкта – слідчого судді, здійснювану шляхом розгляду і вирішення клопотань і скарг сторін кримінального провадження, потерпілого з метою охорони прав і свобод особи, яка має як превентивний, так і правовідновлюючий характер» [60, с. 115].

На нашу думку, це визначення не повністю відповідає функціональній спрямованості діяльності слідчого судді у кримінальному провадженні. По-перше, слідчий суддя може у деяких випадках здійснювати контрольні повноваження за власною ініціативою (ст. 134, ч. 2 ст. 140, ч. 2 ст. 144 КПК). По-друге, крім сторін та потерпілого ініціювати судово-контрольне провадження можуть і інші учасники кримінального провадження. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 171 КПК цивільний позивач вправі подати на розгляд слідчого судді клопотання про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову. Заявник, власник майна можуть оскаржити слідчому судді бездіяльність слідчого, прокурора, визначену у п. 1 ч. 1 ст. 303 цього Кодексу.

Уявляється, що поняття судового контролю у кримінальному процесі слід давати, враховуючи те, на яких етапах кримінального провадження він здійснюється слідчим суддею, виходячи зі змісту п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК, а також п. 3.2. Рішення КСУ від 30 червня 2009 р. № 16-рп/2009, у якому визначена мета цього контролю [26].

На наш погляд, судовий контроль у кримінальному процесі - це діяльність слідчого судді на стадії досудового розслідування та під час екстрадиційної процедури зі здійснення у порядку, передбаченому КПК, наданих йому повноважень, метою якої є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

У зв'язку з розглядом даного питання потрібно зазначити, що під час дії КПК 1960 р. існувало два наукових підходи щодо функціональної характеристики судової діяльності у досудовому провадженні.

Представники першого з них вважали, що діяльність суду у досудових стадіях кримінального процесу є різновидом правосуддя і охоплюється його змістом як єдиної функції суду у кримінальному провадженні [105, с. 258].

Представники другого підходу виходили із поліфункціональної характеристики діяльності суду і відмічали, що характер виконуваних на досудовому провадженні дій суду, рішення які ним приймаються в цій стадії, не пов'язані з вирішенням справи по суті, а тому й не можуть розглядатися як

різновид правосуддя у його традиційному розумінні. У зв'язку з цим одні науковці характеризували діяльність суду на досудових стадіях кримінального процесу як окрему його функцію – судовий контроль [106, с. 20; 107, с. 446]. Інші вважали, що суд здійснює декілька самостійних функцій – дозвільну, функцію застосування заходів кримінально-процесуального примусу та судовий контроль [91, с. 4].

Як уявляється, існування наукової позиції, що діяльність суду у досудовому провадженні є різновидом правосуддя, можна пояснити тим, що законодавець не давав їй легальне визначення. У чинному КПК ця діяльність названа судовим контролем. Тому викликає заперечення думка Д.А. Пешого, висловлена вже під час дії цього Кодексу, що діяльність слідчого судді «у досудовому кримінальному провадженні здійснюється в межах виконання судом своєї основної функції – правосуддя» [108, с. 119].

Правильною є точка зору В.О. Азарова та І.Ю. Таричка, що судовий контроль не охоплюється поняттям правосуддя, оскільки при вирішенні спору в порядку судового контролю суд не торкається доведеності обвинувачення, правильності кваліфікації, а вирішує питання обмеження (або можливого обмеження) конституційних прав громадян. Крім того, рішення, прийняті в порядку судового контролю, несуть допоміжне навантаження, забезпечують можливість винесення правосудного вироку [109, с. 136].

Дійсно, функція судового контролю не пов'язана з вирішенням питання винуватості або невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення [60, с. 115]. Тому цей контроль не може характеризуватися як специфічна форма правосуддя, що здійснюється у досудовому провадженні. До викладеного слід додати те, що специфіка негласних слідчих (розшукових) дій, які проводяться за дозволом слідчого судді, «цілком спростовує аргументацію стосовно віднесення судового контролю до різновидів правосуддя» [110, с. 167].

Приставаючи до розгляду видів судового контролю у кримінальному процесі, слід зазначити, що під час дії КПК 1960 р. науковцями були висловлені дві позиції з цього питання.

Представники першої позиції дотримувалися точки зору, що судовий контроль може бути тільки подальшим, тому що суд перевіряє за скаргою вже прийняте органом дізнання, слідчим або прокурором процесуальне рішення. Так, наприклад, Д.В. Філін вважав, що виділення попереднього (дозвільного) контролю як самостійного виду контролю пов'язане «з непорозумінням (насамперед з дефініціями судового контролю, які наводяться у науковій та навчальній літературі)» [84, с. 64].

Більшість науковців були представниками другої позиції. Вони поділяли судовий контроль у досудових стадіях кримінального процесу на два види: 1) попереджувальний (дозвільний) контроль (надання дозволу на застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих дій тощо); 2) подальший судовий контроль (розгляд скарг на процесуальні рішення та дії органу дізнання, слідчого, прокурора).

Так, після проведення у 2001 р. «малої» судової реформи в Україні В.О. Попелюшко відмічав, що судовий контроль у досудових стадіях кримінального судочинства має два підвиди. Суть першого полягає у тому, що суд розглядає в оптимальні строки скарги заінтересованих осіб на дії та рішення органів досудового розслідування, та приймає по них остаточне рішення (подальший судовий контроль). Суть другого підвиду полягає у тому, що суд приймає рішення про застосування під час досудового розслідування чітко визначених заходів процесуального примусу, у тому числі у формі слідчих дій, перевіривши обґрунтованість та законність їх здійснення (попередній судовий контроль) [111, с.108].

В.І. Чорнобук писав, що рішення, «які приймаються суддею у порядку судового контролю, за своїм характером та призначенням можна поділити на два види: попереджувального і подальшого» [112, с. 445]. «Попереджувальний контроль за рішенням органів розслідування здійснюється до їх реалізації і

лише на підставі судового рішення. Подальший контроль здійснюється стосовно конкретних реалізованих рішень і дій органів розслідування на підставі скарг осіб, чиї інтереси зачіпаються такими рішеннями» [113, с. 15].

В.І. Фаринник визначав два види судового контролю за розслідуванням злочину: «1) суд дає дозвіл на тимчасове обмеження конституційних прав і свобод особи під час провадження розслідування (попередній судовий контроль); 2) суд розглядає скарги на деякі процесуальні дії та рішення органу дізнання слідчого, прокурора (подальший судовий контроль)» [114, с. 14].

Д.В. Борзих зазначав, що судовий контроль відбувається у двох формах: дозвільний (попередній) та подальший – у межах стадії розслідування. «Дозвільний (попередній) контроль суду полягає в розгляді та вирішенні клопотань слідчих, прокурорів, органів дізнання на проведення процесуальних і оперативних дій, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян: взяття під варту, арешт та огляд поштово-телеграфної кореспонденції, обшук житла тощо. Подальший контроль здійснюється в межах стадії розслідування й полягає в розгляді та вирішенні судом скарг на незаконні й необґрунтовані рішення і дії органів розслідування та прокурора, що порушують конституційні права громадян, обмежують доступ до правосуддя» [115, с. 14].

С.Г. Герасименко поділяв судовий контроль на попереджувальний та наступний. Під час проведення попереджувального судового контролю використовуються такі способи, як розгляд судом подання слідчого про: взяття особи під варту; продовження строку тримання під вартою обвинуваченого; поміщення обвинуваченого до медичного закладу для проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи; надання дозволу на проведення окремих слідчих дій чи оперативно-розшукових заходів. Способами здійснення наступного судового контролю є: «а) перевірка законності й обґрунтованості провадження окремих процесуальних дій; б) розгляд скарг на дії і рішення, що починаються на досудовому етапі» [116, с. 8-9].

О.В. Римарчук, здійснивши дослідження порядку проведення дізнання, обґрунтовувала висновок, що «судовий контроль за діяльністю органів дізнання

здійснюється у таких формах: 1) попередній, що полягає у розгляді й вирішенні подань про проведення процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина; 2) подальший в межах стадії досудового розслідування, коли судом розглядаються скарги на незаконні і необґрунтовані дії та рішення органу дізнання» [117, с.13].

В.В. Ринда відмічав, що рішення, які приймаються суддею в порядку судового контролю, за своїм характером і призначенням поділяються на два види: попереджувальний і подальший. «Попереджувальний контроль за рішенням органів дізнання здійснюється до їх реалізації і лише на підставі судового рішення. Подальший контроль здійснюється стосовно конкретних реалізованих рішень і дій органів дізнання на підставі скарг осіб, чиї інтереси зачіпаються такими рішеннями» [118, с. 13].

Про те, що є два види судового контролю за проведенням досудового розслідування, також зазначається у російській юридичній літературі. Так, наприклад, Н.О. Колоколов відмічає, що оперативний судовий контроль може бути двох видів: превентивний і подальший (невідкладний). Превентивний судовий контроль за процесуальними рішеннями та діями органів дізнання і досудового слідства здійснюється у тих випадках, коли по справі існує необхідність обмеження основних конституційних прав особи. Подальший (невідкладний) судовий контроль здійснюється у тому випадку, коли рішення органів досудового розслідування вже прийняті, а процесуальні дії проведені [119, с. 34].

Аналізуючи норми чинного КПК, що визначають повноваження слідчого судді, Т.Г. Ільєва також дійшла висновку, що існує два види судового контролю у кримінальному процесі: 1) слідчий суддя приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надає дозвіл на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (попередній судовий контроль); 2) слідчий суддя розглядає

скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора (наступний судовий контроль) [104, с. 7].

На наш погляд, це твердження підлягає уточненню. Окремі повноваження слідчого судді не можна віднести до вказаних видів судового контролю у кримінальному провадженні. Йдеться про його повноваження встановлювати та поновлювати процесуальні строки, розглядати відводи, здійснювати допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні тощо. Тому, окрім попереджувального та подальшого судового контролю, можна вести мову про третій його вид, до якого слід віднести повноваження слідчого судді, що не пов'язані з прийняттям рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, наданням дозволів на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора.

1.4. Межі судового контролю у кримінальному процесі

Проблема меж судового контролю є вузловою у сфері розвитку кримінального процесуального законодавства щодо здійснення слідчими суддями своїх повноважень. Науковцями обговорюється питання, що ці межі слід переглянути.

Так, Т.Г. Ільєва вважає, що за рішенням слідчого судді, а не за постановою прокурора, як це передбачено ч. 1 ст. 239 КПК, повинна здійснюватися ексгумація трупа, якщо родичі покійного заперечують проти проведення цієї процесуальної дії [104, с. 7].

Такої ж точки зору дотримується М.Й. Кулик. «Зважаючи на те, що виймання трупа з місця його поховання має негативний вплив на психологічний стан близьких родичів покійного, а також торкається морально-етичних норм більше, ніж будь-яка інша процесуальна дія, призначення ексгумації у випадку незгоди родичів повинно відбуватися за більш ускладненою процесуальною процедурою. За таких умов необхідність

отримання дозволу слідчого судді на проведення даної дії є оптимальним способом подолання протидії родичів» [120, с. 179].

Під час дії КПК 1960 р. у юридичній літературі також відмічалось, що слід закріпити судовий порядок отримання дозволу на ексгумацію трупа [121, с. 205]. Пропонувалось доповнити ст. 192 цього Кодексу положенням, що такий дозвіл надається судом за поданням слідчого, погодженим з прокурором, якщо близькі родичі або родичі покійного заперечують проти проведення ексгумації трупа [122, с. 110; 123, с. 13].

Саме за рішенням суду проводиться ця процесуальна дія за кримінальним процесуальним законодавством деяких країн. Наприклад, ч. 3 ст. 178 КПК Киргизської Республіки визначає, що у випадку, коли близькі родичі або родичі покійного заперечують проти ексгумації, дозвіл на її проведення надається судом [124, с. 302]. У ч. 3 ст. 177 КПК Азербайджанської Республіки зазначено, що отримання постанови суду вимагається для проведення ексгумації трупа [80]. Також у ст. 121 КПК Республіки Молдова вказано, що ексгумація проводиться з санкції суду з кримінального переслідування [45].

Нами поділяється пропозиція, щоб за чинним КПК слідчий суддя, а не прокурор, приймав рішення про ексгумацію трупа, якщо родичі покійного проти цього заперечують. Статтю 239 цього Кодексу слід доповнити нормою, яка б містила наступні положення щодо порядку його прийняття:

- про ексгумацію трупа попередньо повідомляються родичі покійного. Якщо вони заперечують проти її проведення, слідчий за погодженням з прокурором, або прокурор подає клопотання про ексгумацію трупа до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування;

- у клопотанні зазначаються: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті КК;

дані, які зумовлюють необхідність ексгумації трупа; відомості, чому родичі померлого не дають згоду на проведення цієї процесуальної дії;

- клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду за участю слідчого або прокурора, а також родичів покійного, неприбуття яких не перешкоджає його розгляду;

- слідчий суддя за результатами розгляду клопотання надає дозвіл на ексгумацію трупа, незважаючи на заперечення родичів покійного, якщо слідчий або прокурор доведе, що під час проведення цієї процесуальної дії можуть бути отримані докази, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення.

На думку деяких науковців дозвіл на примусове проведення освідування особи повинен надавати слідчий суддя. Відмічається, що ст. 241 КПК не зобов'язує слідчого, прокурора звертатися за дозволом на примусове освідування до слідчого судді. Це положення доцільно змінити, оскільки така дія пов'язана із вторгненням у сферу особистих прав і її проведення лише за рішенням сторони обвинувачення може призвести до їх порушення. Для удосконалення порядку проведення примусового освідування необхідно внести зміни та доповнення до КПК, «передбачивши в ньому обов'язок слідчого, прокурора проводити таку дію тільки за ухвалою слідчого судді... і виключно у випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб» [125, с. 48].

Досліджуючи питання про проведення перевірки підстав для проведення примусового освідування підозрюваного, потерпілого, свідка, Д.О. Савицький стверджує, що слідчий суддя є найкращим органом, який здатний забезпечити таку перевірку. Розглянувши та зваживши усі наявні підстави, він «може дозволити або відмовити у наданні дозволу на застосування радикальних дій примусового характеру, як це передбачено для примусового відібрання біологічних зразків у особи (ч. 3 ст. 245 КПК) та її залучення для примусового проведення медичної або психіатричної експертизи» [126, с. 25].

Під час дії КПК 1960 р. у юридичній літературі також висловлювались пропозиції, щоб примусове освідування особи проводилось виключно за рішенням суду.

Так, А.А. Благодир дійшла висновку «про доцільність проведення освідування із застосуванням фізичної сили лише за вмотивованим рішенням суду, в справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини, і лише у випадках, якщо проведення освідування має велике процесуальне значення, а його невиконання може призвести до значних негативних наслідків» [127, с. 11-12].

Д.Л. Василенко зазначав, що примусове освідування припустиме стосовно потерпілого, свідка, «якщо ці особи не погоджуються добровільно це зробити. Але в таких випадках для забезпечення гарантій, прав і законних інтересів громадян потрібно встановити обов'язкове отримання санкції суду. Це положення доцільно закріпити в ст. 193 КПК України» [128, с. 53].

М.Г. Шавкун відмічав, що в стадії досудового розслідування для посилення процесуального контролю органів судової влади за прийняттям рішень про проведення слідчих дій необхідно до ст. 193 КПК 1960 р. включити норму, яка б дозволяла «проведення примусового освідування підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого або свідка лише з дозволу суду» [93, с. 16].

Слід звернути увагу на те, що законодавцем деяких країн регламентовано питання про проведення примусового освідування за судовим рішенням. Наприклад, ч. 3 ст. 177 КПК Азербайджанської Республіки визначає, що отримання постанови суду вимагається для проведення освідування особи всупереч її волі, крім освідування затриманого або заарештованого [80]. У ст. 119 КПК Молдови зазначено, що освідування підозрюваного, обвинуваченого, свідка чи потерпілого проводиться за його згодою або з санкції судді з кримінального переслідування на підставі мотивованої постанови органу кримінального переслідування [45].

Нами поділяється вищенаведена пропозиція про внесення змін і доповнень до ст. 241 чинного КПК щодо обов'язку слідчого, прокурора проводити примусове освідування особи тільки за ухвалою слідчого судді.

Можливим є й інше регулювання. Так, Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва вважають, що слідчий суддя має здійснювати контроль за проведенням освідування у інший спосіб. Йдеться про подальший судовий контроль. Особі, яка примусово була піддана освідуванню, доцільно надати право оскаржувати слідчому судді рішення прокурора про проведення цієї слідчої (розшукової) дії. У такому разі мета судової перевірки буде полягати у перевірці законності прийняття цього рішення. Якщо слідчий суддя встановить, що при проведенні примусового освідування допущені порушення закону, він має визнати зібрані докази недопустимими [129, с.30].

До набрання чинності КПК 2012 р. суд мав повноваження, за наявності відповідних підстав, при проведенні досудового розслідування приймати рішення про усунення захисника від участі у кримінальній справі.

У ч. 3 ст. 61-1 КПК 1960 р. зазначалось, що на стадії дізнання та досудового слідства питання про усунення захисника від участі у справі з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 або ч. 4 ст. 61 цього Кодексу, за поданням особи, яка провадить дізнання, слідчого вирішує суддя за місцем провадження розслідування. Суддя розглядає подання про усунення захисника від участі у справі, вивчає матеріали, якими обґрунтовується подання, вислуховує прокурора і захисника, при необхідності опитує підозрюваного, обвинуваченого, особу, у провадженні якої знаходиться справа, після чого виносить мотивовану постанову про усунення захисника від участі у справі чи про відмову в цьому. Постанова судді про усунення захисника оскарженню не підлягає.

У п. 2 ч. 1 та ч. 4 ст. 61 КПК 1960 р. йшлося про те, що захисником не може бути особа: яка відповідно до цього Кодексу є свідком і в зв'язку з цим допитувалась або підлягає допиту; яка зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини в справі, затягує розслідування чи судовий розгляд справи, а також особа, яка порушує порядок у судовому засіданні чи не виконує розпоряджень головуєчого під час судового розгляду справи.

Окремі науковці вважають недоліком чинного КПК те, що не врегульовано питання про порядок усунення захисника від участі у кримінальному провадженні у випадку вчинення ним таких дій.

Так, Л.Д. Удалова та С.Л. Савицька відмічають, що цей Кодекс доцільно доповнити статтею, яка б регламентувала порядок усунення за рішенням слідчого судді захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо він зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини, затягує досудове розслідування та судові провадження [130, с. 22].

Ними пропонується наступний порядок прийняття цього рішення: слідчий повинен скласти мотивоване клопотання про усунення захисника та погодити його з прокурором; розглядаючи клопотання, слідчий суддя зобов'язаний з'ясувати, чи є у слідчого дані про те, що захисник, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини; підозрюваному, захиснику слід надати право оскаржувати ухвалу слідчого судді про усунення захисника від участі у досудовому розслідуванні, а прокурору – ухвалу про відмову у цьому; при прийнятті слідчим суддею рішення про усунення захисника слідчий повинен роз'яснити підозрюваному право запросити іншого захисника та надати для цього час, а коли залучення захисника є обов'язковим, винести постанову про його призначення; хід розгляду слідчим суддею клопотання про усунення захисника від участі у кримінальному провадженні має фіксуватися у журналі судового засідання [130, с. 22-23].

Н.С. Карпов також вважає необхідним доповнити КПК статтею, яка б регулювала процедуру усунення захисника від участі у кримінальному провадженні. У ній пропонується передбачити такі положення: «1) захисник підлягає усуненню від участі у кримінальному провадженні, якщо він зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини, затягує досудове розслідування чи судовий розгляд; 2) під час досудового розслідування питання про усунення захисника вирішує слідчий суддя за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або клопотанням прокурора;

3) слідчий суддя розглядає це клопотання, вивчає матеріали, якими воно обґрунтовується, вислуховує прокурора і захисника, при необхідності опитує підозрюваного, слідчого; 4) слідчий суддя постановляє мотивовану ухвалу про усунення захисника від участі у кримінальному провадженні чи про відмову в цьому; 5) така ухвала слідчого судді може бути оскаржена підозрюваним та захисником в апеляційному порядку» [131, с. 34].

Нами поділяється пропозиція вказаних науковців, що КПК слід доповнити статтею про прийняття слідчим суддею рішення про усунення захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо він зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини, затягує досудове розслідування. Однак запропонований ними порядок прийняття цього рішення не можна визнати таким, що детально регулює процедуру подання зазначеного клопотання та проведення судового засідання.

На наш погляд, у вказаній статті слід передбачити такі положення:

- клопотання прокурора або слідчого, погоджене з прокурором, про усунення захисника від участі у кримінальному провадженні подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування;
- у клопотанні зазначаються: короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким воно подається; правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті КК; відомості про захисника; дані про те, що захисник зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини у кримінальному провадженні, затягує досудове розслідування;
- клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду за участю слідчого або прокурора, а також захисника, щодо якого вирішується питання про усунення від участі у кримінальному провадженні;
- під час його розгляду слідчий суддя має право за їх клопотанням заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення зазначеного питання;
- слідчий суддя за результатами розгляду клопотання постановляє ухвалу про усунення захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо слідчий або прокурор

доведе наявність достатніх підстав вважати, що він, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини у кримінальному провадженні, затягує досудове розслідування.

Також ст. 78 КПК слід доповнити нормою, що не може бути захисником особа, яка, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини у кримінальному провадженні, затягує досудове розслідування та судовий розгляд. У ній потрібно визначити, у чому саме полягає таке зловживання. Якщо цього не зробити, то формулювання «зловживання правом» відкриватиме надто широкі можливості щодо тлумачення цього поняття і може потягти за собою усунення від участі у кримінальному провадженні захисника, який принципово відстоює невинуватість підозрюваного.

Під час дії КПК 1960 р. судді тлумачили на свій розсуд поняття «зловживання правами» ч. 4 ст. 61 цього Кодексу, що іноді призводило до винесення ними незаконних постанов про усунення захисника від участі у кримінальній справі. З метою уніфікації судової практики С.Л. Савицька слушно пропонувала доповнити цю норму «положенням, у якому слід навести вичерпний перелік зловживань захисником своїми правами, які перешкоджають встановленню істини у справі, затягують розслідування» [132, с. 109].

У вищезазначеній статті, якою пропонується доповнити чинний КПК, також необхідно передбачити положення про прийняття слідчим суддею рішення про усунення захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо відповідно до цього Кодексу він є свідком і в зв'язку з цим допитувався або підлягає допиту.

У науці кримінального процесу висловлена пропозиція виключити з ч. 2 ст. 81 КПК положення про повноваження слідчого судді розглядати відводи під час досудового розслідування. Відмічається, що слід повернутися до перевірено часом порядку вирішення відводів, що був передбачений ч. 2 ст. 58, ч. 3 ст. 60, ч. 2 ст. 62 КПК 1960 р. Питання про відвід прокурора на досудовому слідстві вирішував вищестоящий прокурор, а заяву про відвід або самовідвід слідчого –

прокурор. Відвід, заявлений перекладачеві, експертові і спеціалістові, вирішували слідчий або прокурор [129, с. 31].

Як являється, ч. 2 ст. 81 КПК слід залишити без змін. Під час розгляду слідчим суддею скарг, клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення деяких процесуальних дій, може бути встановлено, що існують підстави для відводу прокурора, слідчого, захисника, представника, спеціаліста, перекладача, експерта, секретаря судового засідання. Тому цілком логічно, щоб ці відводи вирішував саме слідчий суддя, який здійснює відповідне судово-контрольне провадження.

Обґрунтовує необхідність доповнити перелік повноважень слідчого судді Р.І. Тракало. Науковець вважає, «що така важлива для подальшого провадження процесуальна дія, як повідомлення про підозру, має здійснюватися виключно в присутності слідчого судді, що стане додатковою гарантією здійснення захисту прав особи. Крім того, це дозволить уникнути зловживань та підвищить відповідальність слідчого та прокурора» [100, с. 15].

Ця пропозиція викликає заперечення. Залучення представника судової влади, яким є слідчий суддя, є недоцільним до процедури повідомлення про підозру «з огляду на відсутність початкової активності цього суб'єкта і неможливість визначення конкретної процесуальної форми відповідних правовідносин» [133, с. 63]. Крім того, ст. 194 КПК зобов'язує його при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу дослідити питання про обґрунтованість підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. Отже, немає сенсу у тому, щоб слідчий суддя був присутній, як пропонується, при проведенні такої процесуальної дії, як повідомлення про підозру.

У юридичній літературі висловлена думка, що у деяких випадках слідчий суддя, а не прокурор, має приймати рішення про закриття кримінального провадження. Так, наприклад, В.О. Гринюк відмічає, що закриття кримінального провадження прокурором з підстав, передбачених п.п. 4-9 ч. 1

ст. 284 КПК, фактично містить в собі ознаки вирішення кримінально-правового конфлікту, оскільки в таких випадках констатується винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення та юридична кваліфікація вчиненого діяння, яка за своєю суттю є кінцевою. Тому, на думку науковця, «прокурор повинен звертатись з клопотанням про закриття кримінального провадження до слідчого судді, який буде мати можливість дослідити зібрані докази, перевірити законність дій органів досудового розслідування, а також правильність вибору підстав для закриття кримінального провадження» [134, с. 121].

З такою думкою ми не погоджуємось. Діяльність слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні не пов'язана з вирішенням питання про винуватість або невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, а саме його мав би досліджувати слідчий суддя, якщо реалізувати вказану пропозицію.

До повноважень слідчого судді А.Г. Гаркуша вважає доцільним віднести: прийняття рішень по актах амністії, по примиренню сторін в кримінальному процесі; вирішення окремих питань при виконанні вироку: звільнення по хворобі, умовно-дострокове звільнення від покарання через хворобу; здійснення провадження по справах приватного обвинувачення [135, с. 50].

Ця пропозиція викликає заперечення, оскільки не узгоджується з функціональним призначенням судового контролю у кримінальному провадженні. Слідчий суддя уповноважений здійснювати такий контроль за дотриманням слідчим, прокурором прав, свобод та інтересів осіб при проведенні досудового розслідування.

Окремі науковці критично оцінюють встановлений законодавцем порядок, згідно з яким слідчий суддя приймає рішення про застосування будь-яких запобіжних заходів.

Так, С.М. Смоков пропонує внести зміни до КПК «в частині вирішення питання про обрання таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання і особиста порука слідчим особисто за погодженням з прокурором без участі слідчого судді» [136, с. 115].

О.Е. Омельченко зазначає, що особисте зобов'язання є найбільш м'яким запобіжним заходом, а тому рішення про його застосування має прийматися слідчим, а не слідчим суддею [137, с. 33].

Я.О. Конюшенко та А.О. Коваль вважають, що «доцільною була б зміна порядку ініціювання та застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, а саме: надати слідчому процесуальну самостійність стосовно обрання даного запобіжного заходу, без погодження з прокурором та судом, адже обмежувані права підозрюваного мінімальні та контроль за даним запобіжним заходом здійснює безпосередньо слідчий. Вищевказане нововведення надало б змогу прискорити процедуру обрання особистого зобов'язання, а також частково зменшило б процесуальне навантаження слідчого, прокурора та суду» [138, с. 79].

О.М. Коріняк відмічає, що віднесення до компетенції слідчого судді вирішення питання про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання призводить до зайвого витрачання часу як слідчих органів так і судових. Доцільним є внесення змін до КПК щодо обрання цього заходу слідчим за погодженням з прокурором [139, с. 56].

К.К. Білецька стверджує, що для зменшення навантаження на слідчого суддю необхідно змінити процедуру застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки: рішення про це має приймати слідчий за погодженням з прокурором. За її даними, таку пропозицію підтримали 80 % опитаних респондентів, а саме 89 % слідчих, 88 % прокурорів, 72 % суддів та 58 % адвокатів [140, с. 11].

В.І. Фаринник зазначає, що «суттєвою проблемою для практичних працівників стала процедура обрання неізоляційних запобіжних заходів, яка є досить тривалою й трудомісткою через необхідність погодження клопотання слідчого прокурором та прийняття рішення слідчим суддею. На наш погляд, для розвантаження слідчого апарату слід надати можливість слідчому самостійно обирати підозрюваному особисте зобов'язання та особисту поруку з накладенням відповідних процесуальних обов'язків» [141, с. 155; 142, с. 141].

О.Ю. Татаров наголошує на тому, що «порядок застосування деяких запобіжних заходів доцільно спростити, надавши можливість застосовувати особисте зобов'язання та особисту поруку слідчому та прокурору. Зазначене сприятиме процесуальній економії та зменшенню й без того значного навантаження на суддів» [143, с. 64].

Р.І. Тракало вважає, що рішення про застосування особистої поруки чи особистого зобов'язання має приймати слідчий без будь-якого дозволу чи погодження слідчого судді чи прокурора [49, с. 117].

У юридичній літературі відмічається, що «необхідність обов'язкового погодження з прокурором клопотання про застосування усіх запобіжних заходів може загальмувати процес розкриття злочинів, тому, оскільки домашній арешт за ступенем суворості є на другому місці після тримання під вартою, є доцільним залишити щодо нього процедуру подання клопотань, передбачену ч. 4 ст. 176 КПК України, а обрання особистого зобов'язання, особистої поруки та застави залишити у компетенції слідчого» [144, с. 319].

Цю точку зору поділяють Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва, відмічаючи, що положення ч. 4 ст. 176 КПК про застосування слідчим суддею будь-яких запобіжних заходів не узгоджується з ч. 2 ст. 29 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Таким чином, рішення суду не потрібно у інших випадках обмеження особистої свободи. У ч. 4 ст. 176 КПК слід визначити, що слідчий суддя приймає рішення тільки про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та домашнього арешту. Інші заходи повинні застосовуватись за рішенням слідчого та прокурора [129, с. 57].

Так регулюється це питання законодавцем деяких країн. Наприклад, у п. 1 ч. 2 ст. 32 КПК Киргизської Республіки вказано, що під час досудового провадження суд уповноважений приймати рішення лише про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту [124, с. 73]. У п.4 ч. 2 ст. 59 КПК Республіки Казахстан зазначено, що суд санкціонує

обраний слідчим, органом дізнання, прокурором відносно обвинуваченого, підозрюваного запобіжний захід у вигляді арешту, домашнього арешту [145, с. 49].

Уявляється, що окрім тримання під вартою та домашнього арешту, за ухвалою слідчого судді має застосовуватись запобіжний захід у вигляді застави. Інші заходи повинні обиратись за постановою слідчого, прокурора.

Висновки до 1 розділу

1. У становленні та розвитку законодавства незалежної України щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі можна виділити два етапи: 1 етап – 1991–2012 роки (період дії КПК 1960 р.); 2 етап – з 2012 р. і донині, період, виокремлення якого зумовлене прийняттям КПК 2012 р.

2. Під повноваженнями слідчого судді слід розуміти сукупність взаємопов'язаних прав та обов'язків (правообов'язків), установлених для виконання ним процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень зі здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Ці повноваження можна класифікувати на групи за критерієм предмета правового регулювання. Слідчий суддя є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні.

3. Судовий контроль у кримінальному процесі – це діяльність слідчого судді на стадії досудового розслідування та під час екстрадиційної процедури зі здійснення у порядку, передбаченому КПК, наданих йому повноважень, метою якої є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю слід закріпити у окремій главі КПК.

4. Окрім попереджувального та подальшого судового контролю є третій його вид, до якого слід віднести повноваження слідчого судді, що не пов'язані з прийняттям рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, наданням дозволів на проведення слідчих (розшукових),

негласних слідчих (розшукових) дій, розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора.

5. Межі судового контролю у кримінальному процесі доцільно розширити. Слідчий суддя має приймати рішення про: ексгумацію трупа, якщо родичі покійного заперечують проти цього; проведення примусового освідування особи; усунення захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо він, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню обставин вчиненого кримінального правопорушення, а також є свідком і в зв'язку з цим допитувався або підлягає допиту.

6. За рішенням слідчого судді мають застосовуватися лише запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту та застави. Інші заходи повинні обиратись за постановою слідчого, прокурора.

РОЗДІЛ 2

РІШЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження

Під заходами забезпечення кримінального провадження прийнято розуміти передбачені КПК заходи примусового характеру, які застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановленому законом, з метою запобігання і подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпеченню його дієвості [146, с. 367].

Відповідно до ч. 2 ст. 131 КПК, заходами забезпечення кримінального провадження є: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи. Ці заходи здатні виконати таку функцію, як забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження [147, с. 229].

Слід погодитися з науковцями, які вважають недоліком нормативного регулювання те, що до переліку заходів забезпечення кримінального провадження, наведеному у ч. 2 ст. 131 КПК, не віднесено поміщення у приймальник-розподільник для дітей особи, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого КК [148, с. 69; 149, с. 120].

У юридичній літературі заходи забезпечення кримінального класифікуються за наступними критеріями: «1) за метою: направлені на забезпечення явки учасників кримінального провадження (виклик, привід); направлені на забезпечення процесу доказування і цивільного позову (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна); спрямовані на забезпечення виконання учасниками кримінального провадження процесуальних обов'язків (накладення грошового стягнення); направлені на забезпечення належної поведінки підозрюваного або обвинуваченого, припинення або запобігання вчиненню правопорушення (запобіжні заходи, відсторонення від посади, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом); 2) за учасниками, до яких можуть бути вони застосовані: лише до підозрюваного або обвинуваченого (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасове вилучення майна, арешт майна, запобіжні заходи); до інших учасників кримінального провадження (виклик, судовий виклик, привід, тимчасовий доступ до речей і документів тощо); 3) за специфікою обмеження: запобіжні заходи; інші заходи забезпечення кримінального провадження; 4) за часом дії: триваючі (обмеження в користуванні спеціальним правом, арешт майна); короточасні заходи (привід, виклик, тимчасовий доступ до речей і документів)» [150, с. 136-137].

Загальною метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження у широкому значенні цього поняття законодавець у ч. 1 ст. 131 КПК називає «досягнення дієвості цього провадження», що означає їх спрямованість на забезпечення виконання усіх завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 цього Кодексу. «Свою специфічну мету, в межах загальної, як етапного завдання, виконання якого сприяє досягненню кінцевих завдань кримінального провадження, має застосування кожного окремого виду заходу забезпечення кримінального провадження чи групи видів» [151, с. 295].

Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження передбачені у ст. 132 КПК. Як відмічає О.Г. Шило, установлення

цих правил «має важливе значення для правозастосовної діяльності, адже сприяє її єдності, дотриманню прав учасників кримінальних процесуальних відносин і вирішенню завдань кримінального провадження, одним із яких відповідно до ст. 2 КПК є забезпечення того, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Необхідність нормативного закріплення цих загальних правил обумовлена тим, що заходи забезпечення кримінального провадження спрямовані на досягнення єдиної мети, а тому й єдиною є їх правова природа» [60, с. 258-259].

У ч. 1 ст. 132 КПК зазначено, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. За такою ухвалою застосовується більшість цих заходів: привід (ч. 2 ст. 140 КПК); накладення грошового стягнення (ч. 2 ст. 144 КПК); тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 2 ст. 148 КПК); відсторонення від посади (ч. 2 ст. 154 КПК); тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 2 ст. 159 КПК); арешт майна (ч. 1 ст. 170 КПК); запобіжні заходи (ч. 4 ст. 176 КПК).

Рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження приймається слідчим суддею за клопотанням прокурора або клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Таке погодження є формою реалізації функції прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Воно означає, що прокурор, ознайомившись з матеріалами кримінального провадження, дійшов висновку про наявність фактичних підстав для застосування того чи іншого заходу.

У випадку відмови прокурора у такому погодженні слідчий відповідно до ч. 3 ст. 40 КПК має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня. Протягом трьох

днів цей прокурор повинен погодити клопотання або відмовити у його погодженні.

Деякі із заходів забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватись також за ініціативою учасників кримінального провадження. Зокрема, цивільний позивач має право подати на розгляд слідчого судді клопотання про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову (ч. 1 ст. 171 КПК). Сторона захисту вправі клопотати про застосування тимчасового доступу до речей і документів (ч. 1 ст. 160 КПК).

Слідчий суддя може з власної ініціативи, без клопотання слідчого, прокурора, прийняти рішення про застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як судовий виклик певної особи (ч. 1 ст. 134 КПК), привід підозрюваного або свідка (ч. 2 ст. 140 КПК), накладення грошового стягнення (ч. 2 ст. 144 КПК).

До змісту клопотань слідчого, прокурора про застосування кожного із заходів забезпечення кримінального провадження встановлені детальні вимоги (стст. 141, 145, 150, 155, 160, 171, 184 КПК), наслідком недотримання яких є прийняття слідчим суддею у визначених законом випадках рішення про їх повернення прокурору.

Інший варіант нормативно-правової регламентації пропонує І.В. Басиста. Науковець відмічає, що деталізація вимог до клопотань у стст. 141, 145, 150 та інших статтях КПК є кроком законодавця назустріч науковим пропозиціям і нагальним потребам практики. Водночас вона породжує ряд проблем, зокрема: «оскільки в кожній із наведених норм чинного КПК та багатьох інших міститься вказівка законодавця на ті обставини, які повинні бути зазначені в клопотанні, а їх більшість є ідентичними, то раціональніше було б у загальній нормі щодо процесуальних рішень виписати всі узагальнені вимоги, а в спеціальних нормах звертатися до індивідуальних видових ознак процесуальної діяльності, у ході якої й приймається таке процесуальне рішення» [152, с. 16].

Ця пропозиція нами не поділяється. Ознайомившись зі змістом стст. 141, 145, 150, 155, 160, 171, 184 КПК можна стверджувати, що ідентичними є лише деякі з обставин, які мають бути у клопотаннях слідчого, прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, наприклад, у клопотаннях про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів, застосування запобіжних заходів вказується правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

У ч. 2 ст. 132 КПК передбачено, що клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Роз'яснення щодо територіальної підсудності розгляду цих клопотань надані ВССУ у листі від 15 жовтня 2013 р. № 1-1640/0/4-13 [153]. Органом досудового розслідування є не слідчий підрозділ, а відповідний орган, до складу якого входить цей підрозділ.

Отже, клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження має подаватись до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться правоохоронний орган, до структури якого входить слідчий підрозділ, слідчий якого здійснює відповідне досудове розслідування.

У випадку проведення досудового розслідування слідчою групою клопотання щодо застосування цих заходів також має розглядатися слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування. Підставою для визначення територіальної юрисдикції суду першої інстанції при розгляді клопотань щодо застосування цих заходів є постанова керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, в якій визначено місце проведення досудового розслідування. Таке роз'яснення

надано ВССУ у Інформаційному листі від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [154, с. 174-184].

Слід погодитися з думкою С.А. Комісарова, що необхідно надати можливість слідчому та прокурору у виняткових випадках подавати клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження не тільки до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Слушною є пропозиція науковця доповнити ч. 2 ст. 132 КПК наступним положенням: «за винятком проведення досудового розслідування в особливий період, при проведенні антитерористичної операції, введенні надзвичайного та воєнного стану, коли клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді може бути подано до будь-якого місцевого суду» [155, с. 55].

Згідно з ч. 3 ст. 132 КПК, застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який йдеться в клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

З огляду на те, що поняття «обґрунтована підозра» не визначене у національному законодавстві та зважаючи на положення, закріплені у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», слідчим суддям необхідно враховувати позицію ЄСПЛ, відображену, зокрема, у п. 175 рішення від 21 квітня 2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», відповідно до якої термін

«обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення [156, с. 9; 157, с. 75].

Як відмічається у юридичній літературі, положення ч. 3 ст. 132 КПК визначають спільний для усіх заходів забезпечення кримінального провадження локальний предмет доказування, який можна іменувати загальним. Однак цей предмет, окрім елементів, що є спільними для застосування будь-яких із цих заходів, має також додаткові елементи залежно від специфіки того чи іншого заходу [158, с. 98].

Уявляється, що положення п. 1 ч. 3 ст. 132 КПК не може стосуватися усіх заходів забезпечення кримінального провадження. Окремі із них можуть застосовуватись до тих чи інших учасників кримінального провадження незалежно від того, чи довів слідчий, прокурор існування обґрунтованої підозри щодо вчинення особою кримінального правопорушення певного ступеня тяжкості. Наприклад, якщо свідок не з'явився без поважних причин на виклик слідчого, рішення про здійснення його приводу має прийматись навіть тоді, коли кримінальне правопорушення не розкрито.

Зі змісту ч. 3 ст. 132 КПК можна дійти висновку, що під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження обов'язковою є участь прокурора або слідчого. Цей обов'язок прокурора впливає із функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, що покладена на прокуратуру відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України від 14 жовтня 2015 р. «Про прокуратуру» [159].

Метою участі прокурора або слідчого під час судового розгляду цих клопотань є надання доводів на підтвердження необхідності застосування відповідних заходів забезпечення кримінального провадження, а також спростування тверджень сторони захисту про їх незаконність або необґрунтованість, що гарантує дотримання засади змагальності сторін.

Частина 4 ст. 132 КПК визначає, що для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати можливість без застосування заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. «Цей обов'язок спрямовано на обмеження дискреції суду, попередження необґрунтованого втручання до сфери прав і законних інтересів особи, яка залучається до участі у кримінальному провадженні» [60, с. 260].

У юридичній літературі стверджується, що положення ч. 4 ст. 132 КПК застосовується лише до одного виду заходів забезпечення кримінального провадження – тимчасового доступу до речей і документів. Однак розташування цього заходу серед положень, які мають значення для будь-яких заходів, «дає підстави вважати, що за аналогією воно має застосовуватися також до інших заходів» [160, с. 307].

У ч. 5 ст. 132 КПК зазначено, що під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді докази обставин, на які вони посилаються.

Отже, при застосуванні цих заходів має свою специфіку розподіл тягара доказування. Як відмічає І.В. Гловюк, тягар «доказування у цьому випадку слід розуміти як необхідність для слідчого, прокурора надати належні, допустимі, достовірні і достатні докази того, що їх застосування потрібне для забезпечення дієвості кримінального провадження» [161, с. 87]. Відповідно, сторона захисту не зобов'язана доводити протилежне, а недоведення слідчим, прокурором необхідності застосування заходу забезпечення кримінального провадження тягне за собою відмову у задоволенні клопотання. Це не стосується тільки тих заходів забезпечення кримінального провадження, які слідчий суддя має право обрати за власною ініціативою: судового виклику, приводу, грошового стягнення [158, с. 100].

Якщо сторона захисту при розгляді даного питання посилається на обставини, які виключають застосування заходів забезпечення кримінального провадження, то вона також повинна подати слідчому судді докази обставин, на які вона посилається [162, с. 305].

Це кореспондується з положенням ч. 2 ст. 92 КПК про те, що обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає. «Однак, тягар обґрунтування обставин, що виключають застосування заходів кримінального провадження, не може бути покладено на сторону захисту: інакше це суперечило б у тому числі і принципу презумпції невинуватості» [162, с. 305].

Заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватись тільки після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, оскільки згідно з ч. 2 ст. 214 КПК саме з цього моменту розпочинається досудове розслідування. Тому, відповідно до ч. 6 ст. 132 цього Кодексу, до клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження має додаватися витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. Вимоги до цього документу визначені у пп. 4.2, 4.3 Положення про порядок ведення ЄРДР, яке затверджене наказом Генерального прокурора України № 69 від 17 серпня 2012 р. [163].

Додання до клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження витягу з ЄРДР дозволяє слідчому судді пересвідчитися у наявності відповідної правової підстави для його розгляду у судовому засіданні [164, с. 349]. Невиконання слідчим, прокурором вимоги ч. 6 ст. 132 КПК унеможливило б судовий розгляд клопотання про застосування цих заходів [60, с. 260].

2.2. Рішення про привід

Відповідно до ч. 1 ст. 133 КПК, слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених цим Кодексом випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії.

Виклик учасника кримінального провадження до слідчого, прокурора здійснюється у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 135 КПК, шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У залежності від способу виклику диференціюється його процесуальний порядок [165, с. 262]. Якщо здійснюється виклик телефоном або телеграмою, зміст повістки має бути роз'яснено особі, яка викликається, з дотриманням вимог ст. 137 КПК [166, с. 83].

У разі застосування альтернативних щодо поштового способів виклику виникає проблема з підтвердженням одержання особою інформації про виклик [167, с. 200]. Слід погодитися з такою думкою В.І. Фаринника: якщо особа самотійно повідомила свою електронну пошту, номер телефону чи факсу (і це зафіксовано у відповідних процесуальних документах), то виключно в такому разі може бути здійснено виклик цими способами, в іншому разі – лише шляхом надіслання повістки поштою [168, с.80].

Наслідки неприбуття на виклик свідка та підозрюваного визначені у ч. 2 ст. 139 КПК. До них може бути застосовано привід, якщо вони були викликані у встановленому цим Кодексом порядку та не з'явилися без поважних причин або не повідомили про причини свого неприбуття.

Наведений у цій нормі перелік учасників кримінального провадження, до яких може застосовуватись привід, є вичерпним [169, с. 462]. Уявляється, що його слід розширити. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція внести до КПК зміни, які передбачали б можливість здійснювати

привід цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законного представника підозрюваного, оскільки поширеними є випадки ухилення їх від явки за викликом з метою протидії розслідуванню [168, с. 83].

У ч. 2 ст. 140 КПК вказано, що рішення про здійснення приводу приймається під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи. Вимоги до цього клопотання передбачені у ст. 141 КПК. У ньому зазначаються: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) процесуальний статус особи, про здійснення приводу якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання; 3) процесуальна дія, учасником якої повинна бути особа, про здійснення приводу якої заявлено клопотання; 4) положення цього Кодексу, яким встановлено обов'язок особи з'явитися за викликом, та обставини невиконання особою цього обов'язку; 5) відомості, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому цим Кодексом порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора; 7) дата та місце складення клопотання.

До клопотання мають бути додані копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи. Наприклад, такими є матеріали, які підтверджують факт своєчасного отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим способом. Відповідно до ст. 136 КПК, належним підтвердженням цього є: розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні; відеозапис вручення особі повістки; будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом; підтвердження особою, яка попередньо повідомила слідчого, прокурора про адресу своєї електронної пошти, отримання повістки про виклик відповідним листом.

До клопотання про здійснення приводу доцільно було б долучати копію процесуального документа, у якому відображений факт неприбуття особи за викликом. Однак законодавець не визначає, як слідчий, прокурор має фіксувати те, що у певний час, день викликана особа не прибула до місця, де планувалось проведення її допиту чи участь у іншій процесуальній дії.

Слушною є думка Д.О. Савицького, що факт неприбуття особи без поважної причини слід оформляти протоколом. Відомості, які у цьому зафіксовані, будуть «покладені в основу рішення слідчого судді про привід учасника кримінального провадження» [170, с.161]. Уявляється, що ст. 139 КПК доцільно доповнити положенням, що у разі неприбуття особи за викликом, слідчим, прокурором складається протокол.

КПК не дає відповіді на питання, яким має бути реагування слідчого судді у разі, якщо клопотання про здійснення приводу подано слідчим, прокурором без додержання вимог ст. 141 цього Кодексу. Коментуючи цю статтю, В.В. Гевко зазначає, що «відсутність будь-яких з перерахованих відомостей, необхідних слідчому судді для прийняття рішення, може стати підставою для відмови у задоволенні клопотання» [160, с.316].

Вважаємо, що у такому випадку слідчий суддя має приймати інше рішення. Законодавець щодо клопотань про застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження визначив, яке рішення повинен прийняти слідчий суддя, якщо вони складені з недотриманням встановлених вимог. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156 КПК, прокурору повертаються клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та про відсторонення від посади, якщо вони подані без додержання вимог стст. 150, 155 цього Кодексу. Якщо клопотання про арешт майна не відповідає ст. 171 КПК, згідно з ч. 3 ст. 172 цього Кодексу воно повертається прокурору чи цивільному позивачу.

На нашу думку, ч. 1 ст. 142 КПК слід доповнити положенням про постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотання

про здійснення приводу для усунення недоліків, якщо воно подано без додержання вимог, встановлених ст. 141 цього Кодексу [171, с. 85].

Необхідно зазначити, що ч. 2 ст. 140 КПК не зобов'язує слідчого погоджувати з прокурором клопотання про здійснення приводу, що не свідчить про відсутність такої необхідності. У п. 5 ч. 2 ст. 40 цього Кодексу вказано, що слідчий уповноважений звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Виходячи із цього, О.Г. Шило дійшла до обґрунтованого висновку «щодо необхідності погодження клопотання слідчого про здійснення приводу із прокурором. Така необхідність обумовлюється функцією прокурора, яку він здійснює на досудовому провадженні, а саме – нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням...» [146, с. 387-388].

Порядок розгляду клопотання про здійснення приводу регулює ст. 142 КПК. У ч. 1 цієї статті вказано, що таке клопотання розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду. У разі необхідності слідчий суддя може заслухати доводи особи, яка подала клопотання. Отже, участь слідчого, прокурора у розгляді клопотання про здійснення приводу не є обов'язковою. Питання про його повідомлення та можливість присутності при розгляді клопотання визначається слідчим суддею за власною ініціативою [172, с. 336].

Аналізуючи ч. 1 ст. 142 КПК, І.С. Бобракова та М.М. Ковтун зауважують, що слідчий суддя виключно у відповідності зі своїм суб'єктивним розсудом визначає необхідність (або відсутність такої) у безпосередньому заслуховуванні доводів особи, яка внесла клопотання. Сформулювавши внутрішнє переконання, що такої необхідності немає, слідчий суддя сам обґрунтовує внесені клопотання, сам ставить під сумнів його фактичну обґрунтованість, сам доходить у підсумку до законного та обґрунтованого рішення по суті [173, с. 93].

Нами поділяється думка цих науковців, що з наведеним розподілом тягара доказування у діяльності слідчого судді не можна погодитися. Такою, що відповідає змагальній побудові процесу, бачиться норма закону, у відповідності з якою слідчий або прокурор є обов'язковими учасниками судового засідання, приймаючи на себе цей тягар [173, с. 93-94].

Дійсно, якщо слідчий, прокурор вносить на розгляд слідчого судді клопотання про здійснення приводу, його присутність у судовому засіданні має бути обов'язковою з тим, щоб відповідно до ч. 3 ст. 132 КПК довести наявність фактичних підстав для застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Враховуючи викладене, пропонуємо виключити з ч. 1 ст. 142 цього Кодексу друге речення та доповнити дану норму положенням, що клопотання про здійснення приводу розглядається за участю прокурора або слідчого.

Про результати судового розгляду цього клопотання йдеться у ч. 3 ст. 142 КПК. Слідчий суддя, встановивши, що особа, яка зобов'язана з'явитися на виклик слідчого, прокурора, була викликана у встановленому цим Кодексом порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття, постановляє ухвалу про здійснення приводу такої особи.

Дана норма знаходиться у зв'язку зі ст. 135 КПК, якою передбачено порядок виклику особи у кримінальному провадженні. Здійсненню приводу підозрюваного або свідка повинен передувати їх виклик з урахуванням вимоги ч. 8 цієї статті про те, що особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути

повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження відмічається, що правильною є практика слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні клопотання про здійснення приводу особи, якщо її виклик було здійснено з порушенням триденного строку, передбаченого ч. 8 ст. 135 КПК. Це ж саме стосується і випадків недотримання вимоги про те, що у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї цієї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи [156, с. 11].

Як свідчить судова практика, слідчі судді, розглядаючи клопотання про привід особи, яку викликали за допомогою телефонного дзвінка, не задовольняють вказане клопотання, оскільки вважають цей вид виклику додатковим. Так, у одному із судово-контрольних проваджень ухвалою слідчого судді було відмовлено у задоволенні клопотання слідчого про здійснення приводу свідка у зв'язку з тим, що не з'явлення викликаної по телефону особи не може розглядатися як безспірна підстава для застосування до неї приводу.

За наявності поважних причин слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотання про привід у разі, якщо особа, яку було належним чином повідомлено про виклик, отримавши його, повідомила орган досудового розслідування про причину, внаслідок якої вона не може прийти. Таке саме рішення слідчі судді приймають і в тих випадках, коли під час розгляду клопотання встановлено, що підозрюваний або свідок, будучи викликаними у встановленому КПК порядку, не з'явилися до слідчого або прокурора з поважних причин, однак з об'єктивних причин (тяжка хвороба, перебування у

місці, в якому відсутні засоби зв'язку) не могли повідомити про підстави свого неприбуття [156, с. 11].

Відповідно до ч. 3 ст. 142 КПК, слідчий суддя має прийняти рішення про здійснення приводу, якщо встановить, що свідок, підозрюваний не прибув за викликом без поважних причин. Їх перелік наведений у ст. 138 цього Кодексу. Поважними причинами неприбуття особи на виклик є: затримання, тримання під вартою або відбування покарання; обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення; обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини); відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо; тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад; смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю; несвоєчасне одержання повістки про виклик; інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Чи є поважними причини неявки за викликом, слідчий суддя може встановити, ознайомившись з копіями матеріалів кримінального провадження, які додані до клопотання про здійснення приводу, а також заслухавши пояснення свідка, підозрюваного та доводи слідчого, прокурора.

Як уявляється, доцільно розширити повноваження слідчого судді при дослідженні обставин невиконання свідком, підозрюваним обов'язку по явці за викликом. Потрібно зауважити, що під час розгляду клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, застосування запобіжного заходу, слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали.

З незрозумілих причин таке право не надано слідчому судді при розгляді клопотання про здійснення приводу, що не є логічним. Нами поділяється

пропозиція Д.М. Говорун про надання слідчому судді права заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування усіх заходів забезпечення кримінального провадження [174, с. 183]. Положенням про таке право слідчого судді слід доповнити ст. 142 КПК. Реалізовуватись воно має за клопотанням учасників судового розгляду.

Необхідно зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 140 КПК привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноособово виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які згідно із цим Кодексом не можуть бути допитані як свідки.

На слідчого, прокурора необхідно покласти обов'язок доводити у судовому засіданні, що свідок не відноситься до вказаних осіб. Слідчий суддя, приймаючи рішення про здійснення приводу, має бути впевнений у тому, що відсутні обставини, які виключають застосування щодо свідка цього заходу забезпечення кримінального провадження.

На нашу думку, у передбаченому ч. 3 ст. 65 КПК випадку слідчий суддя вправі прийняти рішення про здійснення приводу деяких осіб, які за загальним правилом не можуть бути допитані як свідки. У даній нормі вказано, що особи, передбачені пунктами 1-5 ч. 2 цієї статті, з приводу зазначених довірених відомостей можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом цієї особи.

Отже, якщо, наприклад, нотаріус звільнений клієнтом від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю, він може бути викликаний слідчим у встановленому порядку та допитаний як свідок про відомості, які становлять таку професійну таємницю. Якщо ж він не з'явиться без поважних причин або не повідомить про причини свого неприбуття, слідчий, прокурор вправі ініціювати розгляд слідчим суддею питання про здійснення його приводу.

Ухвала слідчого судді про здійснення приводу повинна відповідати загальним вимогам, що встановлені ст. 372 КПК. Спеціальні вимоги до цієї ухвали законодавець не передбачив. Тому слід погодитися з науковцями, які пропонують доповнити ст. 142 КПК нормою, яка б їх визначала [129, с. 79]. У цій ухвалі слідчого судді мають зазначатися такі відомості: фактичні підстави застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження; дані про місце проживання та роботи свідка, підозрюваного, щодо якого прийнято рішення про привід; час та місце здійснення його приводу для участі у слідчій (розшуковій) чи іншій процесуальній дії; правоохоронний орган, якому доручається її виконання.

2.3. Рішення про накладення грошового стягнення

Накладення грошового стягнення відноситься до заходів забезпечення кримінального провадження, які обмежують майнові права осіб [175, с. 630; 176, с. 301]. Згідно з ч. 1 ст. 144 КПК, грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених цим Кодексом, за невиконання процесуальних обов'язків.

Під час досудового розслідування грошове стягнення може бути накладено у таких випадках: підозрюваний, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не з'явився на виклик без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття (ч. 1 ст. 139 КПК); невиконання підозрюваним обов'язків, покладених на нього при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК); невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК); порушення батьками, опікунами, піклувальниками неповнолітнього підозрюваного зобов'язання із нагляду на ним (ч. 5 ст. 493 КПК).

Потрібно звернути увагу на те, що у ч. 1 ст. 144 КПК вказано про накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження. Тлумачення терміну «учасники кримінального провадження» міститься у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК. Однак, у цьому переліку немає поручителів. Тому правильно зауважує О.Ю. Татаров, що КПК «додатково визначає категорію осіб, щодо яких може застосовуватися грошове стягнення, проте, які не відносяться до учасників кримінального провадження» [177, с. 166].

Перелік осіб, на яких може накладатися грошове стягнення, не охоплює усіх учасників кримінального провадження, які зобов'язані з'являтися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді. КПК поклав обов'язок з'являтися за таким викликом на цивільного позивача (ч. 3 ст. 61), третю особу, щодо

майна якої вирішується питання про арешт, її представника (ч. 7 ст. 64-2), перекладача (п. 1 ч. 3 ст. 68), експерта (п. 2 ч. 5 ст. 69), спеціаліста (п. 1 ч. 5 ст. 71).

Слушною є думка Р.М. Білоконь, що потрібно розширити перелік учасників кримінального провадження, на яких може накладатися грошове стягнення за неявку за викликом [178, с. 122]. Нами поділяється пропозиція науковця викласти ч. 1 ст. 139 КПК у такій редакції: «1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, спеціаліст, перекладач, експерт, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі...» [179, с. 193].

Інші науковці також вважають необхідним розширити у ч. 1 ст. 139 КПК перелік учасників кримінального провадження, на яких може накладатися грошове стягнення за неявку за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді. Так, пропонується включити до цього переліку експерта, спеціаліста [180, с. 253], цивільного позивача [181, с. 74].

Як відмічалось вище, законодавець чітко визначив, на яких учасників кримінального провадження та у яких випадках накладається грошове стягнення. Тому є такими, що не відповідають КПК, наступні твердження науковців: грошове стягнення може бути накладено на учасників процесу, які не ухиляються від явки за викликом, але відмовляються виконати обов'язки, накладені на них як на осіб, притягнутих до участі у провадженні в якості понятих, фахівців, експертів, перекладачів [182, с. 320]; оскільки до потерпілого допускається застосування грошового стягнення, воно так само може бути накладено на його представника [183, с. 268].

У юридичній літературі зазначається, що накладення грошового стягнення є обов'язком слідчого судді лише у випадках, передбачених ч. 5 ст. 180, ч. 5 ст. 493 КПК. У решті випадків це право слідчого судді, яким він може скористатися або утриматися, враховуючи певні обставини, наприклад, скрутне матеріальне становище відповідного учасника процесу [146, с. 394].

Ця думка викликає заперечення. Зі змісту ч. 3 ст. 146 КПК випливає, що слідчий суддя зобов'язаний прийняти рішення про накладення грошового стягнення, якщо документально підтверджено, що підозрюваний, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не прибув на виклик без поважних причин, або підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання. Матеріальний стан цих учасників кримінального провадження може враховуватися слідчим суддею тільки при визначенні розміру стягнення.

У ч. 2 ст. 144 КПК визначено, що під час досудового розслідування грошове стягнення накладається на особу слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою. Вимоги до такого клопотання передбачені у ст. 145 цього Кодексу. У ньому зазначаються: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) процесуальний статус особи, про накладення грошового стягнення на яку заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання; 3) обов'язок, який покладено на особу цим Кодексом чи ухвалою слідчого судді; 4) обставини, за яких особа не виконала обов'язок; 5) відомості, які підтверджують невиконання особою обов'язку; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора; 7) дата та місце складення клопотання.

До клопотання мають бути додані копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи. Йдеться про процесуальні документи, які підтверджують факт невиконання конкретним учасником кримінального провадження того чи іншого обов'язку. Так, наприклад, у випадку подання

клопотання про накладення грошового стягнення на свідка, який не прибув на виклик без поважних причин або не повідомив про причини неприбуття, до цього клопотання повинні додаватися копії матеріалів кримінального провадження, які підтверджують факт здійснення виклику свідка в установленому порядку та отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом.

На нашу думку, недоліком нормативного регулювання є те, що не передбачено надання учаснику кримінального провадження копії клопотання про накладення на нього грошового стягнення та копій матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи. Доцільно доповнити ст. 145 КПК нормою про обов'язок слідчого, прокурора надати йому ці копії. Ознайомившись з ними, учасник кримінального провадження під час судового розгляду клопотання про накладення на нього грошового стягнення матиме можливість аргументовано відстоювати свою позицію, спростовувати наведені слідчим, прокурором обставини невиконання ним процесуального обов'язку без поважних причин.

Законодавець не дає відповіді на питання, яким має бути реагування слідчого судді у разі, якщо клопотання про накладення грошового стягнення подано без додержання вимог ст. 145 КПК. Разом з тим щодо клопотань про застосування деяких інших заходів забезпечення кримінального провадження визначено, яке рішення повинен прийняти слідчий суддя, якщо вони складені з недотриманням вимог закону. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156 КПК, прокурору повертаються клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та про відсторонення від посади, якщо вони подані без додержання вимог стст. 150, 155 цього Кодексу. Якщо клопотання про арешт майна не відповідає вимогам ст. 171 КПК, згідно з ч. 3 ст. 172 даного Кодексу воно повертається прокурору чи цивільному позивачу.

Вважаємо, що ч. 1 ст. 146 КПК слід доповнити нормою про постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотання про накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження для усунення недоліків, якщо воно подано без додержання вимог, встановлених ст. 145 цього Кодексу [184, с. 105].

Необхідно зазначити, що ч. 2 ст. 144 КПК не покладає на слідчого обов'язок погоджувати з прокурором клопотання про накладення грошового стягнення. Однак у п. 5 ч. 2 ст. 40 цього Кодексу вказано, що слідчий уповноважений звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Виходячи із цього можна дійти висновку, що слідчий зобов'язаний погодити з прокурором клопотання про накладення грошового стягнення. Як відмічає О.Б.Комарницька, при його погодженні «прокурор має перевірити наявність у матеріалах кримінального провадження доказів, які вказують на те, що особа знала про необхідність виконання нею певного процесуального обов'язку й умисно без поважних причин його не виконала» [185, с. 107].

Згідно з ч. 1 ст. 146 КПК, слідчий суддя має розглянути клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Зі змісту цієї норми випливає, що участь у судовому засіданні слідчого, прокурора, який вніс клопотання до суду про накладення грошового стягнення, не є обов'язковою. Таке регулювання викликає заперечення, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 132 КПК на слідчого, прокурора покладається тягар доказування перед слідчим суддею наявності підстав для застосування заходів

забезпечення кримінального провадження, одним із яких є накладення грошового стягнення.

Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція виключити з ч. 1 ст. 146 КПК положення, що неприбуття службової особи, яка внесла клопотання про накладення грошового стягнення, не перешкоджає його розгляду [129, с. 80-81]. Слідчий, прокурор, який подав до суду це клопотання, зобов'язаний приймати участь у судовому засіданні.

Відповідно до ч. 3 ст. 146 КПК, слідчий суддя має прийняти рішення про накладення на особу грошового стягнення, якщо встановить, що вона не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин. Слідчий суддя може встановити ці обставини, ознайомившись з копіями матеріалів кримінального провадження, які додані до клопотання про накладення грошового стягнення. Крім того, він може заслухати слідчого, прокурора, який вніс це клопотання на судовий розгляд, а також особу, щодо якої вирішується питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, якщо вони прибули до суду.

Як уявляється, доцільно розширити повноваження слідчого судді при дослідженні обставин невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. Потрібно зазначити, що під час розгляду клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, застосування запобіжного заходу, слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали.

Слушною є думка Д.М. Говорун, що таке право слід надати слідчому судді при вирішенні питання про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження [174, с. 183]. На наш погляд, ст. 146 КПК доцільно доповнити положенням, що під час розгляду клопотання про накладення грошового стягнення слідчий суддя має право за клопотанням учасників

розгляду заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Зі змісту ч. 3 ст. 146 КПК можна дійти висновку, що слідчий суддя має постановити ухвалу про накладення грошового стягнення, якщо є фактичні підстави вважати, що учасник кримінального провадження, відносно якого слідчим, прокурором подано клопотання, не виконав покладений на нього процесуальний обов'язок, його невиконання не викликано поважними причинами.

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження відмічається, що правильною є практика слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні клопотань про накладення грошового стягнення, якщо у особи процесуального обов'язку не виникло. Недопустимою є відмова у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення, якщо слідчий, прокурор надають підтвердження про те, що виклик певної особи було здійснено і при цьому немає жодних відомостей щодо причин неявки за викликом. Слідчий не зобов'язаний доводити, що існують достатні підстави вважати про те, що особа не з'явилась на виклик слідчого без поважних причин [156, с. 12].

У зв'язку з розглядом даного питання слід звернути увагу на наступну обставину. У ст. 138 КПК наведений перелік поважних причин неявки особи на виклик. На нашу думку, стст. 179, 180, 493 цього Кодексу необхідно доповнити нормами, які б визначали поважність причин: невиконання підозрюваним покладених на нього обов'язків при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання; невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки; невиконання батьками, опікунами, піклувальниками неповнолітнього підозрюваного зобов'язання щодо нагляду за ним.

Ухвала слідчого судді про накладення грошового стягнення має відповідати загальним вимогам, що встановлені ст. 372 КПК. Спеціальні вимоги до вступної, мотивувальної та резолютивної частин цієї ухвали законодавцем не визначені. Про них йдеться лише у юридичній літературі [186, с. 180]. Тому доцільно доповнити ст. 146 КПК нормою, що в ухвалі про накладення грошового стягнення зазначаються: мотиви задоволення клопотання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження; процесуальний обов'язок, який був покладений на учасника кримінального провадження; відомості, що підтверджують невиконання ним цього обов'язку без поважних причин; розмір грошового стягнення; порядок виконання ухвали.

Оскільки ухвала слідчого судді про накладення грошового стягнення не підлягає апеляційному оскарженню, законодавець надав право учасникам кримінального провадження, щодо яких застосований цей захід забезпечення кримінального провадження, ініціювати перегляд даного судового рішення.

У ч. 1 ст. 147 КПК зазначено, що особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення. Клопотання подається слідчому судді, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення.

У юридичній літературі висловлена думка, що цю норму слід доповнити положенням про вимоги до клопотання учасника кримінального провадження про скасування ухвали про накладення на нього грошового стягнення. Якщо клопотання їм не відповідає, слідчий суддя має залишити його без розгляду [129, с. 83].

Ця пропозиція не є переконливою. На наш погляд, законодавець спеціально не визначив вимоги до цього клопотання з тим, щоб створити сприятливі умови для його подання на розгляд слідчого судді учасником кримінального провадження, на якого накладено грошового стягнення. Якщо

встановити такі вимоги, то цей учасник вимушений буде звертатись до послуг адвоката, оскільки за відсутності відповідної підготовки в галузі права досить складно уявити ситуацію подання клопотання з дотриманням усіх вимог, які закон висуває до його змісту. Реалізація вказаної пропозиції призведе до того, що більшість учасників кримінального провадження, на яких накладено грошове стягнення, будуть відмовлятися від права подавати клопотання про скасування ухвали слідчого судді про його накладення, з тим, щоб не нести матеріальні витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката зі складання цього процесуального документа.

У вказаній нормі потрібно встановити строк, протягом якого учасник кримінального провадження, на якого накладено грошове стягнення, вправі подати слідчому судді клопотання про скасування ухвали про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Нами поділяється думка М.В. Лиманської, що такий строк має складати сім днів з моменту винесення цієї ухвали [187, с. 110].

Частина 2 ст. 147 КПК визначає, що слідчий суддя, визнавши доводи особи обґрунтованим, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення, а в іншому випадку – призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Особа, яка подала клопотання, а також слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, повідомляються про місце та час розгляду клопотання, проте їх неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

З цієї норми необхідно виключити положення, що неприбуття слідчого, прокурора, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, не перешкоджає розгляду клопотання про скасування вказаної ухвали слідчого судді. Під час проведення судового розгляду слідчий, прокурор має висловити свою думку щодо обґрунтованості доводів учасника кримінального провадження, який ініціював розгляд даного питання.

У ч. 3 ст. 147 КПК вказано, що слідчий суддя має скасувати ухвалу про накладення на особу грошового стягнення за результатами його розгляду в судовому засіданні, якщо буде встановлено, що стягнення накладено безпідставно, а в іншому випадку – відмовити у задоволенні клопотання.

На наш погляд, потрібно вдосконалити дану норму, оскільки у ній надто лаконічно регламентований порядок проведення судового розгляду. Доцільно визначити, що клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. Також слід надати слідчому судді право за клопотанням учасників судового розгляду заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про скасування ухвали слідчого судді про накладення грошового стягнення.

2.4. Рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, порядок застосування якого регламентований главою 13 КПК. Такий захід передбачає: 1) тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування підозрюваним спеціальним правом (право керування транспортним засобом або судном; право полювання; право на здійснення підприємницької діяльності); 2) тимчасове обмеження цього учасника кримінального провадження у користуванні спеціальним правом.

У ч. 1 ст. 150 КПК передбачено, що прокурор, слідчий за погодженням з прокурором під час досудового розслідування має право звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним

клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск зазначеного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів.

Дане клопотання повинно відповідати вимогам ч. 2 ст. 150 КПК. У ньому зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; 4) причини, у зв'язку з якими потрібно здійснити тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 5) вид спеціального права, яке підлягає тимчасовому обмеженню; 6) строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню; 7) перелік свідків, яких прокурор, слідчий вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання мають бути додані: копії матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує його доводи; документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Якщо слідчий суддя встановить, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог ст. 150 КПК, відповідно до ч. 3 ст. 151 цього Кодексу він повинен повернути його прокурору, про що постановляє ухвалу. Усунення ініціатором цього клопотання допущених недоліків не позбавляє його права знову звернутися до слідчого судді з таким клопотанням [60, с. 274]. Однак протягом якого строку слідчий, прокурор повинен усунути ці недоліки та які наслідки його пропуску, законодавець не визначив, а тому дане питання необхідно регламентувати.

На наш погляд, ч. 3 ст. 151 КПК слід викласти у такій редакції: «Слідчий суддя, встановивши, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог статті 150 цього Кодексу, повертає його прокурору та встановлює строк в сімдесят дві години або з

урахуванням думки слідчого і прокурора менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. У такому разі тимчасово вилучені у підозрюваного документи підлягають негайному поверненню після спливу встановленого слідчим суддею строку» [188, с. 183].

Порядок розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом регулюється ст. 151 КПК. У ч. 1 цієї статті зазначено, що дане клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника.

Отже, участь прокурора під час розгляду слідчим суддею цього клопотання є обов'язковою. Як стверджує В.В. Коваленко, слідчий «також повинен брати участь у судовому засіданні, надаючи доводи, що обґрунтовують клопотання» [172, с. 404]. На нашу думку, він зобов'язаний брати таку участь лише тоді, коли ним, а не особисто прокурором, внесено на розгляд слідчого судді погоджене з прокурором клопотання про тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом.

Виходячи з того, що у ч. 1 ст. 151 КПК вжитий сполучник «та/або», можна дійти висновку, що під час розгляду клопотання про обмеження у користуванні спеціальним правом участь підозрюваного та його захисника не є обов'язковою. Щоб виключити інше тлумачення цієї норми, вважаємо доцільним доповнити її положенням, що про час та місце розгляду клопотання повідомляється підозрюваний та його захисник, проте їх неприбуття не перешкоджає його розгляду [188, с. 184]. Цю думку поділяють Г.О. Усатий та А.Д. Малютін, відмічаючи, що «вказана законодавча конструкція потребує доповнення положенням про можливість розгляду клопотання у разі неявки підозрюваного, захисника в судове засідання» [189, с. 205].

У ч. 2 ст. 151 КПК визначені особливості розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які це посвідчують, не були тимчасового вилучені. Таке клопотання може

розглядатись лише за участю підозрюваного, його захисника. Тобто, законодавець вказує на неможливість його розгляду без їх участі [172, с. 347]. «Ця норма спрямована на реалізацію принципу змагальності при розгляді слідчим суддею клопотання шляхом надання сторонам можливості самостійного обстоювання їхніх правових позицій» [190, с. 361].

Виникає питання, як повинен діяти слідчий суддя, якщо підозрюваний проігнорує виклик та не з'явиться для участі у судовому засіданні. Можливі два варіанти його вирішення: перший – відкласти розгляд клопотання та вжити заходів для забезпечення прибуття підозрюваного; другий – розглянути клопотання без його участі з тим, щоб виконати вимоги ч. 1 ст. 151 КПК про строк судового розгляду. Як уявляється, правильним було б доповнити дану норму положенням, що неявка підозрюваного, його захисника у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Враховуючи вказані вимоги ч. 2 ст. 151 КПК, не можна погодитися з висловленою у юридичній літературі пропозицією передбачити право суб'єкта господарської діяльності не виконувати вимог уповноважених осіб у разі прийняття слідчим суддею рішення без повідомлення й участі представників осіб, щодо яких здійснюються такі обмеження [191, с. 10].

Частина 4 ст. 151 КПК визначає, що під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Слідчий суддя має таке право також і при вирішенні питання про застосування деяких інших заходів забезпечення кримінального провадження (ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172, ч. 4 ст. 193 КПК). Це право зумовлене реалізацією засади публічності та спрямоване на забезпечення прав та законних інтересів осіб, щодо яких подане клопотання про їх застосування. «Інакше кажучи, - як

відмічає Д.М.Говорун, - надання такого права забезпечує стабільність кримінального провадження, а його реалізація спрямована на винесення законного, обґрунтованого, вмотивованого та доцільного рішення» [174, с. 183].

Потрібно звернути увагу на те, що слідчий суддя вправі за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, незважаючи на те, що сторони не наполягають на дослідженні тих чи інших обставин. У зв'язку з цим І.С. Бобракова та М.М. Ковтун слушно ставлять питання про те, як це співвідноситься зі змагальною побудовою процесу та ч. 1 ст. 152 КПК, згідно з якою слідчий суддя повинен відмовити у задоволенні внесеного клопотання, якщо слідчий, прокурор не доведуть наявності необхідних для цього достатніх підстав [173, с. 93].

Якщо на слідчого, прокурора покладено обов'язок доводити наявність таких підстав, слід виключити з ч. 4 ст. 151 КПК положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. Лише у випадку, якщо учасники судового розгляду заявляють клопотання про заслуховування конкретних свідків, дослідження матеріалів, які мають значення для прийняття рішення про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, слідчий суддя має задовольнити їх за наявності підстав.

Порядок вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом регламентує ст. 152 КПК. У ч. 1 цієї статті вказано, що слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор не доведе наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання

кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Таким чином, сам факт підозри у вчиненні конкретного кримінального правопорушення не може бути визнаний достатньою підставою для тимчасового обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом. Слідчий суддя може прийняти рішення про задоволення клопотання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, якщо слідчим, прокурором буде доведено наявність зазначених обставин.

Відповідно до ч. 2 ст. 152 КПК, при вирішенні питання про застосування цього заходу слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини: 1) правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; 3) наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб.

Нами поділяється думка І.В. Гловюк, що сумнівним є застосування у п. 2 ч. 2 ст. 152 КПК формулювання «достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення», так як воно вимагає від слідчого судді попереднього висновку про винність підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення. За наявності такої вимоги прийняте рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може вплинути на суд при розгляді провадження по суті. Вимогу «достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення» необхідно замінити на формулювання «наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення» [190, с. 363].

При розгляді клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має приділити особливу увагу дослідженню питання, які саме негативні наслідки можуть настати для близьких родичів та членів сім'ї підозрюваного при застосуванні до нього цього заходу.

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження відмічається, що існують випадки відмови у задоволенні клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, а саме керування автомобілем, внаслідок встановлення того факту, що наявність спеціального права (керування транспортним засобом) забезпечує особі (її сім'ї) єдине джерело отримання доходів та можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків. З огляду на те, що згідно з п. 3 ч. 2 ст. 152 КПК при вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний врахувати наслідки такого обмеження для інших осіб, зазначений підхід слідчих суддів є виправданим [156, с. 13].

З такою судовою практикою погоджуються науковці. Так, наприклад, Ж.В. Удовенко, В.В. Юсупова, М.Ф. Сокиран, І.І. Йовенко відмічають, що вказаний захід забезпечення кримінального провадження «не варто застосовувати у разі, коли предмет спеціального права є єдиним джерелом існування особи та його родини, які у разі задоволення клопотання втрачають джерело прибутків та існування» [192, с. 17].

На наш погляд, ст. 152 КПК доцільно доповнити положенням про заборону застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо реалізація цього права забезпечує підозрюваному та членам його сім'ї єдине джерело отримання доходів та можливість відшкодування шкоди, завданої особі кримінальним правопорушенням.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, у якій відповідно до ч. 3 ст. 152 КПК має зазначити: мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом та які підлягають поверненню особі або вилученню на час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, який не може становити більше двох місяців; порядок виконання ухвали.

На виконання вимог ч. 4 ст. 152 КПК, копія ухвали слідчого судді про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом або відмову у його застосуванні має бути надіслана слідчому, прокурору, який звернувся з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення. Ця ухвала підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

У разі задоволення клопотання документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не пізніше наступного робочого дня після отримання слідчим, прокурором відповідної ухвали слідчого судді мають бути надіслані разом із копією такої ухвали рекомендованим листом на зберігання до центрального органу виконавчої влади, що здійснює контроль у відповідній сфері. Про це вказано у п. 5 Порядку передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1104 від 19 листопада 2012 р. «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» [193].

У ч. 2 ст. 148 КПК вказано, що тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути здійснене на підставі рішення слідчого судді на строк не більше двох місяців. Даний строк можна продовжити відповідно до ст. 153 цього Кодексу.

Прокурор має право звернутися з клопотанням про продовження такого строку, яке розглядається у порядку, передбаченому ст. 151 КПК. Слідчий суддя повинен відмовити у його продовженні, якщо прокурор не доведе, що: обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати; сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено

користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

Як уявляється, недоліком нормативного регулювання є те, що у ст. 153 КПК не визначений порядок порушення слідчим перед прокурором питання про звернення до слідчого судді з клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Дану статтю слід доповнити положенням, що не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії ухвали слідчого судді про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження слідчий має подати на розгляд прокурора матеріали кримінального провадження, які свідчать про необхідність продовження цього строку.

У тому, що лише прокурор має право звертатись з клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, В.І. Фаринник вбачає обмеження процесуальної незалежності слідчого. Він пропонує доповнити ч. 1 ст. 153 КПК положенням про право слідчого звертатись із клопотанням про продовження такого строку [194, с. 133].

На наш погляд, ця пропозиція підлягає уточненню. Враховуючи вимоги п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК, слідчому слід надати право за погодженням із прокурором звертатися до слідчого судді з клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом.

У ст. 153 КПК не передбачені вимоги до зазначеного клопотання прокурора. Тому слід погодитися з висловленою у юридичній літературі думкою, що даний недолік цієї статті потрібно усунути [195, с. 24-25]. Відмічається, що таке клопотання, крім відомостей, зазначених у ст. 150 цього Кодексу, повинно містити: «1) відомості, що обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати; 2) виклад обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали слідчого судді про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом» [129, с. 86-87].

Прокурор повинен звернутися до слідчого судді із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом до закінчення двомісячного строку досудового розслідування [160, с. 407]. Вважаємо, що у ст. 153 КПК необхідно чітко визначити цей момент. Враховуючи встановлені вимоги щодо строку розгляду цього клопотання, дану статтю слід доповнити положенням про обов'язок прокурора звернутися до слідчого судді із клопотанням про продовження строку застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження не пізніше як за три дні до закінчення строку досудового розслідування.

У ст. 153 КПК не визначений строк, до якого за рішенням слідчого судді може бути продовжено тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, на що звертається увага у юридичній літературі [196, с. 19]. Роз'яснення з цього питання надано ВССУ у п. 12 Інформаційного листа від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 [154, с. 174-184]. Вказано, що за клопотанням прокурора слідчий суддя може продовжити застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом відповідно до строку досудового розслідування.

2.5. Рішення про відсторонення від посади

Згідно з чч. 1, 2 ст. 154 КПК, під час досудового розслідування відсторонення від посади може бути здійснено на підставі рішення слідчого судді на строк не більше двох місяців щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу. Строк відсторонення від посади може бути продовжено відповідно до вимог ст. 158 цього Кодексу.

Із загального правила про прийняття слідчим суддею вказаного рішення є виняток, який передбачений ч. 3 ст. 154 КПК. Питання про відсторонення від

посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора.

Предметом обмеження під час відсторонення від посади є право особи на працю, гарантоване ст. 43 Конституції України. «Його значущість для особи є не меншою, ніж, наприклад, права на недоторканність житла, або таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. З огляду на це виявляється логічною позиція законодавця, який надав слідчому судді виключне право відсторонення підозрюваного...» [197, с. 229].

Відповідно до ч. 1 ст. 155 КПК, із клопотанням про відсторонення від посади до слідчого судді має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором. Із клопотанням про відсторонення від посади Директора НАБУ до слідчого судді вправі звернутися тільки Генеральний прокурор України (ч. 3 ст. 154 КПК).

Це клопотання повинно відповідати вимогам ч. 2 ст. 155 КПК. У ньому зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; 4) посада, яку обіймає особа; 5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного сприяло вчиненню кримінального правопорушення; 6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; 7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання про відсторонення від посади мають бути додані: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує його доводи; документи, які

підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Ознайомившись з цими копіями, підозрюваний та його захисник матимуть можливість під час розгляду клопотання подавати слідчому судді докази щодо обставин, викладених слідчим, прокурором, а також відстоювати свою позицію. Невиконання слідчим, прокурором вимоги з надання таких копій позбавить підозрюваного вказаної можливості та призведе до порушення засади змагальності сторін та свободи в поданні до суду своїх доказів і доведеності перед судом їх переконливості [198, с. 96].

На наш погляд, зміст пп. 1-3, 5 ч. 2 ст. 155 КПК слід уточнити, оскільки у них використаний узагальнюючий термін «кримінальне правопорушення», яке передбачає як злочини, так і кримінальні проступки. Однак відсторонення від посади може застосовуватись виключно щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, також до особи, яка є службовою особою правоохоронного органу, незалежно від тяжкості злочину. Таким чином, у вказаних пунктах доцільно замінити термін «кримінальне правопорушення» на «злочин».

Склавши клопотання про відсторонення підозрюваного від посади, слідчий зобов'язаний звернутися до прокурора. Якщо цей процесуальний документ відповідає вказаним вимогам, прокурор має його погодити. Строк такого погодження законодавець не визначає. Тому нами поділяється пропозиція В.І. Фаринник доповнити ч. 1 ст. 155 КПК положенням, що прокурор повинен розглянути клопотання слідчого про відсторонення особи від посади протягом 24 годин з моменту надходження та прийняти рішення про його погодження або про відмову у цьому [199, с. 167].

С.В. Завада висловлюється за те, щоб слідчий також погоджував з керівником органу досудового розслідування клопотання про відсторонення від посади осіб, які займають особливо відповідальне становище згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», осіб, посади яких віднесено до 1-3 категорії посад та службових осіб правоохоронних органів [200, с. 13].

У цьому немає необхідності, оскільки законодавець поклав на прокурора обов'язок перед погодженням клопотання про відсторонення від посади перевірити, чи є підстави для того, щоб слідчий ініціював розгляд питання про відсторонення від посади будь-якої службової особи.

Прокурор при складанні клопотання про відсторонення від посади, або погоджуючи таке клопотання слідчого, насамперед повинен встановити наявність у матеріалах кримінального провадження підстав підозрювати особу у вчиненні злочину відповідної тяжкості, наявність письмового повідомлення особі про підозру у його вчиненні, правову кваліфікацію її дій, посаду, яку вона обіймає. Прокурор також має пересвідчитись у тому, чи не є ця особа службовою особою правоохоронного органу [201, с. 236].

Необхідно звернути увагу на те, що у ч. 1 ст. 155 КПК йдеться про право прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, звернутися до слідчого судді із клопотанням про відсторонення від посади. Нам уявляється іншим регулювання даного питання. На слідчого, прокурора необхідно покласти обов'язок ініціювати судовий розгляд даного клопотання, якщо посадова особа підозрюється у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

У ч. 1 ст. 156 КПК зазначено, що клопотання про відсторонення особи від посади слідчий суддя повинен розглянути не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду. У юридичній літературі пропонується скоротити строк прийняття слідчим суддею рішення про відсторонення від посади до 24 годин з моменту надходження клопотання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Відмічається, що «такий строк є достатнім для підготовки необхідних матеріалів та забезпечення участі в розгляді клопотання зацікавлених осіб та буде більшою мірою відповідати засаді розумності строків кримінального провадження» [200, с. 11].

Ця пропозиція нами не поділяється. Протягом 24 годин з моменту надходження до суду клопотання про відсторонення від посади неможливо забезпечити явку свідків, яких слідчий суддя має право заслухати під час його розгляду. Відповідно до ч. 8 ст. 135 КПК, свідок має отримати повістку про

виклик або бути повідомленим про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли він зобов'язаний прибути за викликом. Враховуючи викладене, вважаємо, що визначений у ч. 1 ст. 156 цього Кодексу строк розгляду слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади є оптимальним.

У ч. 1 ст. 156 КПК також вказано, що клопотання про відсторонення від посади розглядається слідчим суддею за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного, його захисника. Виникає запитання, як має діяти слідчий суддя, якщо вони не прибули в судове засідання [202, с. 102]. Відповідь на нього надана ВССУ у п. 15 Інформаційного листа № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. [154, с. 174-184]. Роз'яснено, що в разі відсутності цих осіб слідчий суддя повинен відкласти розгляд клопотання та вжити заходів для забезпечення їх прибуття до суду. Зокрема, у випадку неприбуття в судове засідання прокурора або захисника, участь якого відповідно до положень КПК чи за рішенням суду є обов'язковою, слідчий суддя має відкласти розгляд клопотання, визначивши дату, час та місце проведення наступного засідання.

На нашу думку, якщо підозрюваний та його захисник не з'явилися у визначений час до суду, це не повинно тягти за собою прийняття слідчим суддею рішення про відкладення розгляду клопотання про відсторонення від посади. Строк, на який відкладається цей розгляд, підозрюваний може використати для перешкодження кримінальному провадженню вчиненням дій, зазначених у п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК. Доцільно доповнити ч. 1 ст. 156 цього Кодексу положенням, що неприбуття підозрюваного та його захисника у судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання [203, с. 339].

Під час розгляду клопотання про відсторонення від посади слідчий суддя зобов'язаний переконатися у тому, що воно відповідає ст. 155 КПК. Якщо слідчий суддя встановить, що клопотання подано без додержання вимог цієї статті, відповідно до ч. 2 ст. 156 цього Кодексу він має повернути його прокурору, про що постановляє ухвалу.

Слідчий, прокурор вправі після приведення клопотання про відсторонення від посади до встановлених вимог знову подати його на розгляд

слідчого судді. Однак протягом якого строку це має бути зроблене, законодавець не визначає. Як уявляється, ч. 2 ст. 156 КПК слід доповнити положенням, що слідчий суддя при прийнятті рішення про повернення цього клопотання прокурору повинен встановити строк для усунення недоліків.

Згідно з ч. 3 ст. 156 КПК, під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

Необхідно наголосити на тому, що слідчий суддя вправі за власною ініціативою заслухати свідків або дослідити матеріали, незважаючи на те, що сторони не наполягають на дослідженні тих чи інших обставин. У зв'язку з цим деякі науковці слушно ставлять питання про те, як це співвідноситься зі змагальною побудовою процесу та ч. 1 ст. 157 КПК, згідно з якою слідчий суддя повинен відмовити у задоволенні внесеного клопотання, якщо слідчий, прокурор не доведуть наявності для цього достатніх підстав [173, с. 93].

Якщо на слідчого, прокурора покладено обов'язок доводити наявність підстав для відсторонення від посади, вважаємо доцільним виключити з ч. 3 ст. 156 КПК положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Лише у випадку, якщо учасники судового розгляду заявляють клопотання про заслуховування конкретних свідків, дослідження матеріалів, які мають значення для прийняття рішення про відсторонення від посади, слідчий суддя повинен задовольнити їх за наявності підстав.

Розглядаючи клопотання про відсторонення від посади, слідчий суддя має пересвідчитись у тому, чи не є підозрюваний службовою особою правоохоронного органу. Зі з'ясуванням такої обставини є складнощі. Пов'язано це з тим, що не вичерпним є перелік правоохоронних органів у ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і

правоохоронних органів» [204]. Нами підтримується пропозиція навести у законодавстві повний перелік таких органів [205, с. 37-38]. Якщо вона буде реалізована, на практиці не виникатимуть проблеми з тлумаченням слідчими суддями терміну ч. 1 ст. 154 КПК «службова особа правоохоронного органу».

Щоб слідчий суддя прийняв рішення про відсторонення від посади, слідчий, прокурор повинен довести наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Якщо слідчий, прокурор не доведе наявність таких підстав, слідчий суддя відповідно до ч. 1 ст. 157 КПК повинен прийняти рішення про відмову у задоволенні клопотання про відсторонення від посади.

У ч. 2 цієї статті вказано, що при вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини: 1) правову підставу для відсторонення від посади; 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

Зі змісту п. 3 ч. 2 ст. 157 КПК випливає запитання, що слід розуміти під наслідками відсторонення від посади для інших осіб, які зобов'язаний враховувати слідчий суддя. Відповідь на нього надана у п. 15 Інформаційного листа ВССУ № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. [154, с. 174-184]. Слідчий суддя має враховувати як «позитивні» наслідки застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження (зокрема, унеможливлення впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження), так і негативні (зупинка підприємства, простій, не виплата заробітної плати тощо).

За наслідками розгляду клопотання про відсторонення від посади слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій відповідно до ч. 3 ст. 157 КПК зазначає:

мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади; перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади; строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців; порядок виконання ухвали.

Уявляється, що перелік даних, які мають бути в ухвалі слідчого судді про відсторонення від посади або про відмову у цьому, слід розширити. Враховуючи те, що згідно з п. 11 ч. 1 ст. 309 КПК під час досудового розслідування може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про відсторонення від посади або відмову у ньому, нами підтримується пропозиція науковців доповнити ч. 3 ст. 157 цього Кодексу пунктом про роз'яснення права на таке оскарження [129, с. 65].

Строк відсторонення від посади може бути продовжений. У ч. 1 ст. 158 КПК зазначено, що прокурор має право звернутися з клопотанням про продовження даного строку, яке розглядається в порядку, передбаченому ст. 156 цього Кодексу. Щоб слідчий суддя задовольнив це клопотання та ухвалив рішення про продовження строку відсторонення від посади, слідчий, прокурор повинен довести, що: 1) обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати; 2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали. Якщо слідчий, прокурор не доведе наявності таких підстав, слідчий суддя відповідно до ч. 2 ст. 158 КПК повинен прийняти рішення про відмову у задоволенні клопотання про продовження строку відсторонення від посади.

На нашу думку, недоліком ч. 1 ст. 158 КПК є те, що законодавець не визначив процесуальну форму порушення слідчим перед прокурором питання про звернення до слідчого судді з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади. Дану норму слід доповнити положенням, що не пізніше ніж за сім днів до закінчення дії ухвали слідчого судді про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження слідчий має подати на

розгляд прокурора матеріали кримінального провадження, які свідчать про необхідність продовження такого строку.

У ч. 1 ст. 158 КПК необхідно встановити вимоги до клопотання прокурора про продовження строку відсторонення від посади. Потребує законодавчого вирішення питання про те, за скільки днів до закінчення двомісячного строку прокурор має подати це клопотання на розгляд слідчого судді. Зараз про це йдеться у п. 15 Інформаційного листа ВССУ № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. [154, с. 174-184]. Строк відсторонення від посади може бути продовжено за умови, що клопотання подано не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали слідчого судді. Крім того, у ч. 2 ст. 158 КПК потрібно визначити строк, до якого за рішенням слідчого судді може бути продовжено застосування цього заходу у залежності від тяжкості злочину, у вчиненні якого підозрюється особа.

Як вже відмічалось, із загального правила про прийняття слідчим суддею рішення про відсторонення підозрюваного від посади є виняток, який передбачений ч. 3 ст. 154 КПК. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора. Окремі науковці дотримуються думки, що не надання законодавцем слідчому судді, суду повноваження приймати рішення про відсторонення від посади таких осіб є не виправданим.

Так, С.В. Завада пропонує надати повноваження щодо прийняття рішення про відсторонення від посади осіб, яких призначає на посади Президент України, – Верховному Суду України на підставі подання Генерального прокурора України, погодженого Президентом України [200, с. 12].

В.І. Фаринник запропонував визначити у ч. 3 ст. 154 КПК, що питання про відсторонення від посади осіб, які «призначаються Президентом України, вирішується слідчим суддею, судом, на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України в порядку, встановленому законодавством, та згоди Президента України» [199, с. 166].

Вважаємо, що пропозиція про надання слідчому судді або Верховному Суду повноваження приймати рішення про відсторонення від посади осіб, яких призначає на посади Президент України, не узгоджується зі ст. 106 Конституції України. Якщо Президент України призначив особу на певну посаду, то виключно йому, як главі держави, повинно належати повноваження вирішувати питання про її відсторонення від посади.

2.6. Рішення про тимчасовий доступ до речей і документів

Порядок застосування тимчасового доступу до речей і документів регламентовано главою 15 КПК. Такий доступ полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Приступаючи до розгляду питання про прийняття слідчим суддею рішення про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, слід зазначити, що окремі науковці вважають доцільним змінити передбачений КПК порядок вилучення речей і документів. Так, наприклад, Т.О. Кузубова відмічає, що існує два напрями вдосконалення законодавства, обидва передбачають введення до цього Кодексу такої слідчої дії як виїмка, з правом проведення її лише стороною обвинувачення. Перший напрям, крім вказаного, також полягає у виключенні з КПК тимчасового доступу до речей і документів, враховуючи те, що сторона захисту має право клопотати перед слідчим, прокурором про проведення будь-якої процесуальної дії (ст. 220 КПК) та оскаржувати їх дії в разі відмови в її проведенні (п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК). Другий напрям, крім закріплення у КПК «виїмки, полягає в удосконаленні процесуального інституту тимчасового доступу до речей і документів із застосуванням його для використання лише стороною захисту. Однак зазначені

висновки не є остаточними та потребують більш поглибленого вивчення та аналізу» [206, с. 94].

Згідно з ч. 1 ст. 160 КПК, сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком вказаних у ст. 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися з таким клопотанням за погодженням з прокурором. Це положення спрямоване на впровадження механізму реалізації засади змагальності сторін і свободи в поданні ними до суду своїх доказів та доведеності перед судом їх переконливості [207, с. 184; 208, с. 66].

Питання про доцільність проведення тимчасового доступу до речей і документів може бути ініційоване в будь-який момент за наявності законних підстав та нагальних потреб досудового розслідування. Інших вимог до строків подання вказаного клопотання глава 15 КПК не містить [209, с. 511].

Вимоги до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів визначені у ч. 2 ст. 160 КПК. У ньому зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати; 4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

До змісту цього клопотання відсутня вимога про надання інформації про прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати доступ до речей і документів, оскільки на органи досудового розслідування не покладається обов'язок надавати такі відомості.

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження звернено увагу на те, що при надходженні клопотань, у яких відсутня інформація про прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, слід керуватися наступним. Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 160 КПК у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів повинні бути зазначені підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи. Згідно з п. 1 ч. 5 ст. 163 цього Кодексу, слідчий суддя постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність підстав вважати, що ці речі або документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи. Крім того, при вирішенні цього питання слід враховувати, що ч. 1 ст. 163 КПК передбачено обов'язок слідчого судді здійснити судовий виклик такої особи, а тому слід визнати правильною практику слідчих суддів, які вимагають від слідчого або іншого учасника кримінального провадження, який звернувся із клопотанням, обов'язкового викладення цих відомостей у клопотанні, посилаючись на згадані норми закону, а у протилежному випадку – відмовляють у задоволенні таких клопотань, оскільки без зазначення особи, яка має надати доступ до речей і документів, клопотання не може бути визнано обґрунтованим [156, с. 16].

Нами підтримується висловлена у науці кримінального процесу пропозиція про доповнення ч. 2 ст. 160 КПК пунктом, що клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів має містити дані про особу, у володінні якої знаходяться речі і документи [210, с. 9].

Клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей і документів повинно бути погоджено з прокурором. Таке погодження є формою реалізації функції прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва розслідуванням. Тому не можна погодитись з пропозицією В.В. Вінчук та В.Н. Нерсесової виключити зі ст. 160 КПК положення про погодження прокурором вказаного клопотання слідчого [211, с. 67].

У КПК не визначено, яке рішення має прийняти слідчий суддя, якщо клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів подано стороною кримінального провадження без додержання вимог ст. 160 цього Кодексу. Відповідь на це питання надав ВССУ у п. 10 Інформаційного листа від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 [154, с. 174-184]. Роз'яснено, що в разі невідповідності клопотання про застосування тимчасового доступу до речей і документів вимогам ч. 2 ст. 160 КПК слідчий суддя вправі повернути його прокурору для усунення недоліків.

Не враховує це роз'яснення В.М. Федченко, пропонуючи вирішення проблемних питань застосування тимчасового доступу до речей і документів. Науковець відмічає, що на «відміну від закріпленого у КПК порядку розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна при регламентації порядку розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, законодавець не закріпив повноваження слідчого судді повертати таке клопотання у разі його невідповідності встановленим вимогам. Саме тому у подібних випадках необхідно постановляти ухвалу про відмову у задоволенні клопотання, а не про його повернення» [212, с. 115].

Потрібно звернути увагу на те, що у ст. 160 КПК відсутнє положення про обов'язок сторони кримінального провадження, яка подає на розгляд слідчого судді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, долучити до нього копії матеріалів, якими вона обґрунтовує свої доводи. Про те, що такі

матеріали мають долучатися до цього клопотання, зазначено у п. 7 Інформаційного листа ВССУ від 5 квітня 2013р. № 223-558/0/4-13 [154, с. 174-184].

На наш погляд, вказані прогалини у правовому регулюванні необхідно усунути. Слід доповнити ст. 163 КПК нормою про постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, якщо воно подано стороною обвинувачення без додержання встановлених вимог. Також доцільно доповнити ст. 160 цього Кодексу положенням, що до такого клопотання сторона кримінального провадження зобов'язана додати копії матеріалів, якими вона обґрунтовує свої доводи [213, с. 105].

О.Б. Комарницька наголошує на тому, що на розгляд слідчого судді не повинні «подаватись клопотання про доступ та вилучення речей, які можуть бути речовими доказами, оскільки це фактично зумовлює підміну слідчих дій заходами забезпечення кримінального провадження, що є неприпустимим» [185, с. 115].

Це твердження викликає заперечення. Сторона обвинувачення вправі подати на розгляд слідчого судді клопотання про тимчасовий доступ та вилучення речей, які можуть бути речовими доказами, якщо немає фактичних підстав для проведення обшуку з метою їх відшукування. Якщо ж речовий доказ знаходиться в потенційного підозрюваного, то у такому випадку, як відмічає Б.А. Куспись, його не варто вилучати в порядку тимчасового доступу, а слід проводити обшук [214, с. 192].

У ч. 1 ст. 163 КПК вказано, що після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі документи, за винятком випадку, встановленого ч. 2 цієї статті.

Необхідно зазначити, що у даній нормі не передбачений строк, протягом якого слідчий суддя повинен викликати особу, у володінні якої знаходяться

речі і документи, а лише вказано на необхідність здійснити цей виклик після отримання клопотання. Нами поділяється думка О.Г.Шило, що оцінний характер такого положення не сприяє вирішенню завдань цього заходу забезпечення кримінального провадження [215, с. 357]. У ч. 1 ст. 163 КПК доцільно визначити, що негайно після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя здійснює виклик особи, у володінні якої вони знаходяться.

Процесуальне положення цієї особи законодавець не визначив. Тому слід погодитися з пропозицією Н.С. Карпова доповнити главу 15 КПК «статтею, яка б визначала статус особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, про надання тимчасового доступу до яких вирішується питання слідчим суддею» [216, с. 179].

Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, відповідно до ч. 2 ст. 163 КПК клопотання може бути розглянуто слідчим суддею без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться. Дане положення вимагає наявності доказів того, що є реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. Її реальність є оцінним поняттям, що ускладнює застосування ч. 2 ст. 163 КПК. На практиці мають місце випадки, що слідчі не вказують у клопотаннях, звідки їм відомо про таку загрозу, а слідчі судді застосовують спрощений підхід до вирішення питання про можливість проведення розгляду за відсутності володільця речей (документів) без належних доказів [217, с. 61].

І.В. Гловюк слушно відмічає, що у вказаній нормі закладено надто високий стандарт доказування для вирішення питання про тимчасовий доступ до речей чи документів. Доцільніше «було б закріпити інший стандарт доказування для прийняття цього рішення – розумної підозри про можливість зміни або знищення речей чи документів, що дозволяло б приймати рішення про розгляд клопотання без виклику особи, у володінні якої знаходяться такі

речі і документи, аналізуючи її статус у кримінальному провадженні або взаємовідносини із суб'єктами кримінального провадження, і не зобов'язувало б суб'єкта подання клопотання надавати достатню сукупність доказів про наявність реальної загрози» [218, с. 53-54].

У ч. 4 ст. 163 КПК зазначено, що слідчий суддя розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених ч. 2 цієї статті. Неприбуття за судовим викликом цієї особи без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

КПК не містить конкретної вказівки слідчому судді на те, яким чином необхідно діяти в разі неявки на розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів сторони кримінального провадження, якою воно було подане, враховуючи, що згідно з вказаною нормою це клопотання розглядається за її участю.

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження відмічається, що в такому випадку слідчим суддям необхідно керуватися ч. 5 ст. 163 КПК, відповідно до якої слідчий суддя вправі постановити ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що мають місце обставини, передбачені пп. 1, 2, 3 цієї норми. Неявка без поважної причини сторони кримінального провадження, якою подане клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, свідчить про фактичне підтримання поданого клопотання та недоведення згаданих обставин, що має оцінюватись як підстава для відмови в задоволенні цього клопотання. Такий підхід слід застосовувати незалежно від того, яка із сторін кримінального провадження (обвинувачення чи захисту) звернулась до слідчого судді із відповідним клопотанням [156, с. 15].

Зі змісту ч. 4 ст. 163 КПК також виникає запитання, яке процесуальне рішення має бути прийнято слідчим суддею, якщо вказана у цій нормі особа повідомить слідчого суддю про поважність причин її неприбуття за судовим викликом та направить до суду документи, які це підтверджують. Як уявляється, у такому випадку слідчий суддя повинен відкласти розгляд клопотання до явки цієї особи. Однак це є небажаним з огляду на необхідність оперативного застосування тимчасового доступу до речей та документів. Вважаємо, що доцільно виключити з другого речення ч. 4 ст. 164 КПК слова «без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття».

Законодавець не визначив у ч. 4 ст. 163 КПК строк, протягом якого слідчий суддя повинен розглянути клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Якими повинні бути часові межі такого розгляду, роз'яснено у п. 8 Інформаційного листа ВССУ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 [154, с. 174-184]. Слідчий суддя має розглянути клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтовує у ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання.

Строк, протягом якого слідчий суддя повинен розглянути клопотання сторони кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей і документів, необхідно закріпити у ст. 163 КПК. Нами поділяється пропозиція науковців про доповнення цієї статті нормою, яка за змістом має бути аналогічна наведеному роз'ясненню [129, с. 70].

Деякі науковці пропонують встановити інший строк, а саме, доповнити ст. 163 КПК положенням, «що розгляд клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей і документів не повинен перевищувати 24 годин із моменту його надходження до слідчого судді. Такий термін сприятиме швидкому проведенню досудового розслідування та зведе до мінімуму можливість

знищення речей чи документів, які мають значення для провадження» [219, с. 141].

На нашу думку, є недоречним встановлення єдиного строку, протягом якого слідчий суддя має розглянути дане клопотання, оскільки законодавцем встановлено два порядки його розгляду у залежності від того, здійснюється чи ні судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі і документи. Саме тому у ст. 163 КПК необхідно передбачити два строки такого розгляду, про які зараз йдеться у п. 8 Інформаційного листа ВССУ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 [154, с. 174-184].

Слідчий суддя постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо відповідно до ч. 5 ст. 163 КПК сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи: 1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з якими подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

Згідно з ч. 6 ст. 163 КПК, слідчий суддя має постановити ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених ч. 5 цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за їх допомогою.

Слідчий суддя може встановити ці обставини, ознайомившись з копіями матеріалів, долучених стороною кримінального провадження до клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, якими вона обґрунтовує свої доводи. Оскільки відповідно до ч. 4 ст. 163 КПК це клопотання розглядається за участю сторони кримінального провадження, яка

його подала, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених ч. 2 цієї статті, слідчий суддя може їх заслухати.

Як уявляється, доцільно розширити повноваження слідчого судді при дослідженні обставин, необхідних для прийняття рішення про тимчасовий доступ до речей і документів. Потрібно зазначити, що під час розгляду клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, застосування запобіжного заходу, слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали.

Нами поділяється висловлена у юридичній літературі думка, що таке право слід надати слідчому судді при вирішенні питання про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження [158, с. 102; 174, с. 183]. Частина 4 ст. 163 КПК необхідно доповнити положенням, що під час розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя має право за клопотанням учасників судового розгляду заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Вимоги до ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів визначає ч. 1 ст. 164 КПК. У цій ухвалі має бути зазначено: прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів; дата постановлення ухвали; положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу; прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів; назва, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ; розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначених в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і

документи, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею; строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали; положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді.

На наш погляд, доцільно розширити перелік даних в ухвалі слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, що посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляється можливості здійснювати свою діяльність. Враховуючи те, що відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК під час досудового розслідування ця ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку, ч. 1 ст. 164 цього Кодексу слід доповнити пунктом про роз'яснення права на таке оскарження.

Крім того, ч. 1 ст. 164 КПК необхідно доповнити положенням, що в ухвалі слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів має міститися дозвіл на проведення обшуку, якщо ця ухвала не буде виконана. Обґрунтування цієї пропозиції полягає у наступному. Особа, зазначена у такій ухвалі, зобов'язана надати слідчому доступ до речей і документів. Наслідком невиконання особою такого обов'язку є передбачена ст. 166 КПК можливість проведення обшуку з метою їх відшукування.

Однак, щоб отримати судовий дозвіл на це, слідчий має залишити місце виконання вказаної ухвали. Він повинен скласти клопотання про обшук, погодити його з прокурором, звернутися до слідчого судді, а потім, після постановлення ним ухвали про дозвіл на обшук, повернутися до місця проведення цієї слідчої (розшукової) дії. За цей час заінтересована особа може знищити, пошкодити, переховати речі і документи. Саме тому слід доповнити ч. 1 ст. 164 КПК положенням, що в ухвалі слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено про надання дозволу на проведення обшуку, якщо ця ухвала не буде виконана.

Окремі науковці вважають доцільним передбачити виключення із загального правила про прийняття слідчим суддею рішення про тимчасовий доступ до речей і документів. Так, наприклад, А.В. Чуб пропонує доповнити ст. 159 КПК положенням, що правовою підставою застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження без ухвали слідчого судді є: у провадженнях про кримінальні правопорушення, що не є тяжкими, – постанова прокурора; у провадженнях про кримінальні правопорушення, що є тяжкими або особливо тяжкими – постанова прокурора у невідкладних випадках, з негайним зверненням до слідчого судді [220, с. 9].

Нам уявляється іншим регулювання даного питання. На підставі ухвали слідчого судді повинен здійснюватися лише тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю. Тимчасовий доступ до інших речей та документів має застосовуватись за постановою слідчого, прокурора. Особам, у яких вилучені речі та документи, слід надати право оскаржити дане рішення слідчому судді.

2.7. Рішення про накладення арешту на майно

Застосування арешту майна регламентовано главою 17 КПК. Перед дослідженням порядку прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна доцільно розглянути питання про підстави, завдання, мету застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, а також осіб, на майно яких може накладатися арешт.

Згідно з ч. 1 ст. 170 КПК, арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вимоги, можливої конфіскації

майна. Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі, відчуження.

У ч. 2 ст. 170 КПК зазначено, що арешт майна допускається з метою забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Особи, на майно яких накладається арешт, визначені у чч. 3-6 ст. 170 КПК залежно від того, що є метою застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Арешт накладається у випадках, передбачених: п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК – на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 цього Кодексу; п. 2 ч. 2 ст. 170 КПК – на майно підозрюваного або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених КК; п. 3 ч. 2 ст. 170 КПК – на майно підозрюваного або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна; п. 4 ч. 2 ст. 170 КПК – на майно підозрюваного, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вимоги, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження.

На наш погляд, не відповідає принципу процесуальної економії порядок, згідно з яким необхідно накладати арешт на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК, тобто, є речовим доказом. Свого часу І.Л. Петрухін наголошував на тому, що потреба у накладенні арешту на речові докази (включаючи гроші та інші цінності, що нажиті злочинним шляхом) відсутня, оскільки вони вже вилучені, приєднані до справи, і тому немає небезпеки їх відчуження до постановлення вироку [221, с. 110].

Слід погодитися з пропозицією М.В. Лепей, що необхідно виключити п. 1 з ч. 2 ст. 170 КПК, відповідно до якого арешт майна допускається з метою збереження речових доказів [222, с. 46]. Дійсно, навіщо накладати арешт на речові докази, вилучені слідчим, прокурором при проведенні слідчих (розшукових) дій, якщо немає небезпеки їх відчуження.

Із загального положення про прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна законодавець передбачив виключення. У ч. 9 ст. 170 КПК зазначено, що у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора НАБУ (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин прокурор має звернутися до слідчого судді із клопотанням про арешт майна. Якщо у визначений строк прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються.

На наш погляд, прийняття Директором НАБУ (або його заступником) рішення, погодженого прокурором, про накладення попереднього арешту на

майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах, протирічить такій засаді кримінального провадження, як недоторканність права власності. У ч. 1 ст. 16 КПК вказано, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом. Тому слід виключити ч. 9 зі ст. 170 КПК.

Згідно з ч. 1 ст. 171 КПК, з клопотанням про арешт майна до слідчого судді має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

З тим, що цивільний позивач вправі ініціювати розгляд слідчим суддею питання про арешт майна, не погоджуються деякі науковці. Так, наприклад, І.А. Коваленко вважає, що таке регулювання не узгоджується з засадою публічності кримінального провадження та висловлюється за позбавлення його такого права. Звертатися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна повинен слідчий та прокурор [223, с. 78].

Дане право слід залишити цивільному позивачеві, однак необхідно встановити межі його використання. Немає сенсу у розгляді клопотання цього учасника кримінального провадження про арешт майна, якщо слідчий суддя вже розглянув та задовольнив клопотання прокурора, слідчого про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. На нашу думку, ч. 1 ст. 171 КПК доцільно доповнити положенням, що цивільний позивач має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову у тому випадку, якщо прокурор, слідчий ще не ініціював розгляд даного питання.

Вимоги до клопотання слідчого, прокурора про арешт майна, а також до клопотання цивільного позивача про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження передбачені у чч. 2, 3 ст. 171 КПК.

У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено: 1) підстави і мету відповідно до положень ст. 170 КПК та відповідне

обґрунтування необхідності арешту майна; 2) перелік і види майна, що належить арештувати; 3) документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, третіми особами таким майном; 4) розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відповідно до ч. 6 ст. 170 КПК.

У клопотанні цивільного позивача про арешт майна підозрюваного, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, має зазначатись: 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог; 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.

З правила п. 3 ч. 2 ст. 171 КПК є виключення, про яке йдеться у п. 19 Інформаційного листа ВССУ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 [154, с. 174-184]. Роз'яснено, що згідно з цим пунктом слідчий (прокурор) у своєму клопотанні про арешт майна має назвати документи, які підтверджують право власності на майно, що підлягає арешту. Разом з тим під час розгляду відповідних клопотань слідчим суддям необхідно враховувати, що такі документи не можуть бути зазначені у клопотанні та надані щодо майна, право власності на яке неможливо підтвердити документально (наприклад, на майно, вилучене з обігу, рухоме майно, що не підлягає державній реєстрації і документи щодо якого відсутні, тощо), а також щодо майна, яке підлягає державній реєстрації, проте всупереч вимогам закону не було зареєстровано. Водночас відповідну неможливість має бути обґрунтовано у клопотанні.

Отже, у окремих випадках не можна з об'єктивних причин виконати вимоги п. 3 ч. 2 ст. 171 КПК. Тому доцільно доповнити цей пункт положенням, що слідчий, прокурор повинен навести у клопотанні про арешт майна відомості про те, чому неможливо підтвердити документально право власності на майно, яке належить арештувати.

У абз.2 ч. 2 ст. 171 КПК зазначено, що до клопотання про арешт майна мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

На наш погляд, недоліком нормативного регулювання є те, що законодавець не зобов'язує слідчого, прокурора надати підозрюваному, іншому власнику майна копію клопотання про арешт майна та копії цих матеріалів. Разом з тим, при ініціюванні розгляду питання про відсторонення від посади, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, обрання запобіжних заходів, на слідчого, прокурора покладається обов'язок надати підозрюваному копії клопотання та матеріалів, що обґрунтовують необхідність застосування цих заходів забезпечення кримінального провадження, та долучити документи, які це підтверджують, до клопотання (абз. 2 ч. 2 ст. 150, абз. 2 ч. 2 ст. 155, пп. 1, 3 ч. 3 ст. 184 КПК).

Як уявляється, ст. 171 КПК слід доповнити положенням про надання підозрюваному, іншому власнику майна копії клопотання про арешт майна та копій матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи. Крім того, абз. 2 ч. 2 цієї статті доцільно доповнити положенням, що до клопотання про арешт майна додаються документи, які підтверджують надання цих копій. Ознайомившись з ними, підозрюваний, інший власник майна матиме можливість під час розгляду даного клопотання аргументовано відстоювати свою позицію щодо наявності фактичних підстав для застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

У абз. 1 ч. 5 ст. 171 КПК вказано, що клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

С.М. Смоков вірно відмічає, що цей строк є замалим, оскільки до наступного робочого дня неможливо з'ясувати, чи мають відношення вилучені речі до кримінального правопорушення, яке розслідується, до інших правопорушень, також слідчому та прокурору необхідно вирішувати питання

про складення повідомлення про підозру, якщо особа затримана, підготовку клопотання про застосування затриманому запобіжного заходу, проведення інших слідчих дій. Тому, на його думку, доцільно внести зміни до ч. 5 ст. 171 КПК «в частині повернення тимчасово вилученого майна не на наступний робочий день, а протягом трьох днів з моменту його вилучення» [136, с. 113]. З цим погоджуються інші науковці [224, с. 69].

Законодавець частково реалізував пропозицію щодо збільшення строку подання слідчим, прокурором на розгляд слідчого судді клопотання про арешт тимчасово вилученого майна. Законом України від 10 листопада 2015 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні» [225] ч. 5 ст. 171 КПК доповнено абз. 2, редакція якого була змінена Законом України від 18 лютого 2016 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» [226].

У абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК зазначено, що у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено.

Отже, слідчому наданий достатній час для того, щоб після тимчасового вилучення майна провести усі необхідні процесуальні дії, підготувати обґрунтоване клопотання про арешт майна, погодити його з прокурором, та звернутися до слідчого судді. Такий строк більшою мірою відповідає засаді розумності строків кримінального провадження.

Законодавець не визначає, коли саме слідчий, прокурор має звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене. Очевидно, що це необхідно зробити тоді, коли виникне його обов'язок забезпечити можливу конфіскацію майна, спеціальну конфіскацію або цивільний позов.

Такий строк слід визначити у ст. 171 КПК. Пропонуємо доповнити її нормою, що клопотання слідчого, прокурора про арешт майна, яке не було тимчасово вилученим, повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після: повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, за яке КК передбачено додаткове покарання у виді конфіскації майна, застосування спеціальної конфіскації; пред'явлення особою, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, цивільного позову до підозрюваного або фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння [227, с. 203].

У ч. 1 ст. 172 КПК вказано, що клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання.

Така конструкція цієї норми піддана обґрунтованій критиці деякими науковцями. З одного боку, клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею за участю слідчого (прокурора) або інших заінтересованих у його вирішенні осіб. З іншого боку, неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання. Фактично, у даній ситуації слідчий суддя є єдиним у трьох особах: він і суб'єкт обґрунтування домагань, і суб'єкт заперечень щодо їх суті, а також суб'єкт вирішення спору. З таким розподілом

тягара доказування у діяльності слідчого судді не можна погодитися. Такою, що відповідає змагальній побудові процесу, бачиться норма закону, у відповідності з якою слідчий або прокурор є обов'язковими учасниками судового засідання, приймаючи на себе цей тягар [173, с. 93-94].

Враховуючи вимоги ч. 1 ст. 173 КПК, відповідно до якої особа, яка подала клопотання про арешт майна, повинна довести необхідність цього арешту, а також наявність ризиків, передбачених абз.2 ч. 1 ст. 170 цього Кодексу, вважаємо доцільним змінити редакцію вказаної норми.

У ч. 1 ст. 172 КПК слід визначити, що клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею за обов'язковою участю слідчого або прокурора, а також цивільного позивача, якщо клопотання подано ним. Повідомлення про участь у його розгляді направляється підозрюваному, іншому власнику майна, і за наявності - також захиснику, законному представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання.

Відповідно до ч. 2 ст. 172 КПК, клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна. «Така необхідність, – як зазначає Л.Д.Удалова, – може обумовлюватися наявністю обґрунтованої підозри вважати, що в разі повідомлення підозрюваного..., іншого власника майна про наміри накласти арешт на їхнє майно вони можуть його сховати, знищити, пошкодити тощо» [146, с. 444].

Не можна погодитись з думкою О.М. Бондаренко, що розгляд клопотання про арешт майна без повідомлення вказаних суб'єктів може призвести до безпідставного його застосування [228, с. 378]. Якщо повідомити підозрюваного, іншого власника майна про те, що буде розглядатися питання

про арешт їхнього майна, то ними будуть негайно вжиті заходи щодо його реалізації.

Потрібно звернути увагу на те, що у ч. 2 ст. 172 КПК йдеться саме про можливість розгляду клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, без повідомлення заінтересованих осіб. На нашу думку, у цій нормі слід закріпити категоричне правило про обов'язок слідчого судді розглянути таке клопотання без повідомлення підозрюваного, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.

У ч. 4 ст. 172 КПК вказано, що під час розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна.

У юридичній літературі зазначається, що це положення «має особливе значення в аспекті забезпечення прийняття законного, обґрунтованого та вмотивованого рішення, а тому й забезпечення судовим захистом прав та законних інтересів цивільного позивача та особи, стосовно якої розглядається клопотання. Активність суду в даному випадку є цілком виправданою, адже створює необхідні умови для забезпечення законності прав людини, яка залучена до кримінального провадження» [59, с. 293].

Уявляється, що вказану активність слідчого судді необхідно обмежити. Відповідно до ч. 1 ст. 173 КПК, на слідчого, прокурора покладено обов'язок доводити наявність підстав для арешту майна. Тому з ч. 4 ст. 172 цього Кодексу слід виключити положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування арешту майна. Лише у випадку, якщо учасники судового розгляду заявляють клопотання про

заслуховування свідків, дослідження тих чи інших матеріалів, слідчий суддя має їх задовольнити за наявності підстав.

Щоб слідчий суддя прийняв рішення про арешт майна, слідчий, прокурор, цивільний позивач повинен довести необхідність такого арешту, а також наявність ризиків, передбачених абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК. Має бути доведено, що застосування арешту майна є необхідним для запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі, відчуження.

Якщо слідчий, прокурор, цивільний позивач не доведе необхідність застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, а також наявність вказаних ризиків, слідчий суддя відповідно до ч. 1 ст. 173 КПК повинен прийняти рішення про відмову у задоволенні клопотання про арешт майна. Наслідки його прийняття визначені у ч. 3 цієї статті. Потрібно негайно повернути особі відповідно все або частину тимчасово вилученого майна.

Згідно з ч. 2 ст. 173 КПК, при вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя повинен враховувати: правову підставу для арешту майна; можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому п. 1 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу); наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (якщо арешт майна накладається у випадках, передбачених пп. 3, 4 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу); можливість спеціальної конфіскації майна (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому п. 2 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу); розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому п. 4 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу); розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження; наслідки арешту майна для підозрюваного, третіх осіб.

Частина 4 ст. 173 КПК визначає, що у разі задоволення клопотання слідчий суддя має застосувати найменш обтяжливий спосіб арешту майна. Слідчий суддя зобов'язаний застосувати такий спосіб арешту, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи, або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб.

Коментуючи цю норму, А.П. Бущенко правильно відмічає, що неспівмірне «застосування арешту майна може призвести до катастрофічних наслідків не лише для підозрюваного, обвинуваченого, а й для інших осіб. Наприклад, арешт майна, що використовується у підприємницькій діяльності, може призвести до зупинки останньої та звільнення з роботи багатьох працівників. Арешт обігових коштів може призвести до зупинки виробництва і викликати ланцюгову реакцію в інших виробництвах, які залежать від цього виробництва. КПК зобов'язує враховувати усі різноманітні обставини та винайти найоптимальніший варіант забезпечення інтересів, задля яких застосовується арешт майна» [160, с. 353].

Визначення обсягу майна, який підлягає арешту, здійснюється з урахуванням фактичних підстав застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. «Так, якщо такою підставою є завдання кримінальним правопорушенням шкоди, то обсяг майна визначається, – як відмічають О.Г. Шило та О.В. Верхогляд-Герасименко, – з урахуванням її розміру у грошовому еквіваленті; якщо вчинено злочин, за який можливе призначення покарання у виді конфіскації майна, арешт накладається на все наявне у підозрюваного ... або особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану його діянням, або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, майно» [60, с. 293-294].

У разі задоволення клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, у якій відповідно до ч. 5 ст. 173 КПК має бути зазначено: перелік майна, на яке накладено арешт; підстави застосування арешту майна; перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі, у разі прийняття такого

рішення; заборону, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівку на таке майно; порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб.

У п. 11 Інформаційного листа ВССУ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 роз'яснено, що в ухвалі про задоволення клопотання щодо застосування заходу забезпечення кримінального провадження повинен зазначатися строк її дії, враховуючи, що для арешту майна цей строк є пропорційним строку досудового розслідування [154, с. 174-184].

Правильно відмічає В.І. Сліпченко, що у цьому роз'ясненні ВССУ припустився помилки, зазначивши, що арешт майна накладається у межах строків досудового розслідування. З системного аналізу глави 17 КПК «стає очевидним, що арешт майна є безстроковим заходом, оскільки метою його застосування є забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна, а також збереження до вирішення справи по суті майна, речей та предметів, які є доказами у справі» [229, с. 325].

Гарантією права власності є право власника майна на звернення до слідчого судді з тим, щоб він скасував арешт майна [230, с. 143]. Так, у ч. 1 ст. 174 КПК зазначено, що підозрюваний, його захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково.

Арешт майна також може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді за клопотанням підозрюваного, його захисника, законного представника, іншого власника або володільца майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

Відповідно до ч. 2 ст. 174 КПК, клопотання про скасування арешту слідчий суддя має розглянути не пізніше трьох днів після його надходження до

суду. Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно.

Необхідність скасування арешту майна можуть обумовити такі обставини: відшкодування підозрюваним завданої шкоди, з метою забезпечення відшкодування якої накладався арешт; зміна кваліфікації дій підозрюваного на статтю КК, санкція якої не передбачає покарання у виді конфіскації майна, якщо арешт на майно накладений з метою її забезпечення; встановлення обставин, що майно, на яке накладено арешт, не відповідає критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК; помилкове накладення арешту на майно осіб, які не мають статусу підозрюваного та не несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії [146, с. 448].

На наш погляд, процедура розгляду клопотання про скасування арешту майна, викладена у ч. 2 ст. 174 КПК, є надто лаконічною. Тому вважаємо доцільним доповнити цю норму положенням, що таке клопотання розглядається слідчим суддею у порядку, передбаченому ст. 172 цього Кодексу.

2.8. Рішення про застосування запобіжних заходів

У системі заходів забезпечення кримінального провадження важливе місце займають запобіжні заходи. Їх загальний перелік наведений у ч. 1 ст. 176 КПК у порядку збільшення їх суворості: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою.

До неповнолітніх підозрюваних, крім вказаних запобіжних заходів, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК).

До особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані такі запобіжні заходи: 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; 2)

поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ч. 1 ст. 508 КПК).

Згідно з ч. 4 ст. 176 КПК, запобіжні заходи застосовується під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або за клопотанням прокурора. Те, що прийняття цього рішення законодавець відніс до виключної компетенції слідчого судді, науковці пояснюють «високою цінністю прав і свобод людини, яка викликає необхідність впровадження особливої процедури, що містить гарантії, які унеможливають їх безпідставне обмеження під час здійснення кримінального провадження. Сама така процедура утворює зміст окремого судового провадження щодо забезпечення судом законності обмеження конституційних прав і свобод людини під час досудового розслідування» [231, с. 220-226]. Сформулювавши правило про обрання запобіжних заходів лише представниками судової гілки влади, «законодавець зробив суттєвий крок щодо приведення національного законодавства у відповідність до європейського стандарту, згідно з яким повноваження щодо застосування примусових заходів у кримінальному провадженні надаються винятково суду. Даний стандарт обумовлений існуванням у кримінальному процесі принципу змагальності, за яким застосування однією стороною до іншої примусових заходів є алогічним» [232, с. 399].

Відповідно до ч. 1 ст. 177 КПК, метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється.

У ч. 2 ст. 177 КПК чітко визначена підстава застосування запобіжного заходу – наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч. 1 цієї статті.

Крім того, у ч. 3 ст. 176 КПК передбачено, що слідчий суддя відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч. 1 цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. «Тобто, – як вірно відмічає І.В. Гловюк, – можна виділити ще один елемент підстави: наявність обставин, достатніх для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам» [233, с. 113].

Підозра у вчиненні кримінального правопорушення, вказані ризики є результатом оцінної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді. Ці обставини мають ґрунтуватися на фактичних даних, що містяться в матеріалах кримінального провадження [234, с. 73]. Слід погодитися твердженням О.В. Швидкової, що «обґрунтована підозра у вчиненні особою кримінального правопорушення» як одна із складових підстави застосування запобіжного заходу збігається з поняттям «достатність доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення» як підстави для повідомлення про підозру» [235, с. 348].

На практиці поширеними є випадки відмов слідчих суддів у задоволенні клопотань про застосування запобіжних заходів через «необґрунтованість підозри». «Остання розкривається не лише через оцінку фактичних даних, покладених в їх основу на предмет допустимості та достатності, але й аналізу способу вручення повідомлення особі про підозру» [236, с. 15].

По суті запобіжні заходи застосовуються тоді, коли особа ще не визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення і відповідно до принципу

презумпції невинуватості вважається невинуватою. Тому ця особливість їх правової природи покладає на органи досудового розслідування, прокурора, слідчого суддю надзвичайну відповідальність за правильне розуміння мети та підстав застосування запобіжного заходу у кожній конкретній ситуації та потребує зваженості при прийнятті рішення з цього питання [237, с. 70].

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, слідчий суддя на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний відповідно до ст. 178 цього Кодексу оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється; вік та стан здоров'я підозрюваного; міцність соціальних зв'язків підозрюваного в місці його постійного проживання, в тому числі наявність в нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного; майновий стан підозрюваного; наявність судимостей у підозрюваного; дотримання підозрюваним умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини.

Даний перелік обставин, які слід враховувати при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, не є вичерпним та підлягає розширеному тлумаченню з огляду на фактичні обставини, встановлені у кримінальному провадженні. Такі роз'яснення надані ВССУ у п. 10 Інформаційного листа від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження

відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» [238, с. 157-173].

Це означає створення законодавцем можливості для індивідуалізації питання про застосування запобіжних заходів, тобто, будь-які інші життєві обставини можуть бути враховані слідчим суддею при обрані конкретного запобіжного заходу щодо підозрюваного. «Наприклад, сприяння розкриттю злочину, вжиття заходів з відшкодування (компенсації) завданої потерпілому шкоди та інші пом'якшуючі обставини можуть свідчити про достатність застосування особистого зобов'язання чи домашнього арешту для запобігання ризикам, зазначеним в ст. 177 КПК» [239, с. 96].

При наявності підстави, передбаченої ч. 2 ст. 177 КПК, слідчий за погодженням з прокурором чи прокурор ініціюють застосування запобіжного заходу. Без позитивного волевиявлення прокурора щодо необхідності його застосування, оформленого у вигляді клопотання встановленої форми, складеного або затвердженого прокурором, слідчий суддя не має права розглянути та вирішити це питання [240, с. 341]. Отже, прокурор є ключовим ініціатором застосування запобіжного заходу, визначаючи його вид та зміст зобов'язань, які він передбачає [241, с. 59-60].

Вимоги до клопотання про застосування запобіжного заходу визначає ч. 1 ст. 184 КПК. Воно повинно містити: 1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється особа; 2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; 4) посилання на один або кілька ризиків, зазначених у ст. 177 цього Кодексу; 5) виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; 6) обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні,

шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; 7) обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 цього Кодексу.

У клопотанні також необхідно наводити дані про запобіжний захід, якщо він раніше обирався щодо підозрюваного. На цьому акцентує увагу ВССУ у п. 11 Інформаційного листа від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 [238, с. 157-173]. Відмічається, що слідчий суддя при розгляді клопотання та вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити дотримання підозрюваним умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше (п. 9 ч. 1 ст. 178 КПК). Тому у клопотанні про застосування запобіжного заходу слідчий, прокурор, крім підстав, зазначених у ст. 177 КПК, зобов'язаний надати інформацію про застосування до підозрюваного інших запобіжних заходів як у цьому кримінальному провадженні, так і в інших кримінальних провадженнях (за наявності відомостей про їх застосування).

У клопотанні про застосування запобіжного заходу «недостатньо посилатися лише на наявність ризику (ризиків), а й потрібно його довести, обґрунтувати. Для цього слід максимально використовувати усі наявні відомості, які доводять його існування. Такі дані можуть бути отримані як процесуальним шляхом, так і оперативним шляхом, але вони обов'язково повинні бути втілені у матеріальну форму (документи), або доводитись усними показаннями осіб, яких прокурор вважає за необхідне допитати як свідків під час розгляду клопотання» [242, с. 54].

Відповідно до ч. 3 ст. 184 КПК, до клопотання повинні бути додані: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу; підтвердження того, що підозрюваному надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу.

Копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, повинні бути надані підозрюваному не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. Цей обов'язок слідчого, прокурора передбачений ч. 2 ст. 184 КПК з тим, щоб забезпечити право підозрюваного на захист. Йому надається можливість ознайомитися зі змістом клопотання та вказаними матеріалами та підготуватися до проведення судового розгляду.

Така підготовка буде більш якісною, якщо у ч. 2 ст. 184 КПК збільшити зазначений строк. Слушною є пропозиція А.А. Ахундової надавати підозрюваному та його захиснику копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, не пізніше ніж за шість годин до початку розгляду клопотання [243, с. 8].

За наявності даних, що підозрюваний не володіє мовою кримінального провадження, ці копії необхідно надавати йому в перекладі на мову, якою він володіє. «Якщо ж такі відомості були відсутні, а факт неволодіння підозрюваним мовою кримінального провадження встановлено під час вручення копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, прокурору слід негайно залучити перекладача» [244, с. 16].

У ч. 1 ст. 184 КПК зазначено, що клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. Із цього правила є виняток, який передбачений ч. 1 ст. 192 цього Кодексу. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися з клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а якщо це неможливо у строк, передбачений ч. 2 ст. 211 КПК, – до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана.

Отримавши клопотання, слідчий суддя повинен перевірити його відповідність вимогам ст. 184 КПК, а також своєчасність надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується застосування запобіжного заходу. У випадку недотримання слідчим, прокурором вимог цієї статті слідчий суддя має розглянути це клопотання та відмовити у його задоволенні. Такими є роз'яснення ВССУ, надані у п. 5 Інформаційного листа від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4/-13 [238, с. 157-173].

На наш погляд, дане питання має регулювати ст. 194 КПК, яку слід доповнити таким положенням: «Встановивши, що клопотання про застосування запобіжного заходу подано без додержання вимог статті 184 цього Кодексу, слідчий суддя відмовляє у його задоволенні та повертає прокурору, про що постановляє ухвалу».

Строки розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу визначає ст. 186 КПК. Це клопотання розглядається слідчим суддею невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин строк з моменту фактичного затримання підозрюваного або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний перебуває на свободі.

При цьому слід звернути увагу на наступну обставину. У ч. 2 ст. 211 КПК вказано, що затримана без ухвали слідчого судді особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Отже, таке клопотання повинно бути складено слідчим, прокурором та направлено до суду не пізніше цього строку.

На думку Л.М. Бабич, для забезпечення ефективності мети застосування запобіжних заходів ст. 186 КПК слід доповнити ч. 2 такого змісту: «У тих випадках, коли запобіжний захід обирається до підозрюваного (обвинуваченого), який перебуває на свободі, слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання слідчого або прокурора про застосування запобіжного заходу негайно» [245, с. 14].

З такою пропозицією не можна погодитися. У ч. 1 ст. 187 КПК зазначено, що у випадку надходження до суду цього клопотання слідчий суддя повинен призначити дату судового засідання та здійснити судовий виклик підозрюваного. Відповідно до ч. 8 ст. 135 цього Кодексу, підозрюваний має отримати повістку про виклик або бути повідомленим про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли він зобов'язаний прибути за викликом. Таким чином, слідчий суддя не може негайно розглянути клопотання слідчого або прокурора про застосування запобіжного заходу щодо підозрюваного, який перебуває на свободі.

У випадку, коли судовий розгляд щодо затриманого підозрюваного у визначений ст. 186 КПК строк (сімдесят дві години із моменту фактичного затримання) не проведено, слідчий суддя зобов'язаний звільнити його на підставі ч. 3 ст. 206 цього Кодексу із одночасним здійсненням судового виклику на судовий розгляд щодо застосування запобіжного заходу.

На практиці поширеними є випадки, коли клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту надходять до суду безпосередньо перед закінченням встановленого законом строку, що позбавляє слідчих суддів можливості ретельно вивчити відповідні матеріали, перевірити наявність підстав для його обрання [246, с. 157].

Процедура розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу визначена ст. 193 КПК, у ч. 1 якої вказано, що такий розгляд здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, його захисника, крім випадків, передбачених ч. 6 цієї статті.

Участь прокурора є обов'язковою під час розгляду слідчим суддею цього клопотання. Мета його участі полягає у доведенні необхідності застосування відповідного запобіжного заходу, що жоден із більш м'яких заходів не може гарантувати виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків.

Обов'язковою є участь підозрюваного при розгляді слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу. Вимога особистої

присутності підозрюваного при вирішенні цього питання має на меті забезпечення йому можливості постати перед слідчим суддею та «надати особисті пояснення щодо предмета судового розгляду та у такий спосіб здійснити захист своїх прав і законних інтересів» [60, с. 306].

Участь захисника у судовому розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу не є обов'язковою, крім випадків, передбачених ч. 1 ст. 49, ст. 52 КПК. Під час дії КПК 1960 р. участь захисника також не була обов'язковою при розгляді судом подання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Така позиція законодавця викликала обґрунтовану критику з боку науковців. Більшість із них були одностайні у поглядах на цю проблему: з метою забезпечення дії принципу змагальності, враховуючи, що в цьому судовому засіданні бере участь прокурор, у ньому в обов'язковому порядку має брати участь і захисник [247, с. 42; 248, с. 85; 249, с. 154].

З цією аргументацією слід погодитися. На наш погляд, ч. 1 ст. 193 чинного КПК необхідно доповнити положенням, що розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою здійснюється за обов'язковою участю захисника. Крім того, відповідні доповнення потрібно внести до ч. 2 ст. 52 цього Кодексу.

З метою забезпечення розгляду клопотання слідчий суддя має право відповідно до ч. 3 ст. 187 КПК постановити ухвалу про привід підозрюваного, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою за судовим викликом. Якщо ж ухвалу про привід не було виконано, слідчий суддя вправі постановити ухвалу про дозвіл на затримання підозрюваного з метою приводу.

Із правила про обов'язкову участь підозрюваного в судовому розгляді клопотання законодавець передбачив виняток. Відповідно до ч. 6 ст. 193 КПК, слідчий суддя може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий захід за відсутності

підозрюваного лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний оголошений у міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніш як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя за участю підозрюваного має розглянути питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який захід, про що постановляє ухвалу.

Під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів у вигляді застави або особистої поруки у судовому засіданні, як слушно зазначає Г.М. Гапотченко, «обов'язково повинні бути присутніми заставодавець та поручитель. У такому разі слідчий суддя з урахуванням розгляду наданих доказів (у тому числі відомостей стосовно особи заставодавця чи поручителя) та безпосереднього спілкування з ними, зможе визначити чи заслуговують вони на довіру, як того вимагає законодавець» [250, с. 202].

При розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного під нагляд (ст. 493 КПК) у судовому засіданні обов'язково мають бути присутніми його батьки, опікуни чи піклувальники, або представник адміністрації дитячої установи. При обранні цього заходу слідчий суддя повинен впевнитися у тому, що вони можуть реально здійснювати нагляд за неповнолітнім, забезпечити його прибуття до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також належну поведінку.

Слідчий суддя, до якого прибув або доставлений підозрюваний для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, відповідно до ч. 2 ст. 193 КПК зобов'язаний роз'яснити його права: мати захисника; знати суть та підстави підозри; знати підстави його затримання; відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри; давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою; досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора; заявляти

клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань цього розгляду.

Доцільно збільшити перелік цих прав. Слід доповнити ч. 2 ст. 193 КПК положенням, що підозрюваному, який прибув або був доставлений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, роз'яснюється право заявляти відвід слідчому судді, прокурору, перекладачу, а також секретарю судового засідання.

Виконуючи вимоги ч. 3 ст. 193 КПК, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення захисником підозрюваного, якщо останній заявив клопотання про залучення захисника, участь якого є обов'язковою або слідчий суддя вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника. У даному випадку слідчий суддя згідно з чч. 2, 3 ст. 49 цього Кодексу має постановити ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені в ухвалі час і місце для участі у кримінальному провадженні. Ця ухвала негайно направляється до цього органу (установи) і є обов'язковою для виконання.

У ч. 4 ст. 193 КПК зазначено, що за клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, які мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу. Зі змісту цієї норми постає питання про те, як це співвідноситься зі змагальною побудовою кримінального процесу та ч. 2 ст. 194 КПК, згідно з якою слідчий суддя зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявності всіх обставин, передбачених ч. 1 цієї статті.

Якщо на прокурора покладено обов'язок доводити наявність цих обставин, вважаємо доцільним виключити з ч. 4 ст. 193 КПК положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про

застосування запобіжного заходу. Лише у випадку, якщо прокурор або сторона захисту заявляють клопотання про заслуховування конкретних свідків, дослідження матеріалів, які мають значення для прийняття рішення про його обрання, слідчий суддя повинен задовольнити їх за наявності підстав.

Частина 5 ст. 193 КПК визначає, що будь-які твердження чи заяви підозрюваного, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється. Закріплення цієї норми у даній статті пояснюється тим, що предметом судового розгляду є виключно обставини, які стосуються вирішення питання про застосування запобіжного заходу. Під час цього судового засідання слідчий суддя немає права розглядати ті питання, які суд повинен вирішувати при проведенні судового розгляду. Тому обговорення ним питання про винуватість підозрюваного, щодо якого надійшло клопотання, є неприпустимим.

Уявляється, що у ст. 193 КПК надто стисло визначена процедура розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу. Тому слід підтримати висловлену у науці кримінального процесу пропозицію про доповнення цієї статті положенням, що у судовому засіданні слідчий суддя оголошує, яке клопотання буде розглядатися; з'ясовує, хто з учасників розгляду з'явився, необхідні дані про них; роз'ясняє підозрюваному право заявляти відводи та клопотання в межах судового дослідження; повідомляє своє прізвище, а також прізвище прокурора, секретаря судового засідання, захисника; з'ясовує наявність відводів, клопотань та вирішує їх; допитує підозрюваного; заслуховує думку прокурора та захисника [129, с. 48].

Недоліком нормативного регулювання є те, що законодавець не передбачив участь потерпілого під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. На це звертають увагу науковці [251, с. 11; 252, с. 139; 253, с. 221-222].

Так, наприклад, С.В.Давиденко вважає, що існує потреба у надані потерпілому права брати участь у судових засіданнях, в яких розглядається

питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, про продовження строку його дії, а також права наводити свої доводи в обґрунтування перерахованих у законі підстав, умов і обставин для обрання цього заходу з метою доказування факту реальної загрози, яка надходить від підозрюваного або його оточення [254, с. 196]. «Вбачається, – відмічає науковець, – що про день, час і місце розгляду клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу слідчий суддя... має повідомляти потерпілого або його представника чи законного представника. Якщо зазначені учасники кримінального провадження заявили клопотання про свою участь у розгляді та вирішенні питання про застосування або зміну запобіжного заходу, слідчий суддя... зобов'язаний вжити необхідних заходів, спрямованих на забезпечення можливості своєчасного прибуття та особистої участі в судовому засіданні. Відсутність цих учасників без поважних причин або неповідомлення ними про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання» [254, с. 198].

Нами підтримується ця пропозиція. Вважаємо доцільним доповнити: ч. 2 ст. 56 КПК пунктом, що потерпілий має право під час досудового розслідування приймати участь у судовому засіданні при розгляді клопотання про застосування щодо підозрюваного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та оскаржувати ухвалу слідчого судді про відмову у обранні цього заходу; ч. 1 ст. 193 цього Кодексу положенням, що розгляд клопотання про застосування такого запобіжного заходу здійснюється за участю потерпілого, якщо він прибув у судові засідання.

У ст. 194 КПК вказано, які обставини повинні бути доведені у судовому засіданні, щоб слідчий суддя прийняв рішення про застосування запобіжного заходу щодо підозрюваного, які обов'язки при цьому на нього можуть покладатися.

У ч. 1 цієї статті зазначено, що під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним

кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Такий порядок застосування запобіжного заходу притаманний кожному з його видів. «Проте при вирішенні питання про застосування особистого зобов'язання третя обставина, – як зауважує О.М. Коріняк, – самоусувається з причин відсутності існування більш м'якого, ніж указаний, заходу» [255, с. 71].

Дана обставина також не доводиться, якщо йдеться про виняток із правила ч. 1 ст. 183 КПК, який передбачений ч. 5 ст. 176 цього Кодексу. Відповідно до цієї норми, до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених стст. 109-114-1, 258-258-5, 260, 261 КК, може бути застосований лише такий запобіжний захід, як тримання під вартою. Отже, у кримінальному провадженні про ці злочини виключається обов'язок слідчого, прокурора надавати слідчому судді докази, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Нами не поділяється думка В.М. Циктіч, що положення ч. 6 ст. 176 КПК виглядає небездоганим. Науковець звертає увагу на те, що «закон сформулював «правову презумпцію» наявності ризиків неправомірної процесуальної поведінки кожного, кому висунута підозра за вказаними статтями, виключивши усяку можливість оцінювати інші фактори. Така презумпція безпідставно звільняє слідчого суддю від виконання покладеного на нього статтею 178 КПК обов'язку при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім ризиків неправомірної процесуальної поведінки, враховувати цілу низку інших важливих обставин кримінального провадження» [256, с. 158].

У юридичній літературі висловлена думка, що немає необхідності у тому, щоб доводити обставину, передбачену п. 3 ч. 1 ст. 194 КПК. Слідчий «зобов'язаний обґрунтовувати неможливість запобігти ризикам, зазначеним у

клопотанні, шляхом застосування інших більш м'яких запобіжних заходів. З точки зору здорової логіки, якщо слідчий клопоче про обрання певного запобіжного заходу, то він повинен навести доводи й докази необхідності застосування саме цього запобіжного заходу, а не доводити відсутність підстав для застосування інших запобіжних заходів. Тому ця додаткова вимога закону суперечить не лише правилам логіки, а й меті та змісту такого засобу судового контролю, як обрання конкретного запобіжного заходу» [257, с. 12].

З цією думкою важко погодитися, якщо йдеться про подання на розгляд слідчого судді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Визначення цього заходу як виняткового (ч. 1 ст. 183 КПК) означає, що у кожному разі необхідно доводити неможливість обмежитися обранням більш м'якого запобіжного заходу для забезпечення належної поведінки підозрюваного та виконання ним процесуальних обов'язків.

Доведеність чи недоведеність вказаних у ч. 1 ст. 194 КПК обставин законодавець визначає у чч. 2-5 цієї статті критеріями для постановлення слідчим суддею ухвали по суті поданого слідчим, прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу, а саме:

- слідчий суддя зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявності всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК;

- слідчий суддя має право зобов'язати підозрюваного прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, якщо прокурор доведе обставини, передбачені п. 1 ч. 1 ст. 194 КПК, але не доведе обставини, передбачені п. п. 2 та 3 ч. 1 цієї статті;

- якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе обставини, передбачені пп. 1 та 2 ч. 1 ст. 194 КПК, але не доведе обставини, передбачені п. 3 ч. 1 цієї статті, слідчий суддя має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного обов'язки, передбачені ч. 5 цієї

статті, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання;

- якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК, слідчий суддя застосовує відповідний запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, передбачених пп. 1-9 ч. 5 цієї статті, необхідність покладення яких була доведена прокурором;

- слідчий суддя має право обрати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до особи, зазначеної у пп. 1-6 ч. 2 ст. 183 КПК, та одночасно вирішити питання про розмір застави згідно з положеннями ч. ч. 3 та 4 цієї статті, якщо при розгляді клопотання про застосування цього заходу прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК.

«Тобто закон, – як відмічає В.О. Попелюшко, – зобов'язує слідчого суддю... підходити до вирішення питання про обрання запобіжного заходу не механічно, а оціночно щодо кожної окремої підстави, керуючись при цьому принципом презумпції невинуватості і правилами, які з цього принципу випливають...» [258, с. 6].

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження акцентується увага на тому, що обмеження розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою лише наведенням переліку законодавчих (стандартних) підстав для його застосування без встановлення їх наявності та обґрунтованості до конкретної особи є порушенням вимог п. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 р. у справі «Харченко проти України») [259].

Вважаємо, що ст. 194 КПК доцільно доповнити положенням про прийняття слідчим суддею ще одного рішення за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під

вартою щодо особи, затриманої уповноваженим органом за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

У ч. 8 ст. 165-2 КПК 1960 р. передбачалось, що суд вправі винести постанову про продовження затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого – до п'ятнадцяти діб, якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про його особу чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання. Вивчення практики застосування цього положення показало, що суди досить часто приймали таке рішення саме з причин недостатнього обґрунтування слідчим, прокурором подання про обрання запобіжного заходу.

У кримінальному процесуальному законодавстві деяких країн також передбачені норми про продовження судом строку затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. Наприклад, у п. 3 ч. 10 ст. 243 КПК Республіки Узбекистан зазначається, що суддя, розглянувши клопотання про застосування відносно підозрюваного або обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, має повноваження винести ухвалу про продовження строку затримання на строк не більше ніж на 48 годин для надання сторонами додаткових доказів обґрунтованості або необґрунтованості застосування цього заходу [260].

На наш погляд, ст. 194 чинного КПК також слід доповнити нормою, що слідчий суддя вправі постановити ухвалу про продовження строку затримання не більше ніж на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання.

Таке затримання може застосовуватися в разі, коли є сумніви щодо необхідності обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або з метою надання підозрюваному, іншим особам можливості внести визначену слідчим суддею заставу. Ухвала слідчого судді має бути мотивована. У ній повинно бути зазначено, які саме дані про особу затриманого чи інші обставини

треба додатково з'ясувати. Якщо після закінчення строків затримання слідчий або прокурор не порушає питання про розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою по суті, провадження за ним має бути закрито.

Очевидно, що висловлена нами пропозиція про доповнення ст. 194 КПК вказаною нормою буде піддана критиці. Аргументація полягатиме у тому, що вона суперечить ч. 3 ст. 29 Конституції України, відповідно до якої затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про затримання під вартою. Слід зазначити, що під час дії КПК 1960 р. науковці звертали увагу на те, що ч. 8 ст. 165-2 цього Кодексу протирічить даній конституційній нормі [261, с. 39; 262, с. 119].

З тим, щоб виключити підстави для такої критики, вважаємо доцільним доповнити ч. 3 ст. 29 Конституції України положенням, що на підставах та в порядку, встановлених законом, строк затримання особи може бути продовжений за рішенням суду.

За чинним КПК слідчий суддя не може застосувати більш тяжкий запобіжний захід, ніж той, що пропонується слідчим, прокурором. Нами не поділяється думка О.Г. Шило, Н.В. Глинської, Л.М. Москвич, що така «зв'язаність» слідчого судді позицією (вимогами) сторони обвинувачення «нівелює роль судового контролю щодо дотримання прав людини при вирішенні даного питання» [67, с. 208]. Те, що слідчий суддя не вправі приймати рішення про застосування більш тяжкого запобіжного заходу, ніж пропонує сторона обвинувачення, цілком відповідає функціональному призначенню судового контролю - дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні. Не можна назвати таким контролем прийняття слідчим суддею рішення, наприклад, про взяття підозрюваного під варту, хоча прокурор клопотав про застосування щодо нього запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання.

При обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, слідчий суддя може покласти на підозрюваного один або кілька обов'язків, а саме: прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; повідомити слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею; не відвідувати місця, визначені слідчим суддею; пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; докласти зусиль до пошуку роботи або навчання; здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; носити електронний засіб контролю.

Відповідно до ч. 6 ст. 194 КПК, ці обов'язки можуть бути покладені на підозрюваного на строк не більше двох місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 цього Кодексу. Після закінчення строку, в тому числі продовженого, на який на підозрюваного були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

У зв'язку з розглядом даного питання слід зазначити, що за кримінальним процесуальним законодавством деяких країн покладення за рішенням суду на обвинуваченого одного або декількох обов'язків є самостійним запобіжним заходом. Наприклад, згідно зі ст. 191 КПК Республіки Молдова, цей захід називається так – «Тимчасове звільнення під судовий контроль особи, що тримається під вартою» [45]. Відповідно до ст. 137 КПК Франції, комплексним запобіжним заходом є судовий контроль, який був введений законом від 17 липня 1970 р. як альтернатива попередньому ув'язненню. Існує 16 варіантів

різного роду обмежень, рішення про застосування яких приймається слідчим суддею у будь-який момент попереднього слідства [263, с. 90].

Ще одна вимога щодо застосування запобіжних заходів міститься у ч. 7 ст. 194 КПК. До підозрюваного у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою.

Редакція ч. 7 ст. 194 КПК викликає заперечення. Нами поділяється думка В.І. Фаринник, що «зазначена норма потребує змін, оскільки не завжди особи мають можливість внести заставу, а тримання під вартою є занадто суворим і не відповідає тяжкості злочину» [142, с. 150].

Загальні вимоги до ухвали про застосування запобіжного заходу встановлені у ч. 1 ст. 196 КПК. У цій ухвалі слідчий суддя зазначає відомості про: кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється особа; обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених ст. 177 цього Кодексу; обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання таким ризикам; посилення на докази, які обґрунтовують ці обставини; запобіжний захід, який застосовується.

У ч. 2-4 ст. 196 КПК йдеться про доповнення цих відомостей залежно від обрання того чи іншого заходу: в ухвалі про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, повинні зазначатися конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, та у випадках, встановлених цим Кодексом, строк, на який їх покладено; в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному забороняється залишати; слідчий суддя зобов'язаний визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту дату закінчення її дії у межах строку, передбаченого цим Кодексом.

Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 183 КПК, слідчий суддя при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним обов'язків, передбачених цим Кодексом, крім випадків, визначених ч. 4 даної статті.

Враховуючи те, що вимоги до вказаних ухвал слідчого судді передбачені у ст. 196 КПК, нами не поділяється пропозиція Ю.Д.Москалюк доповнити ч. 3 ст. 181 цього Кодексу положенням, яке має визначати дані, що повинні міститися в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту [264, с. 13].

В ухвалі слідчого судді має зазначатися, які обов'язки з передбачених ст. 194 КПК будуть покладені на підозрюваного у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обгрунтовано обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому ч. 4 ст. 183 цього Кодексу. Згідно з цією нормою, слідчий суддя при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені стст. 177 та 178 КПК, має право не визначати розмір застави у кримінальному провадженні: щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; щодо злочину, який спричинив загибель людини; щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Звертає на себе увагу та обставина, що у ст. 196 КПК не згадується про спеціальні вимоги до ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. У юридичній літературі слушно відмічається, що в цій ухвалі повинна знайти відображення характеристика поручителів [265, с. 245]. На наш погляд, вказану статтю слід доповнити положенням, що в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки мають зазначатися відомості, які характеризують поручителів

і свідчать про довіру до них, спроможність забезпечити належну поведінку підозрюваного і виконання покладених на нього обов'язків.

Виходячи із вимог ч. 1 ст. 62 Конституції України, ч. 1 ст. 17 КПК, в ухвалі слідчого судді, постановленої за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не може йтися про доведення вини підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення. Доцільно доповнити ст. 196 цього Кодексу положенням, що ця ухвала має бути викладена у формулюваннях, які забезпечують дотримання засади презумпції невинуватості.

Згідно з ч. 5 ст. 196 КПК, копія ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу підлягає врученню підозрюваному негайно після її оголошення. Як уявляється, редакцію цієї норми слід вдосконалити, враховуючи те, що відповідно до пп. 2, 4 ч. 1 ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту може бути оскаржена в апеляційному порядку. Слід підтримати висловлену у науці кримінального процесу пропозицію про доповнення ч. 5 ст. 196 цього Кодексу положенням, що одночасно з врученням підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту слідчий суддя зобов'язаний роз'яснити йому порядок і строки її апеляційного оскарження [266, с. 154].

Якщо слідчий суддя постановив ухвалу про обрання запобіжного заходу відносно осіб, щодо яких відповідно до глави 37 КПК здійснюється особливий порядок кримінального провадження, то він, виконуючи вимоги ст. 483 цього Кодексу, зобов'язаний про застосування цього заходу повідомити: 1) щодо адвокатів - відповідні органи адвокатського самоврядування; 2) щодо інших категорій осіб, передбачених ст. 480 КПК, - органи і службових осіб, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

Недостатньо лише інформувати державні та інші органи чи службових осіб про прийняте рішення. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція доповнити п. 1 ч. 1 ст. 483 КПК, п. 12 ч. 1 ст. 23 Закону

України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» положенням, що слідчий суддя зобов'язаний направити відповідному органу адвокатського самоврядування копію ухвали про застосування щодо адвоката запобіжного заходу [267, с. 80]. Також доцільно внести до п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК доповнення, що у випадку постановлення ухвали про застосування запобіжного заходу щодо інших категорій осіб, передбачених ст. 480 цього Кодексу, слідчий суддя має направити її копію органам і службовим особам, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

Слідчий суддя також уповноважений продовжувати строк тримання підозрюваного під вартою. За змістом ч. 3 ст. 197 КПК, слідчий суддя приймає рішення про продовження цього строку в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного не повинен перевищувати: шість місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості; дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 199 КПК, клопотання про продовження строку тримання підозрюваного під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Це клопотання подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

Клопотання про продовження строку тримання підозрюваного під вартою має відповідати вимогам ч. 3 ст. 199 КПК. Крім відомостей, зазначених у ст. 184 цього Кодексу, дане клопотання повинно містити: 1) виклад обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою; 2) виклад обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК, є складовою частиною підстави застосування запобіжного заходу. Для того, щоб слідчий суддя продовжив строк тримання підозрюваного під вартою, прокурор повинен довести, що заявлений ризик не зменшився, тобто, підозрюваний може, наприклад, незаконно впливати на потерпілого, свідка. Законодавець чітко визначає, про які ризики йдеться. Тому не можна погодитись з думкою А.Л. Даль та О.О. Юхно, що у ч. 3 ст. 199 КПК «законодавча вказівка щодо не зменшення заявлених ризиків не є доцільною, оскільки на практиці дозволяє неоднозначно тлумачити це положення і внаслідок цього зловживати дійсною обгрунтованістю доцільності подальшого тримання під вартою» [268, с. 55].

У чч. 4, 5 ст. 199 КПК вказано, що слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні цього строку, якщо прокурор, слідчий не доведе, що обставини, зазначені у ч. 3 ст. 199 цього Кодексу, виправдовують подальше тримання підозрюваного під вартою. На необхідність належного правового обгрунтування при вирішенні питання про продовження строку тримання особи під вартою звертається увага у Рішенні ЄСПЛ «Подвезько проти України» від 12 лютого 2015 р. [269].

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження наголошується на тому, що реалізуючи положення ч. 5 ст. 199 КПК, слідчий суддя має враховувати, що після спливу певного часу (строку дії попередньої ухвали) саме лише існування обгрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, а тому в судовому рішенні судові органи зобов'язані, розглянувши можливість обрання альтернативних запобіжних заходів, навести інші підстави для подальшого тримання особи під вартою (Рішення ЄСПЛ від 20 січня 2011 р. у справі «Прокопенко проти України», від 5 листопада 2008 р.

у справі «Єлоєв проти України»). Тому слідчий суддя у разі задоволення клопотання про продовження терміну застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має чітко зазначити у судовому рішенні про наявність іншої підстави (підстав) або ризику, що передбачені ч. 1 ст. 177 КПК [259].

Слушно зазначають С.Л. Шаренко та О.Г. Шило, що встановлений КПК порядок продовження строку тримання під вартою «не є досконалим, оскільки містить певні прогалини та правові конструкції, які надають можливість неоднозначного їх тлумачення, що призводить до неоднакової судової практики та, безумовно, не забезпечує у достатній мірі правову визначеність в даному питанні» [270, с. 51].

На наш погляд, недоліком ч. 1 ст. 199 КПК є те, що у ній не зазначено, за скільки днів до закінчення дії попередньої ухвали слідчого судді про тримання під вартою слідчий повинен подати прокурору для погодження клопотання про продовження строку такого тримання.

Прикладом належного регулювання цього питання є ч. 3 ст. 159 КПК Азербайджанської Республіки. У цій нормі вказано, що не пізніше ніж за сім днів до закінчення строку тримання обвинуваченого під арештом слідчий звертається з клопотанням до прокурора, який здійснює процесуальне керівництво попереднім розслідуванням. При згоді з необхідністю продовження цього строку прокурор не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення встановленого постановою суду строку тримання під арештом звертається з відповідним поданням до суду [80].

Уявляється, що ч. 1 ст. 199 чинного КПК також доцільно доповнити положенням, що не пізніше ніж за сім днів до закінчення дії ухвали слідчого судді про тримання підозрюваного під вартою слідчий повинен подати прокурору для погодження клопотання про продовження строку застосування цього запобіжного заходу.

Законодавець не визначає, як повинен реагувати слідчий суддя, якщо клопотання про продовження строку тримання під вартою подано пізніше ніж

за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Роз'яснення надані у п. 18 Інформаційного листа ВССУ від 4 квітня 2013р. № 511-550/0/4-13 [238, с. 157-173]. Це клопотання вважається таким, що подано із порушенням строку. Слідчий суддя у такому випадку, приймаючи клопотання до розгляду, зобов'язаний ініціювати питання про відповідальність слідчого, прокурора, який порушив процесуальний строк, перед органами, які уповноважені притягати його до дисциплінарної відповідальності (наприклад, перед прокурором вищого рівня).

Рішення про продовження строку тримання підозрюваного під вартою приймається слідчим суддею місцевого суду. Іншим було регулювання даного питання під час дії КПК 1960 р. Відповідно до ч. 2 ст. 156 цього Кодексу, суддя місцевого суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу, мав право продовжити строк тримання обвинуваченого під вартою лише до чотирьох місяців. Прийняття рішення про подальше його продовження належало до компетенції суддів вищестоящих судів. Так, вказаний строк міг бути продовжений: до дев'яти місяців – за поданням, погодженим з заступником Генерального прокурора України, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів, або самим цим прокурором у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини, суддею апеляційного суду; до вісімнадцяти місяців – за поданням, погодженим з Генеральним прокурором України, його заступником, або самим цим прокурором в особливо складних справах про особливо тяжкі злочини, суддею Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Слід зазначити, що за кримінальним процесуальним законодавством деяких країн Європи рішення про продовження строку тримання під вартою приймається судом, вищестоящим по відношенню до того суду, який прийняв рішення про арешт обвинуваченого. Так, наприклад, відповідно до абз. 4 параграфу 122 КПК Федеративної Республіки Німеччини, перевірка наявності підстав для продовження терміну арешту належить до підсудності земельного

Верховного суду. За результатами розгляду матеріалів справи цей суд вправі скасувати постанову дільничного судді про попереднє ув'язнення, призупинити її виконання, винести постанову про продовження строку ув'язнення. Якщо рішення про продовження цього строку належить до підсудності федерального Верховного суду, він замінює собою земельний Верховний суд (параграф 122a КПК) [271, с. 7].

У науці кримінального процесу пропонується, щоб слідчий суддя лише застосовував запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Рішення про продовження строку цього заходу до шести місяців повинен приймати суддя апеляційного суду, а до дванадцяти місяців – суддя ВССУ [129, с. 50].

Ця пропозиція нами поділяється з одним уточненням. Відповідно до п. 7 Розділу XII Закону України від 2 червня 2016 р. «Про судоустрій і статус суддів», ВССУ припинить свою діяльність і буде ліквідований у встановленому порядку з дня початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному цим Законом. Тому рішення про продовження до дванадцяти місяців строку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має приймати суддя Верховного Суду.

Уявляється, що при реалізації зазначеної пропозиції слідчі будуть більш оперативно проводити досудове розслідування з тим, щоб уникнути досить складної процесуальної та організаційної процедури ініціації питання про продовження суддями апеляційного суду та Верховного Суду строку тримання підозрюваного під вартою до шести та дванадцяти місяців. Крім того, під час розгляду клопотань про продовження такого строку цими суддями неминуче буде перевірятися законність та обґрунтованість ухвали слідчого судді місцевого суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Отже, якщо законодавець реалізує вказану пропозицію, слідчі судді будуть більш виважено приймати рішення про його застосування.

У зв'язку з розглядом даного питання слід звернути увагу на те, що під час дії КПК 1960 р. окремі науковці пропонували встановити такий порядок,

щоб суддя періодично перевіряв законність тримання обвинуваченого під вартою.

Так, О.Г. Шилов зазначала, що періодичність перегляду судом законності та обґрунтованості тримання обвинуваченого під вартою забезпечується шляхом прийняття судом рішення про продовження строку даного запобіжного заходу за наявності відповідних підстав через певні часові інтервали, проте їх тривалість є досить значною – з 4 до 9 місяців і з 9 до 18 місяців, що не забезпечує ефективним судовим захистом заарештованого. Тому в межах максимального строку тримання обвинуваченого під вартою доцільно встановити більш стислі строки продовження дії запобіжного заходу, наприклад, кожного разу воно може здійснюватися на строк не більше двох місяців [272, с. 390-391].

З метою забезпечення періодичності перевірки судом законності тримання обвинуваченого під вартою С.О. Заїка пропонував закріпити у КПК положення, що суд зобов'язаний через кожні два місяці перевіряти обґрунтованість тримання особи під вартою незалежно від того чи є у неї захисник [273, с. 5].

Уявляється, що більш прийнятним є порядок, який регламентований параграфом 118 КПК Федеративної Республіки Німеччини. Вказано, що у випадку тримання під вартою впродовж трьох місяців, якщо обвинувачений протягом усього строку не заявляв клопотання про перевірку обґрунтованості його тримання під вартою або не оскаржував відповідної постанови, слідчий суддя зобов'язаний перевірити тримання обвинуваченого під вартою з офіційної ініціативи [271, с. 7-8].

На наш погляд, ст. 197 чинного КПК доцільно доповнити нормою про обов'язок слідчого судді з власної ініціативи здійснити перевірку обґрунтованості тримання підозрюваного під вартою понад шістьдесят днів, якщо він після продовження строку тримання під вартою не заявляє клопотання про її проведення та не оскаржує відповідну ухвалу.

Згідно з ч. 6 ст. 181 КПК, у порядку, передбаченому ст. 199 цього Кодексу, слідчим суддею за клопотанням прокурора також приймається рішення про продовження строку тримання підозрюваного під домашнім арештом у межах строку досудового розслідування. Сукупний строк не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Зі змісту ч. 1 ст. 199 КПК, до якої відсилає ч. 6 ст. 181 цього Кодексу, випливає, що вказане клопотання прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, зобов'язаний подати не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання підозрюваного під домашнім арештом.

Оскільки це питання врегульовано законодавцем, то уявляється, що немає сенсу у реалізації пропозиції про доцільність передбачити у КПК, за аналогією з ч. 1 ст. 199 цього Кодексу, вимогу щодо подання клопотання про продовження терміну домашнього арешту за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали [274, с. 60].

Рішення про зміну запобіжного заходу приймається слідчим суддею у порядку, передбаченому стст. 200, 201 КПК. Право ініціювати розгляд даного питання надано слідчому за погодженням з прокурором, прокурору, а також підозрюваному та його захиснику.

У ст. 200 КПК закріплені наступні правила: прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися в порядку, передбаченому ст. 184 КПК, до слідчого судді із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 цього Кодексу, чи про зміну способу їх виконання; у клопотанні про зміну запобіжного заходу обов'язково зазначаються обставини, які: виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу; існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати; копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується

необхідність зміни запобіжного заходу, надається підозрюваному не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання; до клопотання додаються: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання; підтвердження того, що підозрюваному надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання; прокурор, слідчий за погодженням з прокурором також має право подати клопотання про дозвіл на затримання особи, яке розглядається слідчим суддею згідно з правилами, передбаченими ст. 189 КПК.

У ст. 200 КПК не визначений порядок розгляду слідчим суддею клопотання прокурора, слідчого про зміну запобіжного заходу. Тому нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція доповнити цю статтю нормою про обов'язок слідчого судді розглянути таке клопотання протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу [129, с. 53].

У ст. 201 КПК передбачені такі правила: підозрюваний, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник, має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 цього Кодексу та покладених на нього слідчим суддею, чи про зміну способу їх виконання; копія клопотання та матеріалів, якими воно обґрунтовується, надається прокурору не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання; до клопотання мають бути додані: копії матеріалів, якими підозрюваний обґрунтовує доводи клопотання; перелік свідків, яких підозрюваний вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання; підтвердження того, що прокурору

надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання; слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання підозрюваного протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу; слідчий суддя має право залишити без розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею.

Отже, на відміну від ст. 200 КПК, ст. 201 цього Кодексу чітко визначає, протягом якого строку та у якому порядку слідчий суддя повинен розглянути клопотання підозрюваного та його захисника про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, чи про зміну способу їх виконання.

Із загального правила про прийняття слідчим суддею рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є виняток, який передбачений ст. 615 КПК, що визначає особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. «Особливість режиму досудового розслідування полягає у тому, що частина повноважень слідчого судді вимушено та тимчасово передана прокурору» [275, с. 165].

У ст. 615 КПК передбачено положення, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноваження щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених стст. 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК, це повноваження виконує відповідний прокурор.

Порядок виконання прокурором цього повноваження регламентований п. 3.5. Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення

антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції [276].

Прокурор, отримавши клопотання слідчого щодо обрання особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи прийнявши таке рішення особисто, при неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень вирішує питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні вищевказаних злочинів, з дотриманням вимог стст. 176, 178, 183, 186, 193, 194, 196 КПК. За результатами розгляду клопотання слідчого або у разі прийняття такого рішення особисто прокурор у порядку ст. 110 цього Кодексу виносить постанову з дотриманням вимог, передбачених для таких ухвал слідчого судді.

На наш погляд, з ст. 615 КПК необхідно виключити вказане положення. Надання законодавцем прокурору повноваження приймати рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою суперечить ч. 2 ст. 29 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Висновки до розділу 2

1. Слідчому та прокурору необхідно надати право у виняткових випадках подавати клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження до місцевого суду, за межами територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Слід доповнити ч. 2 ст. 132 КПК наступним положенням: «за винятком проведення досудового розслідування в особливий період, при проведенні антитерористичної операції, введенні надзвичайного та воєнного стану, коли клопотання про застосування заходів

забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді може бути подано до будь-якого місцевого суду».

2. Щодо прийняття рішення про застосування приводу ст. 142 КПК доцільно доповнити положеннями про: постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотання про здійснення приводу для усунення недоліків, якщо воно подано без додержання вимог ст. 141 цього Кодексу; розгляд цього клопотання за участю прокурора або слідчого; право слідчого судді за клопотанням учасників судового розгляду заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування приводу; вимоги до ухвали слідчого судді про здійснення приводу.

3. Статтю 146 КПК, яка регулює порядок прийняття рішення про накладення грошового стягнення, слід доповнити положеннями про: постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотання про накладення грошового стягнення для усунення недоліків, якщо воно подано без додержання вимог, встановлених ст. 145 цього Кодексу; обов'язок слідчого, прокурора приймати участь у судовому засіданні під час розгляду цього клопотання; право слідчого судді за клопотанням учасників судового розгляду заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування цього заходу; вимоги до ухвали слідчого судді про накладення грошового стягнення.

Також необхідно виключити: з ч. 1 ст. 146 КПК положення, що неприбуття службової особи, яка внесла це клопотання, не перешкоджає його розгляду; з ч. 2 ст. 147 цього Кодексу положення, що неприбуття слідчого, прокурора, за клопотанням якого накладено грошове стягнення, не перешкоджає розгляду клопотання про скасування цієї ухвали. У ч. 3 ст. 147 КПК слід: встановити строк, протягом якого учасник кримінального провадження вправі подати клопотання про скасування ухвали слідчого судді про накладення на нього грошового стягнення; надати слідчому судді право

заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про скасування цієї ухвали.

4. Відносно прийняття рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом ст. 151 КПК необхідно доповнити такими положеннями: неявка підозрюваного, його захисника у судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання (ч. 1); слідчий суддя, встановивши, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог ст. 150 цього Кодексу, повертає його прокурору та встановлює строк в сімдесят дві години для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. У такому разі тимчасово вилучені у підозрюваного документи підлягають поверненню після спливу встановленого строку (ч. 3). Крім того, з ч. 4 цієї статті слід виключити положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Статтю 153 КПК необхідно доповнити положеннями про: порядок порушення слідчим перед прокурором питання про звернення до слідчого судді з клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; вимоги, яким має відповідати клопотання прокурора про продовження цього строку; строк його подання на розгляд слідчого судді.

5. У частині прийняття рішення про відсторонення від посади доцільно доповнити: ч. 1 ст. 156 КПК положенням, що неприбуття підозрюваного та його захисника у судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання; ч. 2 цієї статті положенням, що слідчий суддя при прийнятті рішення про повернення клопотання прокурору повинен встановити строк для усунення недоліків. З ч. 3 ст. 156 цього Кодексу слід виключити положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

Також у ч. 1 ст. 158 КПК потрібно визначити: порядок порушення слідчим перед прокурором питання про звернення до слідчого судді з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади; вимоги до клопотання прокурора про продовження цього строку та за скільки днів до закінчення двомісячного строку він має подати це клопотання на розгляд слідчого судді.

6. Щодо прийняття рішення про тимчасовий доступ до речей і документів бажано доповнити ст. 163 КПК положеннями про: постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотання про застосування цього заходу, якщо воно подано стороною обвинувачення без додержання встановлених вимог; негайне після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів здійснення слідчим суддею виклику особи, у володінні якої вони знаходяться; строк розгляду слідчим суддею вказаного клопотання; право слідчого судді під час його розгляду за клопотанням учасників розгляду заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

На підставі ухвали слідчого судді повинен здійснюватися тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю. Тимчасовий доступ до інших речей та документів має застосовуватись за постановою слідчого, прокурора. Особам, у яких вилучені речі та документи, слід надати право оскаржити дане рішення слідчому судді.

7. Статтю 171 КПК, яка визначає вимоги до клопотання про арешт майна, доцільно доповнити положеннями про: право цивільного позивача звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову у тому випадку, якщо прокурор, слідчий ще не ініціював розгляд даного питання; обов'язок слідчого, прокурора навести у цьому клопотанні відомості, чому неможливо підтвердити документально право власності на майно, яке належить арештувати; надання підозрюваному, іншому власнику майна копії клопотання про арешт майна та копій матеріалів, якими

слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи; додання до цього клопотання документів, які підтверджують надання таких копій; строк, коли саме слідчий, прокурор має звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене.

Крім того, у ч. 1 ст. 172 КПК необхідно визначити, що це клопотання розглядається слідчим суддею за обов'язковою участю слідчого або прокурора, а також цивільного позивача, якщо клопотання подано ним. З ч. 4 ст. 172 цього Кодексу слід виключити положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна. Доцільно доповнити ч. 2 ст. 174 КПК положенням, що клопотання про скасування арешту майна розглядається слідчим суддею в порядку, передбаченому ст. 172 цього Кодексу.

Потрібно виключити ч. 9 зі ст. 170 КПК, відповідно до якої у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора НАБУ (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах.

8. Щодо прийняття рішення про застосування запобіжного заходу слід доповнити: ст. 194 КПК нормою, що слідчий суддя постановляє ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу та повертає його прокурору, якщо воно подано без додержання вимог ст. 184 цього Кодексу; ст. 193 КПК положеннями про деталізацію порядку розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу, та його розгляд за участю потерпілого, якщо він прибув у судові засідання; ст. 194 цього Кодексу нормою, що слідчий суддя вправі постановити ухвалу про продовження строку затримання не більше ніж на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини,

які мають значення для прийняття рішення з цього питання. Також ч. 3 ст. 29 Конституції України потрібно доповнити положенням, що на підставах та в порядку, встановлених законом, строк затримання особи може бути продовжений за рішенням суду.

Крім того, з ч. 4 ст. 193 КПК доцільно виключити положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу. У ст. 199 цього Кодексу слід визначити, що: не пізніше ніж за сім днів до закінчення дії ухвали слідчого судді про тримання підозрюваного під вартою слідчий повинен подати прокурору для погодження клопотання про продовження строку застосування цього запобіжного заходу; строк тримання підозрюваного під вартою може бути продовжений до шести місяців – суддею апеляційного суду, а до дванадцяти місяців – суддею Верховного Суду. Потрібно доповнити ст. 200 КПК нормою про обов’язок слідчого судді розглянути клопотання прокурора, слідчого про зміну запобіжного заходу протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про його застосування.

9. Зі ст. 615 КПК потрібно виключити положення, що на місцевості, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених стст. 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

РОЗДІЛ 3

ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

3.1. Дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи

Стаття 30 Конституції України визначає, що кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Це конституційне положення конкретизовано у ч. 2 ст. 234 КПК, у якій зазначено, що обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Зі змісту ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 цього Кодексу можна дійти висновку, що на підставі ухвали слідчого судді також проводяться такі слідчі (розшукові) дії як огляд житла чи іншого володіння особи, слідчий експеримент у житлі чи іншому володінні особи.

Згідно з ч. 3 ст. 234 КПК, у разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор зобов'язаний звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) підстави для обшуку; 5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; 6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати.

До клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий, обґрунтовує доводи клопотання, а

також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого воно подається.

Аналіз судової практики свідчить, що найчастіше складнощі виникають при мотивуванні клопотань [277]. Наприклад, типовим недоліком мотивування висновку щодо житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку, є: відсутність відомостей про таке приміщення; відсутність уточнення, в якій саме будівлі чи споруді (окремій споруді чи господарчій будівлі), за певною адресою, має бути проведено обшук; зазначення загальної адреси без чіткого визначення будівлі, споруди чи іншого володіння, у яких планується проведення обшуку [278, с. 11].

Правильно відмічає О.І. Марочкін, що мотивування висновку слідчого щодо житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку (п. 5 ч. 3 ст. 234 КПК), є необхідним з метою довести «зв'язок» об'єкту обшуку із кримінальним провадженням, і тим самим обґрунтувати необхідність проведення такої слідчої дії в конкретному місці. В будь-якому випадку у клопотанні слідчого повинна бути зазначена точна адреса житла, іншого володіння особи або частина житла, де планується проведення обшуку, а також пояснено, чому саме в цьому місці слідчий вважає за потрібне його провести. Також слідчий повинен конкретизувати у клопотанні про надання дозволу на проведення обшуку характерні риси та ознаки речей і документів (належність речі, її найменування або назва, колір та інші зовнішні ознаки, а документів – їх призначення тощо) [279, с. 150, 152].

Однак не завжди можливо вказати такі точні дані про речі та документи. Як зазначає І.В.Гловюк, якщо є можливість, така конкретизація повинна бути надана, а в інших випадках – вказані родові ознаки таких речей та документів із уточненням їх зв'язку з кримінальним правопорушенням та значення для кримінального провадження [280, с. 118]. На це також звертає увагу О.Б. Комарницька [281, с. 51].

Відповідно до вимог ч. 3 ст. 234 КПК, слідчий зобов'язаний погодити з прокурором клопотання про надання дозволу на проведення обшуку. З таким

регулюванням не згоден Р.І. Тракало. Науковець обґрунтовує необхідність позбавлення в кримінальному провадженні подвійного контролю за слідчим та пропонує виключити з вказаної норми слова про погодження цього клопотання з прокурором [100, с. 16].

Ця пропозиція нами не поділяється. Позбавлення прокурора повноваження погоджувати клопотання слідчого про надання дозволу на проведення обшуку призведе до порушення вимог ч. 1 ст. 2 Закону України від 14 жовтня 2015 р. «Про прокуратуру» щодо безперервності здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять досудове слідство.

Прокурор може прийняти рішення про відмову у погодженні клопотання про надання дозволу на проведення обшуку. У такому випадку слідчий згідно з ч. 3 ст. 40 КПК вправі звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питання, порушеного у ньому, перед прокурором вищого рівня. Протягом трьох днів він має погодити відповідне клопотання або відмовити у його погодженні.

За загальним правилом, з клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку до суду має звертатися слідчий за погодженням з прокурором або прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Разом з тим є виключення, яке передбачене Законом України від 5 липня 2012 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [282]. Так, у п. 3 ч. 1 ст. 23 цього Закону зазначено, що проведення стосовно адвоката слідчих дій, які можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя. Отже, саме ці прокурори уповноважені складати клопотання про надання дозволу на проведення обшуку у житлі чи іншому володінні адвоката.

Уявляється, що недоліком такого порядку є те, що законодавець не визначив процесуальну форму звернення слідчого, районного (місцевого)

прокурора до вищестоящого прокурора. Нами поділяється пропозиція Л.Д. Удалової та С.Л. Савицької, що процедуру ініціації питання про проведення слідчих (розшукових) дій стосовно адвоката слід регламентувати у главі 37 КПК «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб» [130, с. 43-44].

Із вищезазначеного правила є ще одне виключення, яке передбачене ч. 9 ст. 49 Закону України від 2 червня 2016 р. «Про судоустрій і статус суддів» [46]. У цій нормі вказано, що проведення стосовно судді слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника.

Звертає на себе увагу та обставина, що у ч. 3 ст. 234 КПК не вказано, на розгляд якого суду слідчий, прокурор повинен подавати клопотання про проведення обшуку. Роз'яснення надав ВССУ у Інформаційному листі № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. [154, с. 174-184]. У абз.3 п. 3 цього листа вказано, що законодавець у більшості випадків прямо зазначає, що судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування здійснюється слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування (ч. 7 ст. 100, ч. 2 ст. 132, ч. 1 ст. 184, ч. 1 ст. 192, ч. 2 ст. 199, ч. 1 ст. 201, ч. 3 ст. 244, ч. 10 ст. 290 КПК). З урахуванням положень ч. 6 ст. 9 КПК правильним є застосування зазначеного правила й до розгляду клопотань, територіальна підсудність щодо яких прямо не визначена процесуальним законом (наприклад, ч. 1 ст. 306, ч. 3 ст. 234 КПК тощо).

У даному роз'ясненні згадується про ч. 3 ст. 234 КПК, у якій йдеться про звернення слідчого за погодженням з прокурором або прокурора до слідчого судді з клопотанням про обшук. Таким чином, це клопотання потрібно подавати до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Таке правило має бути закріплено у ч. 3 ст. 234 КПК. Нами підтримується висловлена у юридичній літературі пропозиція доповнити цю норму положенням, що клопотання про обшук подається до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування [129, с. 90].

Судова практика свідчить, що іноді клопотання про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи не відповідають ч. 3 ст. 234 КПК. Разом з тим законодавець не визначає, яким чином повинен реагувати слідчий суддя у разі виявлення порушення даної норми. Слід підтримати пропозицію Л.Д. Удалової та О.В. Білоус про доповнення ч. 4 ст. 234 КПК положенням, що слідчий суддя вправі повернути клопотання про обшук слідчому чи прокурору для усунення недоліків, якщо воно не відповідає вимогам, вказаним у ч. 3 цієї статті [283, с. 131].

Очевидно, що розгляд клопотання про обшук у відкритому судовому засіданні призведе до розголошення таємниці досудового розслідування. Тому, у порядку, передбаченому п. 4 ч. 2 ст. 27 КПК, слідчий суддя повинен постановити вмотивовану ухвалу про здійснення закритого судового засідання. Це рішення слідчий суддя зобов'язаний приймати кожного разу, коли на його розгляд надходить клопотання про обшук. Вважаємо, що таке регулювання не відповідає принципу процесуальної економії. Нами поділяється пропозиція О.В. Білоус про доповнення ч. 4 ст. 234 КПК положенням, що таке клопотання розглядається у закритому судовому засіданні [284, с. 13].

У ч. 4 ст. 234 КПК зазначено, що клопотання про обшук має бути розглянуто у суді в день його надходження. Цей строк законодавець визначив, враховуючи невідкладність даної слідчої (розшукової) дії. Уявляється, що необхідно встановити інший строк судового розгляду. Положення ч. 4 ст. 234 КПК «в день його надходження» дає можливість розглянути клопотання про обшук, яке надійшло до суду на початку робочого дня, перед його закінченням, і це не буде порушенням закону. Саме тому, на наш погляд, у вказаній нормі

потрібно зазначити, що клопотання про обшук має бути розглянуто у суді негайно після його надходження.

Також у ч. 4 ст. 234 КПК вказано, що клопотання про обшук має бути розглянуто у суді за участю слідчого або прокурора. На думку Р.І. Тракало участь прокурора під час розгляду цього клопотання є зайвою. Ним пропонується цю норму викласти в такій редакції: «Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого» [100, с. 16].

Ця пропозиція не є переконливою. Якщо прокурор особисто подав на розгляд слідчого судді клопотання про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи, то саме він зобов'язаний у судовому засіданні доводити, що є фактичні підстави для обмеження конституційного права на недоторканність житла.

При розгляді клопотання про обшук житла чи іншого володіння особи слідчий суддя повинен з'ясувати, чи підпадає під дане поняття приміщення, де передбачається проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Визначення цих термінів наведено у ч. 2 ст. 233 КПК. Під житлом розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

У зв'язку з розглядом даного питання слід зазначити, що у ст. 177 КПК 1960 р., після того, як до неї 21 червня 2001 р. були внесені зміни, також йшлося про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи за мотивованою постановою судді. Однак поняття «житло» та «інше володіння особи» не знайшли свого законодавчого закріплення, через що судово-слідча практика тривалий час не була уніфікованою. Лише 28 березня 2008 р. ПВСУ

дав тлумачення цих понять у п. 11 постанови № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [24, с. 36-43].

Слідчий суддя має задовольнити клопотання про обшук, якщо відповідно до ч. 5 ст. 234 КПК прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що: було вчинено кримінальне правопорушення; відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування; відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду; відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи. Якщо наявність достатніх підстав так вважати не буде доведена, слідчий суддя приймає рішення про відмову у задоволенні клопотання про обшук, про що постановляє ухвалу.

Відповідно до ч. 2 ст. 235 КПК, ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про: строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали; прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук; положення закону, на підставі якого постановляється ухвала; житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку; особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

До ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння адвоката законодавець висуває ще одну вимогу. Зі змісту п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», до якого відсилає ч. 2 цієї статті, випливає, що у такій ухвалі слідчий суддя повинен вказати про заборону вилучення при проведенні обшуку документів, пов'язаних із здійсненням

адвокатської діяльності. У ч. 2 ст. 23 цього Закону також вказано, що у разі проведення обшуку житла чи іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, слідчий суддя у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії.

Тому, як уявляється, немає необхідності у реалізації висловленої у юридичній літературі пропозиції про доповнення ч. 2 ст. 234 КПК положенням, що слідчий суддя з метою недопущення отримання доступу до речей та документів, що можуть містити відомості, які становлять адвокатську таємницю, у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає місце проведення обшуку та перелік речей і документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити [285, с. 9].

Відповідно до ч. 1 ст. 235 КПК, ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз. Отже, якщо виникає необхідність повторно чи додатково здійснити обшук, слідчий зобов'язаний скласти відповідне клопотання, погодити його з прокурором, та звернутися до слідчого судді з тим, щоб він надав дозвіл на проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Розглядаючи порядок надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, слід звернути увагу на наступну обставину. У ч. 2 ст. 234 КПК зазначено, що обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Отже, не конкретизується, про який вид обшуку йдеться залежно від об'єкта.

Зі змісту вказаної норми випливає запитання, чи повинен слідчий, прокурор звертатися з відповідним клопотанням до слідчого судді, якщо необхідно провести обшук службових і виробничих приміщень підприємств, установ, організацій. Вважаємо, що ні, оскільки у ч. 3 ст. 234 КПК йдеться саме про розгляд слідчим суддею клопотання про обшук у житлі чи іншому володінні особи. З тим, щоб виключити інше тлумачення ч. 2 цієї статті,

доцільно викласти її у такій редакції: «Обшук житла чи іншого володіння особи проводиться на підставі ухвали слідчого судді». Крім того, ст. 234 КПК слід доповнити нормою, що обшук приміщень, які не є житлом чи інших володінням особи, проводиться за вмотивованою постановою слідчого з санкції прокурора.

Із загального правила про надання слідчим суддею дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи є виняток. У ст. 615 КПК закріплено положення, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених стст. 234, 235 цього Кодексу, до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених стст. 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Порядок виконання прокурором цього повноваження регламентований п. 3.3. Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції [276]. Прокурор, отримавши клопотання слідчого про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи чи прийнявши таке рішення особисто, при неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень, вирішує питання щодо цих дій в порядку, передбаченому стст. 234, 235 КПК.

На нашу думку, зі ст. 615 КПК необхідно виключити вказане положення. Надання законодавцем прокурору повноваження приймати рішення про обшук житла чи іншого володіння особи суперечить ч. 2 ст. 30 Конституції України. У цій нормі зазначено, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У ч. 3 ст. 30 Конституції України передбачено, що у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них обшуку.

Це положення деталізовано у ч. 3 ст. 233 КПК, відповідно до якої слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні цього клопотання, встановлені внаслідок такого обшуку докази визнаються недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 цього Кодексу.

Практика свідчить, що слідчі судді здебільшого задовольняють клопотання про дозвіл на обшук за правилами невідкладних випадків (постфактум), з урахуванням, зокрема, таких підстав: обшук та вилучення речей до постановлення ухвали слідчого судді були необхідні з метою запобігання їх знищенню; слідчий мав підстави для проникнення до іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, оскільки це було зумовлено потребою врятування майна, а виявлені в ході обшуку речі мають значення для досудового розслідування, і відомості, які містяться у них, можуть бути доказами під час судового розгляду [286].

Як відмічається у юридичній літературі, така «практика не бездоганна, викликає певні дискусії і в кожному конкретному провадженні за наявності професійного захисту чи представництва потерпілого за відповідних умов може загрожувати, врешті-решт, визнанням недопустимими доказами речей (документів), здобутих у такий спосіб. Так якщо під законодавчо виписаний невідкладний випадок «переслідування осіб» підпадають випадки проникнення до житла, зумовлені необхідністю виявлення та затримання особи або осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, то «врятуванням майна» складно назвати будь-які випадки обшуків на випередження можливого навіть не переховування, а знищення речей, що мають значення для встановлення предмету доказування... . Навряд чи підпадають під «загрозу втрати майна» обшуки з метою вилучення документів, знарядь виготовлення підроблених документів, наркотичних засобів чи знарядь їх виготовлення, навіть вогнепальної чи іншої зброї. Так, ці та подібні ситуації пов'язані з ризиком втрати доказів, але не загрожують знищенням майна в загальному і цивільно-правовому сенсі, тому навряд чи вони буквально відповідають Конституції України і ч. 3 ст. 233 КПК України. Отож поширювальне тлумачення підстав невідкладних випадків для проведення обшуку не відповідає закону» [287, с. 87-88].

Уявляється, що у ч. 3 ст. 233 КПК потрібно уточнити перелік невідкладних випадків, коли слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи для проведення обшуку.

У ч. 6 ст. 177 КПК 1960 р. також зазначалось, що у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, обшук житла чи іншого володіння особи може бути проведено без постанови судді. У науці кримінального процесу наголошувалось на тому, що найбільший ризик порушення конституційних прав і свобод особи виникає в результаті неправильного трактування цієї норми. «Теоретично під такі випадки, – як

зазначала Т.О. Борець, – можна підвести будь-яку ситуацію. Саме тому ми вважаємо за необхідне чітко їх визначити» [288, с. 143].

На думку Р.І. Тракало, до ст. 233 КПК необхідно внести доповнення, які б більш чітко забезпечували дію засади змагальності й захисту прав учасників кримінального провадження. Науковець пропонує доповнити цю статтю ч. 4 наступного змісту: «У разі розгляду клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії в житлі чи іншому володінні особи після здійснення таких дій у судовому засіданні запрошується підозрюваний та його захисник. Неявка зазначених осіб не перешкоджає розгляду клопотання слідчим суддею» [100, с. 16].

Ця пропозиція викликає заперечення. Під час судового розгляду досліджується питання про те, чи були підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Тобто, у судовому засіданні мають вивчатися матеріали кримінального провадження, які підтверджують наявність таких підстав, слідчий повинен на вимогу слідчого судді надати відповідні пояснення, прокурор висловити свою думку. Отже, якщо підозрюваний та його захисник будуть присутніми у судовому засіданні, це призведе до розголошення таємниці досудового розслідування.

Нам уявляється дещо іншою регламентація процедури здійснення слідчим суддею контролю за проведенням слідчим, прокурором обшуку без судового рішення, ніж та, що наведена у ч. 3 ст. 233 КПК. У цій нормі доцільно вказати, що протягом 24 годин з моменту проведення обшуку слідчий, прокурор зобов'язаний надати слідчому судді протокол цієї слідчої (розшукової) дії та необхідні матеріали кримінального провадження. Слідчий суддя перевіряє наявність підстав для обшуку та постановляє ухвалу про законність чи незаконність його проведення. У випадку, якщо слідчий суддя приймає останнє рішення, отримані докази визнаються недопустимими.

У зв'язку з розглядом даного питання слід зазначити, що під час дії КПК 1960 р. суддя не мав повноваження здійснювати контроль за законністю проведення без судового рішення обшуку житла чи іншого володіння особи у

невідкладних випадках. Відповідно до ч. 6 ст. 177 цього Кодексу, протягом доби з моменту його проведення слідчий повинен був направити копію протоколу обшуку тільки прокуророві. Науковці висловлювались за зміну встановленого законодавцем порядку з тим, щоб суддя здійснював контроль за проведенням без його дозволу цієї слідчої дії.

Так, Т.О. Борець відмічала, що «у разі проведення обшуку житла чи іншого володіння особи без постанови судді, слідчому було б доцільно, протягом доби з моменту проведення цієї слідчої дії, з метою перевірки законності прийнятого рішення, направляти копію протоколу обшуку судді, а не прокурору. В той час як суддя, вивчивши підстави, які дозволили провести невідкладний обшук, повинен винести вмотивовану ухвалу про законність чи незаконність слідчої дії» [289, с. 9].

І.Ф.Літвінова зазначала, що слідчий протягом 24 годин з моменту початку провадження обшуку має повідомити про це суддю та направити копію протоколу слідчої дії [290, с. 193]. Суддя, отримавши копію протоколу, протягом не більше 24 годин зобов'язаний перевірити законність проведеної слідчої дії та винести відповідну постанову. У разі визнання слідчої дії незаконною, усі докази, отримані при її проведенні, повинні визнаватися недопустимими [291, с. 11].

Е.Є. Манівець обґрунтовувала необхідність доповнення КПК 1960 р. положенням, що протягом доби з моменту проведення у невідкладному режимі обшуку житла чи іншого володіння особи законність цієї слідчої дії та отримання доказів має бути перевірена судом [292, с. 5].

О.А. Струць писала, що судді необхідно направляти копію постанови про проведення у невідкладних випадках обшуку житла чи іншого володіння особи та протокол цієї слідчої дії. «Це надасть змогу перевірити не лише законність та обґрунтованість рішення про проведення слідчої дії, а й сам перебіг та отримані результати, а також оцінити невідкладність обставин, що викликали необхідність її проведення без постанови судді». Також пропонувалось

«визначити процедуру перевірки судом законності та обґрунтованості слідчої дії у такому випадку» [293, с. 11].

Т.В. Садова вважала доцільним доповнити ст. 177 КПК 1960 р. положенням, що у невідкладних випадках обшук може бути проведений без постанови судді, але з наступним повідомленням судового органу у добовий строк про проведений обшук та представленням йому усіх матеріалів [294, с. 176].

Пропонувався і інший варіант регламентації порядку здійснення судом контролю за проведенням у невідкладних випадках без його дозволу обшуку житла чи іншого володіння особи. Відмічалось, що більш правильним було б закріпити у КПК процедуру оскарження до суду проведення слідчих дій у невідкладних випадках. У цьому разі метою судової перевірки буде встановлення законності прийняття такого рішення [295, с. 71].

Тепер перейдемо до розгляду питання про надання слідчим суддею дозволу на проведення огляду житла чи іншого володіння особи. Зі змісту ч. 2 ст. 237 КПК випливає, що цей дозвіл надається у порядку, передбаченому цим Кодексом для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, а тому немає потреби знову досліджувати цей порядок. Звернемо увагу лише на деякі обставини.

У ч. 1 ст. 233 КПК зазначено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч. 3 цієї статті. Отже, зі змісту цієї норми можна дійти висновку, що ухвала слідчого судді не потрібна, якщо особа, яка володіє житлом чи іншим володінням, добровільно погоджується на проведення їх огляду.

Враховуючи те, що відсутня законодавчо закріплена форма вираження згоди на огляд житла чи іншого володіння особи, можна прогнозувати можливість виникнення необґрунтованих скарг мешканців, які спочатку дали свою згоду на огляд, а потім від неї відмовились. Для попередження такої

ситуації згода повинна бути письмово зафіксована перед початком огляду у протоколі слідчої (розшукової) дії усіма проживаючими особами та посвідчена підписами осіб, які приймають участь у його проведенні. У випадку відсутності будь-кого з проживаючих повнолітніх членів сім'ї або незгоди хоча б одного із них, слідчий повинен звернутися до слідчого судді за отриманням дозволу на проведення огляду.

Проблемним є питання, чи повинен слідчий, прокурор звертатися до слідчого судді з клопотанням щодо надання дозволу на проведення огляду місця події, яким є житло чи інше володіння особи.

Л.Д. Удалова та В.В. Рожнова відмічають, що відповідно до ч. 2 ст. 237 КПК огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами, передбаченими для проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. «Таким чином, огляд місця події (що належить до числа невідкладних слідчих (розшукових) дій і має бути проведений негайно після повідомлення про вчинене чи таке, що готується, кримінальне правопорушення) в житлі чи іншому володінні має проводитись за рішенням слідчого судді. Отже, навіть у випадках, коли особа заявила про вчинене відносно неї кримінальне правопорушення і не заперечує щодо проведення в її житлі чи іншому володінні, яке є місцем події, огляду, слідчий мусить витрачати час і засоби на оформлення необхідних документів і одержання дозволу слідчого судді. Це призводить до затягування дорогоцінного часу, а відповідно і втрати можливості ефективної фіксації слідів події, з'ясування її обставин по гарячих слідах» [296, с. 85].

Нами не поділяється твердження науковців, що огляд місця події в житлі чи іншому володінні має проводитись за рішенням слідчого судді навіть у випадках, коли особа заявила про вчинення щодо неї кримінального правопорушення і не заперечує щодо його проведення. Частина 1 ст. 233 КПК визначає, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді. Отже, якщо така особа

погоджується на проведення огляду місця події в житлі чи іншому її володінні, слідчому, прокурору не потрібен для цього дозвіл слідчого судді. Необхідність у такому дозволі виникає тоді, коли ця особа не дає такої згоди.

Уявляється, що з метою вдосконалення нормативної регламентації порядку проведення огляду місця події у житлі чи іншому володінні особи потрібно поновити положення, яке було закріплено у ч. 6 ст. 190 КПК 1960 р. У цій нормі зазначалось, що для проведення у невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинений щодо неї злочин, а так само у разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, рішення суду не потребується. Таким чином, навіть у тому випадку, коли неможливо було отримати згоду від власника житла чи іншого володіння особи, яке є місцем події, їх огляд проводився без судового рішення.

Слід підтримати висловлену у науці кримінального процесу пропозицію про доповнення ст. 237 КПК нормою такого змісту: «Для проведення у невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, а так само у разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, рішення слідчого судді не потребується» [129, с. 94-95].

Можливим є й інший варіант нормативного регулювання. Доцільно ч. 2 ст. 237 КПК викласти у такій редакції: «Огляд житла чи іншого володіння особи, за виключенням огляду місця події, проводиться тільки за згодою його власника або на підставі ухвали слідчого судді». Також слушною є думка В.В. Топчія та Н.В. Карпенко, що «доцільно було б законодавчо закріпити можливість проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді, а також внести зміни до КПК України, чітко передбачивши, що в разі наявності згоди власника огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведений без звернення до суду» [297, с. 99].

Слідчий суддя також надає дозвіл слідчому, прокурору на проведення у житлі чи іншому володінні особи такої слідчої (розшукової) дії як слідчий експеримент, про що зазначено у ч. 5 ст. 240 КПК: «Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому цим Кодексом, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи».

На наш погляд, цей порядок потрібно дещо змінити. Зі змісту ч. 5 ст. 240 КПК випливає, що слідчий повинен звернутися до слідчого судді з таким клопотанням лише у тому випадку, якщо особа, яка володіє житлом чи іншим володінням, не дає згоди на проведення у ньому слідчого експерименту. Тобто слідчий спочатку має прибути за відповідною адресою, повідомити цій особі, що йому необхідно з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, провести слідчий експеримент у житлі чи іншому володінні, та з'ясувати, чи погоджується вона на його проведення. Якщо особа не надасть такої згоди, слідчий вимушений залишити місце проведення слідчого експерименту для того, щоб виконати процесуальні дії щодо складання відповідного клопотання, погодження його з прокурором, звернення до слідчого судді з тим, щоб він надав дозвіл на проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Якщо він буде отриманий, слідчий має повернутися до житла чи іншого володіння особи, у якому йому необхідно провести слідчий експеримент.

Такий порядок має очевидні недоліки. По-перше, на його дотримання слідчий вимушений витрачати значний час. По-друге, особа, яка володіє житлом чи іншим володінням, вже знає про те, що слідчий планує провести у ньому слідчий експеримент. Якщо вона не заінтересована у позитивному його проведенні, то може протягом часу, поки слідчий отримує відповідний дозвіл, вчинити дії, спрямовані на те, щоб унеможливити відтворення дій, обстановки, обставин певної події. Наслідком цього буде неотримання необхідних доказів.

Уявляється, що регулювання питання про надання судового дозволу на проведення слідчого експерименту у житлі чи іншому володінні особи має бути іншим. Слідчий повинен звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням, погодженим з прокурором, та отримати такий дозвіл, не розраховуючи на те, чи дасть їх володілець згоду на проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Прибувши до житла чи іншого володіння, де планується провести слідчий експеримент, слідчий зобов'язаний з'ясувати у їх володільця, чи надає він на це згоду. Якщо ні, слідчий має вручити йому копію ухвали слідчого судді про дозвіл на цю слідчу (розшукову) дію та приступити до її проведення.

Слід зазначити, що у КПК 1960 р. йшлося не про слідчий експеримент, а про відтворення обстановки та обставин події. Законодавець не визначав, що ця слідча дія має проводитись за рішенням суду у житлі чи іншому володінні особи, якщо не отримана згода володільця. Про доцільність регламентації цього питання у юридичній літературі були висловлені протилежні думки.

Так, Т.О. Борець відмічала, що «ми не пропонуємо запровадити необхідність отримання слідчим постанови судді для проведення відтворення обстановки та обставин події у житлі чи іншому володінні особи. Таке рішення могло б спричинити затягування розслідування справи. Крім того, примусовий характер проведення відтворення обстановки та обставин події, безумовно, призвів би до порушення конституційних прав громадян. Пропонуємо запровадити необхідність отримання письмової згоди володільця приміщення, в якому планується проведення зазначеної слідчої дії» [298, с. 102].

А.О. Ляш та А.А. Благодир вважали необхідним доповнити ст. 194 КПК 1960 р. положенням, що відтворення обстановки і обставин події у житлі чи іншому володінні особи проводиться лише за вмотивованою постановою судді, яка виноситься з додержанням порядку, встановленого ч. 5 ст. 177 цього Кодексу. Цю слідчу дію може бути проведено, як виняток, без постанови судді, на підставі добровільної письмової згоди володільця, яка залучається до справи [299, с. 115].

Ініціювати питання про надання слідчим суддею дозволу на проведення вказаних слідчих (розшукових) дій може тільки прокурор та слідчий, за погодженням з прокурором. З таким регулюванням не погоджуються окремі науковці, оскільки сторона захисту не перебуває в рівних умовах зі стороною обвинувачення, що свідчить про недостатню реалізацію засади змагальності у кримінальному провадженні. Пропонується вирішення цієї проблеми шляхом законодавчого закріплення права безпосереднього звернення сторони захисту до слідчого судді з клопотанням про дачу дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій [252, с. 140-141]. Відмічається, що з метою дотримання засади змагальності клопотання сторони захисту про проведення слідчих (розшукових) дій «мають вирішуватися не стороною обвинувачення, а слідчим суддею як незалежною у процесуальному змаганні особою» [300, с. 313-314].

На наш погляд, необхідності у реалізації цієї пропозиції немає, оскільки право сторони захисту заявляти клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій забезпечується судовим контролем. У випадку винесення слідчим, прокурором постанови про відмову у задоволенні цього клопотання сторона захисту відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК може оскаржити дане рішення слідчому судді. Якщо за результатами розгляду скарги слідчий суддя постановить ухвалу про скасування цієї постанови, слідчий буде зобов'язаний провести слідчу (розшукову) дію. Саме тому немає сенсу у наданні стороні захисту права безпосередньо звертатися до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій.

3.2. Дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Про підстави та порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій йдеться у главі 21 КПК. Одне із центральних місць перед положень цієї глави займають норми, що регламентують надання судових дозволів на їх проведення. Судовий контроль займає ключове місце у системі гарантій, які

забезпечують захист від необґрунтованого та незаконного обмеження прав осіб [301, с. 62].

Частина 3 ст. 246 КПК визначає, що у випадках, передбачених цим Кодексом, рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Цю «вимогу законодавця слід розуміти в тому сенсі, що слідчий суддя надає дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а не приймає сам рішення про її проведення, оскільки процесуальний документ, в якому визначено таке рішення слідчого судді, має назву «Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії» [302, с. 80].

Слідчий суддя надає дозвіл на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження за особою (ст. 269 КПК); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК). Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК).

Слідчий повинен скласти клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, яке має відповідати вимогам ч. 2 ст. 248 КПК. У цьому процесуальному документі зазначаються: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) КК; 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; 6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 9) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

Ці вимоги деталізуються у залежності від виду негласної слідчої (розшукової) дії. Наприклад, у клопотанні про надання дозволу на накладення арешту на кореспонденцію мають зазначатися види поштово-телеграфної кореспонденції, що підлягають затриманню та установа зв'язку, на керівника якої покладається обов'язок здійснювати відповідний контроль і протягом доби повідомляти про це слідчого [214, с. 55-56].

У ч. 2 ст. 248 КПК також вказано, що до клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого воно подається. Нами підтримується пропозиція науковців про доповнення даної норми положенням, що до цього клопотання мають додаватися матеріали кримінального провадження [129, с. 104]. Про їх надання на вимогу слідчого судді для підтвердження необхідності проведення негласної слідчої (розшукової) дій вказано у п. 2.2. Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», яка затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки

України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5 [304].

Перед тим, як звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, слідчий зобов'язаний погодити його з прокурором. Цей порядок визначений п. 2.4. вказаної Інструкції, у якому вказано, що розгляд та погодження прокурором такого клопотання здійснюється невідкладно з моменту надходження. Прокурором вивчаються матеріали кримінального провадження, які є підставою для прийняття рішення про погодження клопотання. Відмова у його погодженні приймається у формі постанови і не виключає повторного звернення слідчого після отримання додаткових доказів або усунення недоліків, вказаних прокурором у рішенні.

Уявляється, що КПК, а не зазначена Інструкція, має регулювати дане питання. Слід погодитися з висловленою у науці кримінального процесу пропозицією доповнити главу 21 цього Кодексу статтею про порядок розгляду та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії [305, с. 139].

У випадку відмови прокурора у погодженні клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право згідно з ч. 3 ст. 40 КПК звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання, за необхідності, ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня. Протягом трьох днів він погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3, ст. 247 КПК, слідчим суддею, який уповноважений розглядати клопотання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Якщо ж потрібно провести негласну слідчу (розшукову) дію щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів, в приміщеннях судових та правоохоронних органів, зазначене клопотання може розглядатися слідчим суддею за межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює розслідування. У такому разі слідчий, прокурор має звернутися з клопотанням про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії до слідчого судді апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

Визначені у ст. 247 КПК слідчі судді надають дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо будь-якої особи незалежно від її професії, у тому числі і відносно адвоката. Тому, на нашу думку, немає сенсу у реалізації пропозиції М.М. Погорецького про доповнення цієї статті положенням, відповідно до якого розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо адвоката, його житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він займається адвокатською діяльністю, здійснюється слідчим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя [306, с. 12].

Розглядаючи ст. 247 чинного КПК, слід зазначити, що відповідно до ч. 4 ст. 187 КПК 1960 р. подання слідчого, погоджене з прокурором, про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку також розглядав голова апеляційного суду чи його заступник. З таким регулюванням не погоджувались окремі науковці.

Так, І.М. Козьяков відмічав, що повноваження голів апеляційного суду та його заступників на виняткове винесення постанови про накладення арешту на кореспонденцію й зняття інформації з каналів зв'язку в процесі досудового слідства не може дати очікуваної результативності зазначених слідчих дій, оскільки подання на їх проведення попередньо має узгоджуватися з прокурором не нижче обласного рівня. Така процедура значно ускладнює

підготовку й проведення цих заходів для слідчих районної ланки, особливо у разі виникнення ситуацій, коли гаяння часу із провадженням цих слідчих дій може призвести до небажаних наслідків. Повноваження розглядати подання і виносити постанову з питань накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку слід надати місцевим судам [307, с. 56].

Цю пропозицію вважали слушною Д.П. Письменний та В.М. Федченко. Вони стверджували, що у новому КПК правами щодо розгляду подання про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку необхідно наділити слідчого суддю, тобто суддю місцевого суду [308, с. 115].

В.І. Чорнобук зазначав, що взяття під варту як запобіжний захід більш обмежує права особи, ніж арешт на її кореспонденцію, але це рішення приймається суддею місцевого суду. «Тому і винесення постанов у порядку ст. 187 КПК України варто передати до юрисдикції місцевих, а не апеляційних судів. Подання з клопотанням про винесення судом постанови про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку має подаватися до місцевого суду за місцем провадження досудового розслідування» [309, с. 95].

О.А. Струць розвивала позицію вчених «щодо необхідності надання права місцевому суду вирішувати питання про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку» [293, с. 10].

О.В. Римарчук пропонувала уповноважити суддів місцевого суду на прийняття рішення про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку [117, с. 13].

Не поділяли висловлену думку про доцільність внесення до ст. 187 КПК 1960 р. таких змін А.О. Ляш та А.А. Благодир. Науковці відмічали, що ця «позиція видається досить дискусійною з огляду передусім на те, що зазначені зміни можуть привести до надмірного і безпідставного застосування зазначених заходів, з одного боку, і можливості розшифрування факту застосування таких заходів, з іншого» [299, с. 133].

Уявляється, що у чинному КПК слід наступним чином регламентувати питання про судову інстанційність розгляду клопотання прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Слідчий суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя має приймати рішення про надання дозволу тільки на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права особи на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Це: арешт кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Слідчий суддя місцевого суду має давати дозвіл на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як: аудіо-, відеоконтроль особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

Розглядаючи клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, слідчий суддя має перевірити, чи зазначені у ньому усі відомості, передбачені ч. 2 ст. 248 КПК, чи доданий до нього витяг з ЄРДР.

Законодавцем не визначено, яке рішення повинен прийняти слідчий суддя, якщо встановить, що слідчим, прокурором не були дотримані вимоги цієї норми. Тому, на наш погляд, дану статтю необхідно доповнити таким положенням: «Встановивши, що клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії подано без додержання вимог частини 2 статті 248 цього Кодексу, слідчий суддя відмовляє у його задоволенні та повертає прокурору, про що постановляє ухвалу».

Відповідно до ч. 1 ст. 248 КПК, слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання за участю особи, яка його

подала. Слід погодитися з В.В.Шум, який з огляду на необхідність оптимізації такого порядку пропонує уточнити строк розгляду слідчим суддею цього клопотання – невідкладно, але не пізніше від дня його надходження до суду [310, с. 10-11].

Згідно з ч. 3 ст. 248 КПК, слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо слідчий, прокурор доведе наявність достатніх підстав вважати, що: вчинений злочин відповідної тяжкості; під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами матимуть суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

Якщо слідчий, прокурор не доведе вказані обставини, слідчий суддя постановляє ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Однак постановлення цієї ухвали не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу (ч. 5 ст. 248 КПК).

Аналіз судової практики свідчить, що іноді у матеріалах кримінальних проваджень відсутні необхідні відомості для того, щоб слідчий суддя постановив ухвалу про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, під час розгляду слідчими суддями клопотань про надання дозволу про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж встановлено, що мають місце випадки, коли в матеріалах кримінального провадження відсутні будь-які об'єктивні дані про належність особі та використання нею номеру мобільного телефону. При цьому слідчий, прокурор не завжди вживають заходів і щодо підтвердження даних про користування особою саме зазначеним у клопотанні телефоном на момент внесення клопотання до суду, не вказується інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, маршрутів передавання. Це свідчить про те, що прокурор, слідчий не

зверталися до суду з клопотанням про тимчасовий доступ до документів відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК [311].

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК, а також відповідно до ч. 4 ст. 248 цього Кодексу містити відомості про: прокурора, слідчого, який звернувся з клопотанням; злочин, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала; особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; вид негласної слідчої (розшукової) дії та відомості залежно від її виду про ідентифікаційні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; строк дії ухвали.

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії визначений у ст. 249 КПК. Він не може перевищувати два місяці. Якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення негласної слідчої (розшукової) дії слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали згідно з вимогами ст. 248 КПК. Крім відомостей, зазначених у цій статті, слідчий, прокурор повинен надати додаткові відомості, які дають підстави для продовження негласної слідчої (розшукової) дії.

Слідчий суддя має постановити ухвалу про продовження строку проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо слідчий, прокурор доведе наявність підстав для цього. Приймаючи таке рішення, слідчий суддя повинен переконатися у тому, що строк досудового розслідування продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК.

У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК, негласна слідча (розшукова) дія відповідно до ст. 250 КПК може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у

випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Слідчий суддя повинен розглянути таке клопотання згідно з вимогами ст. 248 КПК. Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, виконання будь-яких дій з її проведення повинно бути негайно припинено. Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація має бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК.

Нами поділяється думка І.В. Гловюк про виділення загального та спеціального елементу локального предмету доказування у даному випадку здійснення слідчим суддею контрольних повноважень. До загального елементу слід віднести наявність фактичної підстави та загальних умов проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а до спеціального – умови початку їх проведення до постановлення ухвали слідчого судді [312, с. 77].

Необхідно звернути увагу на тлумачення ст. 250 КПК щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчим суддею, яке дають окремі науковці:

- у виняткових випадках, передбачених цією статтею, можливо проведення до постановлення ухвали слідчим суддею таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, аудіо -, відеоконтроль місця [172, с. 526, 527, 530, 531, 538];

- відповідно до ст. 250 КПК можна проводити негласні слідчі (розшукові) дії й до отримання дозволу слідчого судді. «Тут вам і аудіо-, відеоконтроль особи й місця, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних систем,

обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, встановлення місцезнаходження мобільного телефону...» [313, с. 7];

- у випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, допускається проводити за постановою прокурора або слідчого, погодженою з прокурором, будь-яку негласну слідчу (розшукову) дію [314, с. 165];

- «у виняткових випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, негласна слідча (розшукова) дія, пов'язана із втручанням у таємницю приватного спілкування може бути розпочата за рішенням слідчого узгодженого з прокурором або прокурора з подальшим невідкладним ухваленням відповідного судового рішення» [315, с. 77].

З таким тлумаченням ст. 250 КПК не можна погодитися. У ч. 1 цієї статті зазначено, що негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора у випадках, передбачених КПК. Про вказані випадки йдеться у ч. 4 ст. 268 та ч. 3 ст. 269 цього Кодексу. Отже, до постановлення слідчим суддею ухвали можуть розпочинатись лише такі негласні слідчі (розшукові) дії, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем.

Слідчий суддя не тільки надає дозвіл на проведення вищезазначених негласних слідчих (розшукових) дій. У випадку, передбаченому ч. 1 ст. 257 КПК, ним приймається рішення про використання результатів цих дій в інших цілях, окрім як у доказуванні, або передавання інформації.

Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора. Слідчий суддя має розглянути клопотання згідно з вимогами стст. 247 та 248 КПК і відмовити у його задоволенні, якщо прокурор, крім іншого, не доведе законність отримання

інформації та наявність достатніх підстав вважати, що вона свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення.

3.3. Допит свідка та потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні

У чинному КПК, на відміну від КПК 1960 р., передбачений інститут допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні, якщо існують обставини, які можуть унеможливити їх допит у судовому провадженні. Цей інститут є винятком із загального правила ст. 23 КПК про безпосередність дослідження доказів судом.

У першому реченні абз. 1 ч. 1 ст. 225 КПК зазначено, що у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох і більше вже допитаних осіб.

Клопотати про проведення допиту свідка, потерпілого у судовому засіданні може як сторона обвинувачення, так і сторона захисту. У кримінальному провадженні, яке здійснюється у формі публічного обвинувачення, потерпілий, його представник та законний представник під час досудового розслідування не мають права ініціювати допит у судовому провадженні, оскільки у цьому виді провадження вони не є стороною обвинувачення. У цих учасників досудового розслідування таке право є лише у

кримінальному провадженні, здійснюваному у формі приватного обвинувачення [160, с. 448].

Не можна погодитись з тим, що законодавець не відніс потерпілого до суб'єктів звернення з відповідним клопотанням до слідчого судді, оскільки він може бути зацікавлений у проведенні його допиту у судовому засіданні. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція визнати у ст. 225 КПК «потерпілого суб'єктом ініціації допиту» [316, с. 279].

Клопотання про допит свідка, потерпілого слідчий повинен погодити з прокурором. До такого висновку можна дійти, виходячи зі змісту п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК. У цьому пункті вказано, що слідчий уповноважений звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про проведення слідчих (розшукових) дій. Допит, регламентований ст. 225 КПК, є однією з таких дій.

Розглядаючи клопотання про допит свідка, потерпілого, вивчаючи додані до нього матеріали, слідчий суддя має оцінити обґрунтованість клопотання і визначити, чи мають місце обставини, які зумовлюють допит вказаних учасників кримінального провадження, та унеможливають його проведення під час судового засідання.

Винятковість випадків, які можуть бути підставою для проведення такого допиту може бути зумовлена існуванням небезпеки для життя і здоров'я свідка або потерпілого. Результати аналізу судової практики дають підстави для висновку, що розглядаючи клопотання про проведення допиту в судовому засіданні, слідчі судді тлумачать поняття абз.1 ч. 1 ст. 225 КПК «існування небезпеки для життя та здоров'я свідка, потерпілого» досить широко, включаючи в нього: 1) погрози вбивством або застосуванням фізичного насильства стосовно свідка, потерпілого у разі сприйняття їх як реальних; 2) інші прояви психічного насильства стосовно свідка, потерпілого, зокрема, тероризування, моральний тиск, настійливі вимоги; 3) спосіб життя та стан здоров'я свідка або потерпілого, які не пов'язані із тяжкою хворобою, але

об'єктивно можуть унеможливити допит у судовому засіданні або вплинути на повноту чи достовірність показань.

До виняткових випадків, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка або потерпілого під час досудового розслідування, належить тяжка хвороба зазначених осіб. В кримінальному процесуальному розумінні поняття «тяжка хвороба» - це фізичний стан особи, в якому вона перебуває тривалий час, внаслідок чого виникає вірогідність того, що на час судового розгляду кримінального провадження вона може бути неспроможною брати участь у судовому засіданні. Такий фізичний стан може бути наслідком травми або соматичного захворювання [317, с. 3-4].

Зі змісту абз. 1 ч. 1 ст. 225 КПК випливає запитання, що це за інші обставини, що можуть унеможливити допит свідка, потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, за наявності яких слідчим суддею може бути прийнято рішення про їх допит під час досудового розслідування.

Аналіз судової практики свідчить, що до виняткових випадків, які унеможливлюють допит свідка, потерпілого або можуть вплинути на повноту чи достовірність їх показань, крім вказаних, слідчі судді відносять: тривале відрядження, виїзд на роботу, навчання або постійне проживання за межами України; потерпілий або свідок є громадянином іноземної держави, постійно проживає за межами України і має намір повернутись до місця постійного проживання; призов на службу у Збройні Сили України; відсутність постійного місця проживання та постійної роботи; свідок або потерпілий перебуває на території України без законних на те підстав і підлягає видворенню за межами України; психологічні особливості особи неповнолітнього свідка або потерпілого; робота свідка під керівництвом осіб, які можуть вплинути на зміст, повноту і достовірність показань; свідок, потерпілий є близькими родичами із підозрюваним або обвинуваченим; свідка або потерпілого

засуджено до покарання у виді обмеження чи позбавлення волі або застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

В окремих випадках слідчі судді задовольняють клопотання про допит свідка у судовому засіданні виходячи з підстав, які у контексті ст. 225 КПК не можуть бути визнані винятковими випадками: свідок не проживає за місцем реєстрації; особа є єдиним свідком кримінального правопорушення; показання свідка мають суттєве значення для неупередженого розслідування, встановлення істини; свідок може змінити свої показання або ухилитись від явки для участі у процесуальних діях, що може унеможливити його допит у суді; часті виїзди свідка за межі області [317, с. 5-7].

З тим, щоб виключити можливість необґрунтованого прийняття слідчим суддею рішення про проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, вважаємо необхідним навести у ч. 1 ст. 225 КПК вичерпний перелік інших обставин, що можуть унеможливлювати їх допит в суді [318, с. 43].

Звертає на себе увагу те, що законодавець не визначив: вимоги до змісту клопотання сторін кримінального провадження про проведення допиту свідка, потерпілого в судовому засіданні; які матеріали до нього додаються; строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання; процесуальні рішення, що приймаються слідчим суддею за результатами його розгляду. На наш погляд, ці недоліки ч. 1 ст. 225 КПК потрібно усунути.

У другому реченні абз. 1 ч. 1 ст. 225 КПК вказано, що допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду. Такі правила встановлені стст. 352-354 цього Кодексу.

Свідок і потерпілий допитуються шляхом застосування прямого і перехресного допиту. Як відмічає О.Ю.Костюченко, свідчення, отримані в порядку ст. 225 КПК, «мають бути визнані недопустимими, якщо під час

допиту у слідчого судді сторона захисту не мала змоги провести перехресний допит» [319, с. 71].

Винятком із загального правила про присутність сторін кримінального провадження під час проведення слідчим суддею допиту свідка, потерпілого є два випадки [320]. Вони визначені у абз. 2, 3 ч. 1 ст. 225 КПК: неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні; допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.

У одному із науково-практичних коментарів КПК зазначається, що за результатами проведення у порядку ст. 225 цього Кодексу допиту свідка, потерпілого повинен бути складений протокол, який «долучається до матеріалів досудового розслідування як документ, що має значення джерела доказів» [321, с. 492].

Таке твердження не відповідає вимогам закону. У всіх випадках судового провадження, яке здійснюється слідчим суддею, ведеться журнал судового засідання, вимоги до якого визначені у ст. 108 КПК. Отже, при проведенні відповідно до ст. 225 цього Кодексу допиту свідка, потерпілого має вестися журнал судового засідання, а не протокол. До матеріалів досудового розслідування слід долучати належним чином завірену копію цього журналу.

У ч. 2 ст. 225 КПК закріплено правило, що для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судове засідання. Рішення про проведення такого засідання слідчий суддя може прийняти у тому випадку, якщо до клопотання сторони кримінального провадження додана довідка медичного закладу, що хвороба загрожуює життю тяжко хворого свідка, потерпілого чи може призвести до

погіршення стану його здоров'я у разі переміщення з лікувального закладу для допиту до суду.

Наприклад, ухвалою слідчого судді Заводського районного суду м. Запоріжжя задоволено клопотання слідчого про допит свідка І. у виїзному судовому засіданні, виходячи з того, що І. перебуває на лікуванні у Запорізькому обласному центрі з профілактики та боротьби зі СНІДом, знаходиться у тяжкому стані, що виключає можливість його транспортування до суду, і поліпшення його стану лікарі не передбачають, про що слідчим були надані відповідні довідки зазначеного медичного закладу [317, с. 4].

Розглядаючи засаду змагальності у кримінальному провадженні, деякі науковці відмічають, що у ст. 225 КПК містяться переваги для сторони обвинувачення, оскільки допит свідків слідчим суддею може бути проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні. Висловлена думка, що «достатньо слідчому, прокурору не поспішати зі складанням письмового повідомлення про підозру, як весь цей час можна використати для допиту «потрібних» свідків слідчим суддею у відсутності сторони захисту» [322, с. 4].

На наш погляд, ст. 225 КПК слід доповнити положенням, що під час розгляду клопотання сторони обвинувачення про допит свідка, потерпілого слідчий суддя повинен дослідити матеріали кримінального провадження з метою перевірки наявності достатніх даних для складання повідомлення про підозру. Якщо слідчий суддя встановить, що такі дані є, він має відкласти розгляд цього клопотання до прийняття слідчим чи прокурором рішення про вручення вказаного повідомлення особі, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Розглядаючи положення ст. 225 КПК, що допит свідка, потерпілого проводиться за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення за клопотанням сторони обвинувачення жодній особі не повідомлено про

підозру у цьому кримінальному провадженні, В.К.Волошина відмічає, що це «є порушенням права на захист особи, а саме позбавлення сторони захисту приймати участь під час проведення такої дії та задавати питання» [323, с. 179-180].

Ця думка викликає заперечення. Про яке порушення права на захист можна вести мову, якщо на момент проведення слідчим суддею за клопотанням сторони обвинувачення допиту свідка чи потерпілого у кримінальному провадженні ще немає сторони захисту. Законодавець у абз.3 ч. 1 ст. 225 КПК наголошує на тому, що допит може проводитися, якщо жодній особі не повідомлено про підозру.

У юридичній літературі відмічається, що повноваження слідчого судді щодо допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні відноситься до його повноважень із забезпечення доказів у кримінальному провадженні [61, с. 305]. При проведенні такого допиту слідчий суддя здійснює слідчу функцію, тобто виступає як суддя-слідчий, оскільки її виконанням є збирання доказів [62, с. 151].

Дійсно, докази, отримані слідчим суддею при допиті, можуть бути покладені судом в основу свого рішення за результатами судового розгляду, а тому законодавець не вимагає повторного допиту свідка, потерпілого у суді. Винятки із цього правила передбачені у ч. 4 ст. 225 КПК. Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо: такий допит проведений за відсутності сторони захисту; є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування. Відповідно до ч. 3 ст. 225 КПК, при ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення.

Окремі науковці пропонують виключити ст. 225 з КПК, зазначаючи, що наведене повноваження слідчого судді знаходиться поза межами судового контролю, який ним здійснюється за діяльністю слідчого та прокурора. Немає необхідності так ускладнювати процесуальну форму допиту. Слідчий у вказаних випадках може особисто допитати свідка чи потерпілого [129, с. 111].

Ця пропозиція нами не поділяються. Правильно відмічає М.Є. Шумило, що кримінальний процесуальний закон передбачає допит слідчим суддею в судовому засіданні свідка та потерпілого з огляду на реальну можливість критичних ситуацій для їх життя і здоров'я, щоб запобігти втраті доказового значення їх показань [324, с. 84].

Згідно з ч. 2 ст. 232 КПК, слідчий суддя може прийняти рішення про допит свідка чи потерпілого під час досудового розслідування у режимі відеоконференції. Відеоконференція є передбаченою цим Кодексом «процедурою здійснення учасниками кримінального провадження окремих процесуальних дій за допомогою аудіовізуальної взаємодії з використанням технічних засобів при трансляції з іншого приміщення у режимі реального часу» [325, с. 13].

Хоча проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції супроводжується необхідністю вирішення низки організаційних питань, воно має й багато переваг, у тому числі розширює можливості застосування технічних засобів у кримінальному провадженні, сприяє ефективному проведенню таких дій, вирішенню завдань міжнародного співробітництва [326, с. 21].

Відповідно до ч. 1 ст. 232 КПК, допит слідчим суддею осіб під час досудового розслідування може бути проведений у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках: неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; необхідності забезпечення безпеки осіб; проведення допиту малолітнього або

неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; наявності інших підстав, визначених слідчим суддею достатніми.

Слушно відмічають В.І. Галаган та О.І. Галаган, що «незважаючи на досить детальне врегулювання проведення допиту... у режимі відеоконференції, залишилася недостатньо врегульованою чи суперечливою низка питань щодо складу учасників, можливості застосування заходів процесуального примусу, процесуального порядку проведення, фіксації ходу та результатів відеоконференції, їх використання у доказуванні тощо» [327, с. 34].

Недостатньо регламентованим також є питання про прийняття слідчим суддею рішення про здійснення допиту свідка чи потерпілого у режимі відеоконференції згідно зі ст. 225 КПК. У ч. 2 ст. 232 цього Кодексу зазначено, що таке рішення приймається слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників цього провадження. У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній його прийняття.

Отже, законодавець не вимагає, щоб, окрім вказаних випадків, слідчий суддя постановляв ухвалу про здійснення допиту свідка, потерпілого у режимі відеоконференції. Цей недолік закону потрібно усунути. Доцільно доповнити ч. 2 ст. 232 КПК положенням про постановлення слідчим суддею ухвали про проведення допиту у режимі відеоконференції. Така ухвала повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про: сторону кримінального провадження чи іншого учасника цього провадження, що подав клопотання про проведення допиту у режимі відеоконференції; обґрунтування прийняття цього рішення за власною ініціативою; положення закону, на підставі якого постановляється ухвала.

3.4. Прийняття рішення про проведення експертизи

У ч. 3 ст. 243 КПК зазначено, що експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених ст. 244 цього Кодексу. Такий механізм сприяє захисту прав та законних інтересів сторони захисту та забезпечує дотримання вимог такої загальної засади, як змагальність, відповідно до якої сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду доказів [328, с. 32].

КПК 1960 р. не надавав стороні захисту право під час досудового розслідування звертатися до суду з клопотанням про призначення експертизи, якщо слідчий відмовив у його задоволенні. Під час дії цього Кодексу Ю.Б. Пастернак слушно відмічав, що в умовах реформування кримінального процесу на засадах змагальності досить очевидним є те, що в процесі відстоювання власних інтересів сторони обвинувачення і захисту повинні володіти збалансованими можливостями щодо використання експертних знань в процесі доказування. На думку науковця «найбільш доцільною була б реалізація доказових ініціатив сторін пов'язаних із використанням експертних знань через суд (на досудових стадіях через слідчого суддю). Неупереджений розгляд таких питань, по-перше, дасть можливість розумно використовувати можливості державних експертних установ, оскільки можна буде одночасно об'єднати питання обох сторін, їх доводи щодо визначення конкретного експерта чи експертної установи. Також суддя зможе об'єктивно оцінити потребу у тих чи інших дослідженнях, що вирішить проблему існуючих на практиці не обґрунтованих відмов органами кримінального переслідування у проведенні експертиз та умисного затягування захистом процесу за допомогою такого права» [329, с. 253].

У ч. 1 ст. 244 КПК вказано, що у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що його заявила, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 303 цього Кодексу, у разі прийняття

слідчим, прокурором такого рішення сторона захисту також може оскаржити його до слідчого судді. Отже, підозрюваний та його захисник мають право обрати відповідний спосіб захисту. Слід погодитися з думкою М.М. Ольховської, що найбільш доцільним є подання стороною захисту клопотання про залучення експерта слідчому судді [330, с. 48].

Учасниками кримінального провадження, які відносяться до сторони захисту та мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта, є підозрюваний, особи, щодо яких вирішується питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх захисники та законні представники [237, с. 27].

Строк, протягом якого з моменту винесення слідчим, прокурором постанови про відмову в задоволенні клопотання про залучення експерта сторона захисту може скористатись цим правом, у ч. 1 ст. 244 КПК не визначений. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція про доповнення даної норми положенням, що таке клопотання ця сторона має право подати на розгляд слідчого судді протягом п'яти днів з дня отримання копії цієї постанови [129, с. 95].

Клопотання сторони захисту про залучення експерта має відповідати вимогам ч. 2 ст. 244 КПК. У ньому зазначається: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання; 4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій слід доручити проведення експертизи; 5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які потрібно поставити перед експертом.

До клопотання про залучення експерта сторона захисту повинна додати: копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; копії документів,

які підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

Якщо слідчий суддя встановить, що клопотання про залучення експерта подано стороною захисту без додержання вимог ч. 2 ст. 244 КПК, він повинен відповідно до ч. 4 цієї статті постановити ухвалу про повернення даного клопотання особі, яка його подала. Сторона захисту вправі після приведення клопотання до встановлених вимог знову подати його на розгляд слідчого судді. Однак протягом якого строку це має бути зроблене, законодавець не визначає. Як уявляється, вказану норму слід доповнити положенням, що слідчий суддя при прийнятті рішення про повернення клопотання про залучення експерта стороні захисту має встановити строк для усунення недоліків.

Щоб клопотання про залучення експерта було обґрунтованим, сторона захисту має бути добре ознайомленою з можливостями судової експертизи у кримінальному процесі. На цей аспект звертає увагу І.В. Гора, відмічаючи, що знання «сторонами кримінального провадження основ методики й тактики призначення судових експертиз має важливе значення ... для вияву власної ініціативи з призначення експертизи за угодою або заяви клопотання перед слідчим суддею про призначення експертизи» [332, с. 213].

Згідно з ч. 3 ст. 244 КПК, клопотання про залучення експерта розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою.

Положення цієї норми про можливість розгляду слідчим суддею клопотання про залучення експерта без участі особи, яка його подала, не узгоджується з приписом ч. 6 ст. 244 КПК, що покладає на цю особу тягар доказування визначених у ній обставин. Слід погодитися висловленою у

юридичній літературі пропозицією про виключення з ч. 3 ст. 244 цього Кодексу положення, що «неприбуття особи, яка подала клопотання про залучення експерта, не перешкоджає його розгляду» [333, с. 73].

Потрібно також визнати обов'язковою участь у судовому засіданні слідчого, прокурора, який виніс постанову про відмову в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта, з тим, щоб він обґрунтував підстави прийняття цього рішення [334, с. 114].

Відповідно до ч. 5 ст. 244 КПК, під час розгляду клопотання слідчий суддя вправі за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для його вирішення. Нами поділяється коментар даної норми, наданий Л.М. Лобойко, що свідком, про якого йдеться у ч. 5 ст. 244 КПК, може бути будь-який учасник досудового розслідування (підозрюваний, його законний представник, потерпілий тощо), а не лише визначений ст. 65 цього Кодексу [160, с. 486].

Якщо у клопотанні вказаний конкретний експерт, якого сторона захисту вважає необхідним залучити для проведення експертизи, слідчий суддя має з'ясувати, чи немає підстав, передбачених ст. 79 КПК, які виключають його участь у кримінальному провадженні. Якщо, наприклад, буде встановлено, що він особисто, його близькі родичі чи члени сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості, слідчий суддя повинен постановити ухвалу про відмову у дорученні проведення експертизи такому експерту.

Як уявляється, слідчий суддя також має дослідити питання про спеціальну компетенцію експерта, якого сторона захисту клопоче залучити для проведення експертизи. Йдеться про обсяг спеціальних знань і навиків, якими він повинен володіти [335, с. 100].

У ч. 6 ст. 244 КПК зазначено, що слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе, що: 1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок; 2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

Зі змісту ч. 6 ст. 244 КПК можна дійти висновку, що під час розгляду клопотання сторони захисту про залучення експерта слідчий суддя повинен оцінити у сукупності обставини, зазначені у п. п. 1, 2 цієї норми. Якщо відсутня одна із них, слідчий суддя має прийняти рішення про відмову в задоволенні даного клопотання.

Законодавець не роз'яснює, що це за інші об'єктивні причини, про які вказано у п. 2 ч. 6 ст. 244 КПК, через які сторона захисту не може самостійно залучити експерта. Тому, на наш погляд, у цій нормі доцільно навести орієнтовний перелік таких причин, оскільки через його відсутність слідчі судді іноді безпідставно приймають рішення про задоволення клопотання про залучення експерта.

Наприклад, однією з підстав для задоволення слідчим суддею Печерського районного суду м. Києва клопотання захисника про залучення експерта для проведення додаткової посмертної психіатричної експертизи стала відсутність доступу в сторони захисту до медичної документації померлого потерпілого, яка була вилучена органами досудового розслідування. Зазначені

обставини слідчий суддя оцінив як неможливість самотійного залучення експерта.

Цей приклад проаналізований в узагальненні судової практики вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями. Звернено увагу на те, що ст. 245 КПК передбачає порядок отримання зразків речей і документів для проведення експертизи шляхом звернення до слідчого судді, а тому відсутність у сторони захисту доступу до таких зразків, якщо немає інших обставин, які можна оцінити як неможливість самотійного залучення експерта, не може бути підставою для задоволення клопотання [317, с. 10-11].

Зі змісту ч. 6 ст. 244 КПК можна дійти висновку, що слідчий суддя повинен постановити ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про залучення експерта, якщо стороною захисту не будуть доведені вказані обставини. У такому разі ця сторона має право відповідно до ч. 2 ст. 243 цього Кодексу залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи.

Однак забезпечення цього права є недосконалим. Існує низка процесуальних та організаційних проблем залучення експерта стороною захисту, на які звертають увагу Г.К. Авдєєва [336, с. 6], К.В. Калюга [337, с. 35], Н.І. Клименко [338, с. 54], С.П. Лапта [339, с. 370], О.Г. Рувін [340, с. 4], В.В. Юсупов [341, с. 359], О.В. Кравчук [342, с. 176].

Як відмічає А.О. Полтавський, саме через відсутність детально регламентованого порядку залучення стороною захисту експертів на договірних умовах адвокати вимушені йти іншим шляхом – призначенням експертизи в порядку ч. 3 ст. 243 та ст. 244 КПК, «тобто через порушення клопотання перед слідчим суддею про призначення експертизи, фактично «ігноруючи» своє право на самотійність залучення експерта та отримання висновку за результатами проведення експертизи» [343, с. 93].

У ч. 7 ст. 244 КПК зазначено, що до ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом

особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, що звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі. Тому захиснику підозрюваного бажано в процесі підготовки клопотання звернутися до спеціаліста за консультацією стосовно визначення кола питань, які необхідно поставити на вирішення експерту. Не можна ставити питання, які виходять за межі компетенції експерта. Як слушно відмічає І.В. Гора, участь «спеціаліста у формулюванні питань дасть змогу виключити цей недолік практики» [344, с. 55].

Дослідивши ч. 7 ст. 244 КПК, С.С. Коваленко висловив пропозицію надати слідчому судді «право самостійно формулювати запитання перед експертом, якщо це має істотне значення для кримінального провадження» [345, с. 80].

Ця пропозиція викликає заперечення, оскільки не узгоджується з функціональним призначенням інституту залучення експерта слідчим суддею за клопотанням сторони захисту. Запитання, які потрібно поставити перед експертом, вправі визначати виключно сторона захисту. Надання такого права слідчому судді означатиме, що він діє всупереч волевиявленню цієї сторони.

Якщо стороною захисту не будуть доведені обставини, які зазначені у ч. 6 ст. 244 КПК, слідчий суддя повинен постановити ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про залучення експерта. Однак про прийняття такого рішення у цій статті не згадується. Тому доцільно доповнити її положенням, що у такому випадку слідчий суддя постановляє вказану ухвалу [129, с. 97-98].

Стаття 244 КПК не визначає, яке рішення має прийняти слідчий суддя, якщо під час розгляду клопотання з'ясується, що поставлені у ньому стороною захисту питання раніше ставив перед експертом слідчий, прокурор і на них отримана відповідь у висновку експерта. Уявляється доцільним доповнити цю статтю положенням, що у такому випадку слідчий суддя повинен постановити

ухвалу про залишення без розгляду клопотання сторони захисту про залучення експерта.

Потрібно звернути увагу на те, що на відміну від сторони захисту, потерпілий немає права звертатися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта, якщо слідчий, прокурор виніс постанову про відмову у його задоволенні.

Н.І. Клименко правильно відмічає, що це є порушенням засади змагальності сторін [76, с. 358]. В.Г. Пожар наголошує на тому, що така «ситуація аж ніяк не сприяє принципу рівності сторін і захисту прав та інтересів потерпілого, тому потребує негайного виправлення на законодавчому рівні» [346, с. 129-130]. О.О. Бондаренко зазначає, що позбавлення потерпілого можливості звертатися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта є прогалиною у кримінальному процесуальному законодавстві [347, с. 73]. М.Г. Щербаковський та С.А. Торопов зауважують, що вказана обставина свідчить про суттєве порушення прав потерпілого під час залучення експерта до кримінального провадження [348, с. 211].

Нами поділяється пропозиція С.А. Карпової про доповнення ч. 3 ст. 243 КПК положенням, що експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням потерпілого [333, с. 72]. Крім того, до ст. 56 цього Кодексу доцільно внести доповнення, що у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання потерпілого про залучення експерта він має право звернутися з таким клопотанням до слідчого судді.

Згідно з ч. 3 ст. 242 КПК, за ухвалою слідчого судді здійснюється примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи. Зі змісту цієї норми випливає запитання, які саме учасники кримінального провадження та за якої підстави можуть примусово залучатися для їх проведення.

В.А. Колесник відмічає, що оскільки у ст. 242 КПК не визначено процесуальної категорії осіб, яких можна під час проведення призначеної

судово-медичної або судово-психіатричної експертизи залучати в примусовому порядку, слід вважати, що така експертиза може бути призначена примусово підозрюваному, потерпілому, а за певних та виключних обставин і свідку [349, с. 542].

Ю.П. Аленін та В.Д. Берназ зазначають, що слідчий суддя може своєю ухвалою залучити особу до проходження медичної чи психіатричної експертизи, якщо підозрюваний, свідок або потерпілий відмовляється від проведення цих експертиз. Науковці наголошують на тому, що думка «про можливість примусового залучення потерпілого до проведення стосовно нього судово-медичної або судово-психіатричної експертизи у випадку його відмови пройти експертизу базується на тлумаченні змісту обов'язків потерпілого (ст. 57 КПК), а саме: «не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення» (п. 2). Ухилення від проходження вказаних експертиз слід уважати саме таким перешкоджанням, що й зумовлює застосування відповідного примусу» [172, с. 502].

На наш погляд, законодавець має уточнити редакцію ч. 3 ст. 242 КПК з огляду на те, що у ній не визначені особи, яких можна примусово залучати для проведення медичної чи психіатричної експертиз, а також підстави прийняття цього рішення. У даній нормі слід закріпити положення, що слідчий суддя за клопотанням сторін кримінального провадження приймає рішення про примусове залучення підозрюваного, потерпілого, свідка до проведення цих експертиз, якщо вони відмовляється від їх проведення.

Частина ч. 3 ст. 242 КПК не визначає, відповідно до якого порядку слідчий суддя має приймати рішення про примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи. На це звертає увагу О.В. Капліна та відмічає, що цю «прогалину можна вирішити на підставі аналогії закону, тобто поширення в процесі правозастосування на не врегульовані нормою права відносини норми, яка регулює відносини, подібні тим, що потребують урегулювання за найсуттєвішими ознаками. Під

«подібністю» слід розуміти однотипність правового режиму їх врегулювання. Уявляється, що найбільш однотипною є процедура, передбачена у ст. 244 КПК, щодо розгляду слідчим суддею клопотання про залучення експерта. Саме до цієї норми слід звернутися при вирішенні питання про примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи» [60, с. 622].

Вказану прогалину у кримінальному процесуальному законі потрібно усунути. На наш погляд, ч. 3 ст. 242 КПК необхідно доповнити положенням про порядок прийняття слідчим суддею рішення про примусове залучення підозрюваного, свідка та потерпілого для проведення амбулаторної психіатричної та медичної експертизи.

Підстави та порядок направлення особи до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи регулюються ч. 2 ст. 509 КПК. У цій нормі зазначено, що у разі необхідності тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого така особа направляється до відповідного медичного закладу на строк не більше двох місяців. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу.

Вирішуючи питання про направлення підозрюваного до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи, слідчий суддя має керуватися висновком амбулаторної експертизи про необхідність здійснення тривалого спостереження та дослідження особи. Слідчий суддя повинен прийняти рішення про відмову у задоволенні зазначеного клопотання, якщо у кримінальному провадженні не проводилась така експертиза для виявлення у підозрюваного розладу психічної діяльності або психічного захворювання.

Слідчий суддя має задовольнити клопотання про направлення підозрюваного до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи, якщо у матеріалах кримінального провадження наявні два протилежні за змістом акта такої експертизи.

Наведемо приклад прийняття такого рішення. Згідно з актом стаціонарної психіатричної експертизи, проведеної комісією лікарів-психіатрів Херсонської обласної психіатричної лікарні, підозрюваний І. на період часу вчинення суспільного небезпечного діяння і проведення експертизи має хронічне психічне захворювання. У зв'язку з висновком слідчого про необґрунтованість зазначеного акта призначено повторну стаціонарну судово-психіатричну експертизу, здійснену комісією лікарів-психіатрів відділення судово-психіатричних експертиз Дніпропетровської клінічної психіатричної лікарні. Відповідно до акта цієї комісії І. не має хронічного психічного захворювання і не мав його на час вчинення злочину, а розлад особистості і поведінки виник внаслідок органічного ураження головного мозку складного генезу. Беручи до уваги наявність двох протилежних за змістом актів стаціонарної судово-психіатричної експертизи, ухвалою слідчого судді Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області задоволено клопотання слідчого про повторне направлення підозрюваного І. до лікувального закладу для проходження повторної стаціонарної судово-психіатричної експертизи до Одеської обласної психіатричної лікарні № 1 [317, с. 13].

На практиці постало питання про можливість призначення стаціонарної психіатричної експертизи, якщо є відомості про перебування підозрюваного під диспансерним або консультативним наглядом лікаря-психіатра, але без попереднього призначення амбулаторної психіатричної експертизи.

В узагальненні судової практики вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями, вказано, що зазначені у довідці відповідної медичної установи відомості про перебування особи під диспансерним або консультативним наглядом самі по собі не є підставою для

призначення стаціонарної психіатричної експертизи, для надання дозволу на проведення якої відповідно до ч. 2 ст. 509 КПК слідчим суддею має бути встановлена необхідність здійснення тривалого спостереження та дослідження особи. Такий висновок слідчого судді має ґрунтуватись на результатах акта амбулаторної психіатричної експертизи. З урахуванням викладеного не можна схвалити практику тих слідчих суддів, які задовольняють клопотання про направлення підозрюваного на стаціонарну психіатричну експертизу на підставі довідки з медичної установи про наявність у особи психічного розладу.

З аналогічних міркувань не можна підтримати практику задоволення клопотань про направлення особи на стаціонарну психіатричну експертизу на підставі, що підозрюваний хворіє на епілепсію, мав травми або неврологічні хвороби голови, має синдром алкогольної залежності, якщо в матеріалах кримінального провадження немає висновку амбулаторної психіатричної експертизи. Наприклад, ухвалою слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області задоволено клопотання слідчого про направлення підозрюваного О. на стаціонарну комісійну судово-психіатричну експертизу, оскільки з його амбулаторної картки вбачалось, що підозрюваний є інвалідом III групи внаслідок вдавленого багато-осколочного перелому скроневої кістки та забою головного мозку, а також хворіє на епілепсію [317, с. 15-16].

Судова практика свідчить, що слідчими суддями розглядались клопотання про направлення до медичного закладу потерпілих для проведення стаціонарної психіатричної експертизи. Наприклад, ухвалою слідчого судді Ківерцівського районного суду Волинської області від 16 січня 2014 р. відмовлено у задоволенні клопотання про направлення потерпілого М. до медичного закладу для проведення стаціонарної експертизи, оскільки КПК не передбачає залучення потерпілого у примусовому порядку для проведення психіатричної експертизи.

Проте в судовій практиці траплялись випадки необґрунтованого задоволення таких клопотань. Зокрема, слідчий суддя Миколаївського

районного суду Львівської області своєю ухвалою від 22 жовтня 2013 р. задовольнив клопотання слідчого про направлення потерпілої С. до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи, виходячи з такого: згідно з висновком амбулаторної судово-психіатричної експертизи С. має розлад психіки та поведінки внаслідок зловживання алкоголем, а для уточнення діагнозу необхідно провести стаціонарне обстеження та проведення стаціонарної психіатричної експертизи [317, с. 16].

КПК 1960 р. також не передбачав залучення потерпілого та свідка у примусовому порядку для проведення стаціонарної психіатричної експертизи. Разом з тим у п. 22 постанови ПВСУ від 2 липня 2004 р. № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» роз'яснювалось, що призначення судово-психіатричної експертизи щодо потерпілого з поміщенням до стаціонарного медичного закладу можливе за його згодою, а щодо неповнолітнього віком до 14 років – за згодою його законних представників [350, с. 492-500]. Також у п. 14 постанови ПВСУ від 30 травня 1997 р. №8 «Про судову експертизу в кримінальних справах» зазначалось, що призначення судово-психіатричної експертизи щодо потерпілого, свідка в кримінальних справах з поміщенням до медичного стаціонару допускається за їх згодою [351, с. 467-474].

Необхідно звернути увагу на те, що стаціонарну психіатричну експертизу призначає слідчий, прокурор. Він обирає відповідну експертну установу, готує матеріали для досліджень, формулює питання для їх вирішення та забезпечує доставку особи, щодо якої вона призначена, до стаціонарного відділення психіатричної експертизи. «Слідчий суддя в цьому випадку приймає рішення тільки щодо особливого порядку проведення такої експертизи – в умовах стаціонару конкретної медичної установи, не визначаючи при цьому ні підстав для призначення психіатричної експертизи, ні кола питань, що ставляться на її вирішення» [352, с. 22-23].

Порядок примусового залучення особи для проведення медичної експертизи законодавець не визначив. Коментуючи ст. 242 КПК, Л.М. Лобойко відмічає, що виходячи із правила про аналогію закону, ухвала слідчого судді про примусове залучення особи для її проведення має бути постановлена в порядку ч. 2 ст. 509 цього Кодексу [160, с. 482].

На наш погляд, КПК необхідно доповнити статтею про порядок прийняття слідчим суддею за клопотанням сторони кримінального провадження рішення про залучення підозрюваного, потерпілого та свідка для проведення стаціонарної медичної експертизи. Ці учасники кримінального провадження повинні залучатися до неї, наприклад, тоді, коли під час здійснення тривалого дослідження необхідно встановити, чи можуть вони через свої фізичні вади правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них.

3.5. Прийняття рішення про проведення інших процесуальних дій

Одне із повноважень слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні закріплено у ч. 2 ст. 81 КПК. У цій нормі зазначено, що усі відводи під час досудового розслідування розглядає слідчий суддя. Прийняття ним рішення про відвід тягне за собою наслідки, які визначені у ст. 83 цього Кодексу.

Відповідно до ст. 80 КПК, за наявності підстав, передбачених стст. 75-79 цього Кодексу, відвід може бути заявлено під час проведення досудового розслідування особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, слідчому судді, прокурору, слідчому, захиснику, представнику, експерту, спеціалісту, перекладачу, а також секретарю судового засідання. Заяви про відвід подаються одразу після встановлення таких підстав. Відвід повинен бути вмотивованим.

Досліджуючи питання про осіб, яким може бути заявлено відвід, О.В. Ануфрієва відмічає, що – «це особи, які провадять дізнання, слідчий, прокурор, слідчий суддя, експерт, спеціаліст, понятий, перекладач (на стадії досудового розслідування). У судових стадіях процесу перелік осіб, яким може бути заявлений відвід, звичайно, змінюється. Це – судді, прокурор, присяжний, секретар судового засідання, перекладач, захисник, експерт, спеціаліст» [353, с. 75].

Наведений науковцем перелік осіб, яким може бути заявлено відвід під час досудового розслідування, підлягає уточненню. По-перше, на відміну від КПК 1960 р., у чинному КПК не йдеться про осіб, які провадять дізнання. По-друге, понятий не є особою, якій може бути заявлено відвід. По-третє, не згадується про представника, якій підлягає відводу за наявності підстав, передбачених ст. 78 КПК. По-четверте, автор безпідставно вважає, що на стадії досудового розслідування захиснику не може бути заявлено відвід, а лише у судових стадіях. По-п'яте, відвід може бути заявлений секретарю судового засідання, який виконує обов'язки, визначені ст. 73 КПК, під час здійснення слідчим суддею судового контролю.

Процедура розгляду та вирішення слідчим суддею відводу визначена у ч. 3, 4 ст. 81 КПК. При його розгляді має бути вислухана особа, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думка осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою слідчого судді. Якщо повторно заявлений відвід має ознаки зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження, слідчий суддя має право залишити таку заяву без розгляду.

На нашу думку, з метою проведення більш детальної перевірки обґрунтованості мотивів відводу ст. 81 КПК слід доповнити положенням, що під час розгляду заяви про відвід слідчий суддя має право заслухати будь-якого свідка, витребувати та дослідити будь-які документи, які мають значення для

вирішення питання про наявність чи відсутність підстав, що передбачені стст. 77-79 цього Кодексу.

Деякі науковці не погоджуються з тим, що усі відводи під час досудового розслідування розглядає слідчий суддя. Так, наприклад, Г.В. Денісова пропонує визначити у ст. 81 КПК, що заява про самовідвід, відвід прокурора на стадії досудового розслідування має бути передана ним протягом 24 годин із своїми поясненнями вищестоящому прокурору, який повинен вирішити її протягом 72 годин. Рішення про відвід прокурора у вигляді мотивованої постанови оголошується учасникам процесу. Вищестоящий прокурор при задоволенні заяви про самовідвід, відвід заміняє його іншим прокурором [354, с. 17].

Отже, пропонується повернутися до процедури, що була передбачена ст. 58 КПК 1960 р., відповідно до якої питання про відвід прокурора на досудовому слідстві вирішував вищестоящий прокурор. Вважаємо, що слід залишити існуючий порядок прийняття слідчим суддею рішення про відвід прокурора. При цьому доцільно розширити його повноваження. Слушною є пропозиція О.В. Ануфрієвої про наділення слідчого судді повноваженням щодо усунення прокурора з провадження з власної ініціативи у випадках ігнорування ним обов'язку заявити самовідвід, за наявності очевидних підстав для цього [355, с. 15].

Регламентація зазначеного у ч. 3 ст. 81 КПК порядку вирішення питання про відвід є достатньою, коли учасник кримінального провадження заявляє відвід прокурору, слідчому, захиснику, представнику, експерту, спеціалісту, перекладачу, наприклад, при розгляді слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу, скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора.

Уявляється, що цей порядок потребує додаткового регулювання. Заява про відвід може бути подана учасником кримінального провадження не під час здійснення слідчим суддею контрольних повноважень. Тому ст. 81 КПК слід

доповнити нормою, яка б визначала процедуру розгляду та вирішення ним цієї заяви [356, с. 68].

За чинним КПК, на відміну від КПК 1960 р., під час проведення досудового розслідування здійснюється судовий контроль за вирішенням питання щодо окремих речових доказів.

Зберігання речових доказів здійснюється за правилами, передбаченими ст. 100 КПК. Також це питання регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. №1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України», якою затверджений Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження [357].

Із загального правила щодо зберігання речових доказів, визначеного ч. 5 ст. 100 КПК, є виняток. Питання про долю деяких із них вирішується слідчим суддею. У пп. 2-4 ч. 6 ст. 100 КПК вказано, що речові докази, які не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, за рішенням слідчого судді:

- передаються для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, в разі відсутності письмової згоди власника;

- знищуються, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан, в разі відсутності письмової згоди власника;

- передаються для їх технологічної переробки або знищуються, якщо вони відносяться до вилучених з обліку предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

Крім того, у абз.7 ч. 6 ст. 100 КПК вказано, що речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абз.1 цієї частини, такої саме вартості – для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом.

Виникає запитання, чому законодавець надав слідчому судді, а не слідчому або прокурору, повноваження приймати такі рішення. У ч. 6 ст. 100 КПК передбачена можливість вирішувати долю речових доказів лише за ухвалою слідчого судді «для запобігання незваженому рішенню щодо розпорядження доказами або неврахування інтересів осіб, яким ці речі належать» [160, с. 262].

Порядок прийняття слідчим суддею рішення про долю вказаних речових доказів визначає ч. 7 ст. 100 КПК. Зазначено, що у випадках, передбачених п. 2 та абз.7 ч. 6 цієї статті, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, яке розглядається згідно зі стст. 171-173 цього Кодексу. Отже, розгляд клопотання про реалізацію, знищення, передачу для технологічної переробки речових доказів має відбуватись з дотриманням порядку, що регулює прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна.

Вважаємо, що регламентація даного питання має бути іншою. Під час дії КПК 1960 р. на стадії досудового розслідування слідчим приймалось рішення про негайну здачу відповідним організаціям для реалізації речових доказів, що могли швидко зіпсуватися та які неможливо було повернути володільцеві.

О.Г. Шилов слушно пропонувала віднести до компетенції судді прийняття цього рішення та передбачити у законі деталізовану процедуру судового розгляду подання органу досудового розслідування про їх реалізацію [272, с. 355].

Положенням, що регулює таку процедуру, слід доповнити ч. 7 ст. 100 чинного КПК, виключивши з неї слова «яке розглядається згідно зі статтями 171-173 цього Кодексу». У даній нормі доцільно визначити: вимоги до клопотання слідчого та прокурора про передачу зазначених у ч. 6 цієї статті речових доказів для їх реалізації, технологічної переробки або знищення; особливості проведення судового розгляду та прийняття слідчим суддею рішення про їх долю.

Необхідно звернути увагу на те, що редакція ч. 7 ст. 100 КПК змінена Законами України від 10 листопада 2015 р. «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [358] та від 18 лютого 2016 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» [226].

До внесення змін у цій нормі зазначалось, що слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді у випадках, передбачених п. п. 2-4 ч. 6 ст. 100 КПК. Зараз у ч. 7 даної статті є посилання тільки на пп. 2, 4 цієї норми. У якому порядку слідчий суддя має приймати рішення про долю речових доказів, вказаних у п. 3 ч. 6 ст. 100 КПК, не зрозуміло, а тому цю прогалину потрібно усунути.

На наш погляд, необхідно передбачити один виняток із правила ч. 6 ст. 100 КПК, що не можуть бути за рішенням слідчого судді передані для реалізації, технологічної переробки або знищені речові докази, які містять сліди кримінального правопорушення. Якщо товари або продукція, на яких вони є,

піддаються швидкому псуванню, вони мають знищуватися за ухвалою слідчого судді, оскільки неможливо забезпечити їх зберігання. Однак перед цим потрібно виготовити копії слідів кримінального правопорушення.

Згідно з ч. 1 ст. 117 КПК, слідчий суддя уповноважений за клопотанням заінтересованої особи вирішувати питання про поновлення строку, пропущеного із поважних причин. Це правило стосується лише випадків пропуску уповноважуючих строків. Якщо ж пропущені зобов'язуючі та забороняючі строки, воно застосуванню не підлягає, оскільки недодержання останніх є порушенням закону [172, с. 297].

Поважність причин пропуску процесуального строку, як оціночного поняття, визначається слідчим суддею, який розглядає клопотання про його поновлення. Про окремі поважні причини пропуску строку на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора йдеться у абз. 3 п. 5 Інформаційного листа ВССУ від 9 листопада 2012 р. № 1640/0/4-12 «Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» [359, с. 112-118]. Вказано, що слідчий суддя, за наявності відповідної заяви, може поновити строк, якщо його було порушено з поважних причин (хвороба, відрядження, стихійне лихо, хвороба близьких родичів тощо). Підставою для поновлення строків також може бути визнано й об'єктивні причини, внаслідок яких особа не могла вчасно реалізувати своє право на подання скарги.

Процесуальний строк підлягає поновленню за клопотанням заінтересованої особи. В.Д. Басай зазначає, що заінтересованими особами у контексті ч. 1 ст. 117 КПК щодо прийняття цього рішення слідчим суддею виступають потерпілий, його представник і законний представник; цивільний позивач, його представник і законний представник; підозрюваний, особа, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їхні захисники та законні представники; цивільний відповідач та

його представник; особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадиція) [360, с. 244].

Можна продовжити перелік осіб, заінтересованих у поновленні пропущеного з поважної причини процесуального строку. Наприклад, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК такими особами можуть бути: заявник, якщо ним пропущений строк на оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР; володілець тимчасово вилученого майна, у випадку пропуску ним строку на оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, що полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 цього Кодексу.

Заінтересованими у поновленні пропущеного строку на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК) також можуть бути свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий, члени сімей та близькі родичі осіб, перерахованих у ст. 2 Закону України від 23 грудня 1993 р. «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [361].

Розглянувши клопотання заінтересованого учасника кримінального провадження про поновлення пропущеного процесуального строку, слідчий суддя вправі постановити ухвалу про: задоволення клопотання, якщо визнає поважними причини пропуску строку; відмову у задоволенні клопотання, якщо ним буде встановлено, що строк пропущений з неповажної причини.

Уявляється, що ст. 117 КПК потребує вдосконалення. По-перше, у ній слід визначити, які саме процесуальні строки підлягають поновленню. По-друге, конкретизувати, хто з учасників кримінального провадження має право на внесення клопотання про поновлення строку. По-третє, встановити вимоги, яким має відповідати цей документ, а також строк його подання на розгляд слідчого судді. По-четверте, навести орієнтовний перелік суб'єктивних та об'єктивних поважних причин пропуску процесуальних строків. По-п'яте,

передбачити строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути та вирішити клопотання про поновлення строку [362, с. 84].

Слідчий суддя, як і прокурор та суд, згідно з ч. 1 ст. 113 КПК уповноважений визначати тривалість процесуальних строків. У ч. 1 ст. 114 цього Кодексу зазначено, що для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя має право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого КПК, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження.

Встановлення слідчим суддею процесуальних строків відбувається у тих випадках, коли норми КПК не містять прямих вказівок на строки прийняття процесуальних рішень, вчинення процесуальних дій або закріплюють відповідні граничні строки [363, с. 248].

Хоча у ч. 1 ст. 114 КПК йдеться про сторони кримінального провадження, строки можуть встановлюватися слідчим суддею і щодо деяких інших учасників провадження, які відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 цього Кодексу не відносяться до таких сторін. Наприклад, згідно з ч. 3 ст. 172 КПК строк для усунення недоліків, допущених при складанні клопотання про арешт майна, може стосуватися як сторони кримінального провадження з боку обвинувачення (слідчий, прокурор), так і цивільного позивача. Якщо слідчий суддя з'ясує, що це клопотання подано без додержання вимог ст. 171 цього Кодексу, він повертає його цивільному позивачу та встановлює строк в сімдесят дві години або з урахуванням його думки менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу.

Правила встановлення процесуальних строків визначені у ч. 2 ст. 114 КПК: будь-які строки, що встановлюються слідчим суддею, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого цим Кодексом; ці строки мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних

процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень; такі строки повинні не перешкоджати реалізації права на захист.

На наш погляд, останнє правило підлягає уточненню, оскільки воно стосується лише підозрюваного, якому під час проведення досудового розслідування належить право на захист. Строки, що встановлюються слідчим суддею, мають бути такими, які не перешкоджають також і іншим учасникам кримінального провадження у реалізації їх процесуальних прав.

Повноваження, спрямовані на захист прав людини, надає слідчому судді ст. 206 КПК. Зокрема, у ч. ч. 1-3 цієї статті зазначено, що: кожен слідчий суддя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи; якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому цим Кодексом порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи; слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається особа, не надасть судового рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи.

Окремі норми цієї статті критично оцінюються науковцями. Так, О.Ю. Татаров зауважує, що положення ст. 206 КПК на сьогодні є не досить дієвими і носять в більшій мірі декларативний характер, а тому вимагають перегляду законодавцем [364, с. 16]. Проблемою є застосування передбаченого цією статтею порядку «у випадках, коли особу незаконно затримали на певний

час, а пізніше звільнили, тобто коли на час складання скарги особа вже є вільною. У таких випадках механізм судового контролю (перевірки) законності затримання відсутній, що є прогалиною законодавства» [42, с. 17]. Н.П. Сиза зазначає, що загальні формулювання норм ст. 206 КПК потребують конкретизації та роз'яснень для забезпечення їх дієвості [59, с. 17]. О.Г. Яновська вказує, що уявляється достатньо сумнівним та ускладненим механізм реалізації положень цієї статті [365, с. 16]. І.В. Гловюк вважає прогалиною те, що у ст. 206 КПК відсутня пряма вказівка щодо розгляду питання про законність та обґрунтованість затримання особи за підозрою у вчиненні злочину в порядку стст. 207, 208 цього Кодексу [366, с. 25].

Висловлені різні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ст. 206 КПК. Так, наприклад, О.Ю. Татаров вважає за доцільне доповнити цю статтю ч. 10, яка сприятиме, на його погляд, вдосконаленню механізму реалізації права особи на перевірку судом обґрунтованості її затримання, наступного змісту: «Слідчий суддя зобов'язаний невідкладно перевірити обґрунтованість (законність) затримання особи на будь-якій стадії кримінального провадження, якщо таку перевірку вимагає провести затримана особа або її захисник. У разі встановлення слідчим суддею необґрунтованості затримання особи слідчий суддя виносить ухвалу про негайне звільнення затриманої особи, а у випадку, коли особу вже звільнено, - ухвалу про визнання затримання особи незаконним, копія якої надсилається органу, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 371 КК (Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою), для вчинення процесуальних дій, передбачених ст. 214 КПК» [42, с. 19].

С.В. Банах та С.Г. Штогун висловили думку, що «надання слідчому судді повноважень щодо судового контролю за законністю затримання і тримання під вартою дублює аналогічну функцію органів прокуратури і частково суперечить Конституції України» [367, с. 62]. Науковці відмічають, що закономірно постає питання, для чого створювати два суб'єкта влади, які дублюють один одного [368, с. 356].

З цією думкою слід погодитися. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 2, ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», на прокуратуру покладається функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Тому, враховуючи той обсяг повноважень, якій наданий слідчому судді для здійснення судового контролю у кримінальному провадженні, недоцільно покладати на нього ще й обов'язки, які визначені ст. 206 КПК. Прокурор повинен вживати усіх передбачених законом заходів, якщо йому стануть відомі обставини, про які йдеться у цій статті.

Згідно з ч. 8 ст. 244 КПК, при задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, що звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно положень ст. 245 цього Кодексу.

У ч. 1 ст. 245 КПК вказано, що у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У цій нормі йдеться не про вільні зразки, які вилучаються під час огляду, обшуку, тимчасового вилучення майна, а про експериментальні зразки, що спеціально відбираються для проведення відповідної експертизи.

Частина 2 ст. 245 КПК визначає, що порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (стст. 160-166 цього Кодексу).

Таким чином, ця процесуальна дія повинна відбуватися лише на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням сторін кримінального провадження. Тому нами не поділяється думка О.А. Кравченко, що крім ухвали слідчого судді, юридичною підставою для отримання зразків може бути вмотивована постанова слідчого, прокурора, в якій коротко описуються

обставини кримінального провадження, що зумовлюють необхідність їх одержання, конкретні види зразків та перелік осіб, у яких вони будуть вилучатися з обов'язковим зазначенням процесуального становища останніх [369, с. 57].

Зі змісту ч. 2 ст. 245 КПК, яка відсилає до стст. 160-166 цього Кодексу, можна дійти висновку, що відібрання зразків з речей і документів може проводитися слідчим, прокурором виключно на підставі ухвали слідчого судді. Тому не можна погодитися з тими науковцями, які зазначають, що дана стаття не визначає, який документ є підставою для відібрання зразків для порівняльного аналізу. Так, наприклад, В.В. Коваленко пише, що зі змісту ст. 245 КПК «не витікає, на підставі якого процесуального документа має здійснюватися відбирання експериментальних зразків» [370, с. 84-86]. Це твердження вважає справедливим В.В. Бірюков, відмічаючи, що лише «така, на перший погляд, «дрібничка» у формальному праві на практиці взагалі позбавляє можливості отримання доказів» [371, с. 40-41].

Порядок прийняття слідчим суддею рішення за результатами розгляду клопотання сторін про тимчасовий доступ до речей і документів вже нами досліджувався, а тому немає сенсу знову на ньому зупинятися. Однак деякі аспекти доцільно розглянути.

Зі змісту ч. 2 ст. 245 КПК випливає, що ухвала слідчого судді про відібрання зразків з речей і документів має відповідати вимогам ст. 164 цього Кодексу. Це зокрема, строк дії ухвали, який відповідно до п. 7 ч. 1 даної статті не може перевищувати одного місяця від дня її постановлення.

У юридичній літературі відмічається, що КПК не передбачено, яким чином повинен діяти слідчий, коли за його клопотанням відповідно до ч. 2 ст. 245 цього Кодексу вилучені зразки з речей і документів, які направлені на експертизу, а експерт в силу певних обставин протягом одного місяця не може надати висновок. «На сьогодні єдиним виходом із цієї ситуації є повернення зразків експертного дослідження володільцеві, після чого повторно слід

звертатися до слідчого судді з відповідним клопотанням здійснити вилучення зразків і повторно передати їх експерту. Такий стан законодавчого регулювання не тільки затягуватиме досудове розслідування кримінального провадження, а й може негативно вплинути на висновок експерта у зв'язку з перериванням проведення експертизи». Висловлена пропозиція доповнити ст. 160 КПК «положенням про те, що в разі закінчення терміну дії ухвали слідчого судді, за якими були вилучені зразки для проведення експертизи, слідчий за 5 днів до закінчення терміну дії ухвали повинен звернутися до слідчого судді з клопотанням про продовження терміну дії ухвали та про прийняте рішення повідомити власника вилучених речей і документів» [219, с. 142].

Уявляється, що не слід таким чином ускладнювати процесуальну форму регламентації даного питання, враховуючи те, що експертиза може тривати більше одного місяця відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз і судових досліджень [372]. На наш погляд, ч. 2 ст. 245 КПК доцільно доповнити нормою, що положення п. 7 ч. 1 ст. 164 цього Кодексу щодо строку дії ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів не стосується ухвали слідчого судді про відібрання зразків для проведення експертизи.

Низкою норм, які регламентують проведення експертизи, передбачено, що обов'язок надання експерту об'єктів дослідження покладається на того, хто її ініціює. Про це зазначено у ч. 3 ст. 101, ч. 4 ст. 69 КПК, ст. 6 Закону України «Про судову експертизу» [373].

Таким чином, у разі відсутності у сторони захисту необхідних для експерта об'єктів дослідження, відповідно до ст. 245 КПК зразки для проведення експертизи відбираються цією стороною за правилами, передбаченими стст. 160-166 цього Кодексу. Проте, у вказаних статтях також відсутнє визначення порядку одержання тимчасового доступу або вилучення речей і документів стороною захисту, на що звертають увагу В.А. Фастовець [374, с. 49], І.Ю. Поліщук [375, с. 225].

Окремі науковці піддають критиці процедуру, визначену ч. 2 ст. 245 КПК, відповідно до якої порядок відібрання зразків для проведення експертизи встановлюється згідно з положеннями стст. 160-166 цього Кодексу про тимчасовий доступ до речей і документів.

Так, К.В. Легких зазначає, що проблема полягає у тому, що стороні захисту необхідно кожного разу звертатися до слідчого судді з клопотанням про відібрання зразків з речей і документів. Їх одержання іншим способом, з огляду на приписи ст. 245 КПК, означає, що експериментальні зразки отримані з порушенням вимог закону і не є такими. Системне дослідження стст. 86, 101 КПК дає змогу зробити висновок, що отримання стороною захисту експериментальних зразків поза процедурою, передбаченою стст. 245, 160-166 цього Кодексу, призведе до визнання таких зразків недопустимими, та, як наслідок, поставить під обґрунтований сумнів висновок експерта [376, с. 199].

В.І. Галаган та О.І. Галаган відмічають, що «поза увагою законодавця залишилися випадки добровільного надання зразків з речей і документів, зокрема, відбитків печаток, штампів, вільних зразків почерку, зразків лакофарбового покриття тощо. У цьому разі, навіть за наявності добровільної згоди особи, яка володіє чи розпоряджається об'єктами, з яких мають бути вилучені зразки, слідчий, прокурор змушені звертатися з клопотанням до слідчого судді для одержання його дозволу. Такий визначений порядок призводить до затягування як призначення експертиз, для проведення яких необхідні зразки, так і всього досудового розслідування взагалі» [377, с. 17-18].

І.В. Басиста вважає, що ч. 2 ст. 245 КПК, яка регулює порядок прийняття процесуального рішення про відібрання зразків з речей і документів, вимагає внесення змін. Повноваження приймати дане рішення повинно бути закріплено за слідчим [378, с. 234-235].

Н.В. Павлова стверджує, що не узгоджується з положенням про процесуальну самотійність слідчого порядок, відповідно до якого слідчі без звернення до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і

документів не можуть отримати зразки для направлення на експертне дослідження. Рішення про їх відбирання має приймати слідчий. «Особливо це стосується випадків, коли особа добровільно висловила бажання надати зразки для порівняльного дослідження» [379, с. 94-95].

М.Ф. Сокиран зазначає, що існуючий порядок отримання зразків та документів на підставі рішення слідчого судді «занадто складний та довготривалий, який частково обмежує самостійність і незалежність слідчого, що негативно впливає на оперативність досудового розслідування. Адже наділивши слідчого правом на призначення експертизи і при цьому обмежувати його в можливості самостійно ... отримати необхідні зразки, свідчить про його обмеженість в спрямованості розслідування, що безперечно впливає і на якість його діяльності» [380, с. 277].

Наведені доводи слід визнати переконливими. Передбачена КПК процедура відбирання зразків для проведення експертизи не сприяє принципу процесуальної економії та якнайшвидшому виконанню завдань кримінального провадження, оскільки порядок їх відбирання здійснюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів [381, с. 6].

Повноваження приймати рішення про відбирання зразків для проведення експертизи необхідно надати слідчому. При проведенні опитування цю пропозицію підтримали 97 % слідчих (353), 84 % прокурорів (105), 81 % суддів (78). За ухвалою слідчого судді має здійснюватися лише примусове відбирання біологічних зразків у випадку, передбаченому ч. 3 ст. 245 КПК, коли особа відмовляється добровільно їх надати.

У ч. 3 ст. 245 КПК зазначено, що у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому стст. 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Зі змісту цієї норми випливає, що вказане клопотання має відповідати вимогам ст. 160 КПК, у якій йдеться про відомості, які зазначаються у клопотанні сторони кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей і документів. Разом з тим фактичні підстави їх внесення на розгляд слідчого судді відрізняються. Тому, на наш погляд, ч. 3 ст. 245 КПК доцільно доповнити положенням про вимоги, які пред'являються до клопотання сторін про надання слідчим суддею дозволу слідчому, прокурору здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Сторона кримінального провадження може подати на розгляд слідчого судді клопотання про примусове відібрання біологічних зразків тільки у тому разі, якщо під час досудового розслідування призначена конкретна експертиза, для вирішення питань якої мають бути отримані ці зразки. Слідчий суддя повинен відмовити у задоволенні цього клопотання, якщо дані про її призначення у матеріалах провадження відсутні.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 245 КПК, поданням стороною кримінального провадження слідчому судді клопотання про примусове відібрання біологічних зразків повинна передувати відмова особи у добровільному їх наданні. Цей факт має бути належним чином зафіксований. До вказаного клопотання потрібно додати процесуальний документ, у якому міститися пропозиція особі з боку слідчого, прокурора добровільно надати біологічні зразки, а також її відмова здійснити таку дію.

Згідно з вимогами ч. 3 ст. 245 КПК, рішення про примусове відбирання біологічних зразків слідчий суддя приймає за результатами розгляду відповідного клопотання сторони кримінального провадження, яке здійснюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів. Однак в ухвалі слідчого судді повинно бути вказано не про тимчасовий доступ до біологічних зразків, а саме про їх примусове відбирання.

На цей аспект застосування ч. 3 ст. 245 КПК звертає увагу О.В. Баулін, досліджуючи питання про надання слідчим суддею дозволу на примусове

відбирання відбитків пальців рук, якщо особа відмовляється добровільно їх надати. Він відмічає, що «у клопотаннях, ухвалах і протоколах повинно йтися про примусове відбирання зразків відбитків пальців рук, а не про тимчасовий доступ до них як до речей або документів, якими вони за жодних умов бути не можуть» [382, с. 13].

У ч. 3 ст. 245 КПК не визначений строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути клопотання сторони кримінального провадження про надання дозволу на примусове відбирання біологічних зразків. Тому слід погодитися з пропозицією М.В. Членова доповнити цю норму положенням, що таке клопотання розглядається слідчим суддею «у строк не пізніше трьох днів з дня надходження» [383, с. 162].

Слідчий суддя уповноважений здійснювати судовий контроль і при проведенні такої процесуальної дії, як відкриття матеріалів іншій стороні у порядку ст. 290 КПК. Таке відкриття створює реальні можливості для реалізації засади змагальності сторін обвинувачення та захисту [384, с. 70].

У першому реченні ч. 10 ст. 290 КПК зазначено, що сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ. Тобто, встановлення терміну на ознайомлення цим Кодексом не передбачено [385, с. 4].

Поняття «достатній час» є оцінним [386, с. 266]. Відповідно питання про визначення достатності часу для ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ, вирішується у кожному конкретному випадку з урахуванням особливостей кримінального провадження. Правильно відмічає С.О. Ковальчук, що при цьому потрібно враховувати: 1) обсяг матеріалів, з якими учасник кримінального провадження підлягає ознайомленню; 2) його особові дані (зокрема, стосовно підозрюваного та потерпілого – його вік, освіту) та стан здоров'я; 3) кількість інших учасників кримінального провадження, які мають

ознайомитися з матеріалами, та послідовність надання їм таких матеріалів [387, с. 193-194].

Оскільки час, протягом якого сторони, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюють ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, включається у строк досудового розслідування, законодавець передбачив процедуру протидії зловживанню цим правом.

У другому реченні ч. 10 ст. 290 КПК вказано, що у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання.

Поняття цієї норми «зволікання» також є оцінним. Але в його основі не повинно лежати виключно припущення учасника кримінального провадження, який звертається з клопотанням до слідчого судді [388, с. 113].

У науці кримінального процесу позитивно оцінюється крок законодавця щодо надання слідчому судді вказаного повноваження [389, с. 112]. Зазначається, що шляхом реалізації положень ч. 10 ст. 290 КПК може бути виправлена ситуація, коли потерпілий або деякі з кількох підозрюваних, особливо якщо вони перебувають під вартою, явно затягуватимуть час при ознайомленні з матеріалами [390, с. 24].

Також наголошується на тому, що КПК не встановлює чіткого порядку розгляду клопотання сторони про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження [391, с. 92]. Відмічається, що відсутність у цьому Кодексі детального визначення процедури судового розгляду такого клопотання є нормативною прогалиною, що має бути усунута шляхом внесення відповідних змін [392, с. 211].

На нашу думку, недоліками ч. 10 ст. 290 КПК є те, що законодавець не визначив вимоги до вказаного клопотання. Крім того, надто лаконічно регламентований порядок розгляду слідчим суддею клопотання про встановлення строку, протягом якого сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають ознайомитися з матеріалами, до яких надано доступ [393, с. 192].

Такі ж недоліки мала ч. 7 ст. 218 КПК 1960 р., якою ця стаття була доповнена Законом України від 8 квітня 2011 р. «Про внесення змін до статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України щодо ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи» [31]. У цій нормі зазначалось, що у разі зволікання ознайомлення з матеріалами справи обвинуваченим чи його захисником слідчий за погодженням із прокурором або прокурор вносить до суду за місцем провадження слідства подання, яке суддя розглядає і своєю постановою може визначити строк, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитись з матеріалами справи та заявити клопотання. Після закінчення цього строку обвинувачений і його захисник вважаються ознайомленими з матеріалами справи.

О.М. Дроздов відмічав, що наведений законодавчий крок призвів до розширення сфери судового контролю в кримінальному судочинстві та поставив перед практиками та науковцями такі питання: вимоги, яким повинен відповідати зміст подання про визначення вказаного строку, та його погодження з прокурором; особливості проведення судового розгляду цього

подання та рішення, які суд вправі прийняти за його результатами [394, с. 27]. Науковець слушно пропонував визначити: реквізити, які мають міститися у поданні слідчого, погодженого з прокурором, про встановлення строку, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами кримінальної справи та заявити клопотання; судову процедуру розгляду цього подання [394, с. 29].

З тим, щоб виключити зловживання стосовно ознайомлення обвинуваченого і його захисника з матеріалами справи з боку слідчого, прокурора, суду, у юридичній літературі пропонувалось доповнити перше речення ч. 7 ст. 218 КПК наступними положеннями: «подання слідчого (прокурора) і постанова судді щодо встановлення строку на ознайомлення з матеріалами справи мають бути мотивованими. При визначенні строку необхідно враховувати складність матеріалів справи, вік, стан здоров'я, освіту обвинуваченого та інші обставини, які можуть вплинути на тривалість ознайомлення обвинуваченого і його захисника з матеріалами справи» [395, с. 27].

Вищевказані недоліки ч. 10 ст. 290 чинного КПК пропонує усунути Н.С. Карпов. Він вважає доцільним доповнити цю норму положенням, що клопотання сторони кримінального провадження про встановлення строку, протягом якого сторона повинна ознайомитися з матеріалами, до яких надано доступ, має містити такі реквізити: найменування органу досудового розслідування, яким вноситься клопотання на розгляд слідчого судді; дані про погодження цього клопотання з прокурором; посилання на обставини, що учасники процесу зволікають з ознайомленням з матеріалами кримінального провадження; строк, протягом якого сторони зобов'язані ознайомитися з такими матеріалами [396, с. 247].

Уявляється, що ця пропозиція підлягає уточненню. Зі змісту ч. 10 ст. 290 КПК випливає, що вказане клопотання має право подати на розгляд слідчого судді і сторона захисту, якщо, наприклад, вважає, що потерпілий зволікає при

ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ. Тому, на нашу думку, у цій нормі доцільно окремо визначити вимоги, які пред'являються до клопотань сторін обвинувачення та захисту про встановлення строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Крім того, ч. 10 ст. 290 КПК слід доповнити нормою, що до клопотання про встановлення строку повинні бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, які свідчать про зволікання сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, при ознайомленні з матеріалами, до яких їм надано доступ.

Н.С. Карповим також висловлена пропозиція доповнити ч. 10 ст. 290 КПК положенням, що у судовому засіданні слідчий суддя: оголошує, яке клопотання розглядатиметься; з'ясовує, хто з учасників провадження з'явився; роз'яснює їм право заявляти відводи, клопотання, давати пояснення, висловлювати думку щодо клопотань, пояснень інших учасників; повідомляє своє прізвище, прізвище прокурора, секретаря судового засідання, учасників процесу; з'ясовує, чи заявлені відводи, клопотання та вирішує їх; заслуховує думку прокурора та учасників процесу; постановляє ухвалу про встановлення строку, протягом якого учасники процесу зобов'язані ознайомитися з матеріалами кримінального провадження або про відмову цьому [396, с. 247].

На наш погляд, необхідно суттєво вдосконалити положення, яким науковець пропонує доповнити ч. 10 ст. 290 КПК. По-перше, слід вказати, що слідчий суддя має постановити ухвалу про повернення стороні клопотання про встановлення строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, якщо воно не відповідає встановленим вимогам. По-друге, передбачити, що під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників кримінального провадження заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про встановлення цього строку. По-третє, визначити, що ухвала

слідчого судді про встановлення строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК, а також містити відомості про: 1) сторін, які звернулись з клопотанням; 2) дату, до якої учасник кримінального провадження повинен ознайомитися з наданими матеріалами; 3) реалізацію стороною кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, права на доступ до матеріалів провадження, якщо встановлений слідчим суддею строк сплив.

Клопотання сторони кримінального провадження має бути розглянуто слідчим суддею не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду. Те, що слідчому судді наданий такий строк, вважає неправильним О.В. Попович. Він відмічає, що законодавче формулювання спрямоване на уповільнення цього процесу. Саме тому таке клопотання слідчий суддя має розглядати не пізніше наступного дня з часу його надходження до суду [397, с. 132]. З цим згодні і інші науковці [398, с. 92].

З цією пропозицією ми не погоджуємося. У ч. 10 ст. 290 КПК зазначено, що сторони кримінального провадження мають бути повідомлені про розгляд клопотання. Згідно з ч. 3 ст. 111 КПК, повідомлення у кримінальному провадженні здійснюються у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу. Це означає, що сторони мають бути повідомлені про місце та час розгляду клопотання не пізніше ніж за три дні до дня судового засідання. Таким чином, слідчий суддя не може розглянути вказане клопотання не пізніше наступного дня з часу його надходження до суду.

У ч. 10 ст. 290 КПК слід розширити перелік осіб, які можуть бути за рішенням слідчого судді обмежені у часі при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження в разі зволікання при виконанні цієї процесуальної дії. Нами поділяється пропозиція О.О. Торбас додати до цього переліку цивільного позивача, його представника чи законного представника, цивільного

відповідача та його представника, які можуть навмисно затягувати час при ознайомленні з такими матеріалами [399, с. 10].

У ч. 10 ст. 290 КПК йдеться про встановлення слідчим суддею вказаного строку потерпілому, якщо він зволікає при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ. Про його представника, законного представника у цій нормі не згадується. Разом з тим вони також можуть навмисно затягувати час при ознайомленні з цими матеріалами, якщо приймають участь у кримінальному провадженні. Тому доцільно доповнити вказану норму положенням про право сторін подавати на розгляд слідчого судді клопотання про встановлення представнику потерпілого або його законному представнику строку для ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ, якщо вони зволікають при ознайомленні з ними.

Є.В. Діденко вважає, що необхідно змінити порядок встановлення сторонам кримінального провадження строку на ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ та пропонує ч. 10 ст. 290 КПК викласти в такій редакції: «Сторонам кримінального провадження, потерпілому надається від одного до тридцяти днів для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі виникнення спору щодо строку наданого для ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів...» [400, с. 15].

З такою пропозицією важко погодитись. Якщо законодавець її реалізує, навантаження на слідчих суддів суттєво збільшиться, оскільки на практиці постійно виникатимуть спори між слідчим, прокурором та стороною захисту, потерпілим щодо достатності часу, наданого їм для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, які потрібно буде вирішувати. Слідчий суддя повинен приймати рішення про встановлення зазначеного

строку тільки у разі зволікання відповідних учасників процесу при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження, до яких надано доступ.

Як вже відмічалось, перелік повноважень слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні був розширений Законом України від 7 жовтня 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» [39]. Цим Законом КПК доповнено главою 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень». У подальшому до даної глави внесені зміни Законами України від 15 січня 2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідворотності покарання осіб, які переховуються на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції» [401] та від 16 березня 2017 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження» [402].

Згідно з ч. 2 ст. 297-1 КПК, спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених стст. 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, ч. ч. 2-5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), стст. 209, 255-258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 КК, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших злочинів не допускається, крім випадків, коли злочини вчинені особами, які переховуються від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної

відповідальності або оголошені у міждержавний та/або міжнародний розшук, та вони розслідуються в одному кримінальному провадженні із злочинами, зазначеними у цій частині, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Якщо у кримінальному провадженні повідомлено про підозру декільком особам, слідчий, прокурор відповідно до ч. 3 ст. 297-1 КПК вправі звернутися до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування лише стосовно тих підозрюваних, щодо яких наявні передбачені ч. 2 цієї статті підстави, а стосовно інших підозрюваних подальше досудове розслідування у цьому самому кримінальному провадженні здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими цим Кодексом.

Реалізація слідчим суддею вказаного повноваження розпочинається з отримання клопотання прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, про здійснення спеціального досудового розслідування.

Відповідно до ст. 297-2 КПК, у цьому клопотанні зазначаються:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;
- 4) відомості щодо оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук;
- 5) виклад обставин про те, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності;
- 6) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

Порядок розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування регулюється ст. 297-3 КПК. Слідчий суддя має розглянути це клопотання не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника. Якщо підозрюваний самостійно не

залучив захисника, слідчий суддя повинен вжити необхідних заходів для його залучення.

Слідчий суддя зобов'язаний з'ясувати, чи дотримані вимоги ст. 297-2 КПК. Якщо буде встановлено, що клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування подано без додержання вимог цієї статті, він постановляє ухвалу про повернення його прокурору, слідчому.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Згідно зі ст. 297-4 КПК, слідчий суддя повинен відмовити у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. Під час вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи, щодо якої подано клопотання про вчинення кримінального правопорушення.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає мотиви задоволення або відмови у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Якщо у справі декілька підозрюваних, слідчий суддя постановляє ухвалу лише стосовно тих підозрюваних, щодо яких існують обставини, передбачені ч. 2 ст. 297-1 КПК.

Повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Потрібно зазначити, що 12 травня 2016 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України» [403], яким розділ XI «Перехідні положення» КПК доповнено п. 20-1, що визначив особливості застосування до 15 квітня 2017 р. положень глави 24-1 цього Кодексу. Законом України від 16 березня 2017 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження» [402] до даного пункту внесені зміни та доповнення.

У регулюванні порядку розгляду слідчим суддею клопотання прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, про здійснення спеціального досудового розслідування існують прогалини, на що звертають увагу науковці та висловлюють пропозиції щодо їх усунення [404, с. 60; 405, с. 70-71; 406, с. 33-34].

Уявляється, що непотрібно вдосконалювати цей порядок, оскільки не слідчий суддя має приймати рішення про проведення такого розслідування [407, с. 181-182]. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі думка, що надання слідчому судді повноваження приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування не узгоджується із функціональним призначенням попереднього судового контролю у кримінальному провадженні. Таке рішення повинен приймати прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Доцільно встановити судовий контроль за законністю та обґрунтованістю винесення ним постанови про проведення спеціального досудового розслідування. Захиснику підозрюваного, який переховується від органів досудового розслідування, має належати право оскаржити цю постанову слідчому судді [408, с. 54; 409, с. 63; 410, с. 12].

З глави 24-1 КПК слід виключити стст. 297-2, 297-3, 297-4, які визначають вимоги до клопотання слідчого, прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування, а також регулюють порядок розгляду

та вирішення його слідчим суддею. До ч. 2 ст. 297-1 цього Кодексу потрібно внести зміни, що таке розслідування проводиться на підставі постанови прокурора. Крім того, ч. 1 ст. 303 КПК необхідно доповнити пунктом, що захисником підозрюваного може бути оскаржене рішення прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування.

Ще про одне повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю йдеться у ч. 4 ст. 499 КПК. Ця стаття визначає порядок проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру.

За наявності достатніх підстав вважати, що неповнолітня особа, яка не досягли віку кримінальної відповідальності, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, вона може бути поміщена у приймальник-розподільник для дітей на строк до тридцяти днів на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Під час дії КПК 1960 р. ця особа також поміщалась у приймальник-розподільник для дітей за вмотивованим рішенням суду. Однак законодавець не визначав, за якими правилами суд мав розглядати постанову органу досудового розслідування, погоджену з прокурором, у якій містилось клопотання прийняти дане рішення. У науці кримінального процесу відмічалось, що така постанова повинна розглядатись з дотриманням порядку обрання суддею запобіжного заходу у вигляді взяття під варту [411, с. 76].

Предметом дослідження під час проведення судового засідання є ті обставини, з якими законодавець пов'язує застосування вказаного заходу. Зі змісту ч. 4 ст. 499 КПК випливає, що слідчий суддя має постановити ухвалу про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник для дітей за умови, якщо прокурор доведе: наявність достатніх підстав вважати, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, за яке КК

передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років; наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що ця особа може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 цього Кодексу; жоден із більш м'яких заходів не може запобігти цим діям. Якщо прокурор не доведе ці обставини, слідчий суддя зобов'язаний постановити ухвалу про відмову у поміщенні неповнолітнього у приймальник-розподільник для дітей.

Необхідно звернути увагу на те, що ч. 4 ст. 499 КПК не визначає, що це за інші більш м'які заходи, що можуть бути застосовані щодо неповнолітнього, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову у його поміщенні в приймальник-розподільник для дітей. Коментуючи цю норму, В.О. Гацелюк зазначає, що під іншим, більш м'яким заходом слід розуміти один із запобіжних заходів, які визначені ч. 1 ст. 176 КПК, окрім тримання під вартою [160, с. 873].

Таке твердження не відповідає вимогам закону. У провадженні щодо застосування до неповнолітніх вказаної вікової групи примусових заходів виховного характеру запобіжний захід не застосовується [412, с. 399]. Слід погодитися з висловленою у юридичній літературі пропозицією про доповнення параграфу 2 глави 38 КПК статтею, яка б визначала ті заходи, що можуть застосовуватися до неповнолітнього, якщо слідчим суддею приймається рішення про відмову у його поміщенні в приймальник-розподільник для дітей [413, с. 109].

У ч. 4 ст. 499 КПК зазначено, що строк тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей може бути продовжено ухвалою слідчого судді ще на строк до тридцяти днів. Це питання вирішується в порядку, передбаченому для продовження строку тримання під вартою. Зі змісту ст. 199 КПК, якою визначений цей порядок, можна дійти висновку, що клопотання про продовження такого строку прокурор має подати не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали слідчого судді про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник для дітей. Дане клопотання, крім

відомостей, зазначених у ст. 184 цього Кодексу, повинно містити: виклад обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують його перебування у цій установі; виклад обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали слідчого судді.

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути це клопотання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Він має прийняти рішення про продовження вказаного строку, якщо прокурор доведе, що зазначені обставини виправдовують подальше тримання неповнолітнього у приймальнику-розподільнику для дітей.

Висновки до розділу 3

1. Стосовно питання про прийняття рішення про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій необхідно доповнити: ст. 234 КПК положенням, що клопотання про обшук подається до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, та має бути розглянуто негайно слідчим суддею після його надходження у закритому судовому засіданні; ч. 3 ст. 233 цього Кодексу нормою, що протягом 24 годин з моменту проведення обшуку слідчий, прокурор зобов'язаний надати слідчому судді протокол цієї слідчої (розшукової) дії, та необхідні матеріали кримінального провадження. Слідчий суддя перевіряє наявність підстав для обшуку та постановляє ухвалу про законність чи незаконність його проведення. Також у ч. 2 ст. 237 КПК доцільно визначити, що огляд житла чи іншого володіння особи, за винятком огляду місця події, проводиться за згодою його власника або на підставі ухвали слідчого судді.

2. Відносно прийняття рішення про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій слід доповнити ст. 248 КПК такими положеннями: до клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу про

проведення негласної слідчої (розшукової) дії додаються матеріали кримінального провадження; слідчий суддя відмовляє у задоволенні цього клопотання та повертає прокурору, якщо воно подано без дотримання вимог ч. 2 цієї статті. Слідчий суддя місцевого суду має давати дозвіл на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як: аудіо-, відеоконтроль особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

3. Статтю 225 КПК доцільно доповнити положеннями про: вимоги до клопотання сторін кримінального провадження про проведення допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування у судовому провадженні; строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання; рішення, які приймаються слідчим суддею за результатами його розгляду.

4. Щодо прийняття рішення про залучення експерта слід доповнити ст. 244 КПК положенням про строк, протягом якого з моменту винесення слідчим, прокурором постанови про відмову в задоволенні клопотання про залучення експерта сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта. З ч. 3 цієї статті слід виключити положення, що неприбуття особи, яка подала клопотання про залучення експерта, не перешкоджає його розгляду.

Потрібно визнати обов'язковою участь у судовому засіданні слідчого, прокурора, який виніс постанову про відмову в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта. До ч. 3 ст. 243 КПК доцільно внести доповнення, що експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням потерпілого. Також у ч. 3 ст. 242 цього Кодексу необхідно закріпити положення про прийняття за клопотанням сторони кримінального провадження слідчим суддею рішення про примусове залучення підозрюваного, потерпілого, свідка до проведення медичної чи психіатричної експертизи, якщо вони відмовляються від їх проведення.

5. Потребує вдосконалення порядок розгляду та вирішення слідчим суддею питання про: відводи під час досудового розслідування; поновлення процесуальних строків; встановлення строку, протягом якого сторона кримінального провадження повинна ознайомитися з матеріалами, до яких надано доступ; відбирання біологічних зразків; реалізацію, технологічну переробку або знищення речових доказів, зазначених у ч. 6 ст. 100 КПК.

6. Повноваження приймати рішення про відбирання зразків для проведення експертизи необхідно надати слідчому. За ухвалою слідчого судді має здійснюватись лише примусове відбирання біологічних зразків, коли особа відмовляється їх надати.

7. Рішення про проведення спеціального досудового розслідування повинен приймати прокурор. Надання слідчому судді повноваження приймати це рішення не узгоджується із функціональним призначенням попереджувального судового контролю у кримінальному провадженні.

8. Зі ст. 615 КПК потрібно виключити положення, що на місцевості, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених стст. 234, 235, цього Кодексу, такі повноваження виконує відповідний прокурор.

РОЗДІЛ 4

ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧОМУ СУДДІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА

4.1. Предмет оскарження

Предмет оскарження під час досудового розслідування у юридичній літературі визначається як «процесуальні рішення, дії та бездіяльність органів досудового розслідування, прокурора незалежно від настання негативних наслідків у виді порушення прав, свобод і законних інтересів особи, яка звертається зі скаргою» [414, с. 8]. Цей предмет передбачений ч. 1 ст. 303 КПК, у якій наведений перелік процесуальних рішень, дій та бездіяльності слідчого та прокурора, що можуть бути оскаржені заінтересованими особами слідчому судді.

1. Бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК).

У ч. 1 ст. 214 КПК зазначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Вказана бездіяльність означає невиконання слідчим, прокурором вимог цієї норми, а саме, невнесення таких відомостей до ЄРДР впродовж 24 годин після отримання заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення.

Фактично, у даному випадку йдеться про недотримання такої засади кримінального провадження, як публічність [321, с. 647]. Зміст цієї засади визначений у ст. 25 КПК. Прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку

безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

На практиці непоодинокими є випадки, коли прокурор, отримавши заяву про кримінальне правопорушення, до її внесення до ЄРДР протягом 24 годин направляє цю заяву до іншого органу досудового розслідування за правилами підслідності для її подальшої реєстрації. Також є випадки, коли прокурор надає заявнику відповідь у порядку Закону України «Про звернення громадян» без внесення відомостей до ЄРДР з тих підстав, що заява не містить достатніх даних про наявність в описаній заявником події ознак злочину. Нами поділяється думка О.І. Єфімової, що слід вирішити питання про можливість віднесення такого діяння прокурора до бездіяльності, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР [415].

2. Бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у неперевіренні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК (п. 1 ч. 1 ст. 303 цього Кодексу).

Роз'яснення щодо порядку оскарження цієї бездіяльності надані у підпункті 3 п. 2 Інформаційного листа ВССУ від 9 листопада 2013 р. № 1640/0/4-12 «Про деякі питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» [359, с. 112-118]. Вказано, що оскільки згідно зі ст. 169 КПК тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено, на підставі постанови прокурора, бездіяльність може полягати у невинесенні такої постанови за відсутності підстав для вилучення майна.

Таке тлумачення ст. 169 КПК є надто вузьким, так як не відповідає її змісту, зокрема не враховано положення ч. 5 ст. 171 та ч. 6 ст. 173 цього Кодексу, на які у вказаній статті є пряме посилення. На практиці це може

призводити до обмеження підстав для оскарження, наприклад, дій слідчого [416, с. 24].

3. Бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК строк (п. 1 ч. 1 ст. 303 цього Кодексу).

«Цей предмет оскарження, – як відмічає В.О. Попелюшко, – в принципі охоплює необмежене коло випадків, а саме: усі без винятку випадки, коли процесуальний закон прямо зобов'язує слідчого, прокурора здійснити певну процесуальну дію чи прийняти процесуальне рішення, або здійснення процесуальної дії чи прийняття процесуального рішення вимагає конкретна ситуація, що склалася у кримінальному провадженні, а слідчий, прокурор такої дії не виконує чи такого рішення не приймає. Для прикладу, предметом оскарження може бути нерозгляд слідчим, прокурором у визначений законом строк клопотання захисника про надання йому для ознайомлення матеріалів досудового розслідування до його завершення» [417, с. 13].

При цьому автор наголошує на тому, «що це має бути бездіяльність слідчого, прокурора, яка істотно зачіпає права, свободи та законні інтереси підозрюваного, суттєво обмежує надані законом можливості самому захиснику ефективно здійснювати захист або яка загрожує всебічному, повному і неупередженому дослідженню обставин кримінального провадження, а тому вимагає втручання у цю ситуацію слідчого судді з метою її термінового та законного вирішення, тому що згідно з ч. 2 ст. 303 КПК скарги на іншу бездіяльність (як і рішення чи дії) слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування, хоча і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження згідно з правилами стст. 314-316 КПК» [417, с. 13].

Деякі науковці намагаються навести перелік випадків бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає у нездійсненні ним процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК строк.

Так, І.В. Гловюк зазначає, що до такої бездіяльності можна віднести: неповернення тимчасово вилучених документів (ч. 1 ст. 150 КПК);

нескасування прокурором арешту майна одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження (ч. 3 ст. 174 КПК); неприйняття у триденний строк рішення за заявленим клопотанням (ч. 1 ст. 220 КПК), у тому числі й щодо клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221 КПК) [172, с. 590].

Стверджується, що може бути оскаржена процесуальна бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у неналежному складенню та/або врученню повідомлення про підозру. Практика суддів, які вважають, що така бездіяльність не підлягає оскарженню, є такою, яка не ґрунтується на чинному законодавстві. «Зокрема, враховуючи положення п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК, слідчий суддя може своєю ухвалою визнати, що повідомлення про підозру особі складено неналежною особою і, відповідно, повноважена процесуальна особа бездіяла в такому випадку. Слідчий суддя може визнати, що слідчий чи прокурор, який склав повідомлення про підозру, повинен особисто вручити складене ним повідомлення...» [418, с. 12].

Т.В. Корчева відмічає, що захисник або особа, яка потребує захисту, відповідно до ст. 303 КПК мають право оскаржити бездіяльність слідчого або прокурора, яка полягає у невинесенні постанови про допуск захисника до участі у кримінальному провадженні (за наявності її обов'язкового винесення) [419, с. 115].

Аналізуючи вказане положення п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК, Я.Я. Мельник та І.В. Єльчукова роблять правильний висновок, що «така конструкція викладу норми є доволі таки оціночною, а відтак недостатньо продуктивною у процесуальному контексті, з огляду на те, що виникає можливість неоднозначно інтерпретувати (тлумачити) цю норму...» [420, с. 169].

Нами поділяється пропозиція науковців про необхідність уточнення п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК. У ньому слід вказати, при невиконанні яких саме процесуальних дій слідчим або прокурором заінтересовані особи мають право подати слідчому судді скаргу на таку бездіяльність [129, с. 117-118].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК, предметом оскарження може бути бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у не розгляді у визначений законом строк клопотання сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи про надання їм для ознайомлення матеріалів досудового розслідування до його завершення. На цьому наголошує І.В.Гловюк та відмічає, що правильною є практика слідчих суддів, які приймають до розгляду скарги на цю бездіяльність [421, с. 240]. Тому викликає заперечення висловлена у науці кримінального процесу думка, що про таку бездіяльність у ч. 1 ст. 303 КПК не йдеться [422, с. 111]. Оскільки прогалини у регулюванні даного питання не існує, то немає потреби у реалізації пропозиції про доповнення цієї норми положенням про можливість оскарження стороною захисту відмови слідчого, прокурора в ознайомленні з матеріалами кримінального провадження [422, с. 111].

4. Рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК).

Зупинення досудового розслідування – «це вимушене припинення процесуальної діяльності органів досудового розслідування внаслідок появи обставин, що не дозволяють здійснити подальше провадження та закінчити слідство» [424, с. 283].

Зміст порядку зупинення досудового розслідування складають такі структурні елементи: 1) вивчення матеріалів кримінального провадження з метою встановлення підстав зупинення, зазначених у ч. 1 ст. 280 КПК; 2) встановлення наявності процесуальних умов, за яких можливе прийняття цього рішення; 3) складання постанови про зупинення досудового розслідування; 4) вирішення правових та організаційних питань, супутніх зупиненню провадження; 5) повідомлення учасників кримінального провадження про зупинення розслідування; 6) внесення відомостей про зупинення провадження до ЄРДР [425, с. 313].

Обставини, з якими законодавець пов'язує можливість прийняття вказаного рішення, передбачені у ч. 1 ст. 280 КПК. Досудове розслідування

може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо: 1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком; 2) оголошено в розшук підозрюваного; 2-1) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування; 3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Відповідно до ч. ч. 2, 4 ст. 280 КПК, до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного, якщо зупинити розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, передбаченими п. 2 ч. 1 цієї статті.

Вказаний предмет оскарження охоплює не лише рішення з передбачених у ч. 1 ст. 280 КПК підстав зупинення досудового розслідування, а й порядок його прийняття, «коли, наприклад, з позицій захисту сам порядок зупинення шкодить або може зашкодити правам, свободам та законним інтересам у майбутньому» [417, с. 13].

Так, у кримінальному провадженні, у якому приймає участь два або декілька підозрюваних, а підстави зупинення стосуються не всіх, у постанові про виділення досудового розслідування та зупинення його щодо окремих підозрюваних «захисник може обґрунтовано углядіти загрозу негативного преюдиціального впливу у продовжуваному розслідуванням кримінальному провадженні передбачуваних прокурорських рішень у формі, наприклад, клопотань до суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності, чи судових рішень у формі, наприклад, вироків про затвердження угод про примирення або про визнання винуватості щодо свого підзахисного, а тому оскаржити до слідчого судді постанову саме щодо порядку зупинення в частині виділення досудового розслідування» [417, с. 13].

Постанова про зупинення досудового розслідування може бути оскаржена у випадку: нездійснення слідчим, прокурором всіх слідчих

(розшукових) та інших процесуальних дій, проведення яких необхідне та можливе до моменту винесення цієї постанови, а також всіх дій для встановлення місцезнаходження особи, якщо зупинено розслідування за обставиною, передбаченою п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК; неприйняття прокурором рішення про виділення досудового розслідування стосовно підозрюваних, яких не стосуються підстави для зупинення [426, с. 7].

Зі змісту п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК випливає, що слідчому судді можна оскаржити рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування, яке прийняте за усіма підставами, передбаченими ч. 1 ст. 280 цього Кодексу. Уявляється, що із цього правила має бути одне виключення.

На наш погляд, п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК слід доповнити положенням, що не підлягає оскарженню рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування за п. 2-1 ч. 1 ст. 280 цього Кодексу. Обґрунтування цієї пропозиції полягає у тому, що таке рішення приймається, коли слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Неприпустимо, щоб слідчий суддя розглядав скаргу на зазначене рішення слідчого, прокурора, яке прийнято тому, що він постановив ухвалу про відмову у задоволенні цього клопотання [427, с. 220].

5. Рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження (п. п. 3, 4 ч. 1 ст. 303 КПК).

Підстави, за якими кримінальне провадження закривається, визначені у ч. 1 ст. 284 КПК, а саме: 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення; 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати; 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; 5) помер підозрюваний, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; 7) потерпілий, а у

випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; 8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу; 9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Згідно з ч. 4 ст. 284 КПК, з підстав, передбачених п. п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 цієї статті, рішення про закриття кримінального провадження приймається слідчим і тільки у тому випадку, якщо у цьому провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. У випадку, якщо особі повідомлено про підозру, таке рішення за усіма підставами, наведеними у ч. 1 ст. 284 КПК, приймає прокурор.

Даний предмет оскарження охоплює не лише рішення про закриття кримінального провадження з вказаних підстав, а й порядок його прийняття та виконання, коли учасники процесу, зазначені у п. п. 3, 4 ч. 1 ст. 303 КПК, вважають, що слідчим, прокурором він не дотриманий, внаслідок чого обмежені або порушені їх права та законні інтереси.

6. Рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим (п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК).

Відповідно до ч. 5 ст. 55 КПК, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної у ч. 1 цієї статті.

Очевидність та достатність таких підстав є оціночним поняттям, яке визначається в кожному конкретному випадку, виходячи із обставин кримінального провадження і внутрішнього переконання слідчого або прокурора, і може полягати, зокрема, у такому: очевидна відсутність події або складу кримінального правопорушення; відсутність шкоди з боку особи, що

подала відповідну заяву; очевидна відсутність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням та заподіяною шкодою; наявність завданої кримінальним правопорушенням шкоди іншого виду, ніж передбачено ч. 1 ст. 55 КПК (наприклад, заподіяння особі моральної шкоди як представнику певної частини суспільства; заподіяння цієї шкоди юридичній особі); неможливість визнання потерпілим певної особи, виходячи з кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення [146, с. 181].

Потрібно зауважити, що у разі подання особою заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення вона набуває статус потерпілого автоматично. «Тому, – як слушно відмічає О.І. Тищенко, – є нелогічним те, що слідчий може винести у такому разі постанову про відмову у визнанні потерпілим, оскільки особа фактично вже набула процесуального статусу потерпілого» [428, с. 216].

7. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК).

Що це за заходи безпеки, до яких учасників кримінального провадження вони можуть бути застосовані, визначає Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [361]. Рішення про застосування таких заходів приймається слідчим, прокурором, у провадженні яких знаходяться матеріали кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні яких брали або беруть участь особи, зазначені у ст. 2 цього Закону.

Підставою для застосування заходів безпеки є наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу чи майну цих осіб. Оцінювання реальності чи нереальності загрози є суб'єктивним. Як мінімум, є два суб'єкти оцінювання реальності загрози: 1) особа, проти якої вона спрямована; 2) посадова особа або орган, які приймають рішення про необхідність здійснення заходів безпеки. «І, як показує практика, - відмічає В.В.Гевко, - здебільшого воно (оцінювання) у цих суб'єктів суттєво відрізняється, або навіть, є діаметрально протилежним. Це лише підтверджує тезу про необхідність напрацювання та визначення у

законі об'єктивних критеріїв реальності вказаної загрози, інакше важко розраховувати на адекватні цій ситуації рішення та ефективне забезпечення безпеки» [429, с. 175].

Законодавець у п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК не уточнює, які саме рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки підлягають оскарженню. Більш конкретним було регулювання даного питання під час дії КПК 1960 р. У ст. 52-5 цього Кодексу зазначалось, що до місцевого суду може бути оскаржена постанова органу дізнання або слідчого про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування.

Уявляється, що за чинним КПК саме ці постанови слідчого, прокурора вправі оскаржити слідчому судді заінтересовані учасники кримінального провадження. До такого висновку можна дійти, виходячи із аналізу чч. 2, 5 ст. 22 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», у яких йдеться про винесення слідчим, прокурором за результатами розгляду заяви або повідомлення про загрозу безпеці особи, зазначеної у ст. 2 цього Закону, постанови про відмову в застосуванні заходів безпеки та постанови про їх скасування [430, с. 49].

Враховуючи викладене, вважаємо доцільним змінити редакцію п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК. У цьому пункті слід визначити, що під час досудового розслідування можуть бути оскаржені рішення слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування.

У юридичній літературі також пропонується доповнити п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК положенням, що особи, до яких можуть застосовуватись заходи безпеки, передбачені законом, вправі оскаржити до суду постанову слідчого, прокурора про застосування таких заходів [129, с. 124].

З цією пропозицією не можна погодитися. Рішення про застосування заходів безпеки приймається тоді, коли наявна реальна загроза життю, здоров'ю, житлу чи майну учасників кримінального провадження. Важко уявити, щоб слідчий суддя взяв на себе відповідальність скасувати таке

рішення, задовольняючи скаргу особи, щодо якої воно прийнято, розуміючи, до яких негативних наслідків це може призвести.

8. Рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій (п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК).

У ч. 3 ст. 93 КПК зазначено, що сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. У абз.2 даної норми конкретизується, що ініціювання ними проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 цього Кодексу.

Ці клопотання слідчий, прокурор зобов'язаний розглянути у строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Про повну чи часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а в разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ч. ч. 1, 2 ст. 220 КПК).

Право оскаржити слідчому судді постанову слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій є гарантією дотримання прав сторони захисту та потерпілого, яка здатна убезпечити від необґрунтованої відмови від задоволення клопотання [431, с. 139].

Слідчому судді можуть бути оскаржені тільки постанови про відмову у проведенні тих слідчих (розшукових) дій, які здійснюються за рішенням слідчого, прокурора. Це переважна більшість цих дій (окрім обшуку, огляду, слідчого експерименту у житлі чи іншому володінні особи, примусового проведення медичної або психіатричної експертизи) і тільки дві негласні слідчі (розшукові) дії – контроль за вчиненням злочину та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної

організації (стст. 271, 272 КПК). Інші негласні слідчі (розшукові) дії проводяться лише на підставі ухвали слідчого судді.

Слід звернути увагу на те, що у п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК йдеться про оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання лише про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Однак, як відмічають науковці, «докази можуть збиратися не лише слідчими, а й процесуальними діями, а право оскарження останніх у випадку їх не проведення слідчим чи прокурором на підставі п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК у сторони захисту не передбачено» [432, с. 82-85].

Дійсно, з буквального тлумачення п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК випливає, що вказані у ньому учасники кримінального провадження не мають права на оскарження рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні їх клопотань про проведення інших процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів, які не є слідчими (розшуковими) та негласними слідчими (розшуковими) діями. Цей недолік даного пункту потрібно усунути. Слід доповнити п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК положенням про оскарження рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення інших процесуальних дій, які здійснюються з метою збирання доказів.

Нам можуть заперечити, посилаючись на ч. 3 ст. 93 КПК, що необхідності у такому доповненні немає, адже сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право самостійно збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок. Отже, навіщо їм надавати право оскаржувати рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення цієї процесуальної дії. Вони самі можуть її провести, не звертаючись до слідчого, прокурора з цим клопотанням.

Необхідність у доповненні п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК вказаним положенням є, оскільки законодавцем передбачені випадки, коли сторона захисту, потерпілий,

представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не вправі витребувати ті чи інші документи. Наприклад, відповідно до ч. 6 ст. 8 Закону України від 2 вересня 1993 р. «Про нотаріат», тільки слідчий та прокурор мають право витребувати від нотаріуса довідки про вчиненні нотаріальні дії та інші документи у зв'язку з кримінальним провадженням, що перебуває у їх провадженні [433].

Таким чином, якщо, наприклад, захисник планує використати ці документи для здійснення захисту підозрюваного, то він має звернутися з клопотанням до слідчого про проведення даної процесуальної дії. Якщо ж слідчий винесе постанову про відмову у задоволенні цього клопотання, захисник не може оскаржити її слідчому судді.

У зв'язку з викладеним слід зазначити, що КПК 1960 р. не передбачав оскарження до суду рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про проведення слідчих дій. Одні науковці вважали доцільним регламентувати це питання [434, с. 11]. Інші дотримувались протилежної точки зору. «Якщо кожна повна чи часткова відмова в задоволенні клопотань буде оскаржуватись до суду, це може призвести до того, що кримінальні справи будуть розслідуватися роками. Тому практична користь від такого нововведення буде значно меншою, ніж можливі негативні наслідки» [435, с. 123].

10. Рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК (п. 8 ч. 1 ст. 303 цього Кодексу).

У ч. 2 ст. 503 КПК закріплене наступне положення: «Якщо під час досудового провадження будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування, продовжує його згідно з правилами, передбаченими цією главою». Таким чином, цим рішенням змінюється форма провадження та визначається процесуальний статус особи [436, с. 6].

Відповідно до ч. 1 ст. 503 КПК, кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що: 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; 2) особа вчинила кримінальне правопорушення в стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Виходячи зі змісту цієї норми В.О. Попелюшко дійшов висновку, що, наприклад, захисник «може оскаржити постанову про зміну порядку досудового розслідування за наявності достатніх підстав вважати протилежне, – що, відповідно, особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані осудності, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не є психічно хворою чи не є психічно хворою настільки, щоб її можна було визнати неосудною» [417, с. 15].

Слідчий, прокурор зобов'язаний прийняти рішення про зміну порядку досудового розслідування, якщо будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру. «За достатні в таких випадках підстави зазвичай вважають наявні в кримінальному провадженні висновки лікарів-психіатрів, в яких відображено психічний стан особи на певний період часу, що заважав чи заважає цій особі на час здійснення кримінального провадження усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки» [437, с. 42].

Отже, якщо прийняття вказаного процесуального рішення є обов'язком слідчого, прокурора, то уявляється нелогічним крок законодавця щодо надання певним особам права оскаржувати його слідчому судді. Невже за результатами розгляду скарги слідчий суддя може постановити ухвалу про скасування цього рішення, незважаючи на наявність відповідного висновку судово-психіатричної експертизи, та зобов'язати слідчого, прокурора проводити досудове

розслідування у загальному порядку. Вважаємо, що ні. На наш погляд, п. 8 слід виключити з ч. 1 ст. 303 КПК.

У ч. 1 ст. 303 КПК наведений вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, що можуть бути оскаржені слідчому судді. Частина 2 даної статті визначає, що скарги на інші їх рішення, дії чи бездіяльність не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами стст. 314-316 цього Кодексу.

Необхідно звернути увагу на те, що протягом нетривалого строку заінтересовані учасники кримінального провадження могли оскаржити слідчому судді ще одне рішення слідчого, прокурора. 16 січня 2014 р. парламент прийняв Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо заочного кримінального провадження» [36]. Цим Законом ч. 1 ст. 303 КПК доповнено п. 9, у якому зазначалось, що підозрюваний, його захисник чи законний представник, потерпілий, його представник чи законний представник можуть оскаржити рішення слідчого, прокурора про здійснення заочного кримінального провадження. Вказаний Закон був скасований Законом України від 23 лютого 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» [37].

Законодавець все ж таки регламентував питання про здійснення заочного кримінального провадження, прийнявши 7 жовтня 2014 р. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» [39].

Цим Законом до КПК внесено низку змін, у тому числі доповнено главою 24-1. Визначений цією главою порядок кримінального провадження принципово відрізняється від того, що був встановлений Законом України від 16 січня 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо заочного кримінального провадження» [36]. По-перше, замість

термінології «заочне кримінальне провадження» у главі 24-1 КПК йдеться про здійснення спеціального досудового розслідування стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, якщо він перебуває поза межами України. По-друге, рішення про здійснення такого розслідування приймається не слідчим за погодженням з прокурором чи особисто прокурором, а слідчим суддею за їх клопотанням.

Як раніше відмічалось, з таким регулюванням не можна погодитися, оскільки воно не узгоджується з функціональним призначенням судового контролю у кримінальному процесі. Не слідчий суддя має приймати рішення про здійснення спеціального досудового розслідування, а прокурор [408, с. 54; 410, с. 12].

Слід поновити раніше визначений порядок. Спеціальне досудове розслідування стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, якщо він перебуває поза межами України, повинно проводитись на підставі постанови слідчого, погодженої з прокурором, чи постанови прокурора. Підозрюваному, його захиснику чи законному представнику, потерпілому, його представнику чи законному представнику слід надати право оскаржувати цю постанову слідчому судді.

Під час дії КПК 1960 р. окремі науковці відстоювали точку зору про доцільність регламентації питання про оскарження до суду будь-яких процесуальних рішень та дій органів досудового розслідування, прокурора.

Так, А.І. Яковинець відмічав, що інститут оскарження, маючи демократичний характер, містить у собі свободу оскарження, одним із виявів якої є широкий предмет оскарження, тобто відсутність будь-яких обмежень щодо кола дій і рішень посадових осіб, які можуть бути оскаржені [438, с. 14].

О.С. Ткачук зазначав, що судовий контроль повинен поширюватися на будь-яку процесуальну дію чи рішення слідчого, прокурора, особи, яка веде дізнання [439, с. 35-38].

В.П. Півненко та С.О. Мирошніченко наголошували на тому, що до суду має оскаржуватись будь-яка дія або рішення органів досудового розслідування та прокурора [440, с. 48]. На їх думку, положення ст. 55 Конституції України гарантує можливість оскаржувати до суду усі без винятку дії та рішення будь-якого органу державної влади.

Цю позицію вважала слушною М.А. Маркуш. «Вона сприяє реалізації принципу змагальності на стадії досудового слідства, всебічному судовому контролю протягом цієї стадії та забезпеченню реалізації сторонами їх функцій» [441, с. 77]. Науковець стверджувала, що судовий контроль повинен забезпечити оскарження всіх рішень, дій органів досудового слідства, прокурора, які здатні завдати шкоди конституційним правам і свободам учасників кримінального судочинства або створити труднощі доступу осіб до правосуддя [441, с. 78, 124].

Уявляється, що надання слідчому судді повноваження розглядати скарги на усі без виключення процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора потягло б за собою небажані наслідки. Правильно відмічається у юридичній літературі, що «ймовірна можливість оскарження будь-яких дій органів досудового розслідування і прокурора паралізуватиме розслідування та розкриття злочинів, оскільки їхні представники будуть змушені витрачати частину свого робочого часу на участь у судовому розгляді таких скарг» [442, с. 94].

Потрібно зазначити, що під час дії КПК 1960 р. науковці та працівники правоохоронних органів також звертали увагу на ті негативні наслідки, які настануть, якщо учасникам кримінального процесу надати право оскаржувати до суду усі процесуальні рішення та дії органів досудового розслідування.

Так, відмічалось, що вирішення суддею скарг на будь-які рішення та дії органу дізнання, слідчого до завершення досудового розслідування неминуче призведе до передчасної оцінки доказів. Це не сприяє досягненню мети кримінального процесу на стадії досудового розслідування внаслідок порушення конфіденційної інформації, яка отримана цими органами. Крім того,

потрібно враховувати, що впровадження змагальності на стадію досудового розслідування, з урахуванням реалій сьогодення при зацікавленості захисту в перешкоджанні слідству, може повністю паралізувати діяльність як органів дізнання, слідчих, так і суду [443, с. 3-5]; надання учасникам кримінального судочинства «права на оскарження до суду всіх процесуальних дій (бездіяльності) і рішень посадових осіб, що провадять розслідування справи, і з якими вони не погоджуються, паралізувало б роботу останніх. Кримінальна справа не розслідувалася, а «обростала» б протоколами судових засідань, рішеннями суду щодо поданих скарг, скаргами на названі рішення...» [444, с. 137; 445, с. 43]; якщо «суб'єкти кримінального процесу під час досудового слідства будуть оскаржувати в суд будь-які дії та рішення органів дізнання і слідчого, то суд буде виконувати не тільки контрольні функції, але і наглядові, ті, які виконує прокурор. Тобто суд буде здійснювати процесуальне керівництво слідством, минаючи прокурора або разом з прокурором, що зруйнує чітку систему досудового слідства» [446, с. 139-140].

Очевидно, що при визначені змісту ч. 1 ст. 303 КПК законодавець виходив із того, що оскарження слідчому судді будь-яких рішень та дій слідчого, прокурора призведе до того, що досудове розслідування буде паралізоване. Саме тому предмет оскарження обмежений лише вказаними у цій нормі процесуальними рішеннями, діями та бездіяльністю слідчого та прокурора.

Частина 1 ст. 303 КПК якісно відрізняється від норм кримінально-процесуального законодавства деяких країн, що визначають предмет оскарження у судовому порядку. Так, наприклад, у ст. 125 КПК Російської Федерації цей предмет обмежений двома видами дій та рішень [447]. Перша група – це рішення, оскарження до суду яких прямо передбачене ч. 1 цієї статті. До них відносяться постанови дізнавача, слідчого, прокурора про відмову у порушенні кримінальної справи та її закриття. Другу групу складають інші дії (бездіяльність) та рішення, які можуть спричинити шкоду конституційним

правам та свободам учасників кримінального судочинства або утруднити доступ громадян до правосуддя.

Отже, вказана стаття не дає чіткої відповіді на питання, яким є предмет оскарження. Законодавець застосував критерій, не визначений за своїм змістом – можливість заподіяти шкоду конституційним правам та свободам учасників кримінального судочинства. Відповідне значення у зв'язку з цим має роз'яснення, що міститься у постанові Пленуму Верховного Суду Російської Федерації від 10 лютого 2009 р. №1 «Про практику розгляду судами скарг у порядку статті 125 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації» [448, с. 2-6]. У цій постанові вказану законодавчу прогалину пропонується вирішити шляхом розширювального тлумачення ч. 1 даної статті [449, с. 71]. Відмічається, що у КПК слід навести вичерпний перелік дій (бездіяльності) та рішень дізнавача, слідчого, прокурора, які можуть бути оскаржені зацікавленими особами до суду [450, с. 25].

Виходячи із викладеного, нами не поділяється думка Д.І. Камчатної, що більш правильним є підхід російського законодавця щодо регламентації предмета оскарження під час досудового розслідування [451, с. 284]. Науковець пропонує доповнити ст. 303 чинного КПК частиною, що «оскарженню підлягають будь-які рішення, дії чи бездіяльність, якими порушуються або можуть бути порушені конституційні права людини та які можуть перешкоджати ефективному здійсненню кримінального провадження або доступу до правосуддя» [452, с. 192].

Не можна погодитися з тим, що законодавець у ч. 1 ст. 303 КПК не закріпив положення про оскарження слідчому судді рішення уповноваженої службової особи про затримання особи у порядку, передбаченому ч. ч. 1, 2 ст. 208 цього Кодексу. Його відсутність у цій нормі не відповідає ч. 5 ст. 29 Конституції України, яка надає право кожному затриманому у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Багато хто із науковців акцентує увагу на тому, що у КПК не визначена процедура оскарження затримання, яке здійснюється уповноваженою службовою особою у порядку, передбаченому ст. 208 цього Кодексу.

Так, О.В. Захаров зазначає, що сам факт і момент затримання перебувають поза судовим контролем. «Разом з тим, як національна, так і міжнародна практика свідчить, що єдиною гарантією прав затриманої особи може бути тільки перевірка судом обґрунтованості затримання та дотримання інших прав затриманого» [453, с. 41].

С. О.Пшенічко пише, що враховуючи вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., потрібно у КПК закріпити механізм реалізації права вимагати перевірки обґрунтованості затримання без ухвали слідчого судді. Науковець пропонує ч. 1 ст. 303 КПК доповнити п. 9 щодо оскарження підозрюваним, його захисником або законним представником рішення про затримання особи у порядку ст. 208 цього Кодексу [454, с. 9].

Т.О. Чорноморець стверджує, що погіршенням правового становища особи у кримінальному процесі та звуженням судового контролю є відсутність у КПК механізму оскарження законності затримання особи. Він повинен бути закріплений у цьому Кодексі [455, с. 285].

О.В. Вінокуров зазначає, що відтворивши у ч. 1 ст. 12 КПК конституційне положення про недопустимість незаконного затримання у кримінальному провадженні, законодавець не закріпив у цьому Кодексі «можливості особи, затриманою за підозрою у вчиненні злочину, чи її захисника, на ефективне оскарження затримання в судовому порядку [456, с. 19-20].

О.Г. Яновська наголошує на тому, що сучасний стан кримінального процесуального законодавства не повною мірою забезпечує ефективні засоби захисту прав осіб, що були незаконно затримані. У ст. 303 КПК відсутня вказівка на можливість оскаржити незаконне затримання особи [365, с. 15].

О.В. Шульга, дослідивши повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю за прийняттям уповноваженою службовою особою рішення про затримання, звертає увагу на те, що необхідно врегулювати питання про

«надання затриманому права на оскарження та судову перевірку законності затримання» [398, с. 17].

В.В. Добрянський відмічає, що у ч. 1 ст. 303 КПК не вказано про оскарження слідчому судді рішення слідчого про затримання особи у порядку ст. 208 цього Кодексу. Разом з тим ч. 5 ст. 29 Конституції України визначає, що кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Тому, «ч. 1 ст. 303 КПК необхідно доповнити положенням, що під час досудового провадження може бути оскаржено до слідчого судді рішення слідчого про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, - затриманим, його захисником, законним представником» [78, с. 57].

Дану пропозицію розвивають Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. Ці науковці вважають необхідним доповнити главу 26 КПК окремою статтею, яка б регламентувала порядок оскарження та розгляду слідчим суддею скарги на рішення про затримання особи. У ній пропонується передбачити, що «в разі оскарження затримання начальник місця попереднього ув'язнення надсилає до суду скаргу підозрюваного. Скаргу розглядає слідчий суддя одночасно з клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або клопотанням прокурора про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, її розглядає слідчий суддя протягом трьох діб з часу надходження. Якщо клопотання не надійшло або коли скарга надійшла після закінчення 72 годинного строку після затримання, скаргу на затримання розглядає слідчий суддя протягом п'яти діб з часу надходження. Скаргу розглядають з додержанням вимог, передбачених ст. 193 КПК. За результатом розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним. Копія постанови направляється прокурору, слідчому, затриманому і начальнику місця попереднього ув'язнення. На ухвалу слідчого судді протягом семи діб з дня її постановлення може бути подана апеляція прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, або її захисником чи законним представником» [129, с. 128-129].

Нами поділяються пропозиції науковців про доповнення: ч. 1 ст. 303 КПК положенням про оскарження підозрюваним, його захисником, законним представником слідчому судді рішення про затримання особи у порядку ст. 208 цього Кодексу; глави 26 КПК окремою статтею, яка б регулювала порядок оскарження та розгляду слідчим суддею скарги на рішення про затримання особи [458, с. 144, 146].

Однак при цьому слід зауважити, що відсутність у КПК даного положення не означає, що затримана особа не може оскаржити до суду вказане рішення. Як вже відмічалось, згідно з ч. 5 ст. 29 Конституції України, затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Відповідно до ст. 8 Основного Закону, ця норма є нормою прямої дії. Отже, суд зобов'язаний прийняти скаргу затриманого та розглянути її, безпосередньо застосовуючи Конституцію України. Такий висновок можна зробити, виходячи зі змісту абз.3 п. 2 постанови ПВСУ № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» [6, с. 16-22].

За чинним КПК учасники кримінального провадження не мають права оскаржити слідчому судді рішення слідчого, прокурора про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. На дану обставину звертають увагу науковці: існує проблема щодо реалізації права на оскарження в суді початку досудового розслідування особою, стосовно якої чи навіть за фактом розпочато розслідування [459, с. 91]; необхідно передбачити порядок повідомлення особі про внесення щодо неї відомостей про вчинення нею кримінального правопорушення до ЄРДР та надати їй право оскаржити цю дію до слідчого судді [455, с. 285]; особа, щодо якої розпочато кримінальне провадження, позбавлена права оскаржити рішення про його початок до суду [460, с. 7]; норми чинного КПК унеможливають розгляд слідчим суддею на стадії досудового розслідування скарг на рішення слідчого та прокурора про початок кримінального провадження [461, с. 72]; особа, щодо якої відомості про вчинення нею кримінального правопорушення внесені до ЄРДР, позбавлена права оскаржити цю дію слідчого, прокурора слідчому судді [462, с.

341]; захисту має бути надано можливість оскаржувати рішення органів досудового розслідування щодо внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення [463, с. 5]; необхідно доповнити перелік рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, безпідставним, на думку особи, внесенням даних про кримінальне правопорушення до ЄРДР [464, с. 6]; ч. 1 ст. 303 КПК слід доповнити п. 3, що може бути оскаржене рішення слідчого, прокурора про початок кримінального провадження [465, с. 8; 466, с. 147].

Нами не поділяється пропозиція науковців про необхідність врегулювання питання про надання учасникам кримінального провадження права оскаржувати слідчому судді рішення слідчого, прокурора про внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення.

Уявімо, що учасникам кримінального провадження надано це право і вони ним скористались. За результатами розгляду скарги слідчий суддя має прийняти процесуальне рішення. На наш погляд, він не може постановити ухвалу про визнання даного рішення незаконним, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР є обов'язком слідчого, прокурора. Слідчий суддя може прийняти лише одне рішення – відмовити у задоволенні скарги. Звідси виникає запитання, а який сенс у проведенні такого судового розгляду. Навіщо оскаржувати рішення слідчого, прокурора щодо внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, якщо слідчий суддя не може його скасувати.

Вірно відмічає Л.М. Лобойко, що: «1) оскарження початку досудового розслідування не є ефективним засобом забезпечення прав його учасників, а в окремих випадках може ставати на заваді цьому; 2) врегулювання оскарження початку розслідування у вітчизняному кримінальному законодавстві є недоцільним» [467, с. 98].

Якою ми бачимо регламентацію питання про оскарження слідчому судді рішення слідчого та прокурора про початок досудового розслідування. Перед його вирішенням законодавець має погодитись з висловленою у науці

кримінального процесу пропозицію про доповнення КПК положенням щодо проведення перевірки заяв та повідомлень про вчинення кримінального правопорушення та прийняття за її результатами рішення про початок досудового розслідування або про відмову у цьому.

Так, наприклад, Ю.П. Аленін у одній із наукових праць пропонує передбачити: 1) більш детальну регламентацію порядку прийняття, реєстрації заяв, повідомлень та іншої інформації про кримінальні правопорушення; 2) строки їх розгляду протягом не менше десяти діб; 3) перевірку заяв і повідомлень та визначити процесуальні засоби такої перевірки; 4) обов'язок службових осіб приймати процесуальне рішення шляхом винесення постанови слідчим або прокурором про початок досудового розслідування або про відмову у цьому; 5) обставини, які виключають досудове розслідування; 6) право на оскарження до прокурора та слідчого судді рішень про початок досудового розслідування або про відмову в ньому [468, с. 202-203].

У іншій науковій праці Ю.П. Аленін також стверджує, що досудовому розслідуванню має передувати перевірна діяльність компетентних органів щодо встановлення наявності або відсутності відомостей про кримінальне правопорушення, результати якої повинні бути формалізовані у відповідному процесуальному документі: постановах про початок або про відмову в початку досудового розслідування. У ст. 214 КПК потрібно передбачити положення, що ці постанови можуть бути оскаржені до слідчого судді [469, с. 16].

З цією пропозицією слід погодитися. Вважаємо, що главу 19 КПК необхідно доповнити статтею, яка б визначала порядок проведення слідчим, прокурором перевірки заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та винесення за її результатами постанови про початок досудового розслідування або постанови про відмову у цьому. Крім того, ч. 1 ст. 303 цього Кодексу слід доповнити положенням, що під час досудового розслідування можуть бути оскаржені слідчому судді: постанова слідчого, прокурора про початок досудового розслідування - підозрюваним, його захисником чи законним представником; постанова слідчого, прокурора про

відмову у початку досудового розслідування - особою, інтересів якої вона стосується, її представником [470, с. 130]. При проведенні анкетування 92 % слідчих (335), 85 % прокурорів (106), 79 % суддів (76) підтримали цю пропозицію.

У юридичній літературі висловлена думка, що можливо по іншому регламентувати питання, яке розглядається. Не слід вигадувати нову назву процесуальної форми початку досудового розслідування, а потрібно повернутися до перевіреного часом інституту порушення кримінальної справи. Пропонується «замінити ст. 214 чинного КПК главою, яка за змістом має бути тотожна главі 8 КПК 1960 р., а також доповнити главу 26 цього Кодексу статтями, які б регулювали порядок оскарження заінтересованими особами до слідчого судді постанови слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи та постанови про відмову в її порушенні» [129, с. 131].

Виходячи з позицій аналізу права на повагу до приватного життя та необхідності визначити розумні межі судового контролю при одночасному дотриманні судового захисту прав учасників кримінального провадження, Р.Т. Тракало пропонує ч. 1 ст. 303 КПК доповнити п. 9 у такій редакції: «дії слідчого чи прокурора під час проникнення до житла чи іншого володіння особи – підозрюваним, його захисником чи законним представником, а також особами, які в ньому проживають на постійній основі» [100, с. 16].

Ця пропозиція не є переконливою. Дії слідчого чи прокурора, наприклад, під час обшуку у житлі чи іншому володінні особи, дозволені слідчим суддею. Отже, ці дії є правомірними, а тому їх оскарження слідчому судді позбавлено сенсу. Якщо ж слідчий чи прокурор вчиняє незаконні дії, що передбачені ст. 162 КК, то особи, які проживають у житлі, мають не оскаржувати їх слідчому судді, а діяти в інший спосіб. Потрібно звернутися до компетентних державних органів за захистом порушеного права на недоторканність житла чи іншого володіння особи [471, с. 111].

У науці кримінального процесу звертається увага на те, що заінтересовані учасники кримінального провадження не мають права оскаржувати слідчому судді рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування.

Відмічається, що: продовження строку досудового розслідування віддаляє розгляд кримінального провадження в суді та обмежує учасникам кримінального процесу доступ до правосуддя. Разом з тим підозрюваний, його захисник, потерпілий та його представник не мають права оскаржити до суду рішення прокурора про продовження строку досудового слідства [472, с. 150-151]; не узгоджується з європейськими стандартами забезпечення права людини положення параграфу 4 ст. 24 КПК, що дозволяють стороні обвинувачення без участі слідчого судді продовжувати строк досудового розслідування. «Крім того, сторона захисту позбавлена можливості у межах ст. 303 КПК оскаржити до слідчого судді рішення прокурора про продовження строку. Попри те, що згідно із ст. 28 КПК слідчий суддя відповідальний за проведення досудового розслідування у розумні строки...» [473, с. 94]; слід доповнити ст. 303 КПК положенням про оскарження слідчому судді підозрюваним, його захисником, потерпілим та його представником рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування [104, с. 5].

Під час дії КПК 1960 р. Д.П. Кисленко відмічав, що слід розширити межі судового контролю під час розслідування злочинів шляхом доповнення цього Кодексу нормою про оскарження заінтересованими особами до суду рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування [474, с. 38-39]. Обґрунтовувалась ця пропозиція посиланням на рішення ЄСПЛ від 30 березня 2004 р. «Меріт проти України» [475, с. 27; 476, с. 22-24].

Інші науковці також вважали доцільним надати суду повноваження розглядати скарги на рішення прокурора про продовження строків досудового розслідування, відмічаючи, що актуальність «цього питання очевидна як з точки зору захисту інтересів потерпілого, так і обвинуваченого. Обидва вони є особами, заінтересованими в якнайшвидшому закінченні розслідування» [477, с. 96].

Дійсно, продовження строку досудового розслідування віддаляє розгляд кримінального провадження в суді та обмежує його учасникам доступ до правосуддя. Тому слід погодитися з пропозицією про доповнення ст. 303 КПК положенням, що підозрюваний, його захисник, потерпілий та його представник мають право оскаржити слідчому судді рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування [478, с. 140].

Науковцями висловлені і інші думки щодо доцільності розширення меж оскарження слідчому судді процесуальних рішень та дій слідчого, прокурора.

Так, О.Г.Яновська висловлює жаль з приводу того, що у переліку ч. 1 ст. 303 КПК «відсутня вказівка про можливість оскаржити таку важливу процесуальну дію як повідомлення про підозру. Хоча саме в цьому документі міститься правова підстава суттєвого обмеження конституційних прав та свобод підозрюваного» [426, с. 26]. А.В. Мельниченко також вважає, що одним із недоліків КПК є відсутність можливості у сторони захисту на оскарження письмового повідомлення про підозру [479, с. 46].

Ця думка нами не поділяється. Інститут повідомлення про підозру став своєрідною заміною інституту притягнення як обвинуваченого на стадії досудового розслідування [480, с. 122]. Під час дії КПК 1960 р. щодо можливості оскарження до суду постанови про притягнення як обвинуваченого правову позицію висловив КСУ у Рішенні від 30 січня 2003р. № 3-рп/2003 [12, с. 24-30]. Були визнані такими, що відповідають Конституції України, положення ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК, згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті.

У п. 10 мотивувальної частини зазначеного Рішення КСУ вказав, що перевірка судом на стадії досудового слідства постанови про притягнення як обвинуваченого, враховуючи її зміст, фактично означатиме перевірку достатності зібраних у справі доказів ще до закінчення досудового слідства і передрішатиме питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину ще до розгляду кримінальної справи по суті. Проте, згідно з конституційним

принципом презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Таким чином, розглядаючи на стадії досудового слідства скарги на постанови слідчого і прокурора про притягнення як обвинуваченого, суд замість здійснення судового контролю досудового слідства виконуватиме функцію судового розгляду кримінальної справи по суті всупереч порядку, визначеному КПК на засадах, встановлених Конституцією України (стст. 59, 61, ч. ч. 1-3 ст. 62, ст. 63, ч. 1 ст. 64, п. 1 ст. 121, стст. 124, 129).

Нами підтримується висловлена у науці кримінального процесу думка, що розгляд слідчим суддею скарги на рішення слідчого, прокурора про повідомлення особі про підозру також означатиме перевірку доказів ще до завершення досудового розслідування і передрішатиме питання щодо її винуватості у вчиненні кримінального правопорушення до проведення судового розгляду. При такій регламентації порушуватиметься засада презумпції невинуватості, що закріплена у ст. 62 Конституції України, ст. 17 КПК. «Розглядаючи під час досудового розслідування скарги на рішення слідчого та прокурора про повідомлення про підозру, слідчий суддя фактично виконуватиме не функцію судового контролю, а функцію судового розгляду» [129, с. 134].

З аналізу ч. 1 ст. 303 КПК вбачається, що перевірка рішення слідчого, прокурора щодо повідомлення особі про підозру не належить до компетенції слідчого судді. Водночас під час вивчення судової практики встановлені випадки, коли слідчий суддя виходив за межі наданих йому повноважень, та фактично скасовував повідомлення про підозру. Наприклад, 11 січня 2016 р. слідчий суддя Рівненського міського суду задовольнив скаргу захисника та постановив ухвалу, якою скасував рішення слідчого щодо вручення підозри та зобов'язав слідчого та прокурора вчинити дію щодо виключення з ЄРДР відомостей про кримінальне провадження щодо оголошення підозри [481].

Як вірно відмічається у юридичній літературі, така практика є неприйнятною. «Слідчий суддя не повинен давати оцінку законності факту повідомлення про підозру. Це прерогатива прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та несе відповідальність за його результати, а також керівника (першого заступника, заступника) відповідної прокуратури, котрий здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування» [482, с. 86].

Окремі науковці пропонують надати слідчому право оскаржувати слідчому судді рішення, дії чи бездіяльність прокурора. Так, наприклад, О.В. Мельник відмічає, що відповідно до ч. 2 ст. 312 КПК слідчий вправі подати скаргу на розгляд до прокуратури вищого рівня. «Видається, така норма є гротескною. Зрозуміло, що «долю суперечливої єдності» кримінального провадження під час виникнення розбіжностей між прокурором та слідчим необхідно вирішувати безсторонньому та неупередженому суду. Ситуація загострюється ще й тим, що відповідно до ч. 3 ст. 312 КПК оскарження слідчим рішень прокурора не зупиняє їх виконання. Таким чином, породжує невиконання, зокрема, його вказівок, що може призвести до кримінальної відповідальності слідчого. Отже, під час досудового розслідування виправданим є оскарження рішень, дій чи бездіяльності (вказівок) прокурора не до прокурора вищого рівня, а одразу до суду з метою неупередженого прийняття рішення...» [483, с. 107].

Ця пропозиція викликає заперечення. Якщо слідчому судді надати повноваження розглядати скарги слідчого на рішення, дії чи бездіяльність прокурора, це призведе до втручання у його діяльність як органу, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Тільки прокурор вищого рівня має вирішувати скарги слідчого на рішення, дії чи бездіяльність прокурора.

Виходячи із викладеного, також не можна погодитися з пропозицією Н.В. Марчук доповнити КПК положенням про право слідчого оскаржувати

слідчому судді вказівки прокурора у виключних випадках, наприклад, коли вони створюють загрозу порушення прав особи [484, с. 17].

За чинним КПК заінтересовані учасники кримінального провадження вправі оскаржити слідчому судді виключно рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора. На думку деяких науковців їм також доцільно надати право оскаржувати слідчому судді дії та бездіяльність сторони захисту.

Так, наприклад, В.М. Юрчишин відмічає, що при виконанні захисної функції адвокат своїми діями чи бездіяльністю має можливість перешкоджати реалізації прав як учасників досудового розслідування, так і осіб, процесуальний статус яких чітко не визначений. Оскільки такий публічно-правовий конфлікт виникає саме під час кримінального провадження та безпосередньо пов'язаний із кримінально-процесуальними відносинами, то і вирішення його має здійснюватися виключно у межах кримінального процесу незалежно від особливостей процесуального становища особи. Цей конфлікт має вирішувати тільки суд шляхом проведення судово-контрольного провадження за скаргою особи, яка звернулася по захист своїх порушених прав. Законодавець запровадив у КПК інститут оскарження до суду лише рішень, дій та бездіяльності слідчого та прокурора, тобто сторони обвинувачення (стст. 303-307 КПК), і залишив поза увагою можливість оскарження до суду незаконних дій підозрюваного і його захисника, що ставить під питання змагальність та рівність сторін у досудовому провадженні.

«Відступ від судово-контрольного захисту, - продовжує науковець, - на користь одних учасників процесу неминуче спричинить порушення прав інших учасників. Саме тому оскарження всіх процесуальних дій як сторони обвинувачення, так і сторони захисту повинно здійснюватися виключно у кримінально-процесуальному порядку через окреме судово-контрольне провадження, ініційоване особою у зв'язку з порушенням (або можливим порушенням) її прав та законних інтересів в ході досудового розслідування будь-яким суб'єктом сторони обвинувачення чи сторони захисту, діяльність яких пов'язана зі збиранням доказів» [485, с. 22].

На наш погляд, думка В.М. Юрчишина про те, що оскарження дій сторони захисту має здійснюватися через окреме судово-контрольне провадження, не узгоджується з функціональним призначенням судового контролю у кримінальному процесі. Слідчий суддя повинен розглядати та вирішувати лише скарги заінтересованих осіб на процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора.

4.2. Суб'єкти, строки та порядок оскарження

Стаття 24 КПК гарантує кожному право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом. Розвивають це положення інші норми даного Кодексу, зокрема ті, що містяться у главі 26, які спрямовані на регулювання особливого порядку реалізації права особи на скаргу під час досудового розслідування [486, с. 180].

Успішному використанню права учасників кримінального провадження на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора сприяє чітке окреслення у ч. 1 ст. 303 КПК кола осіб, які мають право подати скаргу.

Відповідно до п. 1 цієї норми, бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про його вчинення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, мають право оскаржити – заявник, потерпілий, його представник чи законний представник, підозрюваний, його захисник чи законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володілець тимчасово вилученого майна. Обов'язковою умовою для надання скарги вказаними особами є наявність у них відповідних можливостей у зв'язку з набуттям процесуального статусу [487, с. 4].

Звертає на себе увагу та обставина, що законодавець не конкретизує, яку саме бездіяльність слідчого та прокурора має право оскаржити той чи інший учасник кримінального провадження [488, с. 140]. Тому нами поділяється пропозиція науковців змінити редакцію п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК, вказавши, «при невиконанні яких саме процесуальних дій слідчим чи прокурором заінтересовані особи мають право подати слідчому судді скаргу на таку бездіяльність» [129, с. 117-118].

Уявляється доцільним визначити у п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК, що на досудовому провадженні може бути оскаржена бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у: 1) невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником; 2) неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 цього Кодексу, - володільцем тимчасово вилученого майна; 3) нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [489, с. 380].

Науковцями висловлені і інші думки щодо визначення суб'єктів оскарження бездіяльності слідчого та прокурора, яка полягає у нездійсненні інших процесуальних дій, які вони зобов'язані вчинити у визначений законом строк. Так, С.О. Пшенічко пропонує доповнити п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК словами: «Особа, інтересів якої стосується бездіяльність слідчого, прокурора» [454, с. 9-10]. Д.Є. Крикливець зазначає, що у цьому пункті слова «володілець тимчасово вилученого майна» доцільно замінити словами «власником або володільцем тимчасово вилученого майна»; після слова «заявником» слід додати слова «його представником» [490, с. 214-215].

Як вже відмічалось, заявник має право оскаржувати бездіяльність слідчого та прокурора, що полягає у невнесенні відомостей про кримінальне

правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про його вчинення. Разом з тим у ч. 2 ст. 60 КПК, яка визначає права даного учасника кримінального провадження, про таке його право не згадується. Тому слід погодитися з пропозицією Т.Г.Ільєвої про доповнення цієї норми положенням, що заявник має право оскаржувати бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР [104, с. 12].

Суб'єктами оскарження рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування є потерпілий, його представник чи законний представник, підозрюваний, його захисник чи законний представник, а також представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК).

На наш погляд, перелік цих суб'єктів слід розширити. Рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування також торкаються прав та законних інтересів таких учасників кримінального провадження як цивільний позивач, його представник та законний представник. Вони можуть обґрунтовано побачити загрозу позбавлення або тривалого обмеження їх права на доступ до правосуддя, тобто, права на справедливий судовий розгляд. Вважаємо, що п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК слід доповнити після слова «провадження» словами «цивільний позивач, його представник чи законний представник».

У зв'язку з розглядом цього питання слід звернути увагу на те, що у ч. 4 ст. 280 КПК не визначений строк, протягом якого слідчий, прокурор має надіслати копію постанови про зупинення досудового розслідування стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які мають право оскаржити її слідчому судді.

Даний недолік цієї норми потрібно усунути. Частину 4 ст. 280 КПК слід доповнити положенням, що слідчий, прокурор зобов'язаний не пізніше доби після винесення постанови про зупинення досудового розслідування надіслати її копію вказаним учасникам кримінального провадження [491, с. 145].

Рішення слідчого про закриття кримінального провадження вправі оскаржити заявник, потерпілий, його представник чи законний представник (п. 3 ч. 1 ст. 303 КПК). Встановлення такого обмеженого переліку суб'єктів оскарження пояснюється тим, що слідчим приймається таке рішення, якщо в цьому провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Суб'єктами оскарження рішення прокурора про закриття кримінального провадження є заявник, потерпілий, його представник чи законний представник, підозрюваний, його захисник чи законний представник, а також представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п. 4 ч. 1 ст. 303 КПК).

Реалізації даними суб'єктами права на оскарження рішення прокурора про закриття кримінального провадження залежить від того, прямо чи опосередковано впливає воно на їх права та законні інтереси. На цьому акцентує увагу В.О. Попелюшко. Він відмічає, що не виникає потреби в оскарженні захисником «постанови прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з тієї чи іншої процесуальної (нейтральної стосовно підозри) підстави (існування вироку за тим самим обвинуваченням, що набрав законної сили тощо - п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК), бо таким закриттям жодним чином не зачіпаються права та законні інтереси підозрюваного у даному кримінальному провадженні, та й самі процесуальні підстави є по суті незаперечними. Але захисник може оскаржити постанову прокурора про закриття кримінального провадження, припустимо, з підстави відсутності в діянні підозрюваного складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК), мотивуючи це встановленням відсутності події кримінального правопорушення, оскільки ці підстави мають вирішальне значення при розгляді цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, у разі його пред'явлення до підозрюваного як цивільного відповідача в порядку цивільного судочинства ...» [417, с. 14].

Уявляється, що у п. 4 ч. 1 ст. 303 КПК слід розширити перелік осіб, які вправі оскаржити слідчому судді постанову прокурора про закриття

кримінального провадження. Нами поділяється думка І.В. Гловюк [492, с. 184] та А.Р. Туманянц [106, с. 86-87], висловлена під час дії КПК 1960 р., що право на оскарження постанови про закриття кримінальної справи повинні мати близькі родичі померлого обвинуваченого у випадках, коли це необхідно для його реабілітації.

У п. 5 ч. 1 ст. 284 чинного КПК зазначено, що кримінальне провадження закривається в разі, якщо помер підозрюваний, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого. У випадку, якщо його близькі родичі вимагають продовження розслідування, а прокурор, незважаючи на це, виносить постанову про закриття кримінального провадження, їм необхідно надати право оскаржувати дане рішення слідчому судді.

Рішення прокурора про закриття кримінального провадження стосується інтересів цивільного позивача. Однак він не має права на його оскарження слідчому судді. Слід погодитися з пропозицією Д.Є. Крикливець у п. 4 ч. 1 ст. 303 КПК після слів «представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження» додати кому та слова «цивільним позивачем, його представником» [490, с. 215-216].

Як вже відмічалось, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 303 КПК заявник та потерпілий є суб'єктами оскарження слідчому судді рішення прокурора про закриття кримінального провадження. Тому немає необхідності у реалізації пропозиції Є.В. Діденко про доповнення також ч. 5 ст. 284 цього Кодексу положенням про право заявника та потерпілого оскаржувати дане рішення прокурора [400, с. 5].

Суб'єктом оскарження рішення прокурора, слідчого, передбаченого п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК, є особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою. Ця особа є учасником процесуальних відносин, пов'язаних з поданням скарги слідчому судді, участю у судовому засіданні під час її розгляду. Разом з тим її процесуальний статус не визначений у окремій нормі. Тому доцільно доповнити параграф 5 глави 3 КПК статтею «Особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою», у якій слід навести перелік її прав та обов'язків.

Суб'єктами оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки є особи, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК). Перелік цих осіб наведений у ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [361].

Право на забезпечення безпеки мають: особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; потерпілий або його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої злочином; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; свідок; експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей та близькі родичі перерахованих осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

На наш погляд, необхідно розширити перелік осіб, які мають право на забезпечення безпеки, а значить і право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки. Слід доповнити ст. 2 вказаного Закону положенням, що право на забезпечення безпеки має адвокат свідка.

Суб'єктами оскарження рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій є особа, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представник, законний представник чи захисник (п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК).

Особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, є учасник кримінального провадження, якому належить право заявляти клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій. Таким учасником є і потерпілий, який відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 56 КПК протягом кримінального провадження має право заявляти клопотання. Тому слід визнати помилковим висловлювання

Д.М. Говорун, що потерпілий не може оскаржити слідчому судді постанову слідчого, прокурора про відмову у задоволенні його клопотання про проведення експертизи [493, с. 281].

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 303 КПК, рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, вправі оскаржити - підозрюваний, його захисник чи законний представник, потерпілий, його представник чи законний представник.

Ці учасники кримінального провадження можуть оскаржити постанову про зміну порядку досудового розслідування за наявності достатніх підстав вважати, що: особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані осудності; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не є психічно хворою настільки, щоб її можна було визнати неосудною.

З урахуванням статусу суб'єктів оскарження, визначених у ч. 1 ст. 303 КПК, їх можна поділити на дві групи. До першої групи належать учасники кримінального провадження, тобто, підозрюваний, його захисник чи законний представник, потерпілий, його представник чи законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. До другої групи відносяться особи, які не є учасниками кримінального провадження, однак є суб'єктами кримінальних процесуальних відносин. Це володілець тимчасово вилученого майна, особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою, члени сімей та близькі родичі осіб, перерахованих у ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства [361].

Розглядаючи питання про суб'єктів оскарження, слід звернути увагу на позицію О.П. Кучинської. Науковець стверджує, що передбачена ст. 26 КПК засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності має універсальний характер, поширюючи свою дію на всіх

учасників кримінального провадження, незалежно від їх позиції у справі. Саме тому, попри відсутності у ст. 66 цього Кодексу «прямої вказівки, свідок, у силу згаданого принципу, має право подавати скарги на процесуальні рішення, дії та бездіяльність з метою захисту своїх законних інтересів, які мають бути розглянуті в порядку, встановленому главою 26 КПК...» [494, с. 19-20].

Це твердження підлягає уточненню. Свідок не згадується у ч. 1 ст. 303 КПК серед осіб, які мають право оскаржити слідчому судді зазначені у ній рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора. Як вже відмічалось, відповідно до п. 6 цієї норми та ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» свідок має право, за наявності підстав, оскаржувати слідчому судді лише рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки.

Нами не поділяється точка зору тих науковців, які ставлять під сумнів положення ч. 1 ст. 303 КПК щодо чіткого окреслення у цій нормі кола суб'єктів оскарження. Так, наприклад, А.Р. Туманянц вважає, що виділення «із числа осіб, які мають право на оскарження, обмеженого кола тих із них, які можуть оскаржити дії й рішення прокурора або слідчого, не є обґрунтованим. При такому підході без судового захисту залишаються особи, не наділені правами учасників кримінального провадження, для яких недоступно оскарження й у судових стадіях кримінального процесу. Доцільнішим є шлях установлення в законі критеріїв, що допускають можливість судового розгляду скарги на дії й рішення слідчого або прокурора в ході досудового провадження, пов'язаних зі змістом скарги, а не з процесуальним статусом особи, яка її подає» [495, с. 775].

У юридичній літературі відмічається, що оскільки той, хто скаржиться, є скаржником (відповідного до тлумачного словника), то «можливе використання цього поняття як узагальненого (родового) для визначення правомочного суб'єкта звернення до суду зі скаргою на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора» [496, с. 100].

Уявляється, що доповнення глави 26 КПК статтею з назвою «Скаржник» було б некоректним з етичної точки зору, адже фактично принижуватиме

гідність особи. Крім того, у цьому немає необхідності, оскільки у даній главі чітко вказані суб'єкти оскарження.

У главі 3 КПК послідовно визначені права та обов'язки учасників кримінального провадження. Однак ні у даній главі, ні у главі 26 цього Кодексу не згадується про їх права та обов'язки саме під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора.

У науці кримінального процесу зазначається, що ця прогалина законодавства змушує слідчих суддів у судовому засіданні роз'яснювати права та обов'язки особам, за скаргою яких здійснюється судове провадження, оскільки до цього часу не розроблена пам'ятка про права та обов'язки таких осіб. До них можуть бути віднесені: право бути поінформованим про час та місце судового розгляду; брати участь у судовому засіданні; заявляти відвід складу суду; ставити питання слідчому чи прокурору з питань, які є предметом судового розгляду; користуватися правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються відповідно до вимог ст. 50 КПК; давати пояснення рідною або іншою мовою, якою він володіє, і користуватися допомогою перекладача; користуватися нотатками і документами при даванні пояснень; знайомитися з матеріалами, які можуть бути надані в судовому засіданні слідчим або прокурором; виступати в судових дебатах; знайомитися з журналом судового засідання та технічним записом судового засідання; отримувати копію судового рішення. Ця особа зобов'язана прибути за викликом слідчого судді для участі в судовому засіданні, підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого судді [496, с. 100].

У КПК необхідно визначити права особи саме під час судового розгляду її скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора. Слід зазначити, що КПК 1960 р. також не регулював питання про такі права цієї особи, на що звертали увагу науковці.

Так, наприклад, О.Г. Шило пропонувала в окремій статті цього Кодексу встановити наступний перелік прав особи, яка подала скаргу, що становлять основу її спеціального процесуального статусу в даному провадженні:

«подавати скаргу до суду на дії, бездіяльність та рішення органу дізнання, особи, яка здійснює дізнання, досудового слідства, прокурора та начальника місця досудового ув'язнення; брати участь у судовому засіданні; мати захисника, представника, законного представника; при розгляді скарги користуватися рідною мовою або мовою, якою вона володіє; користуватися допомогою перекладача безоплатно; використовувати портативні аудіотехнічні засоби; проводити в залі судового засідання фото-, відеозйомку, відеозапис – за рішенням суду; заявляти відводи, клопотання; представляти докази; брати участь у дослідженні доказів; знайомитися з матеріалами провадження у скарзі, включаючи матеріали, направленні до суду, на підставі яких було прийнято рішення чи вчинено дію; брати участь у дебатах та користуватися правом репліки; знайомитися з протоколом судового засідання і подавати на нього зауваження; отримувати копії рішення суду; оскаржувати постанову суду; знати про принесені скарги і подання та подавати на них зауваження; відізнати скаргу; клопотати про застосування заходів забезпечення безпеки» [272, с. 290-291].

Важливим для розгляду є питання про строки, упродовж яких вказані у ч. 1 ст. 303 КПК учасники кримінального провадження мають право оскаржити слідчому судді зазначені у цій нормі рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора.

У ч. 1 ст. 304 КПК встановлений десятиденний строк, протягом якого особа може подати скаргу на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора. Як обчислюється цей строк, роз'яснив ВССУ у п. 5 Інформаційного листа від 9 листопада 2012 р. № 1640/0/4-12 [359, с. 112-118]. Визначений у ч. 1 ст. 304 КПК строк обчислюється з моменту прийняття рішення, вчинення відповідної дії. При оскарженні бездіяльності обчислення строку оскарження починається із дня, що настає після останнього дня, який відведено цим Кодексом для вчинення слідчим або прокурором відповідної дії.

У другому реченні ч. 1 ст. 304 КПК вказано про особливий порядок обчислення строку подачі особою скарги на рішення слідчого чи прокурора, що

оформлюється постановою. Цей строк обчислюється з моменту отримання особою її копії. Про направлення слідчим, прокурором учасникам кримінального провадження копій постанов, які можуть бути оскаржені слідчому судді, йдеться у низці норм КПК: копія постанови про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання про виконання будь-яких процесуальних дій вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ч. 2 ст. 220); копія постанови про зупинення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 4 ст. 280); копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому (абц. 1 ч. 6 ст. 284); копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (абц. 2 ч. 6 ст. 284).

Потрібно звернути увагу на те, що у статтях КПК, якими передбачено винесення слідчим, прокурором інших постанов, які можуть бути оскаржені слідчому судді, не вказано про направлення їх копій заінтересованим особам.

Наприклад, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК, може бути оскаржене рішення слідчого, прокурора про відмову у визнанні потерпілим, - особою, якій відмовлено у цьому. Однак у ч. 5 ст. 55 цього Кодексу, що визначає підстави та порядок прийняття даного рішення, не вказано про направлення такій особі копії постанови про відмову у визнанні потерпілим.

Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК, підлягають оскарженню рішення слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом. Порядок прийняття цих рішень регулюється Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [361]. У ч. ч. 2, 5 ст. 22 цього Закону не йдеться про те, що вказаним особам слідчий, прокурор зобов'язаний направити копії постанов про відмову у застосуванні заходів безпеки або їх

скасування. Ці особи лише повідомляються у письмовій формі про прийняте рішення.

У п. 8 ч. 1 ст. 303 КПК зазначено про оскарження рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, - підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником. Разом з тим у ч. 2 ст. 503 КПК не вказано про направлення цим учасникам кримінального провадження копії постанови про зміну порядку досудового розслідування та його продовження.

Виникає запитання, як застосовувати припис ч. 1 ст. 304 КПК, адже у цій нормі вказано, що строк подання скарги починається з дня отримання особою копії постанови слідчого, прокурора. На наш погляд, необхідно доповнити: ч. 5 ст. 55 цього Кодексу положенням про направлення особі, якій не завдано шкоди, зазначеної у ч. 1 даної статті, копії постанови слідчого або прокурора про відмову у визнанні потерпілим; ч. 2 ст. 503 КПК положенням про направлення заінтересованим особам копії постанови слідчого чи прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу. Також чч. 2, 5 ст. 22 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» слід доповнити положенням про обов'язок слідчого, прокурора направити заінтересованій особі копію постанови про відмову у застосуванні заходів безпеки або копію постанови про їх скасування.

Окремо слід зупинитись на розгляді питання про строк оскарження постанови слідчого про закриття кримінального провадження. На нашу думку, його потрібно обчислювати не лише з дня отримання заявником, потерпілим копії цієї постанови.

Відповідно до ч. 6 ст. 284 КПК, протягом десяти днів з моменту отримання копії постанови слідчого про закриття кримінального провадження заявник, потерпілий, його представник чи законний представник мають право подати прокурору скаргу на це рішення. За результатами її розгляду прокурор

може прийняти одне з таких рішень: скасувати постанову слідчого про закриття кримінального провадження; відмовити у задоволенні скарги. Якщо приймається друге рішення, прокурор має направити вказаним учасникам кримінального провадження відповідне повідомлення. Саме з моменту його отримання потрібно обраховувати строк на подання скарги до суду на постанову слідчого про закриття кримінального провадження. Так регулювалося дане питання у ст. 236-5 КПК 1960 р. [497, с. 36].

Враховуючи викладене, вважаємо необхідним змінити редакцію ч. 1 ст. 304 чинного КПК. Нами поділяється пропозиція Д.В. Шилової про доповнення цієї норми положенням, що строк оскарження постанови про закриття кримінального провадження до суду обчислюється з моменту отримання повідомлення прокурора про відмову у її скасуванні [498, с. 11].

При обчисленні строків оскарження потрібно враховувати загальні вимоги щодо додержання процесуальних строків, які визначені ст. 116 КПК. Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій її прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі, - якщо скаргу подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку.

Наслідки пропуску строку для подання скарги передбачені у п. 3 ч. 2 ст. 304 КПК. Скарга повертається особі, якщо при її поданні особа не порушувала питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення.

Згідно з ч. 2 ст. 117 КПК, слідчий суддя, за наявності відповідного клопотання, може поновити строк для подання скарги, якщо його було порушено з поважних причин. Такими є хвороба, відрядження, стихійне лихо, хвороба близьких родичів тощо. Підставою для поновлення строків також може бути визнано й об'єктивні причини, внаслідок яких особа не змогла вчасно реалізувати своє право на подання скарги [359, с. 114].

Стаття 117 КПК не визначає строки розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання учасника кримінального провадження про поновлення процесуального строку. Як відмічає В.Д. Басай, це зумовлює необхідність поширення на вказані правовідносини строків, передбачених ч. 2 ст. 306 КПК [360, с. 244].

На нашу думку, ст. 304 КПК доцільно доповнити нормою про строки та процедуру розгляду слідчим суддею клопотання учасника кримінального провадження про поновлення строку на оскарження рішення, дії чи бездіяльності слідчого та прокурора.

Необхідно зазначити, що у п. 6 Інформаційного листа ВССУ від 9 листопада 2012 р. № 1640/0/4-12 ВССУ відмічається, що особа, якій скаргу повернуто у зв'язку з пропуском строку, позбавляється права повторного звернення до слідчого судді [359, с. 112-118]. У ч. 7 ст. 304 КПК цього не передбачено, а тому вказане тлумачення обмежує право особи на таке звернення.

В узагальненні судової практики оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування акцентується увага на тому, що законодавець не дає відповіді на питання, за якими правилами слідчий суддя повинен розглядати скарги: виходячи із загальних засад правил підсудності, тобто проводити розгляд скарг за місцем розташування органу досудового розслідування, чи за місцем роботи посадової особи, рішення, дії чи бездіяльність якої оскаржується [415].

О.Г. Яновська відмічає, що «скарга подається до суду за місцем розташування органу або місця роботи посадової особи, рішення, дії чи бездіяльність якої оскаржується. Скаржник (його захисник, представник чи законний представник) вправі подати скаргу безпосередньо до суду (поштою чи в канцелярію суду). Підозрювані, що тримаються під вартою, направляють скаргу до суду через адміністрацію слідчого ізолятора. При поданні скарги через слідчого, прокурора, ці посадові особи мають невідкладно направити

скаргу до суду. Вони вправі докласти до скарги свої пояснення з приводу рішень, дій чи бездіяльності, що викликали звернення зі скаргою» [426, с. 12].

М.М. Ольховська зазначає, що з цим твердженням не можна погодитися повною мірою, оскільки трапляються непоодинокі випадки, коли орган досудового розслідування одного району територіально розташований в іншому районі населеного пункту. «Отже, в питанні визначення територіальної підсудності судового розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора не можна керуватись місцем розташування органу досудового розслідування, в якому працює слідчий, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржується стороною захисту» [499, с. 42].

З цього питання ВССУ надані роз'яснення у Інформаційному листі № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. [154, с. 174-184]. У абз.3 п. 3 даного листа вказано, що законодавець у більшості випадків прямо зазначає, що судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування здійснюється слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування (ч. 7 ст. 100, ч. 2 ст. 132, ч. 1 ст. 184, ч. 1 ст. 192, ч. 2 ст. 199, ч. 1 ст. 201, ч. 3 ст. 244, ч. 10 ст. 290 КПК). Беручи це до уваги, з урахуванням положень ч. 6 ст. 9 КПК, правильним є застосування зазначеного правила й до розгляду клопотань, територіальна підсудність щодо яких прямо не визначена процесуальним законом (наприклад, ч. 1 ст. 306, ч. 3 ст. 234 КПК тощо).

У цьому роз'ясненні згадується про ч. 1 ст. 306 КПК, що визначає порядок розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора. Отже, учасники кримінального провадження, зазначені у ч. 1 ст. 303 цього Кодексу, мають подавати скарги до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Вказаний недолік ч. 1 ст. 306 КПК необхідно усунути. Суб'єкти права на оскарження повинні мати чітке уявлення, до якого суду вони можуть подати

скаргу. Слід погодитися з пропозицією Т.Г. Ільєвої про доповнення цієї норми положенням, що скарги подаються до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування [500, с. 189].

Учасники кримінального провадження реалізують своє право на оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора шляхом подання скарги. Скарга, яка подається в порядку окремого судово-контрольного провадження, має характерні ознаки.

Під час дії КПК 1960 р. О.Г. Шило відмічала такі із них: мета звернення – отримання невідкладного судового захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів суб'єкта, які порушені (або можуть бути порушені) діями, бездіяльністю та рішеннями органів та осіб, які здійснюють досудове провадження в кримінальному процесі; підстави звернення – порушення (або можливе порушення) конституційних прав, свобод та законних інтересів особи у зв'язку зі здійсненням провадження по перевірці заяви про злочин або його розслідуванням; правові наслідки – скарга є актом ініціації судового провадження, а тому й виключно з її подачею закон пов'язує можливість його здійснення; процесуальна форма скарги – як акт ініціації окремого судово-контрольного провадження цей документ має відповідати певним вимогам щодо форми та змісту [501, с. 883].

У цілому такі ж ознаки має скарга, яка за чинним КПК подається заінтересованою особою слідчому судді на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. Відмінність полягає лише у тому, що підставою звернення вже не є порушення (або можливе порушення) прав, свобод та законних інтересів особи у зв'язку зі здійсненням провадження по перевірці заяви про злочин.

Актуальним для розгляду є питання про зміст скарги учасника кримінального провадження на рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, як документа, що ініціює судово-контрольне провадження. Щодо нього у юридичній літературі висловлені наступні думки.

М.М. Ольховська висловлюється за те, що вкрай важливим є встановлення вимог до форми та змісту скарги, щоб на практиці вона дійсно стала інструментом для усунення порушень вимог закону, які мають місце з боку слідчого чи прокурора. Доцільно було б законодавчо закріпити вимоги до скарги. Вона має подаватися в письмовій формі із зазначенням: прізвища, місця проживання або місцезнаходження скаржника; номеру кримінального провадження; статусу скаржника у кримінальному провадженні; рішення, дії чи бездіяльності, що оскаржуються; викладу обставин, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги, в чому полягало порушення слідчим, прокурором вимог закону; доказів, що підтверджують кожну обставину, якою скаржник обґрунтовує свої вимоги, зокрема копії документів тощо (за наявності); викладу обставин, через які скаржник не може надати копію рішення, що є предметом оскарження; змісту вимог скаржника; переліку документів, що додаються до скарги (за наявності); підпису особи, яка подає скаргу; дати підписання скарги [499, с. 43].

Д.В. Шилова пропонує доповнити ст. 304 КПК частиною, яка міститиме вимоги до скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого і прокурора під час досудового розслідування [498, с. 11]. Д.М. Валігура вважає необхідним нормативно сформулювати вимоги до структури та змісту цієї скарги [502, с. 84-85]. Д.Є. Крикливець висловлює пропозицію доповнити КПК статтею 303-1, яка б визначала вимоги до скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора [503, с. 139-140]. С.О. Пшенічко акцентує увагу на проблемі, яка існує через відсутність вимог до скарг у досудовому провадженні. Відмічається, що «складно робити висновок про можливість виходу за межі вимог скарги тоді, коли скаржник не зобов'язаний формувати ці межі» [504, с. 744].

С.Л. Шаренко відмічає, що «вимоги до форми та змісту скарги необхідно закріпити в законі, передбачивши відповідні наслідки їх недотримання, які, наприклад, можуть бути аналогічними тим, що передбачено для апеляційної скарги на вирок суду» [505, с. 47].

З цією пропозицією погоджуються Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова та Т.Г. Ільєва, відмічаючи, що «її реалізація призведе до того, що учасники кримінального провадження будуть менше зловживати своїм правом на оскарження, подаючи до суду безпідставні скарги» [129, с. 139].

Нами поділяється позиція тих науковців, які вважають, що конкретизація вимог до змісту скарги має бути значно меншою. Так, наприклад, М.М. Ковтун та Р.В. Ярцев констатують необхідність дотримання лише формальних вимог до її змісту, оскільки саме суд під час розгляду скарги по суті повинен встановити наявність або відсутність порушення та рівень порушення прав скажника, а не покладати такий обов'язок на нього [506, с. 40-41].

У цілому поділяє цей варіант вирішення питання О.Г. Шилов, «оскільки він найбільше відповідає особливому характеру права на судовий захист як гарантії захисту всіх інших прав та свобод людини і не ускладнює його реалізацію, а навпаки, прискорює судовий розгляд скарги. У зв'язку із цим не слід, на нашу думку, висувати жорстких вимог до обґрунтування скарги, достатнім є зазначення в ній даних, які свідчать про порушення прав, свобод та законних інтересів особи прийнятим процесуальним рішенням або проведеною дією чи бездіяльністю органу...досудового слідства та прокурора. Проте таке пояснення, на наш погляд, має бути обов'язковим елементом скарги, оскільки дозволяє обмежити можливість зловживання правом оскарження» [272, с. 302].

Слід погодитися з думкою В.О. Попелюшко, що відсутність у законі спеціальних вимог щодо форми та змісту скарги, «окрім усього іншого, створює сприятливі умови для їх подання і є одним із засобів, який додатково гарантує свободу оскарження. Але за загальним правилом скарга на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування обов'язково має бути письмовою, викладеною в тій послідовності, в якій скажник вважає за необхідне, проте з обов'язковим наведенням обґрунтування і чітко, у точній відповідності до закону сформульованою вимогою» [417, с. 15].

4.3. Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора

У юридичній літературі вірно відмічається, що порівняно «з іншими процедурами судовий порядок розгляду скарг забезпечує більшу об'єктивність, ширші можливості для заінтересованих осіб у відстоюванні своїх інтересів, більшу авторитетність та обов'язковість прийнятого за результатами розгляду скарги рішення» [507, с. 95].

Порядок розгляду слідчим суддею скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора регламентований ст. 306 КПК. У ній містяться такі положення: скарги розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими стст. 318-380 КПК, з урахуванням положень глави 26 цього Кодексу (ч. 1); скарги розглядаються не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарги (ч. 2); розгляд скарг здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги (ч. 3).

Зі змісту ч. 1 ст. 306 КПК випливає, що на правила розгляду слідчим суддею скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора поширюються загальні положення про судовий розгляд. Винятками є положення щодо: строку розгляду: розгляд скарги відбувається протягом сімдесяти двох годин (п'яти днів на рішення про закриття кримінального провадження) з моменту її надходження, судовий розгляд – протягом розумного строку; участі прокурора у судовому засіданні: вона необов'язкова під час розгляду скарги, а під час судового розгляду прокурор зобов'язаний брати участь; відкладення судового засідання: при розгляді скарги воно є

неможливим, а під час судового розгляду відбувається його відкладення та призначається нова дата розгляду.

КПК не вимагає, щоб слідчий суддя постановив ухвалу про призначення скарги до розгляду. Про це йдеться у п. 7 Інформаційного листа ВССУ від 9 листопада 2012 р. № 1640/0/4-12 [359, с. 112-118]. Вказано, якщо скарга відповідає вимогам закону, слідчий суддя відкриває провадження та постановляє ухвалу про призначення скарги до розгляду. На наш погляд, таким положенням потрібно доповнити ст. 306 КПК.

Відразу ж після призначення скарги до розгляду слідчий суддя повинен повідомити особу, яка подала скаргу, її захисника, представника про день та час її розгляду. При визначенні часу надіслання їм виклику необхідно керуватися ч. 8 ст. 135 КПК.

У разі розгляду скарги достатньо, щоб слідчий суддя протягом двадцяти чотирьох годин після її отримання призначив засідання та надіслав виклик учасникам кримінального провадження. Складність питань про закриття кримінального провадження зумовила збільшення строку підготовки слідчого судді до розгляду відповідної скарги до п'яти днів (ч. 2 ст. 306 КПК). Тому у цьому випадку, як відмічає О.А. Банчук, слідчий суддя зобов'язаний протягом сорока восьми годин після отримання скарги призначити засідання та надіслати виклик учасникам. Адже у ч. 8 ст. 135 КПК вказано, що особа повинна отримати виклик не пізніше ніж за три дні до дня прибуття [160, с. 579].

У випадку, якщо скарга не відповідає вимогам закону, слідчий суддя має постановити ухвалу про її повернення. Згідно з ч. 2 ст. 304 КПК, скарга повертається, якщо: скаргу подала особа, яка не має права її подавати; скарга не підлягає розгляду в цьому суді; скарга подана після закінчення строку, передбаченого ч. 1 цієї статті, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення. У цих випадках слідчий суддя зобов'язаний невідкладно надіслати особі, яка подала таку скаргу, копію ухвали про її повернення разом зі скаргою та усіма доданими до неї матеріалами.

Відповідно до ч. 7 ст. 304 КПК, повернення скарги не позбавляє права повторного звернення до слідчого судді в порядку, передбаченому цим Кодексом. Однак є одне виключення. У п. 6 Інформаційного листа ВССУ від 9 листопада 2012 р. № 1640/0/4-12 роз'яснено, що це правило не стосується випадків повторного подання скарги, яку було повернуто у зв'язку із пропуском встановленого процесуального строку [359, с. 112-118].

Також слідчий суддя може постановити ухвалу про відмову у відкритті провадження. Відповідно до ч. 4 ст. 304 КПК, це рішення приймається лише у разі, якщо скарга подана на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора, що не підлягають оскарженню.

Зі змісту стст. 342-346 КПК, до яких відсилає ч. 1 ст. 306 цього Кодексу, можна дійти висновку, що підготовча частина судового розгляду скарги складається із таких дій: у призначений для розгляду скарги час слідчий суддя відкриває судові засідання та оголошує, яка скарга буде розглядатися; секретар судового засідання доповідає слідчому судді про явку учасників судового засідання; слідчий суддя оголошує своє прізвище, а також прізвище прокурора, захисника, представника, секретаря судового засідання; слідчий суддя роз'яснює особі, яка подала скаргу, право відводу; якщо заявлено відвід, він вирішується у порядку, встановленому ст. 81 КПК; після виконання вказаних дій судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у судовому засіданні, пам'ятку про їхні права та обов'язки.

Після закінчення підготовчих дій слідчий суддя оголошує про початок судового розгляду. У юридичній літературі є дискусійним питання про те, які процесуальні дії вправі проводити слідчий суддя на цьому етапі судово-контрольного провадження.

Так, І.В. Гловюк відмічає, що розглядаючи скаргу, слідчий суддя має право проводити допити, досліджувати речові докази, документи, звуко- і відеозаписи, отримувати консультації та роз'яснення спеціаліста. Не можуть бути застосовані такі засоби дослідження доказів, як проведення експертизи, пред'явлення для впізнання, огляд на місці, доручення про проведення слідчих

(розшукових) дій, хоча ст. 306 КПК і не передбачає обмежень щодо цих засобів [172, с. 594].

Д.Є. Крикливець стверджує, що під «час розгляду скарг слідчим суддею проводяться: допити свідків; допити потерпілих; допити малолітніх або неповнолітніх свідків чи потерпілих; пред'явлення для впізнання, якщо особа в межах відповідного кримінального провадження ще не впізнавала особу чи річ, а скарга, що розглядається слідчим суддею, не пов'язана із незадоволенням слідчим, прокурором клопотання про проведення пред'явлення для впізнання особи чи речі; допити експертів в суді з метою роз'яснення попередньо даних та наявних у матеріалах кримінального провадження висновків, що має значення для вирішення скарги слідчим суддею; дослідження речових доказів, включаючи можливість ставити запитання з приводу речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які їх оглядали; дослідження документів; дослідження звуко- і відеозаписів; консультації та роз'яснення спеціаліста на місці. Учасники судового розгляду скарг також мають право заявляти слідчому судді клопотання, у тому числі і з метою сприяння їм у залученні до судового розгляду нових доказів, подання яких ці учасники самостійно забезпечити не можуть» [508, с. 11-12].

О.Г. Шило та А.Р. Туманянц зазначають, що після оголошення особою, яка подала скаргу, її змісту, «слідчий суддя заслуховує пояснення цієї особи, прокурора, а також допитує інших осіб, які з'явилися за викликом до судового засідання. При розгляді скарги слідчий суддя досліджує надані сторонами матеріали» [60, с. 512].

С.О. Пшенічко вважає, що законодавцем обмежені можливості слідчого судді щодо дослідження доказів під час розгляду скарги. Він висловив пропозицію доповнити ст. 306 КПК положенням, «що слідчий суддя з метою перевірки доводів скаржника (його захисника, представника) або наданих заперечень вправі за клопотанням сторін або за власної ініціативи заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення скарги. Саме таке вирішення цієї проблеми сприятиме реалізації ст.

94 КПК, що вимагає від слідчого судді оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, кожний доказ – з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» [509, с. 449].

Науковець відмічає, що за загальним правилом, активність слідчого судді у встановленні законності та обґрунтованості повинна обмежуватися доводами та вимогами скарги. Однак виняток може бути встановлено для випадків, коли слідчий суддя при розгляді скарги виявляє істотні порушення вимог КПК, тобто ті порушення, які перешкодили чи могли перешкодити ухвалити законне та обґрунтоване рішення [504, с. 745].

На погляд Л.Д. Удалової, Д.О. Савицького, В.В. Рожнової, Т.Г. Ільєвої, необхідність у закріпленні у ст. 306 КПК вказаного положення не викликає ніяких сумнівів, зважаючи на регламентацію питання про прийняття слідчим суддею рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання (ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172, ч. 4 ст. 193 КПК) [129, с. 147].

Наша точка зору з цього питання є іншою. Не слід перетворювати судовий розгляд скарги у повноцінне судове слідство. Слідчий суддя не вправі допитувати свідків, проводити інші процесуальні дії щодо перевірки доказів, які зібрані під час проведення досудового розслідування. В судовому засіданні він має лише дослідити надані матеріали кримінального провадження, на підставі яких слідчим, прокурором було прийняте відповідне рішення, вчинена дія чи бездіяльність, заслухати пояснення особи, яка подала скаргу, її захисника чи представника. Також необхідно заслухати думку прокурора щодо правомірності діяльності слідчого. Якщо оскаржуються рішення, дія чи бездіяльність прокурора, слідчий суддя має заслухати його пояснення.

Під час дії КПК 1960 р. саме такими були повноваження судді щодо перевірки скарг заінтересованих осіб на ті чи інші рішення органів досудового розслідування та прокурора. У якості прикладу наведемо роз'яснення, надане ПВСУ у постанові № 6 від 4 червня 2010 р. «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» [27, с. 571-576]. У абз. 5 п. 7 цієї постанови зазначалось, що при розгляді скарги суддя має вивчити надані органом дізнання, слідчим або прокурором, у провадженні якого знаходиться справа, матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про її порушення, а в судовому засіданні дослідити ці матеріали та заслухати пояснення осіб, які з'явилися, а саме: особу, яка подала скаргу, її захисника чи законного представника, потерпілого або особу, за заявою якої було порушено справу, - та думку прокурора щодо правомірності порушення справи. У разі необхідності суддя може заслухати пояснення особи, яка винесла постанову про порушення справи.

Як вже зазначалось, строки розгляду скарг слідчим суддею визначені у ч. 2 ст. 304 КПК. Аналіз судової практики свідчить, що непоодинокими є випадки порушення вимог цієї норми. Основні причини цього викладені в узагальненні судової практики оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. Одна із них полягає у тому, що особа, яка подала скаргу, не з'являється в судові засідання, незважаючи на її повідомлення у порядку, передбаченому ст. 135 КПК. Оскільки її участь у судовому засіданні є обов'язковою, у слідчого судді немає підстав розглядати таку скаргу. Її розгляд відкладається, наслідком чого є порушення строку, передбаченого ч. 2 ст. 306 КПК.

Недотримується визначений ч. 2 ст. 306 КПК строк і через те, що при розгляді скарги на рішення про закриття кримінального провадження запитувані слідчим суддею матеріали досудового розслідування не надаються в межах 5-денного строку. У більшості випадків ці матеріали надходять через 7-

10 днів після здійснення запиту, внаслідок чого скарга розглядається із порушенням строку, встановленого законом [415].

Іноді неможливо розглянути у п'ятиденний строк скаргу на постанову слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження через те, що слідчому судді необхідно дослідити декілька томів матеріалів провадження. Уявляється, що у таких випадках скарга має розглядатися у строк до десяти днів. З цього питання слід змінити редакцію ч. 2 ст. 306 КПК.

У ч. 1 ст. 236-6 КПК 1960 р. був передбачений саме десятиденний строк розгляду судом скарги на постанову слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи у разі складності цієї справи. Досліджуючи дану норму, науковці відмічали, що складність «справи визначається в кожному конкретному випадку наступними обставинами: кількістю епізодів злочинної діяльності обвинуваченого чи обвинувачених, великим обсягом зібраних у справі доказів; складністю кваліфікації дій обвинувачених тощо. Практично – це кілька томів кримінальної справи» [510, с. 493].

Вже відмічалось, що відповідно до ч. 3 ст. 306 КПК розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора має здійснюватися за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу. Разом з тим законодавець не встановлює, як повинен діяти слідчий суддя, якщо ця особа не з'явилась у судові засідання. На це звертають увагу окремі науковці та пропонують врегулювати дане питання.

Так, М.М. Ольховська вважає доцільним доповнити ч. 3 ст. 306 КПК положенням, «що скаржник має право подати слідчому судді письмову заяву про судовий розгляд поданої скарги без його особистої участі та участі його захисника» [511, с. 196].

Д.В. Шилова відмічає, що у випадку нез'явлення в судові засідання особи, яка подала скаргу, «слід встановити правило, згідно з яким слідчий суддя зобов'язаний повторно викликати скаржника в межах строку розгляду скарги, а після його спливу закрити провадження у зв'язку з неявкою

останнього або розглянути її по суті, якщо від цієї особи надійшла заява про розгляд скарги за її відсутності» [498, с. 11].

У юридичній літературі висловлена схожа думка. Відмічається, що «правильним було б передбачити в законі норму про те, що слідчий суддя, за відсутності в судовому засіданні особи, яка подала скаргу, вправі повторно викликати її у межах строку розгляду скарги, а після його сплину: закрити провадження у зв'язку з неявкою особи, яка подала скаргу, незалежно від підстав неявки, якщо про них був повідомлений слідчий суддя, або розглянути скаргу по суті, якщо скаржник просив розглянути скаргу без його участі» [496, с. 99].

З цією пропозицією погоджуються Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва [129, с. 142]. Нами вона також поділяється. Якщо законодавець її реалізує, то не будуть порушуватися строки розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора через те, що особа, яка подала скаргу, не з'явилась в судове засідання. На практиці не буде таких випадків, коли окремі слідчі судді, за наявності заяви особи розглянути скаргу без її участі, розглядають її по суті, чим забезпечують дотримання вимоги ч. 2 ст. 306 КПК про строк судового розгляду.

Крім вищенаведеного положення, у першому реченні ч. 3 ст. 306 КПК зазначено, що розгляд скарг здійснюється за обов'язкової участі слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Про їх обов'язок брати участь у розгляді скарг йдеться і у п. 11.1 наказу Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 р. № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [512, с. 221-233]. Однак у другому реченні ч. 3 ст. 306 КПК вказано, що відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги. Структурне протиріччя цієї норми є очевидним і його необхідно усунути.

За результатами розгляду скарги слідчий суддя постановляє ухвалу. ВССУ роз'яснив у п. 12 Інформаційного листа від 9 листопада 2012 р. № 1640/0/4-12, що ця ухвала має постановлятися у нарадчій кімнаті та

викладатися окремим процесуальним документом із дотриманням вимог ст. 372 КПК [359, с. 112-118]. На наш погляд, таким положенням слід доповнити ст. 307 КПК.

Згідно з ч. 2 ст. 307 КПК, ухвала слідчого судді може бути про:

- 1) скасування рішення слідчого чи прокурора;
- 2) зобов'язання припинити дію;
- 3) зобов'язання вчинити певну дію;
- 4) відмову у задоволенні скарги.

Ухвалу про скасування рішення слідчого чи прокурора (щодо зупинення досудового розслідування, закриття кримінального провадження, відмови у визнанні потерпілим, застосування заходів безпеки, відмови в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, зміни порядку досудового розслідування) слідчий суддя постановляє у тому випадку, якщо розглядаючи скаргу, він дійшов висновку про незаконність його прийняття.

Наприклад, розглядаючи скаргу на постанову слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, слідчий суддя зобов'язаний встановити, чи дотримано порядок прийняття цього рішення.

По-перше, він має переконатися у наявності підстави для закриття кримінального провадження. Наприклад, коли це рішення прийнято за п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК, необхідно з'ясувати, чи доведено за результатами досудового розслідування, що діяння мало місце, вчинене воно конкретною особою, але в силу ряду причин це діяння не підпадає під дію закону України про кримінальну відповідальність.

По-друге, слідчий суддя повинен перевірити, чи відповідає постанова про закриття кримінального провадження вимогам ч. 5 ст. 110 КПК. Її резолютивна частина має містити рішення про скасування арешту майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації (ч. 3 ст. 174 КПК), а також рішення щодо речових доказів, про що вказано у п. 6 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності

тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» [357].

Потрібно зауважити, що у КПК не міститься вимога вирішувати у постанові про закриття кримінального провадження питання про скасування запобіжних заходів. У цьому немає необхідності, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 203 цього Кодексу дія ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу припиняється після закриття кримінального провадження. Таким чином, автоматично скасовуються запобіжні заходи, які застосовувались [46, с. 483].

Не враховує цю обставину Д.М. Валігура. Науковець зазначає, що розглядаючи скаргу на постанову слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, слідчий суддя має з'ясувати, чи містить ця постанова відомості щодо прийняття рішення про скасування запобіжних заходів [513, с. 182].

По-третє, слідчий суддя має перевірити, чи була надіслана копія постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження учасникам процесу, вказаним у ч. 6 ст. 284 КПК.

По-четверте, слідчий суддя повинен з'ясувати, чи забезпечив відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 56 КПК слідчий, прокурор право потерпілого на ознайомлення з матеріалами закритого кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення.

По-п'яте, якщо прокурором після повідомлення особі про підозру прийнято рішення про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав, передбачених пп. 1 - 3 ч. 1 ст. 284 КПК, слідчий суддя має встановити, чи виконаний ним обов'язок, визначений ст. 11 Закону України від 1 грудня 1994 р. «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [514]. У цій статті вказано, що у разі закриття кримінального провадження за відсутністю події

кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або не встановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати, прокурор зобов'язаний: роз'яснити реабілітованій особі порядок відшкодування завданої шкоди та поновлення її порушених прав; на її прохання письмово повідомити у місячний строк про своє рішення трудовий колектив, в якому працює особа, або за її місцем проживання.

Слідчий суддя постановляє ухвалу про скасування постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, якщо під час проведення судового засідання він дійде висновку, що ця постанова є незаконною та необгрунтованою, при її прийнятті порушені права та законні інтереси учасників процесу, яких вона стосується.

Слідчий суддя постановляє ухвалу про зобов'язання припинити дію у випадках, коли під час розгляду скарги встановлено наявність порушень закону у діях слідчого та прокурора [172, с. 595]. Як відмічає О.Г. Яновська, слідчий суддя одночасно із визнанням рішення, дії чи бездіяльності слідчого, прокурора незаконним або необгрунтованим може зазначити в ухвалі про те, що він зобов'язує посадову особу усунути допущене порушення, визначивши, яку саме дію необхідно припинити [321, с. 655].

Слідчий суддя постановляє ухвалу про зобов'язання вчинити певну дію у випадку, коли встановлено наявність обов'язку слідчого, прокурора вчинити цю дію у встановлений строк та факт їх бездіяльності, що полягає у невчиненні цієї дії у визначений строк. Наприклад, слідчий суддя може зобов'язати слідчого, прокурора вчинити такі дії: внести відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР; повернути тимчасово вилучене майно; розглянути та вирішити клопотання; повернути тимчасово вилучені документи; скасувати арешт майна [172, с. 595-596].

На практиці мають місце випадки, коли слідчі не виконують рішення слідчих суддів про зобов'язання вчинити ті чи інші дії, на що зверталась увага під час проведення Асоціацією правників України у м. Києві 10-11 листопада

2016 р. Всеукраїнської конференції з кримінального права та процесу. Президент цієї Асоціації запропонував надати слідчому судді повноваження відстороняти слідчого від проведення розслідування, якщо ним не виконується таке зобов'язання [515, с. 19].

На наш погляд, не слід реалізовувати цю пропозицію, оскільки порядок відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування визначений КПК. Якщо прокурор встановить, що слідчий не виконує прийняте слідчим суддею за результатами розгляду скарги рішення про зобов'язання вчинити ту чи іншу процесуальну дію, відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 36 цього Кодексу він має повноваження ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення розслідування. Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК, цей керівник може прийняти таке рішення і з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначити іншого слідчого.

Якщо підстави для задоволення скарги відсутні, слідчий суддя постановляє ухвалу про відмову у задоволенні скарги. Це рішення приймається у випадку встановлення законності прийняття слідчим, прокурором оскаржуваних рішень чи здійснення дій та бездіяльності.

Крім рішень, визначених у ч. 2 ст. 307 КПК, слідчий суддя може прийняти ще одне рішення. Приймається воно у тому випадку, коли під час судового провадження за скаргою слідчий, прокурор відповідно до ч. 2 ст. 305 КПК самостійно скасує рішення, передбачені п. п. 1, 2, 5 і 6 ч. 1 ст. 303 цього Кодексу, припинить дію чи бездіяльність, які оскаржуються.

Слідчий, прокурор може скасувати рішення, припинити дію чи бездіяльність, коли оскаржується його: бездіяльність, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк; рішення про зупинення досудового розслідування; рішення про відмову у визнанні потерпілим; рішення, дії чи бездіяльність при застосуванні заходів

безпеки. Також прокурор може скасувати рішення слідчого про закриття кримінального провадження. У разі самостійного скасування слідчим чи прокурором вказаних рішень, припинення оскаржуваної дії чи бездіяльності, слідчий суддя відповідно до ч. 2 ст. 305 КПК має прийняти рішення про закриття провадження за скаргою.

Дослідивши порядок розгляду слідчим суддею скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слід звернути увагу на те, що окремі науковці критично оцінюють правило ч. 1 ст. 306 КПК.

Так, С.О. Пшенічко вважає спірним формулювання ст. 306 КПК, яка передбачає, що скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими стст. 318-380 цього Кодексу, з урахуванням положень глави 26 КПК, «адже не всі правила судового розгляду можуть бути застосовані до розгляду скарги слідчим суддею» [454, с. 12].

О.Г. Русанова стверджує, що процедура розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора «має відрізнятися від механізму, передбаченого стст. 318-380 КПК, притаманного порядку розгляду справи по суті, ... і включати строк розгляду скарги слідчим суддею, час і місце розгляду скарги, список осіб, явка яких у судові засідання є обов'язковою; дії, які необхідно вчинити сторонам для забезпечення розгляду скарги; строк подання слідчому судді матеріалів кримінального провадження тощо» [103, с. 27].

Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва відмічають, що правила судового розгляду, що передбачені стст. 318-380 КПК, застосовуються при здійсненні правосуддя, коли суд вирішує питання про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. Слідчим суддею під час розгляду скарг вирішується інше питання – про законність чи незаконність рішення, дії чи бездіяльності слідчого, прокурора, а тому при їх розгляді недоцільно застосовувати складну процедуру судового провадження.

У ст. 306 КПК слід передбачити спеціальний порядок розгляду скарг [129, с. 140-141].

В.В. Добрянський зазначає, що деякі із правил судового розгляду, які передбачені стст. 318-380 КПК, досить незручно застосовувати під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора. Науковець вважає, що слід окремо врегулювати у ч. 1 ст. 306 цього Кодексу порядок розгляду цих скарг, та пропонує доповнити цю норму такими положеннями: скарга подається особою, зазначеною у ч. 1 ст. 303 КПК, до місцевого суду за місцем провадження досудового розслідування; про відкриття провадження за скаргою або про відмову у цьому слідчий суддя протягом доби з дня надходження скарги постановляє ухвалу, копія якої надсилається особі, що її подала, слідчому, прокурору; в ухвалі про відкриття провадження вказується час і місце розгляду скарги, список осіб, які викликаються у судові засідання, строк подання слідчим, прокурором слідчому судді матеріалів кримінального провадження; при розгляді скарги слідчий суддя має дослідити надані матеріали, заслухати пояснення викликаних осіб та думку прокурора щодо законності прийнятого рішення, виконаної дії [516, с. 31-32].

Уявляється, що ст. 306 КПК буде переобтяжена, якщо реалізувати пропозицію вказаних науковців передбачити у ній спеціальний порядок розгляду слідчим суддею скарг учасників кримінального провадження на усі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, передбачені ч. 1 ст. 303 цього Кодексу.

На нашу думку, регулювання даного питання має бути іншим. Главу 26 КПК доцільно доповнити статтями, які мають визначати особливості судового розгляду скарг на те чи інше рішення слідчого, прокурора, дію чи бездіяльність. Саме такою була нормативна регламентація під час дії КПК 1960 р. У главі 22 цього Кодексу «Оскарження дій слідчого і прокурора» містилися статті, які визначали порядок розгляду суддею скарг на постанову про відмову в

порушенні справи (ст. 236-2), постанову про закриття справи (ст. 236-2), постанову про порушення справи (ст. 236-8).

Висновки до розділу 4

1. Слід доповнити ч. 1 ст. 303 КПК положеннями, що заінтересовані особи можуть оскаржити рішення слідчого, прокурора про: проведення досудового розслідування або про відмову у цьому; затримання особи за підозрою у вчиненні злочину; продовження строку досудового розслідування; проведення спеціального досудового розслідування.

У цій нормі доцільно вказати, при невиконанні яких саме процесуальних дій слідчим чи прокурором заінтересовані особи мають право подати скаргу на таку бездіяльність (п. 1), що підлягають оскарженню постанова слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (п. 6), а також постанова про відмову у задоволенні клопотання про проведення інших процесуальних дій, які здійснюються з метою збирання доказів (п. 7). Крім того, слід виключити п. 8 з ч. 1 ст. 303 КПК.

При визначені змісту ч. 1 ст. 303 КПК законодавець виходив із того, що оскарження слідчому судді будь-яких рішень та дій слідчого, прокурора призведе до того, що досудове розслідування буде паралізоване. Саме тому предмет оскарження обмежений лише вказаними у цій нормі процесуальними рішеннями, діями та бездіяльністю слідчого та прокурора.

2. Потрібно розширити перелік суб'єктів оскарження. Слід надати право оскаржувати: цивільному позивачу та його представнику – постанову слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування, закриття кримінального провадження; близьким родичам померлого підозрюваного – постанову прокурора про закриття кримінального провадження у випадках, коли це необхідно для його реабілітації.

3. У главі 26 КПК доцільно визначити права та обов'язки учасників кримінального провадження під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора.

4. Необхідно доповнити: ч. 5 ст. 55 КПК положенням про направлення особі, якій не завдано шкоди, зазначеної у ч. 1 даної статті, копії постанови слідчого або прокурора про відмову у визнанні потерпілим; ч. 2 ст. 503 КПК положенням про направлення заінтересованим особам копії постанови слідчого чи прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу; чч. 2, 5 ст. 22 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» положенням про обов'язок слідчого, прокурора направити заінтересованій особі копію постанови про відмову у застосуванні заходів безпеки або копію постанови про їх скасування.

5. Частину 1 ст. 304 КПК потрібно доповнити положенням, що строк оскарження слідчому судді постанови слідчого про закриття кримінального провадження обчислюється з моменту отримання заінтересованою особою повідомлення прокурора про відмову у її скасуванні.

6. Главу 26 КПК доцільно доповнити низкою статей, які мають визначати особливості розгляду слідчим суддею скарг на те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора.

РОЗДІЛ 5

ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕНЬ ПРИ ЗДІЙНЕННІ ВИДАЧІ ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЇ)

5.1. Рішення про застосування тимчасового та екстрадиційного арештів

Однією з форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є вирішення питання про видачу осіб (екстрадиція). За змістом п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК, екстрадиція передбачає видачу особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитованої держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

На етапі «екстрадиційної процедури проблемою виняткової важності з точки зору процесуальних гарантій для особи, відносно якої вживаються заходи з екстрадиції, є забезпечення законності застосування...арешту...» [517, с. 92]. До цієї особи застосовуються тимчасовий та екстрадиційний арешт.

Відповідно до ч. 1 ст. 583 КПК, тимчасовий арешт застосовується до затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, до сорока діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу.

У ч. 3 даної статті зазначено, що після затримання такої особи прокурор має звернутися до слідчого судді, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання, із клопотанням про застосування тимчасового арешту.

Вимоги до цього процесуального документу законодавець не визначив, через що відсутня єдина правозастосовна практика щодо його складання. Тому

вказану норму необхідно доповнити положенням про те, які відомості повинен навести прокурор у такому клопотанні [129, с. 60].

У ч. 4 ст. 583 КПК передбачено, що до клопотання про застосування тимчасового арешту прокурор повинен додати: протокол затримання особи; документи, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави; документи, що підтверджують особу затриманого.

Викликає заперечення положення цієї норми, яке зобов'язує прокурора додати до клопотання про застосування тимчасового арешту документи про обрання щодо особи запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави. Як відмічається у юридичній літературі, таких документів «...у прокурорів місцевої прокуратури зазвичай немає одразу або вони недоступні для отримання в шістдесятигодинний термін» [518, с. 23].

Строк розгляду клопотання про застосування тимчасового арешту визначає ч. 5 ст. 583 КПК. Слідчий суддя має розглянути його у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи. При обчисленні цього строку необхідно керуватися ст. 209 КПК. Особа вважається затриманою з моменту фактичного затримання, тобто, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному цією особою. Встановити цей момент слідчий суддя може, ознайомившись з протоколом затримання, у якому зазначається дата і точний час затримання (година і хвилини).

Відповідно до ч. 6 ст. 583 КПК, розгляд клопотання про застосування тимчасового арешту починається з того, що слідчий суддя встановлює особу затриманого. Після чого цій особі пропонується зробити заяву. Її зміст законодавець не визначив. Ця заява може бути щодо: законності затримання та забезпечення її прав; дотримання строку доставлення до слідчого судді та строку розгляду клопотання; наявності обставин, за яких видача (екстрадиція) не може бути здійснена; наявності підстав для застосування запобіжного

заходу, не пов'язаного з триманням під вартою; інших обставин, які затриманий вважає істотними для розгляду клопотання [519, с. 243].

Потім слідчий суддя перевіряє наявність документів, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави. Їх перевірка дозволяє встановити, чи є умови видачі особи. Згідно з ч. 1 ст. 2 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р., видача осіб здійснюється у зв'язку із правопорушеннями, які караються за законами запитуючої сторони та запитуваної сторони позбавленням волі на максимальний строк не менше одного року; у випадку наявності вироку суду запитуючої сторони, згідно з яким особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців [520].

Після перевірки вказаних документів слідчий суддя має вислухати думку прокурору щодо наявності підстав для застосування тимчасового арешту, а також відсутності очевидних обставин, за яких видача особи не може бути здійснена. Слідчий суддя повинен вислухати думку і інших учасників судового засідання.

Дослідивши надані документи та вислухавши думку прокурора та інших учасників судового засідання щодо наявності підстав для задоволення клопотання, слідчий суддя має постановити ухвалу про застосування тимчасового арешту або про відмову у цьому. Ухвала повинна відповідати вимогам щодо змісту ухвал у кримінальному провадженні, передбаченим ст. 372 КПК.

Підставою для прийняття слідчим суддею рішення про застосування тимчасового арешту є сукупність таких даних: «затримана на території України особа є тією, яка була оголошена у міжнародний розшук; уповноваженим органом іноземної держави прийнято рішення про взяття такої особи під варту або існує вирок іноземного суду, що набрав законної сили, за яким особа засуджена до позбавлення волі; компетентний орган іноземної держави просить про застосування цього запобіжного заходу, гарантуючи направлення в

подальшому запиту про екстрадицію; не встановлено на цей момент підстав, які унеможливають здійснення видачі. Відсутність хоча б однієї з наведених обставин обумовлює прийняття рішення про відмову у застосуванні тимчасового арешту» [160, с. 994].

При постановленні ухвали про застосування тимчасового арешту слідчий суддя має враховувати підстави для прийняття цього рішення, визначені як у КПК, так і в Європейській конвенції про видачу правопорушників. Правильним є посилення слідчих суддів у резолютивній частині ухвали не тільки на норми цього Кодексу, а й на норми міжнародних договорів, згода на використання яких надана Верховною Радою України, що визначають порядок, підстави та умови видачі осіб.

Уявляється, що у ч. 6 ст. 583 КПК доцільно конкретизувати порядок розгляду слідчим суддею цього клопотання. Дану норму слід доповнити такими положеннями: відкривши судове засідання, слідчий суддя оголошує, що розглядатиметься клопотання про застосування тимчасового арешту, з'ясовує, хто з учасників розгляду з'явився; коли в розгляді клопотання бере участь перекладач, слідчий суддя роз'яснює йому права та обов'язки, попереджає про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад; після виконання цих дій слідчий суддя повідомляє своє прізвище, прізвище прокурора і секретаря судового засідання, захисника та перекладача, роз'яснює затриманій особі право заявляти відвід та давати пояснення.

На думку О.Н. Карпова, порядок застосування тимчасового арешту не узгоджується з ч. 4 ст. 16 Європейської конвенції про видачу правопорушників, згідно з якою тимчасовий арешт може бути припинений, якщо впродовж 18 діб після арешту запитувана сторона не отримає запиту про видачу правопорушника і зазначені у ст. 12 документи. У будь-якому випадку цей період не може перевищувати 40 діб від дати здійснення арешту.

Науковець запропонував «передбачити у ст. 583 КПК положення, що слідчий суддя спочатку виносить ухвалу про застосування тимчасового арешту затриманої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами

України, до отримання запиту, але не більше як на 18 діб, якщо інше не визначено міжнародним договором. В подальшому такий строк підлягає продовженню до 40 діб за внесеним прокурором клопотанням» [521, с. 164].

З цією пропозицією слід погодитися. У кримінальному процесуальному законодавстві деяких країн передбачено, що арешт з метою екстрадиції спочатку застосовується судом на вищевказаний строк, а потім може бути продовжений за відповідним клопотанням. Так, наприклад, у ч. 3 ст. 547 КПК Республіки Молдова зазначено, що особа, яка арештована згідно з ч. 2 цієї статті, повинна бути звільнена, якщо протягом 18 діб з дня арешту судовою інстанцією, що приймала рішення про допустимість арешту особи, не буде отриманий запит про екстрадицію і відповідні документи. Цей строк може бути продовжений за клопотанням іноземної держави або міжнародної судової інстанції, однак ні у якому випадку не може перевищувати 40 діб з дня арешту [45].

Розглядаючи питання про строк тимчасового арешту, В.В. Зуєв відмічає, що цей строк має бути конкретизований «в частині вказівки на можливість арешту на інший строк, який встановлений відповідним міжнародним договором. Невизначеність із цим строком створює передумови для штучного затягування процедур, пов'язаних з екстрадицією, порушує принцип розумності строків у кримінальному процесі» [522, с. 143]. Ним запропоновано встановити максимальний строк такого арешту, «зазначивши у ч. 1 ст. 583 КПК, що строк тимчасового арешту не може перевищувати шістдесяті днів (ч. 1 ст. 197 КПК) і враховувати цей строк при укладенні міжнародних договорів України» [522, с. 143].

Нами не поділяється ця пропозиція. По-перше, у ч. 1 ст. 583 КПК конкретизований строк тимчасового арешту в частині вказівки на можливість арешту на інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк. По-друге, положення цієї норми, що строк тимчасового арешту не може перевищувати шістдесяті днів, не узгоджуватиметься зі ст. 16 Європейської

конвенції про видачу правопорушників. У ній вказано, що такий арешт не може перевищувати сорока днів від дати застосування такого арешту.

Відповідно до ч. 1 ст. 584 КПК, після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України прокурор повинен звернутися з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою.

Викликає заперечення думка В.В. Зуєва, що «слідчий суддя має отримати право на власний розсуд приймати рішення відносно застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) і за умов відсутності такого клопотання з боку прокурора» [522, с. 160].

Прокурор не може не звернутися до слідчого судді з клопотанням про екстрадиційний арешт особи, якщо надійшов запит компетентного органу іноземної держави про її видачу. Він зобов'язаний це зробити, виконуючи доручення Генеральної прокуратури України або звернення Міністерства юстиції України, які згідно зі ст. 454 КПК є центральними органами України щодо видачі особи (екстрадиції).

У ч. 1 ст. 584 КПК немає вказівки на строк, коли саме після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи прокурор повинен подати клопотання про її екстрадиційний арешт на розгляд слідчого судді. Очевидно, що він має це зробити до закінчення строку дії тимчасового арешту.

Законодавець не визначив вимоги до клопотання прокурора про застосування екстрадиційного арешту. Це не забезпечує єдність правозастосовної практики щодо його складання, а тому ч. 1 ст. 584 КПК потрібно доповнити положенням, що у такому клопотанні має бути зазначено: дату, час затримання особи та ким затримано; прізвище, ім'я по батькові, дату народження, громадянство затриманої особи; правоохоронний орган іноземної держави, який здійснює її розшук; злочин, у якому обвинувачується особа, та

його кваліфікація за статтею кримінального закону запитуючої сторони; відомості про застосування тимчасового арешту; дані про надходження до Генеральної прокуратури України запиту про видачу; результати проведення екстрадиційної перевірки; злочин відповідає статті КК та є екстрадиційним; строк давності притягнення до кримінальної відповідальності не закінчився; прохання прокурора застосувати екстрадиційний арешт до затриманої особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 584 КПК, разом із клопотанням про застосування екстрадиційного арешту на розгляд слідчого судді прокурор зобов'язаний подати: копію запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчену центральним органом України; документи про громадянство особи; наявні матеріали екстрадиційної перевірки. Матеріали, що подаються слідчому судді, мають бути перекладені державною мовою або іншою мовою, передбаченою міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Потрібно звернути увагу на те, що під час дії КПК 1960 р. з матеріалами, якими обґрунтовується застосування екстрадиційного арешту, мав право знайомитися захисник особи, що підлягає видачі. До такого висновку можна дійти, аналізуючи ч. 2 ст. 459 цього Кодексу. Дана норма відсилала до п. 3 ч. 2 ст. 48 КПК, у якому зазначалось, що захисник вправі знайомитися з матеріалами, якими обґрунтовується обрання запобіжного заходу.

Нами підтримується висловлена у юридичній літературі пропозиція доповнити главу 44 чинного КПК статтею про особливості участі захисника у провадженні щодо видачі особи (екстрадиції). У ній слід передбачити положення, що захисник особи, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу, має право знайомитися з матеріалами, якими обґрунтовується застосування екстрадиційного арешту [523, с. 39-40].

На нашу думку, з метою забезпечення якісної підготовки до проведення судового засідання особи, щодо якої надійшов запит про видачу, слід доповнити ч. 2 ст. 584 КПК положенням, що копія клопотання та матеріали, якими обґрунтовується необхідність застосування екстрадиційного арешту,

надаються цій особі не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

Згідно з ч. 7 ст. 584 КПК, розгляд клопотання про застосування екстрадиційного арешту починається з того, що слідчий суддя встановлює особу, видача якої запитується. Після цього їй пропонується зробити заяву, зміст якої законодавцем не визначений. Ця заява може бути щодо: законності застосування тимчасового арешту та забезпечення її прав; наявності обставин, за яких видача (екстрадиція) не може бути здійснена; наявності підстав для застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою; інших обставин, які особа вважає істотними для розгляду клопотання.

Вислухавши цю заяву, слідчий суддя повинен перевірити відповідність запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи положенням міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Потім слідчий суддя має перевірити наявні матеріали екстрадиційної перевірки. Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 541, ч. 1 ст. 587 КПК, у цих матеріалах повинна міститися інформація про діяльність центрального органу України або за його дорученням чи зверненням відповідної регіональної прокуратури щодо встановлення та дослідження обставин, які можуть перешкоджати видачі особи (екстрадиції), яка вчинила злочин.

Під час екстрадиційної перевірки встановлюється: особа та її громадянство; чи не має особа статусу біженця із запитуючої країни, а також факт прийняття компетентним органом України заяви про надання статусу біженця; стан здоров'я особи; наявність екстрадиційності злочину або кожного епізоду злочинної діяльності та злочинність запитуваних діянь відповідно до законодавства України; наявність строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, передбачених законодавством України, за кожним запитуваним епізодом злочинної діяльності; наявність чи відсутність обставин, передбачених ст. 589 КПК. Також з'ясовується інформація щодо можливого притягнення до кримінальної відповідальності на території України

або наявності в особи невідбутого покарання за вироком українського суду, відбирається пояснення в особи з вищезазначених питань [313, с. 566].

Слідчий суддя має переконатися у тому, що при проведенні екстрадиційної перевірки центральним органом України або за його дорученням чи зверненням відповідною регіональною прокуратурою не встановлені обставини, які можуть перешкоджати видачі особи.

Межі судового розгляду встановлені у ч. 8 ст. 584 КПК. При розгляді клопотання про застосування екстрадиційного арешту слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу. Тому не повинні розглядатися заяви цієї особи про її непричетність до вчинення злочину, недоведеність її вини, про недопустимість доказів, які зібрані цими органами.

Перевіривши запит про видачу та наявні матеріали екстрадиційної перевірки, слідчий суддя вислуховує думку прокурора та інших учасників судового засідання щодо наявності підстав для задоволення клопотання, та постановляє ухвалу про застосування екстрадиційного арешту або про відмову у цьому. Ця ухвала має відповідати загальним вимогам щодо змісту ухвал у кримінальному провадженні, передбачених ст. 372 КПК.

Уявляється, що визначений ст. 584 КПК порядок розгляду слідчим суддею клопотання прокурора про застосування екстрадиційного арешту слід конкретизувати. Цю норму доцільно доповнити такими положеннями: відкривши судові засідання, слідчий суддя оголошує, що розглядатиметься клопотання про застосування екстрадиційного арешту, з'ясовує, хто з учасників розгляду з'явився; коли в розгляді клопотання бере участь перекладач, слідчий суддя роз'яснює йому права та обов'язки, попереджає про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад; після виконання цих дій слідчий суддя повідомляє своє прізвище, прізвище прокурора і секретаря судового засідання, захисника та перекладача, роз'яснює особі право заявляти відвід та давати пояснення.

У ч. 6 ст. 584 КПК зазначено, що строк тримання особи під вартою та порядок його продовження визначається цим Кодексом. Виходячи зі змісту даної норми, строк тримання особи під вартою відповідає строку дії ухвали слідчого судді та не може перевищувати шістдесяті днів (ч. 1 ст. 197 КПК). Згідно з ч. 10 ст. 584 КПК, максимальний строк тримання особи під вартою в порядку екстрадиційного арешту становить дванадцять місяців.

Продовження строку екстрадиційного арешту здійснюється у порядку, передбаченому ст. 199, ч. 11 ст. 584 КПК. Прокурор, що здійснює екстрадиційну перевірку, зобов'язаний не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення кожного другого місяця тримання особи під вартою звернутись до слідчого судді з клопотанням про продовження строку екстрадиційного арешту.

У такому клопотанні, крім відомостей, що викладаються у клопотанні про застосування екстрадиційного арешту, додатково зазначається інформація про хід та результати екстрадиційної перевірки, обставини, що вказують на необхідність подальшого утримання особи під вартою, а також аналіз доводів сторони захисту, які наведені у попередніх скаргах, щодо недоцільності його продовження [160, с. 998].

Якщо ж клопотання про продовження строку екстрадиційного арешту подано прокурором пізніше ніж за п'ять днів до закінчення кожного другого місяця тримання особи під вартою, його слід вважати поданим із порушенням процесуального строку. Слідчий суддя у такому випадку, приймаючи клопотання до розгляду, повинен ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність прокурора, який порушив цей строк, перед прокурором вищого рівня.

Під час розгляду клопотання прокурора про продовження застосування екстрадиційного арешту слідчий суддя має перевірити наявність підстав для подальшого тримання особи під вартою або її звільнення. За результатами розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про задоволення клопотання і продовження застосування цього запобіжного заходу або про відмову у його задоволенні та скасування екстрадиційного арешту.

На наш погляд, зміст ч. 11 ст. 584 КПК потребує удосконалення, оскільки у ній фрагментарно визначений порядок ініціації судово-контрольного провадження та проведення судового засідання. Цю норму доцільно доповнити такими положеннями: прокурор не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення кожного другого місяця застосування екстрадиційного арешту повинен звернутися до слідчого судді з клопотанням здійснити перевірку наявності підстав для подальшого тримання особи під вартою; у клопотанні зазначаються відомості про проведення екстрадиційної перевірки, обставини, які вказують на необхідність подальшого тримання особи під вартою, доводи цієї особи та її захисника, викладені у раніше поданих ними скаргах, щодо недоцільності продовження строку екстрадиційного арешту; після одержання клопотання слідчий суддя перевіряє наявність підстав для подальшого тримання особи під вартою або її звільнення, вислуховує думку прокурора; за результатами судового розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про подальше тримання особи під вартою або ухвалу про скасування екстрадиційного арешту.

Періодична судова перевірка підстав для подальшого тримання особи під вартою може здійснюватися і за ініціативою сторони захисту. У ч. 12 ст. 584 КПК зазначено, що за скаргою особи, до якої застосовано екстрадиційний арешт, або її захисника чи законного представника слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, не частіше одного разу на місяць перевіряє наявність підстав для звільнення особи з-під варти.

На нашу думку, зміст ч. 12 ст. 584 КПК необхідно вдосконалити, оскільки вона не визначає строк та процедуру розгляду слідчим суддею скарги, а також рішення, які ним приймаються. Її слід доповнити такими положеннями: скарга розглядається не пізніше п'яти діб з моменту її надходження до суду за участю особи, яка її подала, та прокурора; слідчий суддя досліджує надані цією особою матеріали, які свідчать про підстави для звільнення особи; прокурор висловлює свою думку щодо наявності таких підстав; за результатами розгляду скарги слідчий суддя постановляє ухвалу про відмову у її задоволенні або ухвалу про

скасування екстрадиційного арешту; слідчий суддя постановляє ухвалу про відмову у розгляді скарги, якщо вона подана частіше одного разу на місяць.

Під час судового розгляду клопотання прокурора про застосування екстрадиційного арешту можуть бути встановлені обставини, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі. Відповідно до ч. 1 ст. 585 КПК, за наявності таких обставин слідчий суддя може обрати щодо такої особи запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою (екстрадиційним арештом). До цієї особи може бути застосований один з таких запобіжних заходів: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт.

Згідно з ч. 2 ст. 585 КПК, при вирішенні питання про можливість застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, слідчий суддя обов'язково має враховувати: 1) відомості про ухилення особи від правосуддя у запитуючій стороні та дотримання нею умов, на яких відбулося звільнення її з-під варти під час цього або інших кримінальних проваджень; 2) тяжкість покарання, що загрожує особі в разі засудження, виходячи з обставин, встановлених під час заявленого кримінального правопорушення, положень закону України про кримінальну відповідальність і усталеної судової практики; 3) вік та стан здоров'я особи, видача якої запитується; 4) міцність соціальних зв'язків особи, у тому числі наявність у неї родини та утриманців.

Розглядаючи положення п. 1 ч. 2 ст. 585 КПК, Н.М. Ахтирська відмічає, що «доцільно, по-перше, співставляти час відкриття кримінального провадження й час перетину особою кордону; по-друге перевірити законність перетину кордону (наявність квитка, відмітки в паспорті чи інформації митної та прикордонної служби), підстави перебування в Україні (посвідчення про відрядження, перебування на лікуванні, сімейні обставини тощо), наявність офіційної реєстрації, дозволу на працевлаштування, джерела існування тощо, оскільки сам факт незатримання особи під час перетину кордону не може визнаватися законною підставою її перебування в Україні» [524, с. 143-144].

Якщо під час судового розгляду буде встановлено, що розшукувана іноземною державою особа у встановленому порядку перетнула державний кордон України, слідчий суддя, як уявляється, повинен проінформувати про це Державну прикордонну службу України та Генеральну прокуратуру України для проведення перевірки, чому вона не була затримана відповідними службовими особами.

Практика свідчить, що окремі слідчі судді неоднозначно тлумачать положення п. 4 ч. 2 ст. 585 КПК. У юридичній літературі слушно зазначається, що наявність «у громадянина іншої держави родини та утриманців, які проживають у себе на батьківщині, не мають інформації про місце його перебування, позбавлені фінансової та іншої підтримки, не може розцінюватися як наявність соціальних зв'язків. Ці обставини варто вважати такими за умови, що громадянин іншої держави має сім'ю в Україні, мешкає за місцем її реєстрації, утримує родину тощо. Отже, слідчий суддя, приймаючи рішення про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави, має чітко обґрунтувати своє рішення доведеними фактами та не обмежуватись встановленням наявності зареєстрованого шлюбу («одружений» - не означає, що має міцні родинні зв'язки)» [524, с. 144].

Для встановлення обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі, а також вищенаведених відомостей, слідчий суддя відповідно до ч. 4 ст. 193 КПК може заслухати як саму особу, видача якої запитується, так і інших осіб з власної ініціативи чи за клопотанням учасників судового розгляду, дослідити будь-які матеріали.

Прийнявши рішення про застосування щодо особи, видача якої запитується, запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, слідчий суддя має зобов'язати цю особу прибувати за кожною вимогою до суду або іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, визначених ч. 5 ст. 194 КПК.

Деякі науковці не погоджуються з тим, що за наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі іноземній державі, відносно цієї особи слідчим суддею може бути застосований запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

Так, наприклад, К.Д. Волков відмічає, що обрання будь-якого запобіжного заходу, крім екстрадиційного арешту, унеможлиблює фактичну передачу особи іноземній державі. У Європейській конвенції про видачу правопорушників та Додаткових протоколах до неї не передбачено обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави. Ця Конвенція містить лише положення (ст. 16) щодо інституту судового тимчасового арешту. Тому положення ст. 585 КПК мають бути вилучені з цього Кодексу як такі, що суперечать міжнародним зобов'язанням України [525, с. 175].

Нами поділяється ця пропозиція. Лише екстрадиційний арешт може гарантувати фактичну передачу особи іноземній державі. З КПК слід виключити ст. 585 про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи (екстрадиції).

5.2. Розгляд скарг на рішення про затримання та видачу особи (екстрадицію)

Особливості затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, визначаються ст. 582 КПК. У ч. 7 даної статті зазначено, що порядок затримання таких осіб та розгляду скарг про їх затримання здійснюється відповідно до стст. 206, 208 КПК, з урахуванням особливостей, встановлених розділом IX цього Кодексу. Однак у цих статтях не йдеться про розгляд слідчим суддею скарг на рішення уповноваженої службової особи про затримання особи, яка розшукується іноземною державою.

На відміну від чинного кримінального процесуального закону, КПК 1960 р. визначав, що рішення про затримання осіб, які розшукуються іноземною державою у зв'язку із вчиненням злочину, може бути оскаржене до суду. Так, у ч. 7 ст. 461 даного Кодексу зазначалось, що порядок затримання таких осіб та розгляду скарг про їх затримання здійснюється відповідно до ст. 106 КПК з урахуванням особливостей, встановлених розділом 9 цього Кодексу. У ч. 7 цієї статті передбачалось, що у разі оскарження затримання до суду, скарга затриманого негайно надсилається начальником місця попереднього ув'язнення до суду. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження. Якщо подання не надійшло або коли скарга надійшла після закінчення сімдесятидвогодичного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження.

Отже, в розумінні положень законодавства про екстрадицію, скарги на незаконне затримання суди мали розглядати одночасно з поданням органу дізнання про застосування тимчасового або екстрадиційного арешту. На це зверталась увага у п. 1.1 Узагальнення судової практики застосування районними судами міста Києва Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)» від 21 травня 2010 р. [526].

Слід зазначити, що і до прийняття цього Закону на суд покладался обов'язок приймати та розглядати скарги на рішення про затримання осіб, які розшукуються іноземною державою у зв'язку із вчиненням злочину. Про це йшлося у постанові ПВСУ №16 від 8 жовтня 2004 р. «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією» [18, с. 501-504]. У п. 6 цієї постанови роз'яснювалось, що відповідно до ч. 3 ст. 29 Конституції України суди повинні приймати до свого провадження та розглядати по суті скарги осіб, затриманих на підставі запиту іншої держави про екстрадицію, на

незаконність затримання, а також скарги їхніх захисників та законних представників. Розгляд таких скарг провадиться за правилами, встановленими частинами 7 і 8 ст. 106 КПК. Вирішуючи питання про законність затримання, суддя має враховувати як відповідні положення КПК щодо порядку затримання та процесуального його оформлення, так і положення відповідного міжнародного договору, у зв'язку з виконанням якого особу було затримано, та наявність необхідних документів, на підставі яких здійснюється екстрадиція (зокрема, запит про видачу, рішення компетентних органів сторони, що звертається із запитом, про затримання чи арешт особи тощо).

На нашу думку, редакцію ч. 7 ст. 582 чинного КПК необхідно змінити, оскільки дана норма відсилає до стст. 206, 208 цього Кодексу, які не визначають порядок розгляду слідчим суддею скарг на рішення уповноваженої службової особи про затримання особи, яка розшукується іноземною державою.

У юридичній літературі висловлена слушна пропозиція доповнити ст. 582 КПК «нормою, що у разі оскарження затримання до слідчого судді, скарга затриманого негайно надсилається начальником місця попереднього ув'язнення до суду. Скарга розглядається слідчим суддею одночасно з клопотанням прокурора про застосування тимчасового арешту з додержанням вимог, передбачених ст. 583 КПК. За результатами розгляду слідчий суддя виносить ухвалу про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним. Копія ухвали направляється прокурору, уповноваженій службовій особі, затриманому і начальнику місця попереднього ув'язнення» [527, с. 71].

Цю пропозицію слід вдосконалити, враховуючи те, що скарга може надійти після прийняття слідчим суддею рішення про тимчасовий арешт затриманої особи або постановлення ухвали про відмову у його застосуванні. У такому разі, на наш погляд, слідчий суддя має розглянути скаргу протягом трьох діб з часу надходження.

Відсутність у стст. 206, 208 КПК вищевказаного положення не означає, що особа, яка затримана уповноваженою службовою особою відповідно до ст. 582 цього Кодексу, не може оскаржити дане рішення слідчому судді. У ч. 5 ст. 29 Конституції України передбачено, що затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Ця норма підлягає застосуванню як норма прямої дії. Слідчий суддя зобов'язаний прийняти скаргу затриманого та розглянути її, безпосередньо застосовуючи Основний Закон.

Під час розгляду скарги слідчий суддя має враховувати як положення стст. 208, 582 КПК щодо порядку затримання та його оформлення, так і положення міжнародного договору, у зв'язку з виконанням якого особу було затримано, та наявність рішення компетентного органу іноземної держави про арешт особи.

Розглядаючи скаргу, слідчий суддя також повинен перевірити, чи дотримані відповідним прокурором вимоги 7.4. наказу Генерального прокурора України від 18 вересня 2015 р. № 223 «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва» [528]. Прокурор зобов'язаний за кожним фактом затримання іноземця або особи без громадянства, розшукуваних компетентними органами іноземних держав для притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку, проводити перевірку наявності законних підстав для затримання, відповідності процесуального оформлення затримання законодавству України, своєчасності і повноти виконання органом, що здійснив затримання, вимог стст. 208, 582 КПК щодо роз'яснення затриманій особі її прав, отримання від неї пояснень і заяв.

Згідно зі ст. 591 КПК, до слідчого судді може бути оскаржене рішення керівника центрального органу України або уповноваженої ним особи про задоволення запиту про видачу (екстрадицію) особи іноземній державі. Органами, які приймають таке рішення, є Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України.

Не можна не погодитися з Ю.М. Чорноус, що крок законодавця щодо закріплення можливості оскарження рішення про видачу особи (екстрадицію) є

прогресивним, «адже забезпечення судового контролю над законністю та обґрунтованістю екстрадиції особи спрямовано на дотримання її прав та свобод» [529, с. 148].

Після прийняття Закону України від 21 травня 2010 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)» у ст. 468 КПК 1960 р. також передбачалось, що рішення про видачу особи (екстрадицію) може бути оскаржено особою, стосовно якої воно прийнято, її захисником чи законним представником до місцевого суду за місцем тримання такої особи під вартою.

До внесення доповнень до цього Кодексу щодо видачі особи (екстрадиції) окремі науковці зазначали, що дане питання потрібно вирішити. Відмічалось, що в Україні, за прикладом Австрії, Великобританії, Німеччини, Швейцарії, має бути прийнятий закон «Про видачу (екстрадицію)», у другому розділі якого необхідно детально врегулювати «порядок оскарження рішення про видачу осіб, які перебувають на території України, і судову перевірку його законності й обґрунтованості» [530, с. 178].

Незважаючи на те, що до внесення вказаних доповнень до КПК 1960 р. не було передбачено такого порядку, суди розглядали скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію). Наприклад, 10 листопада 2005 р. колегія суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду м. Києва розглянула апеляційну скаргу заступника Генерального прокурора України на постанову Печерського районного суду м. Києва від 2 вересня 2005р. Цією постановою суд задовольнив скаргу захисників К., визнав дії Генеральної прокуратури України про видачу К. неправомірними, такими, що порушують міжнародно-правові норми, що регулюють видачу правопорушників, та заборонив з 2 вересня 2005 р. Генеральній прокуратурі України видавати К. в порядку екстрадиції Республіці Білорусь. Скасовуючи постанову суду першої інстанції і відмовляючи у задоволенні скарги захисників К., колегія суддів вказала на те, що Генеральний прокурор України не приймав будь-якого процесуального рішення про видачу К. іноземній державі, а лише дав вказівку про виконання

певної роботи з його видачі. Крім того, колегія суддів звернула увагу на те, що постановляючи рішення про визнання незаконними дії Генеральної прокуратури України та заборону видачі К. в порядку екстрадиції правоохоронним органам Республіки Білорусь, суд вийшов за межі своїх повноважень, оскільки питання видачі правопорушників у порядку екстрадиції перебувають у винятковій компетенції Генеральної прокуратури України [531, с. 61-63].

Розглядаючи цей приклад із судової практики, М.І. Смирнов та І.В. Гловюк відмічали, що таке оскарження є можливим на підставі ст. 55 Конституції України. Це пояснюється тим, що КПК не передбачає оскарження рішення про видачу особи, але це суперечить даній статті, відповідно до якої кожному гарантується право на оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Відповідно до ч. 3 ст. 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії. Суд на підставі Конституції України та п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» зобов'язаний прийняти та розглянути таку скаргу. Однак він повинен її розглянути у порядку, передбаченому КПК, використовуючи аналогію закону [532, с. 110].

Відповідно до ч. 1 ст. 591 КПК, рішення про видачу особи (екстрадицію) може бути оскаржене особою, стосовно якої воно прийняте, її захисником чи законним представником до слідчого судді, в межах територіальної юрисдикції якого ця особа тримається під вартою. Якщо до особи застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, скарга на рішення про видачу такої особи (екстрадицію) може бути подана до слідчого судді, в межах територіальної юрисдикції якого розташований відповідний центральний орган України.

Зі змісту ч. 3 ст. 590 КПК можна дійти висновку, що рішення про видачу особи (екстрадицію) може бути оскаржене впродовж десяти днів з моменту вручення цій особі його копії. Законодавець не визначає, яке рішення має бути прийнято, якщо скарга подана після закінчення такого строку. Тому, як

уявляється, доцільно доповнити ст. 591 КПК положенням про постановлення слідчим суддею ухвали про повернення скарги у такому випадку, яка надсилається особі, що її подала.

З встановленим ч. 1 ст. 591 КПК порядком оскарження рішення про видачу особи (екстрадицію) до слідчого судді суду першої інстанції не погоджується С.О. Пшенічко. На його думку, «...таке визначення підсудності цих скарг викликає сумніви. Враховуючи, що вирішуються питання, пов'язані із наданням міжнародної правової допомоги, що слідчий суддя фактично контролює законність та обґрунтованість надання міжнародної допомоги іншій державі, тобто, по суті, вирішує питання міжнародного співробітництва між суверенними державами, ці скарги повинні розглядатися слідчим суддею відповідного апеляційного суду» [533, с. 120].

Під час дії КПК 1960 р. цей науковець також не погоджувався з тим, що відповідно до ст. 468 цього Кодексу рішення про видачу особи (екстрадицію) може бути оскаржено: до місцевого суду за місцем тримання такої особи під вартою; до місцевого суду за місцем її проживання, якщо щодо цієї особи застосовуються заходи з забезпечення екстрадиції, не пов'язані з триманням під вартою. Він відмічав, що скарги на це рішення «повинні розглядатися судом вищої ланки, тобто апеляційним судом» [534, с. 300].

До прийняття Закону України від 21 травня 2010 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)» М.Й. Смирнов висловив думку про необхідність доповнення КПК 1960 р. ст. 31-1 «Оскарження постанови Генерального прокурора України або розпорядження Міністерства юстиції України про видачу особи». У ч. 1 цієї статті пропонувалось визначити, що це рішення може бути оскаржене особою, відносно якої воно прийнято, її захисником, до Апеляційного суду м. Києва [535, с. 384].

Уявляється, що не слід змінювати визначення підсудності скарг на рішення про видачу особи (екстрадицію). За загальним правилом, судовий контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів осіб у

кримінальному провадженні здійснюється слідчими суддями суду першої інстанції. Із цього правила законодавець зробив лише одне виключення, передбачене ст. 247 КПК, з метою посилення гарантування конституційних прав особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Згідно з ч. 3 ст. 591 КПК, розгляд скарги здійснюється слідчим суддею протягом п'яти днів з дня її надходження до суду. Судовий розгляд проводиться за участю прокурора, який проводив екстрадиційну перевірку, особи, щодо якої прийнято рішення про видачу, її захисника чи законного представника, якщо він бере участь у провадженні.

Коментуючи цю норму, А.Г.Маланюк відмічає, посилаючись на ч. 1 ст. 306 КПК, що розгляд скарги має здійснюватися слідчим суддею згідно з правилами судового розгляду, передбаченими стст. 318-380 цього Кодексу. «Це дозволяє слідчому судді допитати особу, щодо якої прийнято рішення про видачу, свідків, на яких вказують сторони провадження для підтвердження своїх доводів, призначити експертизу (для встановлення стану здоров'я особи; достовірності документів, поданих учасниками), дослідити документи...» [160, с. 1011].

Ми не погоджуємося з твердженням науковця, що розгляд скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію) має здійснюватися слідчим суддею згідно з правилами судового розгляду, передбаченими стст. 318-380 КПК. Згідно з ч. 1 ст. 306 цього Кодексу, за цими правилами повинні розглядатися тільки скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, які прийняті під час досудового розслідування.

У ст. 591 КПК предмет дослідження не деталізований. Слід погодитися з думкою С. О.Пшеничко, що цей предмет можна сформулювати наступним чином: перевірка відповідності форми та змісту запиту міжнародним договорам та КПК; наявність загальних умов видачі (ст. 573 КПК); наявність або відсутність підстав до відмови у видачі особи (ст. 589 КПК); правильність та повнота проведення екстрадиційної перевірки [533, с. 120].

На наш погляд, ст. 591 КПК потрібно доповнити низкою положень про обставини, які мають бути досліджені слідчим суддею під час розгляду скарги на рішення центрального органу України про видачу особи (екстрадицію).

По-перше, цю статтю доцільно доповнити положенням, що слідчий суддя повинен перевірити, чи дотримані умови видачі, визначені у чч. 1, 2 ст. 573 КПК. Відповідно до цих норм, запит компетентного органу іноземної держави про видачу особи може розглядатися лише за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців.

По-друге, ст. 591 КПК слід доповнити положенням, що слідчий суддя повинен перевірити, чи немає обставин, передбачених ст. 589 цього Кодексу, які перешкоджають видачі особи (екстрадиції). У видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо: особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України; злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України; закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу; компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію); видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України; наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України.

Особа, якій надано статус біженця, статус особи, яка потребує додаткового захисту, або їй надано тимчасовий захист в Україні, не може бути видана державі, біженцем з якої вона визнана, а також іноземній державі, де її здоров'ю, життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси,

віросповідання (релігії), національності, громадянства (підданства), приналежності до певної групи або політичних переконань, крім випадків, передбачених міжнародним договором України. Змістовне розуміння зазначених загроз міститься у багатьох рішеннях ЄСПЛ, змістовний аналіз яких проведений у юридичній літературі [536, с. 51-54].

По-третє, ст. 591 КПК потрібно доповнити положенням, що слідчий суддя повинен перевірити, чи дотримані вимоги ст. 587 цього Кодексу при проведенні центральним органом України або за його дорученням чи зверненням відповідною регіональною прокуратурою екстрадиційної перевірки обставин, що можуть перешкоджати видачі особи. Така перевірка здійснюється протягом шістдесяти днів. Цей строк може бути продовжено центральним органом України.

З'ясувати вказані обставини слідчий суддя може, ознайомившись з матеріалами, що підтверджують законність та обгрунтованість рішення про видачу особи. Такі матеріали має надати слідчому судді регіональна прокуратура, виконуючи вимоги п. 7.6. наказу Генерального прокурора України від 18 вересня 2015 р. № 223 «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва» [528].

Межі судового розгляду визначені у ч. 4 ст. 591 КПК. При розгляді скарги слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу (екстрадицію). Тому слідчий суддя має залишати без розгляду заяви особи про її невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення, про недопустимість доказів, які зібрані цими органами.

Якщо за результатами розгляду скарги слідчий суддя переконається у тому, що рішення центрального органу України про видачу (екстрадицію) є законним та обгрунтованим, екстрадиційна перевірка проведена з дотриманням порядку, визначеного ст. 587 КПК, ним відповідно до ч. 5 ст. 591 цього Кодексу постановляється ухвала про залишення скарги без задоволення. Якщо ж

слідчий суддя дійшов до протилежного висновку, він постановляє ухвалу про задоволення скарги та скасування рішення про видачу (екстрадицію).

Порівняльний аналіз ст. 591 чинного КПК та ст. 468 КПК 1960 р. дає підстави стверджувати, що визначені ними процедури розгляду скарг на рішення про видачу особи (екстрадицію) майже не відрізняються. Тому доцільно звернути увагу на пропозиції науковців щодо вдосконалення порядку судового розгляду таких скарг, що були висловлені під час дії цього Кодексу.

Так, наприклад, О.Г. Шило відмічала, що судовий розгляд скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію) «...має включати певні етапи – підготовчу частину, судове слідство та судові дебати, що в сукупності забезпечують оптимальні умови для винесення законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Крім того, необхідним здається закріпити в законі положення про те, що судовий розгляд скарги здійснюється у відкритому судовому засіданні. На початку судового засідання головуючий має перевірити явку учасників процесу, оголосити, яка скарга розглядається, роз'яснити учасникам процесу їх процесуальні права та обов'язки. Судове слідство має складатися із заслуховування пояснень особи, яка подала скаргу, її захисника та законного представника, якщо він бере участь у справі, пояснень прокурора, який уповноважений на участь у судовому розгляді скарги. Можливою є також участь у судовому засіданні представника центрального органу, який прийняв рішення про видачу (екстрадицію). Крім того, прокурор має оголосити матеріали, надіслані прокуратурою області на підтвердження законності та обґрунтованості рішення про видачу, що забезпечує особі, яка подала скаргу, та її захиснику і законному представнику поінформованість щодо підстав та мотивів прийняття такого рішення. З огляду на змагальність цієї процедури, у законі доцільно також закріпити положення, відповідно до якого суб'єктом доказування законності та обґрунтованості рішення про видачу є прокурор, який бере участь у судовому засіданні. Підведення підсумку судового слідства має здійснюватися учасниками процесу в судових дебатах, де вони

висловлюють свою остаточну позицію стосовно питання, що розглядається» [272, с. 403-404].

На наш погляд, ст. 591 чинного КПК також потребує вдосконалення. Її слід доповнити такими положеннями: слідчий суддя постановляє ухвалу про відкриття провадження та призначення скарги до розгляду, якщо вона відповідає вимогам закону; на початку засідання слідчий суддя перевіряє явку учасників судового розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки та оголошує, яка скарга розглядатиметься; прокурор оголошує матеріали екстрадиційної перевірки та доводить, що рішення про видачу особи є законним та обгрунтованим; заслуховуються пояснення особи, яка подала скаргу, її захисника та законного представника, якщо він бере участь у справі.

На думку В.В. Зуєва, доцільно надати особам, відносно яких прийнято рішення про екстрадицію, право оскаржувати результати екстрадиційної перевірки слідчому судді [522, с. 177]. Науковець вважає, що ст. 587 КПК доцільно доповнити ще однією частиною, яку пропонує викласти у такій редакції: «результати екстрадиційної перевірки можуть бути оскаржені у слідчого судді особою, стосовно якої вона проводилась, її захисником чи законним представником, в межах територіальної юрисдикції якого така особа утримується під вартою або в межах територіальної юрисдикції якого розташований відповідний орган України, якщо відносно особи застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із утриманням під вартою» [522, с. 178].

Уявляється, що у реалізації цієї пропозиції немає сенсу. Результатом екстрадиційної перевірки є прийняття центральним органом України рішення про видачу особи (екстрадицію) іноземній державі або про відмову у цьому. Законодавцем визначено, що перше рішення може бути оскаржене слідчому судді особою, стосовно якої воно прийняте, її захисником чи законним представником.

5.3. Затвердження згоди особи на застосування спрощеного порядку її видачі з України

При застосуванні процедури екстрадиції можливий спрощений порядок видачі осіб з України, щодо яких надійшов запит компетентного органу іноземної держави про їх видачу (ст. 588 КПК). Відмінність цього порядку від звичайного полягає у тому, що при цьому не проводиться екстрадиційна перевірка в повному обсязі, чим забезпечується швидке вирішення питання щодо видачі особи.

Слід погодитися з науковцями, які відмічають, що: передбачення у КПК спрощеного порядку видачі осіб з України можна вважати позитивним моментом цього Кодексу [537, с. 275]; доцільним «є введення в провадженні щодо видачі (екстрадиції) так званого спрощеного порядку, спрямованого на скорочення досить складної процедури видачі...» [538, с. 66].

Запровадження такого порядку узгоджується зі ст. 6 Типового договору про видачу, прийнятого Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 14 грудня 1990 р. (резолюція 45/116): «Запитувана держава, якщо це не заборонено її законодавцем, може дозволити видачу у разі отримання прохання про тимчасовий арешт, при умові, що особа, стосовно якої надійшло прохання, ясно висловила свою згоду в компетентному органі» [539].

КПК 1960 р. не передбачав спрощеного порядку видачі осіб з України, що значно затягувало та бюрократизувало процедуру екстрадиції [540]. В.С. Березняк слушно відмічав, що суттєвою проблемою є достатньо обтяжлива і складна процедура екстрадиції [541, с. 11]. На основі аналізу європейського досвіду ним пропонувалось передбачити у цьому Кодексу норму щодо спрощеної процедури екстрадиції [542, с. 215].

У радянській юридичній літературі зверталась увага на те, що застосування добровільної або спрощеної видачі дійсно є зручним, оскільки істотно скорочує обсяг діяльності компетентних посадових осіб у зв'язку з проведенням екстрадиційної перевірки та строки видачі особи, сприяє усуненню бюрократичних перепон на шляху реалізації екстрадиційних відносин [543, с. 32].

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 581 КПК, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу, має право звертатися з проханням про застосування спрощеної процедури видачі. Про забезпечення даного права вказано у ч. 1 ст. 588 цього Кодексу. Особі, щодо якої надійшов запит про її видачу, має бути повідомлено про право звертатися з проханням згідно з цією статтею про застосування спрощеного порядку видачі і роз'яснюється порядок надання відповідної заяви. Коли саме і яка посадова особа зобов'язана здійснити таке роз'яснення, у вказаній нормі не уточнюється. Виходячи із сутності інституту спрощеної видачі осіб можна дійти висновку, що такий обов'язок повинен виконати прокурор перед тим, як приступити до проведення екстрадиційної перевірки обставин, які можуть перешкоджати видачі особи.

Частина 2 ст. 588 КПК визначає, що спрощений порядок видачі особи з України може бути застосований лише за наявності письмової заяви такої особи про її згоду на видачу, оформленої у присутності захисника та затвердженої слідчим суддею. У разі одержання відповідної заяви видача можлива без проведення в повному обсязі перевірки наявності можливих перешкод для видачі.

Зі змісту цієї норми випливає, що при поданні такої заяви екстрадиційна перевірка все ж таки проводиться. Її необхідний обсяг визначається центральним органом України або за його дорученням чи зверненням відповідною регіональною прокуратурою. Має бути перевірено, чи немає обставин, які виключають видачу особи іноземній державі.

Виходячи із викладеного, не можна погодитися з тими науковцями, які стверджують, що «наявність лише однієї згоди особи, щодо якої розглядається питання про екстрадицію та її письмової заяви можуть стати в подальшому вихідною підставою для її безперешкодної видачі без проведення екстрадиційної перевірки та без врахування і дотримання як імперативних, так і дискреційних підстав, що перешкоджають видачі (екстрадиції), закріплених як у чинному КПК України, так і в міжнародних договорах України, конвенціях і законах, якими вони ратифіковані» [544, с. 131].

У ч. 3 ст. 588 КПК передбачено, що прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про затвердження згоди особи на видачу. Слідчий суддя розглядає клопотання за участю особи, що підлягає видачі, її захисника та прокурора. Слідчий суддя зобов'язаний переконатися, що особа, яка підлягає видачі, добровільно погоджується на свою видачу і усвідомлює всі наслідки цієї видачі, після чого постановляє ухвалу про затвердження згоди особи на її спрощену видачу або про відмову в цьому.

За кримінальним процесуальним законодавством деяких країн суд також затверджує згоду особи на застосування спрощеної процедури її видачі. Наприклад, про це йдеться у ст. 545 КПК Республіки Молдова [45], а також у Законі цієї держави від 1 грудня 2006 р. «Про міжнародну правову допомогу у кримінальних справах» [545]. У ст. 59 цього Закону вказано, що особа, екстрадиція якої запитується, має право заявити перед судом, що відмовляється від встановлених законом переваг з захисту щодо запиту про екстрадицію та дає згоду на її передачу компетентним органам держави, яка запитує. Заява вноситься до протоколу, який підписується головою складу суду, секретарем судового засідання, особою, екстрадиція якої запитується, її адвокатом і перекладачем. Після встановлення, що особа, екстрадиція якої запитується, повністю усвідомлює наслідки свого вибору, судова інстанція, беручи до уваги висновки прокурора, розглядає, чи немає перешкод для екстрадиції. Якщо встановлюється, що спрощена екстрадиція припустима, судова інстанція виражає згоду із цим визначенням й розпоряджається про вжиття запобіжного заходу, який повинен бути застосований до передачі особи, екстрадиція якої запитується.

Недолік ч. 3 ст. 588 чинного КПК полягає у тому, що у ній не визначений зміст клопотання прокурора про затвердження згоди особи на видачу, а також те, які документи до нього додаються [129, с. 112]. Цю норму доцільно доповнити положенням, що дане клопотання повинно містити: інформацію про затримання особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, застосування до неї тимчасового

або екстрадиційного арешту; дані про отримання запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи; відомості про звернення особи до прокурора із заявою про спрощений порядок її видачі; прохання прокурора до слідчого судді затвердити згоду особи на застосування спрощеного порядку її видачі.

Також ч. 3 ст. 588 КПК слід доповнити положенням, що до клопотання прокурора про затвердження згоди особи на видачу додаються: копія запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчена центральним органом України; письмова заява особи про застосування спрощеного порядку її видачі; матеріали екстрадиційної перевірки наявності можливих перешкод для її видачі.

Уявляється, що недоліком ч. 3 ст. 588 КПК також є те, що у ній не передбачено, до якого суду та коли саме після одержання письмової згоди особи прокурор повинен подати це клопотання. Дану норму слід доповнити положенням, що клопотання про затвердження згоди особи на спрощену видачу подається прокурором протягом доби після одержання письмової заяви особи про її згоду на видачу до суду, в межах територіальної юрисдикції якої така особа тримається під вартою. Якщо до особи застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, це клопотання подається до суду, в межах територіальної юрисдикції якого розташований відповідний центральний орган України.

У ч. 3 ст. 588 КПК не регламентований строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути клопотання прокурора про затвердження згоди особи на спрощену видачу. Тому слід визнати помилковим твердження О.В. Бедро, що його розгляд «відбувається у судовому засіданні слідчим суддею не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження до суду клопотання» [546, с. 216].

У юридичній літературі висловлена пропозиція про доповнення ч. 3 ст. 588 КПК положенням, що клопотання прокурора про затвердження згоди

особи на видачу розглядається після його отримання, але не пізніше 24 годин з моменту його надходження до суду [547].

Такий строк є надто стислим, щоб слідчий суддя виконав усі необхідні підготовчі процесуальні дії, пов'язані з проведенням судового засідання, та здійснив розгляд цього клопотання. На нашу думку, ч. 3 ст. 588 КПК слід доповнити положенням, що клопотання прокурора про затвердження згоди особи на застосування спрощеного порядку видачі з України розглядається слідчим суддею не пізніше трьох діб з дня його надходження до суду.

Як вже відмічалось, при розгляді цього клопотання слідчий суддя зобов'язаний переконатися у тому, що особа, яка підлягає видачі, добровільно погоджується на свою видачу і усвідомлює всі наслідки цієї видачі, а саме: згода особи на застосування спрощеного порядку видачі не може бути відкликана після її затвердження слідчим суддею; екстрадиція можлива без проведення в повному обсязі перевірки наявності можливих перешкод для видачі; особа втрачає право на оскарження рішення центрального органу України про видачу; особа буде передана правоохоронним органам іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Для встановлення добровільності волевиявлення слідчий суддя може заслухати пояснення особи, яка подала заяву про застосування спрощеного порядку її видачі. Не відповідає вимогам закону твердження Д.О. Захарова, що при прийнятті рішення про затвердження згоди особи на її спрощену видачу вона підлягає обов'язковому допиту з питань, визначених у ст. 588 КПК [548, с. 92]. Відповідно до цього Кодексу, допитані можуть бути виключно свідки, потерпілі, підозрювані, обвинувачені, експерти при досудовому розслідуванні та судовому розгляді кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені на території України.

Якщо слідчий суддя не переконається у тому, що особа, яка підлягає видачі, добровільно погоджується на свою видачу і усвідомлює всі наслідки цієї видачі, він повинен постановити ухвалу про відмову у затвердженні згоди

особи на її спрощену видачу. Таке рішення має ним прийматися: у разі відкликання особою своєї заяви про застосування спрощеного порядку; якщо з'ясується, що до цієї особи здійснювався примус з тим, щоб вона погодилась подати таку заяву; при документальному підтвердженні, що вказана особа має психічні вади, через які не може усвідомлювати всі наслідки видачі.

У ч. 3 ст. 588 КПК надто лаконічно визначена процедура проведення судового розгляду. Тому, на наш погляд, цю норму доцільно доповнити наступними положеннями: відкривши судові засідання, слідчий суддя оголошує, що розглядатиметься клопотання про затвердження згоди особи на видачу; коли в розгляді клопотання бере участь перекладач, слідчий суддя роз'яснює йому права та обов'язки, попереджає про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад; після виконання цих дій слідчий суддя повідомляє своє прізвище, прізвище прокурора і секретаря судового засідання, захисника й перекладача і роз'яснює особі право заявляти відвід; для встановлення добровільності волевиявлення особи слідчий суддя заслуховує її пояснення щодо мотивів надання згоди на застосування спрощеного порядку видачі, а потім заслуховує думку прокурора та захисника.

У ч. 4 ст. 588 КПК передбачено, що у разі отримання заяви про згоду особи на видачу запитуючій стороні та її затвердження ухвалою слідчого судді прокурор передає заяву на розгляд центрального органу України, який протягом трьох днів розглядає її та приймає рішення про можливість застосування спрощеного порядку видачі.

Вірно зазначають І.В. Басиста, В.І. Галаган, О.М. Калачова, Л.В. Максимів, що ця позиція законодавця є нелогічною [544, с. 132]. Як відмічає В.В. Кулініч, по суті ч. 4 ст. 588 КПК фактично надала Генеральній прокуратурі України невластиві їй повноваження, зокрема, проводити ревізію судового рішення. Натомість, остаточне рішення щодо видачі особи у будь-якому випадку повинен приймати суд, а не інший орган державної влади [549, с. 273].

Потрібно відмітити, що окремі науковці критично оцінюють позицію законодавця щодо встановлення спрощеного порядку видачі осіб з України. Так, наприклад, В.В. Зуев вважає, що «застосування саме добровільної видачі, тобто спрощеної процедури видачі за умови волевиявлення або вільної згоди на те особи, яка видається, не повинно мати місця в українському кримінальному судочинстві» [522, с. 154-155]. Науковець зазначає, що «запровадження і значне поширення спрощеної процедури видачі на підставі добровільної згоди особи може спричинити певні зловживання і численні порушення прав осіб, які видаються. Зокрема, для виданої таким чином особи наслідком є позбавлення її права на оскарження акта передачі, тим більше, що процедура добровільної видачі складається лише з акта передачі особи державі для здійснення кримінального переслідування за ініціативою особи, що видається, без будь-яких умов, які супроводжують звичайний порядок екстрадиції» [522, с. 154].

З наведеною думкою та її аргументацією важко погодитися. По-перше, право на оскарження того чи іншого процесуального рішення законодавець надає заінтересованій особі у тому випадку, якщо вона вважає його незаконним та необґрунтованим. Рішення ж про застосування спрощеного порядку видачі особи приймається за її власною ініціативою. Отже, нелогічно, щоб вона мала право на його оскарження. По-друге, спрощений порядок екстрадиції перебуває під судовим контролем, який надійно забезпечує права та законні інтереси особи, яка видається іноземній державі. Тому, на нашу думку, безпідставним є твердження, що запровадження і значне поширення вказаної процедури може спричинити зловживання та порушення прав осіб, які видаються.

Висновки до 5 розділу

1. Слід конкретизувати у стст. 584, 584 КПК порядок розгляду слідчим суддею клопотання прокурора про застосування тимчасового та екстрадиційного арештів. Доцільно доповнити ст. 583 цього Кодексу положенням, що слідчий суддя спочатку постановляє ухвалу про застосування тимчасового арешту затриманої особи не більше як на вісімнадцять діб, якщо

інше не визначено міжнародним договором, а у подальшому такий строк підлягає продовженню до сорока діб за внесеним прокурором клопотанням.

2. Потребує удосконалення порядок розгляду слідчим суддею клопотання прокурора про продовження застосування екстрадиційного арешту, процедура перевірки підстав для подальшого тримання особи під вартою, здійснювана за скаргою особи, до якої застосовано цей арешт, її захисника чи законного представника.

3. З КПК слід виключити ст. 585 про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи (екстрадиції).

4. Необхідно доповнити ст. 582 КПК нормою про порядок розгляду слідчим суддею скарги на рішення уповноваженої службової особи про затримання особи, яка розшукується іноземною державою.

5. Слід деталізувати у ст. 591 КПК порядок розгляду слідчим суддею скарги на рішення центрального органу України про видачу особи (екстрадицію).

6. У ч. 3 ст. 588 КПК доцільно визначити суд, до якого прокурор повинен подати клопотання про затвердження згоди особи на спрощену видачу, строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання, а також процедуру проведення судового розгляду.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дало змогу вирішити важливу наукову проблему, а саме: розробити та обґрунтувати концептуальні теоретичні засади та практичні рекомендації здійснення судового контролю у кримінальному процесі. Це дає змогу сформулювати та обґрунтувати низку теоретичних положень та пропозицій:

1. У становленні та розвитку законодавства незалежної України щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі можна виділити два етапи: 1 етап – 1991–2012 роки (період дії КПК України 1960 р.); 2 етап – з 2012 р. і донині, період, виокремлення якого зумовлене прийняттям КПК України 2012 р.

2. Судовий контроль у кримінальному процесі – це діяльність слідчого судді на стадії досудового розслідування та під час екстрадиційної процедури зі здійснення у порядку, передбаченому КПК, наданих йому повноважень, метою якої є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Крім попереджувального (дозвільного) та подальшого є третій вид судового контролю, який здійснюється через повноваження слідчого судді встановлювати та поновлювати процесуальні строки, розглядати відводи, здійснювати допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, вирішувати питання про речові докази. Ці повноваження слідчого судді мають бути закріплені в окремій главі КПК України.

3. Запропоновано розширити межі судового контролю у кримінальному процесі. Слідчий суддя має приймати рішення про: ексгумацію трупа, якщо родичі покійного заперечують проти цього; проведення примусового освідування особи (пропозицію підтримали 72 % опитаних слідчих, 78 % прокурорів, 73 % суддів); усунення захисника від участі у кримінальному провадженні, якщо він, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню обставин вчиненого кримінального правопорушення, а також є

свідком і в зв'язку з цим допитувався або підлягає допиту. За ухвалою слідчого судді повинні застосовуватися лише запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту та застави. Інші заходи мають обиратись за постановою слідчого, прокурора (пропозицію поділяють 95 % опитаних слідчих, 87 % прокурорів, 78 % суддів).

4. Щодо прийняття рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження доцільно:

- доповнити статті 142, 146, 163, 194 КПК України положеннями про постановлення слідчим суддею ухвали про повернення прокурору клопотань про здійснення приводу, накладення грошового стягнення, тимчасовий доступ до речей і документів, застосування запобіжного заходу, якщо вони подані без додержання встановлених вимог;

- надати право слідчому судді за клопотанням сторін заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування приводу, тимчасового доступу до речей і документів, накладення грошового стягнення та скасування цього заходу;

- виключити зі статей 151, 156, 172, 193 КПК України положення про право слідчого судді за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, застосування запобіжного заходу;

- зобов'язати прокурора або слідчого брати участь під час розгляду клопотань про здійснення приводу, арешт майна, накладення грошового стягнення та скасування цього заходу. Неявка підозрюваного, його захисника у судові засідання не повинна перешкоджати розгляду клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади;

- встановити строки розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; подання учасником кримінального провадження клопотання про скасування ухвали слідчого судді про накладення на нього грошового стягнення; подання прокурором клопотань про продовження строків

тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та відсторонення від посади; звернення слідчого, прокурора до слідчого судді з клопотанням про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене;

- передбачити вимоги до клопотань прокурора про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, а також до ухвал слідчого судді про здійснення приводу, накладення грошового стягнення;

- деталізувати порядок розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу, визначити процедуру розгляду клопотання підозрюваного, його захисника, іншого власника чи володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про скасування арешту майна, а також клопотання прокурора, слідчого про зміну запобіжного заходу;

- здійснювати тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю на підставі ухвали слідчого судді (пропозицію підтримали 94 % опитаних слідчих, 87 % прокурорів, 82 % суддів). Тимчасовий доступ до інших речей та документів має застосовуватись за постановою слідчого, прокурора. Особам, у яких вилучені речі та документи, слід надати право оскаржити дане рішення слідчому судді;

- надати право слідчому судді приймати рішення про продовження строку затримання не більше ніж на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання (пропозицію поділяють 72 % опитаних слідчих, 66 % прокурорів, 68 % суддів). У зв'язку з цим необхідно доповнити ч. 3 ст. 29 Конституції України положенням, що на підставах та в порядку, встановлених законом, строк затримання особи може бути продовжений за рішенням суду;

– уповноважити суддю апеляційного суду продовжувати строк тримання підозрюваного під вартою до шести місяців, а суддю Верховного Суду до дванадцяти місяців.

5. Доведена необхідність доповнення ст. 234 КПК України положенням згідно якого клопотання про обшук подається до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, та має бути розглянуто негайно слідчим суддею після його надходження у закритому судовому засіданні; ч. 3 ст. 233 цього Кодексу нормою, що протягом 24 годин з моменту проведення обшуку слідчий, прокурор зобов'язаний надати слідчому судді протокол цієї слідчої (розшукової) дії, та необхідні матеріали кримінального провадження. Слідчий суддя перевіряє наявність підстав для обшуку та постановляє ухвалу про законність чи незаконність його проведення. Також у ч. 2 ст. 237 КПК України потрібно визначити, що огляд житла чи іншого володіння особи, за винятком огляду місця події, проводиться за згодою його власника або на підставі ухвали слідчого судді.

Відносно прийняття рішення про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій обґрунтована доцільність доповнення ст. 248 КПК України такими положеннями: до клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу про проведення негласної слідчої (розшукової) дії додаються матеріали кримінального провадження; слідчий суддя відмовляє у задоволенні цього клопотання та повертає прокурору, якщо воно подано без додержання вимог ч. 2 цієї статті. Слідчий суддя місцевого суду має давати дозвіл на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як аудіо-, відеоконтроль особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (пропозицію підтримали 89 % опитаних слідчих, 75 % прокурорів, 84 % суддів).

Запропоновано доповнити ст. 225 КПК України положеннями про вимоги до клопотання сторін кримінального провадження про проведення допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування у судовому

провадженні; строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання; рішення, які приймаються слідчим суддею за результатами його розгляду.

Щодо прийняття рішення про залучення експерта, слід доповнити ст. 244 КПК України положенням про строк, протягом якого з моменту винесення слідчим, прокурором постанови про відмову в задоволенні клопотання про залучення експерта сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з таким клопотанням. З ч. 3 цієї статті доцільно виключити положення, що неприбуття особи, яка подала клопотання про залучення експерта, не перешкоджає його розгляду.

Потрібно визнати обов'язковою участь у судовому засіданні слідчого, прокурора, який виніс постанову про відмову в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта. До ч. 3 ст. 243 КПК України доцільно внести доповнення, що експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням потерпілого. Також у ч. 3 ст. 242 цього Кодексу необхідно закріпити положення про прийняття слідчим суддею за клопотанням сторони кримінального провадження рішення про примусове залучення підозрюваного, потерпілого, свідка до проведення медичної чи психіатричної експертизи, якщо вони відмовляються від їх проведення.

6. Запропоновано вдосконалити порядок розгляду та вирішення слідчим суддею питання про відводи під час досудового розслідування; поновлення процесуальних строків; встановлення строку, протягом якого сторона кримінального провадження повинна ознайомитися з матеріалами, до яких надано доступ; відбирання біологічних зразків; реалізацію, технологічну переробку або знищення речових доказів, зазначених у ч. 6 ст. 100 КПК України.

Доведена необхідність надання слідчому повноважень щодо прийняття рішення про відбирання зразків для проведення експертизи (пропозицію поділяють 97 % опитаних слідчих, 84 % прокурорів, 81 % суддів). За ухвалою слідчого судді має здійснюватися лише примусове відбирання біологічних

зразків, коли особа відмовляється їх надати. Рішення про проведення спеціального досудового розслідування повинен приймати прокурор.

Зацікавленим особам слід надати право оскаржувати слідчому судді рішення слідчого, прокурора про: проведення досудового розслідування або про відмову у цьому (пропозицію підтримали 92 % опитаних слідчих, 85 % прокурорів, 79 % суддів); затримання особи за підозрою у вчиненні злочину; продовження строку досудового розслідування; проведення спеціального досудового розслідування.

У ч. 1 ст. 303 КПК України доцільно вказати, при невиконанні яких саме процесуальних дій слідчим чи прокурором зацікавлені особи мають право подати скаргу на таку бездіяльність (п. 1), що підлягають оскарженню постанова слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (п. 6), а також постанова про відмову у задоволенні клопотання про проведення інших процесуальних дій, які здійснюються з метою збирання доказів (п. 7). Крім того, слід виключити п. 8 з ч. 1 цієї статті.

Запропоновано доповнити главу 26 КПК України низкою статей, які мають визначати особливості розгляду слідчим суддею скарг на те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора.

Доведена необхідність позбавлення прокурора повноважень передбачених ст. 615 КПК України щодо надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, перелік яких наведений у цій статті.

7. Щодо прийняття рішень про видачу (екстрадицію) особи, обґрунтовано необхідність конкретизації у статтях 583, 584 КПК України порядку розгляду слідчим суддею клопотання прокурора про застосування тимчасового та екстрадиційного арештів; доцільність доповнення ст. 583 цього Кодексу положенням, що слідчий суддя спочатку постановляє ухвалу про застосування тимчасового арешту затриманої особи не більше як на вісімнадцять діб, якщо інше не визначено міжнародним договором, а у подальшому такий строк

підлягає продовженню до сорока діб за внесеним прокурором клопотанням. Потребує удосконалення порядок розгляду слідчим суддею клопотання прокурора про продовження застосування екстрадиційного арешту, процедура перевірки підстав для подальшого тримання особи під вартою, здійснювана за скаргою особи, до якої застосовано цей арешт, її захисника чи законного представника. Доведена необхідність виключення ст. 585 з КПК України, а також доповнення ст. 582 цього Кодексу нормою про порядок розгляду слідчим суддею скарги на рішення уповноваженої службової особи про затримання особи, яка розшукується іноземною державою. Запропоновано деталізувати у ст. 591 КПК України порядок розгляду слідчим суддею скарги на рішення центрального органу України про видачу особи (екстрадицію), а у ч. 3 ст. 588 цього Кодексу визначити суд, до якого прокурор повинен подати клопотання про затвердження згоди особи на спрощену видачу, строк, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання та процедуру проведення судового розгляду.

8. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до статей 142, 146, 147, 151, 153, 156, 158, 163, 171, 172, 174, 193, 194, 199, 200, 225, 234, 237, 242, 243, 244, 248, 303, 615 Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються регулювання порядку здійснення судового контролю у кримінальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. №2. Ст. 15.
2. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №30. Ст. 426.
3. Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 15 грудня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №26. Ст. 277.
4. Про запобіжне затримання особи: Закон України від 29 липня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №38. Ст. 346.
5. Про деякі питання, що виникають при застосуванні судами законодавства, яке передбачає оскарження до суду санкції прокурора на арешт: постанова Пленуму Верховного Суду України №10 від 30 вересня 1994 р. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України (1963-1997 роки). Сімферополь.: Таврія, 1998. С.352-355.
6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
7. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9. Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних провадженнях: (ОФІЦ.ТЕКСТ)/ Упоряд. С.А.Кузьмін, М.С.Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.16-22.
8. Про тимчасовий порядок розгляду матеріалів про дачу дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і виїмку її в поштово-телеграфних установах та зняття інформації з каналів зв'язку (телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції): Лист Голови Верховного Суду України від 19 листопада 1996

р. №16/6 Головам Верховного Суду Автономної Республіки Крим, обласних, міжобласного, Київського і Севастопольського міських судів, військових судів регіонів і Військово-Морських Сил України. Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання /Я.Ю.Кондратьєв, О.М.Джуза, Д.Й.Никифорчук, В.В.Матвійчук. К.: КНТ, 2005. С.277-278.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон від 13 січня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №10. Ст. 79.

10. У справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційним зверненням громадян Будинської Світлани Олексіївни і Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень абзацу четвертого статті 248 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо конституційності статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України): Рішення Конституційного Суду України від 23 травня 2001р. №6-рп/2001. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. №3. С.3-10.

11. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21 червня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №44. Ст. 234.

12. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора): Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. №3-рп/2003. *Вісник Конституційного Суду України*. 2003. №1. С.24-30.

13. Лист Голови Верховного Суду України головам апеляційних судів від 12 лютого 2003 р. №5-13 н 44. Державне обвинувачення: довідник з питань організації роботи з підтримання державного обвинувачення в судах /Довід.

видання. – Упоряд.: С.М.Бурдейний, В.П.Лобач, М.В.Куранов, С.В.Пересунько, Ю.П.Федюк; відп. редактор В.В.Кудрявцев. К.: Видавництво, 2003. С.464-465.

14. Лист Генерального прокурора України прокурорам областей, міст Києва, Севастополя від 14 лютого 2003 р. № 98/2-22-03 вих. Державне обвинувачення: довідник з питань організації роботи з підтримання державного обвинувачення в судах /Довід. видання. – Упоряд.: С.М.Бурдейний, В.П.Лобач, М.В.Куранов, С.В.Пересунько, Ю.П.Федюк; відп. редактор В.В.Кудрявцев. К.: Видавництво, 2003. С.466.

15. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 3 квітня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №26. Ст. 190.

16. Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. №4. Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних провадженнях: (ОФІЦ.ТЕКСТ). /Упоряд. С.А.Кузьмін, М.С.Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.481-491.

17. Про внесення доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. №4 «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства»: постанова Пленуму Верховного Суду України від 11 червня 2004 р. №10. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. №7. С.12.

18. Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією: постанова Пленуму Верховного Суду України №16 від 8 жовтня 2004 р. Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних

провадженнях / Упоряд. С.А.Кузьмін, М.С.Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.501-504.

19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю, та за розголошення банківської таємниці: Закон України від 16 грудня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №5. Ст. 119.

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового проникнення до житла, виїмки та вилучення документів виконавчого провадження: Закон України від 15 березня 2006 р. *Офіційний вісник України*. 2008. №2. Ст. 838.

21. Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи: постанова Пленуму Верховного Суду України №1 від 11 лютого 2005 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. №2. С.15-16.

22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність із Цивільним кодексом України: Закон України від 2 червня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. №26. Ст. 358.

23. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи: Закон України від 14 грудня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. №9. Ст. 74.

24. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України №2 від 28 березня 2008 р. Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та

адміністративних провадженнях: (ОФЦ.ТЕКСТ). / Упоряд. С.А.Кузьмін, М.С.Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.36-43.

25. Концепція реформування кримінальної юстиції України: Затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. №311/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01\(9\)/03-Zakonodavchi_zasady/090301.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01(9)/03-Zakonodavchi_zasady/090301.pdf).

26. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України: Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 р. №16-рп/2009. *Вісник Конституційного Суду України*. 2009. №5. С.6-14.

27. Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи: постанова Пленуму Верховного Суду України №6 від 4 червня 2010 р. Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних провадженнях: (ОФЦ. ТЕКСТ)./ Упоряд. С.А.Кузьмін, М.С.Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.571-576.

28. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо виїмки матеріальних носіїв секретної інформації: Закон України від 4 березня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №20. Ст. 201.

29. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України: Закон України від 2 грудня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №23. Ст. 160.

30. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції): Закон України від 21 травня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №31. С.421.

31. Про внесення змін до статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України щодо ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи: Закон України від 8 квітня 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №42. Ст. 430.

32. У справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи): Рішення Конституційного Суду України від 18 січня 2012 р. №1-рп/2012. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. №2. С.7-14.

33. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №25. Ст. 263.

34. У справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини): Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011р. №19-рп/2011. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. №1. С.84-92.

35. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квіт. 2013 р. *Офіційний вісник України*. 2012. №37. Ст. 1370.

36. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо заочного кримінального провадження: Закон України від 16 січня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №22. Ст. 805.

37. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року: Закон України від 23 лютого 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №17. Ст. 593.

38. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12 серпня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №39. Ст. 2008.

39. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від 7 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №46. Ст. 2046.

40. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 15 лютого 2015 р. *Голос України*. 4 березня 2015 р. №39.

41. Попелюшко В.О. Інститут слідчого судді у історії кримінального процесу Франції (до Кодексу кримінального розслідування 1808 р.). *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2010. №1. 13с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/2647/>.

42. Татаров О.Ю. Слідчий суддя як суб'єкт захисту прав людини: деякі проблеми правозастосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. №2. С.12-21.

43. Уголовно-процессуальный кодекс Латвийской Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html.

44. Уголовно-процессуальный кодекс Литовской Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=8195>.

45. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. Кишинев, 2011. 210 с.

46. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 4 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №31. Ст. 545.

47. Іваненко І.В. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.cka.court.gov.ua/sud2390/practice/uzagalnennja/0001/>.

48. Усенко Ю. Проблеми організаційної побудови інституту слідчого судді в Україні. *Вісник прокуратури*. 2013. №11. С.107-111.

49. Тракало Р.І. Роль слідчого судді у досудовому розслідуванні / Р.І.Тракало. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Том 11. Число 1 (29). С.109-118.

50. Лобойко Л. Реалізація норм чинного КПК України щодо досудового провадження: окремі аспекти. *Право України*. 2013. №11. С.22-31.

51. Деришев Ю. Следственный судья в досудебном производстве. *Уголовное право*. 2004. №3. С.79-81.

52. Шило О.Г., Маринів В.І. Проблеми підвищення ефективності судового контролю за обмеженням конституційних прав людини в кримінальному судочинстві. *Судова влада в Україні: проблеми і перспективи: Матеріали наук. – практ. конф., 18-19 квітня 2002 р., м. Харків / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. К.; Х.: Юрінком Інтер, 2002. С.229-232.*

53. Туманянц А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2011. №2. С.896-901.

54. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: Рекомендаційні роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 грудня 2016 р.

Юридичний вісник України. 3-9 березня 2017 р. №9. Інформаційно-правовий банк. С.1-8.

55. Письменний Д.П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.38-47.

56. Письменний Д.П. Кримінальний процесуальний кодекс України: сьогодення й перспективи правозастосування. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу* (Київ, 4 квітня 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С.55-58.

57. Бурмагин С.В. Уголовный суд России:[монография]. М.: Юрлитинформ, 2010. 392с.

58. Панасюк О. До питання про співвідношення понять «повноваження» та «компетенція» суду в кримінальному провадженні. *Публічне право*. 2013. №4. С.282-290.

59. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. №2 (6) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf>.

60. Кримінальний процес: підручник /[Ю.М.Грошевий, В.Я.Тацій, А.Р.Туманянц та ін.]; за ред. В.Я.Тація, Ю.М.Грошевого, О.В.Капліної, О.Г.Шило. Х.: Право, 2013. 824с.

61. Гловюк І.В. Функціональна спрямованість діяльності слідчого судді. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского*. Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. №2-1 (Ч.2). С.303-309.

62. Попелюшко В. Слідчий суддя у кримінальному провадженні: процесуальний статус та процесуальні функції. *Право України*. 2013. №11. С.145-153.

63. Победкин М.А. Судебные решения в досудебном производстве по уголовному делу (вопросы теории и практики): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Екатеринбург, 2007. 25с.

64. Тайлієва Х.Р. Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування. *Малий і середній бізнес: Економіко-правовий науково-практичний журнал*. Серія: Право. Держава. Економіка. 2013. №4. С.143-147.

65. Тайлієва Х.Р. Судові рішення у кримінальному процесі: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 218с.

66. Тайлієва Х.Р. Судові рішення у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 22с.

67. Шило О.Г., Глинська Н.В., Москвич Л.М. Корупційні ризики чинного кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І.Борисов та ін. Х.: Право, 2014. Вип.27. С.202-220.*

68. Сірий М.І. Система попереднього розслідування: базові положення. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу (Київ, 1 квітня 2014 р.)*. К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С.59-61.

69. Лукашкина Т.В. Следственный судья как субъект доказывания в уголовном производстве. *Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства: матеріали регіонального круглого столу (19 квітня 2013 р.) / відп. за випуск Ю.П.Аленін; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. С.57-62.*

70. Старенький О.С. Процесуальний статус суб'єктів доказування. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 15-16 листопада 2013 року. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». С.309-310.*

71. Гловюк І.В. Слідчий суддя у кримінально-процесуальному доказуванні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. №3. С.1-6.

72. Туманянц А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт кримінального процесуального доказування / А.Р.Туманянц: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12173/1/Tumanync_163-165.pdf. С.163-165.

73. Каткова Т.В. Проблемні аспекти викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес» за КПК України 2012 року. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: м-ли Всеукр. наук. – практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Х.: ХНУВС, 2012. С.117-120.

74. Чорнобук В.І. Удосконалення судового контролю у кримінальному судочинстві України. *Актуальні проблеми кримінального права, та кримінології, кримінально-виконавчого права*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики», присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 28 жовтня 2011 року). Одеса: Фенікс. 2011. С.379-381.

75. Клименко Н.І. Проблемні питання судової експертизи в Кримінальному процесуальному кодексі України. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: м-ли Всеукр. наук. – практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Х.: ХНУВС, 2012. С.306-307.

76. Клименко Н.І. Питання реформування інституту судової експертизи в КПК України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). Одеса: Фенікс 2012. С.356-359.

77. Пеший Д.А. Судовий контроль як засіб забезпечення законності у досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. №10-1. Т.2. С.135-138.

78. Добрянський В.В. Повноваження слідчого судді за новим КПК України. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. С.56-58.

79. Сліпченко В.І. Судовий контроль як форма перевірки законності й обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод особи. *Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу під час досудового провадження*: матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, 22 листоп. 2011 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С.167-171.

80. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики. Баку: Юридическая литература, 2001. 567с.

81. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения: [Электронный ресурс]: Режим доступу: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus>.

82. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2008. 219с.

83. Єзерський Р. Роль слідчого судді згідно Кримінально-процесуального кодексу України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали ХІХ звітної науково-практичної конференції, 7-8 лютого 2013 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Франка, 2013. С.312-314.

84. Філін Д.В. Функції суду в досудових стадіях кримінального процесу. *Право України*. 2005. №1. С.63-65.

85. Шило О.Г. Завдання й функції суду в кримінальному судочинстві України. *Проблеми законності*. Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 94. С. 148-157.

86. Ковальова Н.В. Слідчий суддя, як представник судової влади під час досудового провадження. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2012. С. 311-314.

87. Нагачевський С.В. Функції слідчого судді під час здійснення досудового розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор В.В. Середа. Львів: ЛьвДУВС, 2015. С. 301-310.

88. Степаненко А.С. Слідчий суддя як суб'єкт прийняття проміжних рішень. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах*: матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С. 188-191.

89. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія / І.В. Гловюк. Одеса: Юридична література, 2015. 712с.

90. Губська О.А. Процесуальні функції у кримінальному процесі та судовий контроль. *Адвокат*. 2007. №7. С. 7-10.

91. Гловюк І.В. Судова діяльність у досудовому провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Одеса, 2008. 20с.

92. Корсун В.Я. Перевірка і оцінка доказів судом при надані згоди на обмеження конституційних прав і свобод особи. *Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі*:

Матеріали круглого столу (Київ, 25 травня 2011р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. С.190-192.

93. Шавкун М.Г. Процесуальний контроль органів державної влади на досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. К., 2010. 20с.

94. Вовк В.В. Судовий контроль за кримінально-процесуальною діяльністю органів безпеки. *Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі*: Матеріали круглого столу (Київ, 25 травня 2011 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. С.162-164.

95. Кисленко Д.П. Судовий контроль під час розслідування злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 16с.

96. Кондратьєв О.В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура. Харків, 2005. 191с.

97. Колоколов Н.А. Прокурорский надзор и судебный контроль в стадии предварительного следствия. *Законность*. 1997. №10. С.7-10.

98. Яблоков В.А. Реализация судебной власти на досудебных стадиях уголовного процесса: дис. ... на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Самара, 2001. 208с.

99. Муратова Н.Г., Чулюкин Л.Д. Понятие и правовая природа судебного контроля по уголовным делам. *Российский судья*. 2004. №3. С.16-17.

100. Тракало Р.І. Судовий контроль за дотриманням права на повагу до приватного життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20с.

101. Косов В.В. Суб'єкти судового-контрольного провадження на досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2012. 20с.

102. Грошевий Ю.М., Марочкін І.Є. Органи судової влади в Україні. К.: Ін Юре, 1997. 20с.

103. Русанова О.Г. Судовий контроль за законністю початку кримінального провадження. *Перспективи розвитку діяльності органів досудового розслідування: процесуальний та організаційний аспекти*: матеріали Міжнар. наук. – практ. конф., м. Луганськ, 29 квітн. 2013 р. / редкол.: Л.В.Черечукіна, О.Г.Русанова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2013. С.20-28.

104. Ільєва Т.Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20 с.

105. Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні: [моногр.] / кол. авт.; за ред. В.І.Борисова, В.С.Зеленецького. Х.: Право, 2010. 400с.

106. Туманянц А.Р. Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. – Харків: Основа, 2000. 108с.

107. Гузела М. Контроль за законністю дій і рішень органів досудового розслідування як самостійна функція суду. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2004. Вип.39. С.443-449.

108. Пеший Д.А. Забезпечення законності у досудовому кримінальному провадженні: [моногр.]. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2015. 149с.

109. Азаров В.А., Таричко И.Ю. Функция судебного контроля в истории, теории и практике уголовного процесса России. Омск: Омский гос. ун-т, 2004. 379с.

110. Полюхович О. Співвідношення функції правосуддя та судового контролю при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій: питання теорії та практики. *Публічне право*. 2016. №2. С.166-173.

111. Попелюшко В.О. «Мала» судова реформа в Україні та захист прав громадян. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2003. 123с.

112. Чорнобук В.І. Актуальні проблеми удосконалення судового контролю у досудовому провадженні. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції* (Київ, 3 квітня 2009 року). Видання присвячене пам'яті професора А.Я.Дубинського. К.: Атіка, 2009. С.445-447.

113. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Одеса, 2007. 19с.

114. Фаринник В.І. Здійснення начальником Головного слідчого управління МВС України процесуального контролю за розслідуванням злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 20с.

115. Борзих Д.В. Діяльність прокурора в досудових стадіях кримінального судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2011. 20с.

116. Герасименко С.Г. Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства: національне законодавство та зарубіжний досвід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Запоріжжя, 2012. 20с.

117. Римарчук О.В. Орган дізнання як суб'єкт доказування у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 18с.

118. Ринда В.В. Прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль за провадженням дізнання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 16с.

119. Колоколов Н.А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 303с.

120. Кулик М.Й. Проблеми проведення ексгумації в умовах протидії родичів потерпілого. *Актуальні проблеми розслідування злочинів*: зб. тез доповідей III Всеукр. наук. – практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С.178-180.

121. Кулик М.И. Проведение эксгумации по УПК Украины и Российской Федерации. *Актуальные проблемы права и государства в XXI веке*: материалы II международной научно-практической конференции, г. Уфа, 28-29 апреля 2010 года: в 7 ч. Ч.5. Уфа: УЮИ МВД РФ, 2010. С.183-190.

122. Галаган В.І., Кулик М.Й. Проведення ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України: [моногр.]. Луганськ: СПД Резніков В.С., 2012. 196с.

123. Кулик М.Й. Процесуальний порядок і тактика ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України (за матеріалами МВС України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь, 2011. 19 с.

124. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Кыргызской Республики. Бишкек: Правовая клиника «Юринфо», 2008. 704с.

125. Баулін О. Порядок та межі застосування примусу під час освідування особи у кримінальному провадженні. *Вісник прокуратури*. 2015. №3. С.40-50.

126. Савицький Д.О. Захист прав особи при проведенні освідування. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: зб. матеріалів наук.—практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.)* – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С.24-26.

127. Благодир А.А. Застосування примусу під час провадження слідчих дій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2009. 17с.

128. Василенко Д.Л. Захист прав і свобод громадян при освідуванні. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. №6. С.51-56.

129. Удалова Л.Д., Савицький Д.О., Рожнова В.В., Ільєва Т.Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: [моногр.]. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 176с.

130. Удалова Л.Д., Савицька С.Л. Кримінально-процесуальні гарантії діяльності адвоката:[моногр.]. К.: КНТ, 2014. 170с.

131. Карпов Н.С. Усунення захисника від участі у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми і здобутки: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М.Огаренка та ін.* Запоріжжя: КПУ, 2013. С.37-38.

132. Савицька С.Л. Судовий контроль за усуненням захисника від участі у кримінальній справі. *Митна справа*. №1 (79). 2012. Частина 2. Книга 2. С.107-112.

133. Воротинцев Є. Удосконалення процесуального порядку повідомлення про підозру під час кримінального провадження. *Вісник прокуратури*. 2014. №4. С.60-65.

134. Гринюк В.О. Припинення функції обвинувачення закриттям кримінального провадження під час досудового розслідування. *Оперативно-*

розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-практичний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України / матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. С.121-122.

135. Гаркуша А.Г. Повноваження слідчого судді у кримінальному процесі України. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики»: Тези доповідей (Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року. К.: «Хай-Тек Прес», 2013. С.47-51.

136. Смоков С.М. Окремі проблемні питання, які виникають при застосуванні норм нового КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.110-115.

137. Омельченко О.Е. Особисте зобов'язання. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. матеріалів наук. – практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.). С.31-33.

138. Конюшенко Я.О., Коваль А.О. Порядок застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування. *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-практичний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України* / матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. С.79-80.

139. Коріняк О.М. Практика застосування запобіжних заходів за новим КПК України: *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М.Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2013. С.53-56.

140. Білецька К.К. Особиста порука як запобіжний захід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2017. 20с.

141. Фаринник В.І. Поняття та підстави застосування запобіжних заходів, не пов'язаних з тимчасовою ізоляцією особи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. №5. С.146-156.

142. Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С.133-142.

143. Татаров О.Ю. Особливості застосування деяких нових інститутів кримінального процесуального законодавства України. *Право України*. 2013. №11. С.63-70.

144. Безрукава А. Умови обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. *Право України*. 2013. №6. С.316-321.

145. Когамов М.Ч. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части. Алматы: Жеті жарғы, 2008. 896с.

146. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. У 2 т. Т.1 / О.М.Бандурка, Є.М.Блажівський, Є.П.Бурдоль та ін.; за заг. ред В.Я.Тация, В.П.Пшонки, А.В.Портнов. Х.: Право, 2012. 768с.

147. Гумін О.М. Система заходів забезпечення кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.226 - 231.

148. Кожевников Г.К. Заходи забезпечення кримінального провадження. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. №3. С.68-70.

149. Романюк В.В. Заходи забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2013. №3. С.114-122.

150. Кримінальний процес України: загальна частина: підручник /О.О.Волобуєва. Л.М.Лобойко, Т.О.Лоскутов та ін. К.: ВД «Дакор», 2015. 172с.

151. Попелюшко В.О. Функції слідчого судді у кримінальному провадженні. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 15-16 листопада 2013 року. Острог:

Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. С.294-298.

152. Басиста І.В. Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. – «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Запоріжжя, 2014. 40с.

153. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 жовтня 2013 р. №1-1640/0/4-13[Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-13>.

154. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. №223-558/0/4-13. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи* / відп. ред. В.С.Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2013. С.174-184.

155. Комісаров С.А. Шляхи удосконалення правового регулювання досудового розслідування злочинів, учинених на тимчасово окупованих територіях. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали круглого столу* (26 липня 2016 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2016. С.55-57.

156. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний вісник України*. 10-16 березня 2017. №10. Інформаційно-правовий банк. С.8-16.

157. Мазур О., Бортун К. Вплив практики Європейського суду з прав людини на дотримання прав і свобод громадян у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. №4. С.72-77.

158. Гловюк І. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. 2014. №10. С.97-104.

159. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №2-3. Ст. 12.

160. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / За ред. О.А.Банчука, Р.О.Куйбіди, М.І.Хавронюка. Х.: Фактор, 2013. 1072с.

161. Гловюк І.В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.84-89.

162. Гловюк І.В. Презумпції та тягар доказування при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). Одеса: Фенікс 2012. С.302-305.

163. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: затверджено наказом Генерального прокурора України від 17 серпня 2012 р. №69. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи* / відп. ред. В.С.Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2013. С.185-205.

164. Фаринник В.І. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження: методологія реалізації в кримінальному судочинстві України. *Митна справа*. 2014. №3. Ч.2. С.341-351.

165. Іващенко О.В. Підстави і процесуальний порядок виклику учасників кримінального провадження для участі у слідчих (розшукових) діях. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м.

Острог, 16-17 листопада 2012 р. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. С.258-262.

166. Рогатюк І.В. Виклик слідчим, прокурором як захід забезпечення кримінального провадження. *Актуальні проблеми розслідування злочинів: зб. тез доповідей III Всеукр. наук. – практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.)*. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С.82-84.

167. Лялюк Є. Загальні правила здійснення виклику слідчим, прокурором та судового виклику як заходів забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №11. С.197-201.

168. Фаринник В. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід: процесуальні проблеми застосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. №4. С.77-84.

169. Скулиш В.Є. Наслідки неприбуття учасників кримінального провадження на виклик на новим КПК України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістика: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року)*. Одеса: Фенікс 2012. С.460-463.

170. Савицький Д.О. Підстави та процесуальний порядок застосування приводу у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.158-163.

171. Макаров М.А. Розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення приводу. *Судова апеляція*. 2015. №3. С.83-88.

172. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В.Ківалов, С.М.Міщенко, В.Ю.Захарченко. Х.: Одіссей, 2013. 1104с.

173. Бобракова И.С., Ковтун Н.Н. О распределении бремени доказывания применительно к деятельности следственного судьи. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича*

Михеєнка): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. С.91-94.

174. Говорун Д.М. Активність слідчого судді у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження як засіб реалізації принципу публічності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.179-184.

175. Смоков С.М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Форум права*. 2012. №2. С.628-632.

176. Куцкір Г.М. Заходи забезпечення кримінального провадження, які обмежують майнові права громадян. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3. С.301-305.

177. Татаров О.Ю. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №4. С.165-169.

178. Білоконь Р.М. Умови та порядок накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2016. №2. С.122-125.

179. Білоконь Р.М. Підстави застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2016. №4. Частина 2. С.189-194.

180. Мурзановська А.В. Місце грошового стягнення в системі заходів кримінально-процесуальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №4. С.251-254.

181. Карпов Н., Штанько А. Накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження (діагностика проблеми). *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. №1. С.70-78.

182. Пахолук О.С. Грошове стягнення як один із заходів забезпечення кримінального провадження. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №1. С.318-321.

183. Білоус О.Д. Привід та грошове стягнення як засоби забезпечення явки учасників кримінального провадження. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №5. С.267-269.

184. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про накладення грошового стягнення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. 2015. Випуск 4. Том 3. С.104-106.

185. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: організаційно-правові та криміналістичні основи: наук. - практ. посіб. / ред. кол. І.М.Козьяков, В.Т.Маляренко, Г.П.Середа, Є.Д.Скулиш, О.Н.Ярмиш. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 750с.

186. Войтович І.І. Ухвали слідчого судді за результатами розгляду клопотання про накладення грошового стягнення. *Право і суспільство*. 2015. №3. Частина 3. С.178-182.

187. Лиманська М.В. Застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія Право. Випуск 24. Том 4. С.106-111.

188. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом. *Право і суспільство*. 2015. №6. С.182-187.

189. Усатий Г.О., Малютін А.Д. Слідчий суддя як гарант законності під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №4. С.203-206.

190. Гловюк І.В. Доказування при розгляді слідчим суддею клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. 2012. Випуск 12. Серія «Право». С.360-363.

191. Шкіптан Д. Втрата документів і бізнесу. Тимчасове обмеження в спеціальному праві створює механізм усунення конкурентів. *Закон і бізнес*. 2012. №26. С.10.

192. Удовенко Ж.В., Юсупов В.В., Сокиран М.Ф., Йовенко І.І. Загальна характеристика та порядок застосування тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом:[метод. реком.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 32с.

193. Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом: затверджений постановою Кабінету Міністрів України №1104 від 19 листопада 2012 р. «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України». *Офіційний вісник України*. 2012. №91. Ст. 3697.

194. Фаринник В.І. Тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №1. С.126-138.

195. Карпов Н. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу* (Київ, 4 квітня 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С.20-25.

196. Ковганюк В.Д. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали VI Всеукр. наук.- практ. конф.* Миколаїв: НУК, 2013. С.15-19.

197. Ільченко С. Проблеми забезпечення належної правової процедури під час відсторонення від посади. *Право України*. 2013. №11. С.225-231.

198. Дьомін Ю.М. Відсторонення від посади за новим КПК України. *Європейські перспективи*. 2012. №4. С.93-97.

199. Фаринник В.І. Відсторонення від посади: кримінально-процесуальний аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. №2. С.162-171.

200. Завада С.В. Відсторонення від посади як захід кримінально-процесуального примусу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид.

наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 19с.

201. Дьомін Ю.М. Відсторонення від посади як один із заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.232-237.

202. Ільєва Т. Відсторонення підозрюваного від посади за рішенням слідчого судді. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №8. С.102-104.

203. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про відсторонення від посади. *Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Юридичні науки. Випуск 69 / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України*. К.: Юридична думка, 2015. С.335-345.

204. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №11. Ст. 50.

205. Завада С. Правовий статус особи, яка може бути відсторонена від посади у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №4. С.34-38.

206. Кузубова Т.О. Процесуальні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів стороною захисту. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. №4. С.87-96.

207. Соф'їн М.І. Проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. №1. С.182-194.

208. Маланчук П.М. Практичні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. №2. С.65-68.

209. Сліпченко В.І. Тимчасовий доступ до речей і документів: процесуальний порядок отримання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №2. С.507-514.

210. Соф'їн М.І. Процесуальна діяльність слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2017. 20с.

211. Вінчук В.В., Нерсесова В.Н. Тимчасовий доступ до речей і документів як одна з основних процесуальних дій, спрямованих на розкриття економічних злочинів: особливості проведення та взаємодії з оперативними підрозділами. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. №4. С.62-69.

212. Федченко В.М. Проблемні питання застосування тимчасового доступу до речей та документів. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.)*. К.: Дакор, 2015. С.113-116.

213. Макаров М. Деякі аспекти розгляду слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. *Національний юридический журнал: теория и практика*. 2015. №5. С.104-106.

214. Куспись Б.А. Мета тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2014. №6-1. С.189-193.

215. Шило О.Г. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження з метою збирання доказів. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. С.356-358.

216. Карпов Н.С. Прийняття слідчим суддею рішення про надання тимчасового доступу до речей і документів. *Митна справа*. 2014. №1, частина 2, книга 2. С.176-181.

217. Подковський О. Тимчасовий доступ до речей і документів за новим КПК. Проблеми і шляхи їх вирішення. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. №3. С.58-63.

218. Гловюк І.В. Розгляд слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики»: Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). К.: «Хай-Тек Прес», 2013. С.52-56.

219. Шульгін С. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми законодавчого регулювання та практичного застосування. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №6. С.140-143.

220. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2017. 20с.

221. Петрухин И.Л. Личная жизнь: пределы вмешательства. – М.: Юрид. лит., 1989. 192с.

222. Лепей М.В. Арешт майна у кримінальному процесі: дис. ... на здобуття. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2017. 194с.

223. Коваленко І.А. Деякі питання забезпечення цивільного позову за новим КПК України. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь-Алушта / відпов. ред. М.А.Михайлов, Т.В.Омельченко; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С.77-78.

224. Комарницька О., Дем'янчук І. Арешт на тимчасово вилучене майно під час досудового розслідування через повноваження прокурора. *Вісник прокуратури*. 2016. №1. С.65-77.

225. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні: Закон України від 10 листопада 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №1. Ст. 1.

226. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації: Закон України від 18 лютого 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №11. Ст. 127.

227. Макаров М. Прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна. *Юридична наука*. 2015. №10. С.200-206.

228. Бондаренко О.М. Арешт майна як одна з форм процесуального забезпечення участі осіб під час досудового розслідування. *Ученые записки Таврического национального университета им.В.И.Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 26. 2013. №2-2. С.375-381.

229. Сліпченко В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження: особливості та проблеми застосування під час досудового розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №4. С.315-327.

230. Симоненко З.В. Гарантії захисту права власності при накладенні арешту на майно у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С.140-145.

231. Грошевий Ю.М., Шило О.Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.220-226.

232. Лобойко Л.М. Загальні правила застосування запобіжних заходів за новим КПК України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). Одеса: Фенікс, 2012. С.399-401.

233. Гловюк І.В. Предмет доказування при розгляді слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. С.113-114.

234. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. Підстави застосування запобіжних заходів. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. Запоріжжя: КПУ, 2013. С.72-74.

235. Швидкова О.В. Обгрунтована підозра як підстава для застосування запобіжних заходів. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. С.347-348.

236. Комарницька О. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням у випадку нікчемності повідомлення особі про підозру. *Юридичний вісник України*. 2017. №3. С.14-15.

237. Мироненко О.В. Мета і підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014 №1. С.70-76.

238. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4

квітня 2013 р. №511-550/0/4-13. *Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи*. К.: Юрінком Інтер, 2013. С.157-174.

239. Мироненко О. Вплив спеціальних умов застосування та обставин, які при цьому враховуються, на обрання запобіжного заходу. *Публічне право*. 2014. №2. С.89-97.

240. Гультай П.М. Роль прокурора в механізмі застосування запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. 2012. №3. С.338-342.

241. Лапкін А. Забезпечення прокурором законності застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. №1. С.58-63.

242. Єні О. Діяльність прокурора при підготовці клопотань про застосування запобіжних заходів. *Вісник прокуратури*. 2016. №5. С.50-59.

243. Ахундова А.А. Захист прав підозрюваного у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 17с.

244. Кузик Т.М. Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2014. 20с.

245. Бабіч Л.М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 19с.

246. Макаренко І.С. Діяльність слідчого судді під час обрання запобіжних заходів. *Право і суспільство*. 2013. №5. С.155-160.

247. Дядечко К.І. Участь захисника при обранні запобіжного заходу взяття під варту. *Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу*

під час досудового провадження: матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, 22 листоп. 2011 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С.40-42.

248. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: [моногр.]. К.: Прецедент, 2011. 303с.

249. Гловацький І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі: [навч. посіб.]. К.: Атіка, 2003. 352с.

250. Гапотченко Г.М. Актуальні питання застосування особистої поруки за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовтня 2012 р.) /МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2012. С.198-204.

251. Батюсь Т.В. Реалізація принципу змагальності сторін з початку досудового розслідування до вручення особі повідомлення про підозру. Кримінальне переслідування особи без повідомлення про підозру в контексті невизначеності обсягу прав адвоката при збиранні доказів та участі адвоката в слідчих діях. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки: матеріали круглого столу* (20 листоп. 2013 р.). Запоріжжя, 2013. С.11-12.

252. Костюченко О. Реалізація засади змагальності сторін у доказуванні в досудовому кримінальному провадженні. *Право України*. 2015. №8. С.136-143.

253. Groshewiy Yu., Shilo O. Проблемні питання застосування КПК України при обранні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Право України*. 2013. №11. С.216-223.

254. Давиденко С.В. Особливості процесуального положення потерпілого при застосуванні запобіжних заходів. *Право і суспільство*. 2015. №3. С.194-201.

255. Коріняк О.М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України: монографія. К.:

Національна академія прокуратури України; Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2013. 196с.

256. Циктіч В.М. Діяльність слідчого судді у світлі міжнародних стандартів забезпечення прав людини у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С.154-162.

257. Задорожний В. Новий КПК: питань усе більше. Чи потрібен слідчий суддя, або прикладні проблеми судового контролю. *Юридичний вісник України*. 2015. №12. С.12.

258. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи у новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування. *Адвокат*. 2012. №9. С.4-6.

259. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний вісник України*. 17-23 березня 2017 р. №11. Інформаційно-правовий банк. С.1-15.

260. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан. – Ташкент: Адолат, 2010. 672с.

261. Ковальчук С.О. Продовження судом строку затримання в порядку ч.8 ст. 165-2 КПК України: відповідність міжнародним стандартам у галузі захисту прав обвинуваченого. *Реформування законодавства з питань протидії злочинності в контексті євроінтеграційних прагнень України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25-26 травня 2006 р. м. Запоріжжя: У 2 ч. Ч.ІІ. Запоріжжя: Юридичний інститут ДДУВС, 2006. С.35-39.*

262. Смоков С.М., Горелкіна К.Г. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві України:[моногр.]. Одеса: Астропринт, 2012. 152с.

263. Головки Л.В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции. М.: СПАРК, 1995. 130с.

264. Москалюк Ю.Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес

та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь, 2015. 18с.

265. Смоков С. Кримінально-процесуальні гарантії при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. *Право України*. 2013. №11. С.242-249.

266. Ільєва Т. Застосування слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №7. С.151-154.

267. Савицька С. Особливості затримання адвоката та застосування до нього запобіжного заходу. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. №12. С.77-81.

268. Даль А.Л., Юхно О.О. Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. №4. С.51-58.

269. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Подвезько проти України» від 12 лютого 2015 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a47.

270. Шаренко С.Л., Шило О.Г. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С.50-57.

271. Попелюшко В.О. Untersuchungshaft: слідчий (попередній) арешт як запобіжний захід. *Адвокат*. 2014. №9. С.3-9.

272. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. Х.: Право, 2011. 472с.

273. Заїка С.О. Строки у кримінальному процесі України в контексті європейських стандартів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2006. 19с.

274. Павлюк П. Домашній арешт: поняття, правове регулювання та перспективи удосконалення. *Вісник прокуратури*. 2013. №12. С.50-60.

275. Харечко Н.В. Застосування деяких норм кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО: проблема та шляхи вирішення. *Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.)*. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С.163-165.

276. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серпня 2014 р. №872/88/537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>.

277. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи у 2012-2013 роках [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/23/>.

278. Марочкін О.І. Мотивування процесуальних рішень слідчого: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2014. 20с.

279. Марочкін О.І. Мотивування процесуальних рішень слідчого: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2014. 207с.

280. Гловюк І.В. Типові недоліки клопотань про обшук. *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх*

справ України / матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2015 року. Одеса, ОДУВС, 2015. С.117-118.

281. Комарницька О.Б. Клопотання про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: сучасність та перспективи. *Судова апеляція*. 2014. №3. С.46-55.

282. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. №62. Ст. 2509.

283. Удалова Л.Д., Білоус О.В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні. К.: КНТ, 2015. 180с.

284. Білоус О.В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2015. 21с.

285. Погорецький М.А., Погорецький М.М. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці під час проведення обшуку: проблемні питання. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листопад. 2015 р., м. Одеса) уклад.: І.В.Гловюк, О.В.Малахова, Л.Ю.Чермарьова; відп. за вип. М.М.Стоянов. Одеса: Юридична література, 2015. С.7-12.

286. Чванкін С. Обшук за правилами. З яких підстав прокурорам і слідчим може бути відмовлено в доступі до житлових приміщень. *Закон і бізнес*. 2015. №16.

287. Калужна О. Тактика збирання речей і документів як доказів у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. №2. С.83-90.

288. Борець Т.О. Забезпечення конституційних прав і свобод особи при проведенні обшуку у житлі чи іншому володінні особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. №9. С.141-144.

289. Борець Т.О. Провадження слідчих дій в житлі чи іншому володінні особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2009. 16с.

290. Літвінова І.Ф. Забезпечення недоторканності житла чи іншого володіння особи в кримінальному процесі:[монографія]. К.: ФОП О.С.Ліпкан, 2012. 230с.

291. Літвінова І.Ф. Гарантії недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2010. 16с.

292. Манівець Е.Є. Реалізація конституційних прав і свобод громадян при проведенні невідкладних слідчих дій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2005. 18с.

293. Струць О.А. Законність та обґрунтованість проведення слідчих дій як гарантія прав і свобод учасників кримінального судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2009. 18с.

294. Садова Т.В. Деякі аспекти захисту права на свободу і особисту (тілесну) недоторканність у кримінальному судочинстві. Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів (м. Івано-Франківськ, 15-16 квітня 2011 р.). Частина І. Івано-Франківськ: «Типовіт», 2011. С.176-178.

295. Аббакумов А., Трофименко В. Особливості контролю за додержанням прав і свобод людини. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. №8. С.71.

296. Удалова Л., Рожнова В. Кримінальний процесуальний кодекс України – новий етап у розвитку теорії та практики здійснення кримінального провадження. *Право України*. 2013. №11. С.80-87.

297. Топчій В.В., Карпенко Н.В. Проблемні питання проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №4. С.90-104.

298. Борець Т. Особливості проведення відтворення обстановки та обставин події у житлі чи іншому володінні особи. *Право України*. 2007. №3. С.99-102.

299. Благодир А.А., Ляш А.О. Застосування примусу під час провадження слідчих дій:[навч. посіб.]. К.: Освіта України, 2010. 190с.

300. Удалова Л.Д., Письменний Д.П. Проблеми охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: збірник Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С.311-314.

301. Єськов С.В. Еволюція судового контролю за законністю й обґрунтованістю втручання у приватне спілкування в новому КПК України. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 р.; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С.61-62.

302. Колесник В.А. Проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь-Алушта / відпов. ред. М.А.Михайлов, Т.В.Омельченко; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського /В.А.Колесник. Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С.80-82.

303. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: [навч.-практ. посіб.] /

Б.І.Бараненко, О.В.Бочковий, К.А.Гусева та ін.: МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2014. 416с.

304. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

305. Форостяний А.В. Надання слідчим суддею дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах*: матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С.139-141.

306. Погорецький М.М. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність». К., 2015. 20с.

307. Козьяков І.М. Судовий контроль за отриманням інформації приватного характеру. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. №4. С.54-56.

308. Письменний Д.П., Федченко В.М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові й організаційні засади:[моногр.]. Дніпропетровськ.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 206с.

309. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу:[моногр.]. Х.: Право, 2008. 184с.

310. Шум В.В. Накладення арешту на кореспонденцію у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20с.

311. Узагальнення судової практики розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим суддею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/2/>.

312. Гловюк І.В. Деякі питання судового контролю у досудовому провадженні. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук. – практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С.77-78.

313. Овчаров Д. Тариф на свободу корупціонерів, або чи варто випускати під заставу. *Юридичний вісник України*. 2015. №11. С.7.

314. Сердюк А. Місце аудіо-, відеоконтролю особи та аудіо-, відеоконтролю місця у системі негласних слідчих (розшукових) дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №10. С.161-166.

315. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників[моногр.]. К.: Юрінком Інтер, 2013. 288с.

316. Гловюк І. Депонування показань свідка, потерпілого за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. *Юридичний вісник*. 2014. №6. С.274-281.

317. Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями: Узагальнення судової практики. *Юридичний вісник України*. 2016. №43. Інформаційно-правовий банк. С.1-16.

318. Макаров М.А. Допит слідчим суддею свідка та потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20-21 листопада 2015р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. С.42-44.

319. Костюченко О.Ю. Особливості проведення прямого та перехресного судового допиту свідків і потерпілих. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С.66-73.

320. Дехтяр О.Г. Особисте сприйняття слідчим, прокурором, слідчим суддею показань, речей і документів як елемент змісту засади безпосередності. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2013. №1 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13dohzzb.pdf>.

321. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г.Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є.Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224с.

322. Якименко О. Красиве без корисного. Принцип змагальності в новому Кримінальному процесуальному кодексі. *Юридичний вісник України*. 2012. №37. С.4.

323. Волошина В.К. Деякі питання участі захисника у кримінальному провадженні. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса) / Уклад.: І.В.Гловюк, О.В.Малахова, Л.Ю.Чекмарьова; відп. за вип. М.М.Стоянов. Одеса.: Юридична література, 2015. С.178-180.

324. Шумило М.Є. Досудові і судові докази у КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.82-86.

325. Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20с.

326. Весельский В.К., Черноус Ю.Н. Проведение процессуальных действий в режиме видеоконференции. *Актуальные проблемы организации судебно-экспертного и технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений на современном этапе*: сбор. матер. межд. научн. – практ. конф. / (сост. О.В.Неня, О.П.Лемешко; под ред. Д.В.Жидкова). К.: ООО «ПК» Типография от «А» до «Я», 2014. С.17-22.

327. Галаган В.І., Галаган О.І. Слідчі (розшукові) дії в режимі відеоконференції. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних*

умовах: матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С.34-38.

328. Голікова Т.Д., Тимошок І.М., Косякова О.В. Проблемні питання призначення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту (за матеріалами експертної практики). *Судово-експертне забезпечення кримінального процесу: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару* (29 травня 2014 року) /за заг. ред. О.Г.Рувіна: Мінюст України КДІСЕ. К., 2014. С.31-34.

329. Пастернак Ю.Б. Проблеми врівноваження доступу сторін до експертних знань у кримінальному процесі України. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали II міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених*, 15 жовт. 2010 р. / Нац. акад. прокур. України, Нац. акад. СБ України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренко. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренко, 2011. С.251-255.

330. Ольховська М.М. Оскарження постанови слідчого про відмову в задоволенні клопотання сторони захисту щодо залучення експерта (призначення експертизи) під час досудового розслідування. *Адвокат*. 2014. №9. С.45-48.

331. Богдан О.Ю. Надання суду висновку експерта стороною захисту. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 18-19 квітня 2013 року; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. С.26-28.

332. Гора І.В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.209-214.

333. Карпова С.А. Деякі аспекти проведення експертизи у кримінальному процесі. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики: матеріали міжнародної науково-практичної*

конференції, 18-19 квітня 2013 року; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. С.72-73.

334. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про проведення експертизи. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 6-7 листопада 2015 р. Х.: Східно-українська наукова юридична організація, 2015. С.113-114.

335. Жеребко О.І. Компетенція експертизи і компетентність експерта, співвідношення понять. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: збірник Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С.99-101.

336. Авдєєва Г.К. Проблеми залучення експерта стороною захисту у кримінальному процесі України: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару (29 травня 2014 року) /за заг. ред. О.Г.Рувіна: Мінюст України КДІСЕ. К., 2014. С.6-8.

337. Калюга К.В. До проблеми призначення судових експертиз в умовах нового процесуального законодавства. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М.Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2013. С.34-36.

338. Клименко Н.І. Експертне забезпечення кримінального процесу в КПК 2012 року: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару (29 травня 2014 року) /за заг. ред. О.Г.Рувіна: Мінюст України КДІСЕ. К., 2014. С.52-55.

339. Лапта С.П. Деякі проблеми взаємодії сторони захисту з експертом за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: м-ли Всеукр. наук.-

практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України; Харк. Нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2012. С.370-372.

340. Рувін О.Г. Проблемні питання судово-експертного забезпечення кримінального процесу України: шляхи вдосконалення: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару (29 травня 2014 року) /за заг. ред. О.Г.Рувіна: Мінюст України КДІСЕ. К., 2014. С.3-5.

341. Юсупов В.В. Окремі питання призначення експертиз за КПК України. *Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу*. К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2014. С.358-360.

342. Кравчук О.В. Можливості залучення експерта стороною захисту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми розслідування злочинів: зб. тез доповідей III Всеукр. наук. – практ. конф.* (Київ, 1 лип. 2014 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С.175-176.

343. Полтавський А.О. Окремі питання удосконалення законодавства про судову експертизу: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару (29 травня 2014 року) /за заг. ред. О.Г.Рувіна: Мінюст України КДІСЕ. К., 2014. С.91-95.

344. Гора І.В. Використання спеціальних знань адвокатом: [наук.-практ. посіб.]/ Академія адвокатури України. К.: Прецедент, 2013. 62с.

345. Коваленко С.С. Деякі аспекти використання спеціальних знань за новим КПК України. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С.78-80.

346. Пожар В.Г. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.126-131.

347. Бондаренко О.О. Залучення експерта до кримінального провадження. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. №3. С.70-76.

348. Щербаковский М.Г., Торопов С.А. Нормативное регулирование использования специальных познаний в новом Уголовном процессуальном кодексе Украины. *Право і Безпека*. 2012. №4. С.209-213.

349. Кримінальне процесуальне право України:[навч. посіб] / За редакцією професорів В.Г.Гончаренка та В.А.Колесника. К.: Юстініан, 2014. 573с.

350. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. №13. Постанови Пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних провадженнях: (ОФІЦ. ТЕКСТ). / Упоряд. С.А.Кузьмін, М.С.Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.492-500.

351. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. №8. Постанови Пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних провадженнях: (ОФІЦ. ТЕКСТ). / Упоряд. С.А.Кузьмін, М.С.Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.467-47.

352. Колесник В.А. Здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру:[наук.-практ. посіб.] / Академія адвокатури України. К.: Прецедент, 2014. 56с.

353. Ануфрієва О.В. Суб'єкти права на відвід за новим КПК України 2012 р. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. С.72-75.

354. Денісова Г.В. Підстави та процесуальний порядок заявлення і вирішення відводів (самовідводів) посадових осіб, які ведуть провадження в

кримінальній справі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 22с.

355. Ануфрієва О.В. Відвід у кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 20с.

356. Макаров М.А. Порядок вирішення слідчим суддею питання про відвід. *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна* (Харків, 30 жовт. 2015 р.) / редкол.: Л.М.Москвич та ін. Х.: Право, 2015. С.67-68.

357. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. №1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України». *Офіційний вісник України*. 2012. №91. Ст. 3697.

358. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №1. Ст. 2.

359. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 9 листопада 2012 р. №1640/0/4-12. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи* / Відп. ред. В.С.Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2013. С.112-118.

360. Басай В.Д. Підстави і порядок поновлення процесуального строку за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Матеріали

І Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 16-17 листопада 2012 року. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. С.243-244.

361. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №11. Ст. 51.

362. Макаров М.А. Поновлення та встановлення процесуальних строків слідчим суддею. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 листопада 2015 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. С.83-86.

363. Басай В.Д. Порядок встановлення процесуальних строків прокурором, слідчим суддею, судом за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). Одеса: Фенікс 2012. С.248-250.

364. Татаров О.Ю. Слідчий суддя як суб'єкт захисту прав людини: деякі проблеми правозастосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. №2. С.12-21.

365. Яновська О.Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. №2. С.12-17.

366. Гловюк І.В. Використання положень статті 206 Кримінального процесуального кодексу при здійсненні захисту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №2. С.24-30.

367. Банах С., Штогун С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини. *Вісник Національної академії прокуратури*. 2013. №4. С.61-65.

368. Банах С.В., Штогун С.Г. Особливості розмежування повноважень слідчого та прокурора щодо захисту прав людини за новим КПК (ст. 206 КПК). Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «*Малиновські читання*», м. Острого, 15-16 листопада 2013 року. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. С.354-357.

369. Кравченко О.А. Отримання зразків для проведення експертизи в кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М.Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2013. С.57-59.

370. Коваленко В.В. Отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) /МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2012. С.84-86.

371. Бірюков В.В. Завдання криміналістики з наукового осмислення отримання зразків для порівняльних досліджень у світлі вимог нового КПК. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: збірник Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С.40-42.

372. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та судових досліджень: затверджена наказом Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 р. №1950/5. *Офіційний вісник України*. 2013. №3. Ст. 91.

373. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №28. Ст. 232.

374. Фастовець В.А. Щодо окремих проблемних аспектів проведення експертних досліджень. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту експертиз ім. Засл. проф. М.С.Бокаріуса (Харків, 7-8 листопада 2013 року). Х.: Право, 2013. С.48-49.

375. Поліщук І.Ю. Щодо питання призначення судової експертизи стороною захисту в рамках кримінального провадження. *Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень*: збірник матеріалів круглого столу. К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2014. С.224-227.

376. Легких К.В. Отримання стороною захисту для експериментального дослідження зразків, які знаходяться в матеріалах кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.196-200.

377. Галаган В.І., Галаган О.І. Реалії і проблеми нового КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.13-18.

378. Басиста І.В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми:[моногр.]. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 600с.

379. Павлова Н.В. Проблемні питання відібрання зразків для проведення експертиз. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). К.: ВД «Дакор», 2015. С.92-95.

380. Сокиран М.Ф. Отримання біологічних зразків для експертизи у криміналістичній діяльності слідчого. *Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень*: збірник матеріалів круглого столу. К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-

криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2014. С.275-277.

381. Цюприк І. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми та шляхи вирішення. *Юридичний вісник України*. 2015. №14. С.6

382. Баулін О.В. Актуальні питання отримання зразків для експертизи у досудовому розслідуванні. *Судово-експертне забезпечення кримінального процесу*: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару (29 травня 2014 року) / за заг. ред. О.Г.Рувіна: Мінюст України КДІСЕ. К., 2014. С.11-13.

383. Членов М.В. Щодо прогалин у регулюванні строків розгляду слідчим суддею окремих клопотань. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях*: матеріалі круглого столу (26 липня 2016 р.) К.: Національна академія прокуратури України, 2015. С.160-163.

384. Гришин Ю.О., Чельцова Н.С. Особливості процесуального алгоритму відкриття сторонами матеріалів кримінального провадження. Перспективи розвитку органів досудового розслідування: процесуальний та організаційний аспекти: матеріали Міжнар. наук. – практ. конф., м. Луганськ, 29 квітн. 2013 р. / редкол.: Л.В.Черечукіна, О.Г.Русанова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2013. С.68-77.

385. Фаринник В. Відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник України*. 2012. № 36. С.4.

386. Цап Т.Ю. Право обвинуваченого мати достатній час та можливості для підготовки свого захисту у практиці діяльності Європейського суду з прав людини. *Адвокатура: минуле і сучасність*: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса) / уклад: І.В.Гловюк, О.В.Малахова, Л.Ю.Чекмарьова; відп. за вип. М.М.Стоянов. Одеса: Юридична література, 2015. С.262-267.

387. Ковальчук С.О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.190-195.

388. Ковальчук С.О. Строк для ознайомлення сторін кримінального провадження, потерпілого з матеріалами, до яких їм надано доступ у порядку статті 290 КПК України, та порядок його визначення. *Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства*: матер. регіонального круглого столу (19 квітня 2013 р.) відп. за випуск д.ю.н., проф. Ю.П.Аленін; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Юридична література, 2013. С.113.

389. Мурзановська А.В. Встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження під час закінчення досудового розслідування: окремі питання правових наслідків. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 3. Том 2. С.111-113.

390. Фомін С.Б. Відкриття матеріалів іншій стороні кримінального провадження для ознайомлення: чи вирішить новий процесуальний інститут старі проблеми. *Адвокат*. 2012. №7. С.21-25.

391. Аленін Ю. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України: здобутки та прорахунки. *Юридичний вісник*. 2013. № 4. С.89-94.

392. Корчева Т.В. До питання про встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2005. №3. С.209-212.

393. Макаров М.А. Встановлення слідчим суддею строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса) / уклад.: І.В.Гловюк, О.В.Малахова, Л.Ю.Чекмарьова; відп. за вип. М.М.Стоянов. Одеса: Юридична література, 2015. С.191-193.

394. Дроздов О.М. Проблеми дотримання розумних строків під час ознайомлення обвинуваченого і його захисника з матеріалами справи. *Адвокат*. 2011. №2. С.26-30.

395. Шибіко В. Ознайомлення з матеріалами кримінальної справи як важлива умова забезпечення доступу особи до правосуддя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. №91. С.24-31.

396. Карпов Н.С. Деякі питання ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.243-248.

397. Попович О.В. Процесуальне керівництво прокурора у кримінальному провадженні: дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2015. 229с.

398. Сапін О. Процесуальна діяльність прокурора під час відкриття матеріалів іншій стороні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. №2. С.89-93.

399. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2015. 19с.

400. Діденко Є.В. Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь, 2013. 18с.

401. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідворотності покарання осіб, які переховуються на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 15 січня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №10. Ст. 61.

402. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального

провадження: Закон України від 16 березня 2017 р. *Голос України*. 13 квітня 2017 р. №68. С.13.

403. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України: Закон України від 12 травня 2016 р. *Офіційний вісник України*. 2016. №38. Ст. 1457.

404. Шаренко С., Шило О. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання. *Право України*. 2015. №7. С.58-65.

405. Дроздов О. Про перспективи перегляду в екстраординарних судових провадженнях окремих судових рішень, ухвалених у заочному кримінальному провадженні. *Право України*. 2015. №7. С.66-74.

406. Степанов А. Проблемні питання практичного застосування інституту спеціального досудового розслідування. *Вісник прокуратури*. 2016. №11. С.32-34.

407. Макаров М. Прийняття слідчим суддею рішення про здійснення спеціального досудового розслідування. *Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ у процесі євроінтеграції*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 27-28 листопада 2015 р. Дніпропетровськ: У 2 частинах. Дніпропетровський гуманітарний університет, 2015. Частина II. С.180-182.

408. Удалова Л., Письменний Д. Здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого. *Право України*. 2015. №7. С.51-57.

409. Удалова Л.Д. Прийняття рішення про здійснення спеціального досудового розслідування. *Актуальні проблеми досудового розслідування: збірник тез доповідей Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2015 р.)*. К.: НАВС, 2015. С.61-64.

410. Пеший Д.А. Засада законності та її забезпечення у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 24с.

411. Зеленський С.М., Назаренко С.П., Письменний Д.П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності:[навч. посіб.]. К.: КНТ, 2012. 160с.

412. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2т. Т.2 / Є.М.Блажівський, Ю.М.Грошевий, Ю.М.Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я.Тація, В.П.Пшонки, А.В.Портнова. Х.: Право, 2012. 664с.

413. Карпов Н.С. Кримінальне провадження щодо малолітніх осіб. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції *«Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики»*: Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). К.: «Хай-Тек Прес». С.105-110.

414. Валігура Д.М. Оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органу досудового розслідування та прокурора: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 18с.

415. Єфімова О.І.Узагальнення судової практики оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування у порядку Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/21/>.

416. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О.А.Банчук, І.О.Дмитрієва, З.М.Саїдова, М.І.Хавронюк. К.: ФОП Москаленко О.М., 2013. 40с.

417. Попелюшко В.О. Оскарження захисником рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора. *Адвокат*. 2012. №10. С.12-15.

418. Сухов Ю. Підозрюваний у кримінальному процесі. Наслідки неналежного повідомлення про підозру особи. *Юридичний вісник*. 2016. №11. С.12-13.

419. Корчева Т.В. Проблемні питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2013. Випуск 5. Том 2. С.112-115.

420. Мельник Я.Я., Єльчукова І.В. Теоретико-правовий аналіз понятійного апарату категорії «бездіяльність» як об'єкта оскарження на стадії досудового розслідування за новим КПК України. *Адміністративне право і процес*. 2014. №1. С.166-174.

421. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №4. С.239-243.

422. Лисенкова К. Рівність процесуальних можливостей сторін як елемент принципу змагальності у досудовому кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. №5. С.107-113.

423. Гловюк І.В. Актуальні проблеми вдосконалення нормативної регламентації ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. *Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнародна науково-практична конференція (11 листопада 2016 року)*. Львів: Льв. ДУВС, 2016. С.73-77.

424. Галаган О.І., Дунаєва А.В. Зупинення досудового розслідування у зв'язку з невстановленням місцезнаходження підозрюваного. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №3. С.282-287.

425. Марченко К.Г. Организационно-правовой алгоритм приостановления досудебного расследования. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия: Юридические науки. 2013. Т.26 (65). №2-2. С.312-318.

426. Яновська О.Г. Оскарження адвокатом рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування: [наук. – практ. посіб.] / Академія адвокатури України. К.: Прецедент, 2013. 32с.

427. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2015. №5-2 частина 2. С.217-221.

428. Тіщенко О.І. Забезпечення прав потерпілих у кримінальному провадженні. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні*: матеріали «круглого столу», 25 квіт. 2013 р. (редкол.: В.І.Борисов (голов. ред.), Б.М.Головкін (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2013. С.215-216.

429. Гевко В.В. Характеристика загроз учасникам кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.172-178.

430. Макаров М. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. №8. С.49-52.

431. Капліна О. Кримінальне процесуальне доказування та його суб'єкти: [лекція]. *Право України*. 2014. №10. С.136-147.

432. Смирнов Є. Статус захисника як суб'єкта доказування у кримінальному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. №12. С.82-85.

433. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №39. Ст. 382.

434. Строган А.Ю. Розгляд і вирішення клопотань на досудовому слідстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза». К., 2008. 16с.

435. Єні О.В. Клопотання у кримінальному процесі України: законодавче регулювання:[моногр.]. К.: Алерта, 2012. 204с.

436. Досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів медичного характеру:[метод. рек.] /С.С.Чернявський, А.А.Вознюк, А.А.Патик та ін.; МВС України; Нац. поліція України; Гол. сл. упр.; НАВС. К., 2016. 44с.

437. Колесник В.А. Процесуальна визначеність повноважень слідчого, прокурора, суду в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Вісник Академії адвокатури*. 2013. Число 3 (28) С.40-45.

438. Яковинець А.І. Інститут судового оскарження на стадії досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 20с.

439. Ткачук О.С. Судовий контроль за слідчими та оперативно-розшуковими діями. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. №3. С.35-38.

440. Півненко В.П., Мірошніченко С.О. Впровадження конституційних принципів змагальності та рівності сторін на стадії слідства: проблеми і шляхи їх вирішення. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. №2. С.48-52.

441. Маркуш М.А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України:[моногр.] /М.А.Маркуш. Харків.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 208с.

442. Комарницька О. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування: теорія і практика. *Вісник прокуратури*. 2014. №6. С.81-95.

443. Кудрявцев В. Проблеми розгляду судами скарг на окремі постанови органу дізнання, слідчого та прокурора. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. №11. С.3-9.

444. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2005. 512с.

445. Маляренко В., Пилипчук П. Межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини на стадії попереднього розслідування кримінальної справи. *Право України*. 2001. №4. С.40-44.

446. Каркач П.М. Контроль за додержанням законності в ході дізнання та досудового слідства:[навч. посіб.] / П.М.Каркач, М.Й.Курочка, С.М.Іванов / МВС України, Луганський державний університет ім. Е.О.Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 156с.

447. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (под. общ. ред. В.М.Лебедева; науч. ред. В.П.Божьева). М.: Юрайт, 2010. 1210с.

448. О практике рассмотрения судами жалоб в порядке статьи 125 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации: Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации №1 от 10 февраля 2009 г. *Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации*. 2009. №4. С.2-6.

449. Воскобойников И., Кузнецова О. Обжалование в судебном порядке процессуальных действий и решений органов, осуществляющих уголовное преследование. *Уголовное право*. 2010. №1. С.70-74.

450. Халиулин А., Назаренко В. От прокурорского надзора к судебному контролю. *Законность*. 2004. №1. С.24-28.

451. Камчатна Д.І. Деякі питання реалізації права потерпілого на оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу», 24 квіт. 2013 р. / редкол.: В.І.Борисов (голов. ред.), Б.М.Головкін (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2013. С.283-284.*

452. Камчатна Д.І. Предмет оскарження під час досудового розслідування. *Університетські наукові записки*. 2014. №1. С.188-194.

453. Захаров О.В. Юридична фікція слідчого характеру затримання за КПК УРСР та її рецепція у КПК України. *Адвокат*. 2014. №7. С.37-43.

454. Пшенічко С.О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2014. 20с.

455. Чорноморець Т.О. Реалізація повноважень слідчого судді з розгляду та вирішення скарг учасників кримінального провадження на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Том.3. Випуск 3. С.282-288.

456. Винокуров О.В. Оскарження незаконного затримання: проблеми теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №2. С.19-23.

457. Шульга О.В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 23с.

458. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. *Юридична наука*. 2015. №5. С.142-147.

459. Спусканюк Ю. Повноваження прокурора в стадії досудового розслідування у зв'язку з реформуванням кримінально-процесуального законодавства України. *Вісник прокуратури*. 2012. №7. С.89-92.

460. Баганець О. Очистити новий КПК від декларативних норм. *Юридичний вісник України*. 2013. №8. С.7.

461. Бабич А.А. Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених у Збройних Силах України. *Право і безпека*. 2014. №1. С.70-75.

462. Юрченко Л.В. Особливості початку досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2013. Том 26. №1. С.338-348.

463. Лазебний Л. Стратегічне планування діяльності адвоката у кримінальному процесі та посилення принципу змагальності сторін. Круглий стіл у Рівному. *Адвокат*. 2014. №6. С.3-7.

464. Касумова А.Б. Право особи на скаргу в кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 19с.

465. Вакулік О.А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2015. 20с.

466. Вакулік О.А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: [навч. посіб] / О.А.Вакулік, Ю.І.Азаров. К.: ЦУЛ, 2015. 183с.

467. Лобойко Л.М. Оскарження початку досудового розслідування: щодо потреби законодавчої регламентації. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І.Борисов та ін. Х.: Право, 2014. Вип.28. С.89-98.

468. Аленін Ю.П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.198-203.

469. Аленін Ю.П. Особливості початку досудового розслідування. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах*: матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С.14-17.

470. Макаров М.А. Щодо оскарження слідчому судді рішення слідчого та прокурора про початок досудового розслідування. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2015. №4. С.129-131.

471. Чупринський Б.О. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. №2. С.109-113.

472. Голощак В. Забезпечення принципу розумності строків кримінального судочинства при продовженні досудового розслідування. *Вісник прокуратури*. 2013. №9. С.145-151.

473. Лоскутов Т. Аналіз окремих положень Кримінального процесуального кодексу крізь призму європейських стандартів забезпечення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №11. С.91-95.

474. Кисленко Д.П. Судовий контроль під час розслідування злочинів: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 230с.

475. Пащук Т.Т. Право на ефективний засіб правового захисту: інтерпретація Європейським судом з прав людини. *Адвокат*. 2004. №6. С.22-28.

476. Справа «Меріт проти України (Case of MERIT v Ukraine). (Заява №66561/01): рішення Європейського суду з прав людини, Страсбург, 30 березня 2004 року. *Адвокат*. 2004. №5. С.22-24.

477. Оліяничук Ю. Співвідношення судового контролю і функцій органів дізнання, досудового слідства та прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2003. №1. С.91-96.

478. Макаров М.А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора. *Юридична наука*. 2015. №6. С.138-143.

479. Мельниченко А.В. Захист прав громадян під час проведення певних процесуальних дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. №3. С.45-56.

480. Рогатюк І.В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №3. С.115-124.

481. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду від 11 січня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ru/sud_pidozra_slidchogo_skasovuetsya_sudom_a_slidchiy_z_obov_yazuetsya_viklyuchiti_vidomosti/.

482. Єрмоєнко І. Вдосконалення процедури повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. №1. С.82-88.

483. Мельник О.В. Щодо оскарження слідчим вказівок прокурора. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу* (Київ, 4 квітня 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. С.105-107.

484. Марчук Н.В. Організаційно-правові основи діяльності прокурора у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Харків, 2013. 20с.

485. Юрчишин В.М. Відносини прокурора із захисником у досудовому розслідуванні за новим КПК України. *Адвокат*. 2012. №9. С.19-22.

486. Касумова А.Б. Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності як засада у кримінальному провадженні. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. С.179-181.

487. Фаринник В. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. *Юридичний вісник України*. 2012. №32. С.4.

488. Макаров М.А. Суб'єкти оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності. *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України* / матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. С.140-141.

489. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді бездіяльності слідчого та прокурора. *Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Юридичні науки*.

Випуск 67 / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – К.: Юридична думка, 2015. С.374-383.

490. Крикливець Д.Є. Щодо розширення суб'єктивних меж судового захисту під час досудового розслідування. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса) / уклад.: І.В.Гловюк, О.В.Малахова, Л.Ю.Чекмарьова; відп. за вип. М.М.Стоянов. Одеса: Юридична література, 2015. С.213-216.

491. Макаров М.А. Зупинення досудового розслідування: деякі проблемні питання. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). К.: ВД «Дакор», 2015. С.144-147.

492. Гловюк І.В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика:[моногр.]. Одеса.: Фенікс, 2010. 232с.

493. Говорун Д.М. Забезпечення прав потерпілого як засіб реалізації засади публічності. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні*: матеріали «круглого столу», 25 квіт. 2013 р. / редкол. В.І.Борисов (голов. ред.), Б.М.Головкін (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2013. С.280-282.

494. Кучинська О.П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 37с.

495. Туманянц А.Р. Суб'єкти оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування (за КПК України 2012 р.). *Форум права*. 2012. №3. С.769-776.

496. Шаренко С. Актуальні питання застосування окремих норм КПК України під час досудового розслідування. *Право України*. 2013. №11. С.95-103.

497. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження. *Судова апеляція*. 2015. №2. С.33-40.

498. Шилова Д.В. Захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при його закритті на стадії досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2014. 20с.

499. Ольховська М.М. Проблемні питання щодо подання скарги слідчому судді стороною захисту на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора. *Адвокат*. 2014. №4. С.42-45.

500. Ільєва Т.Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 259с.

501. Шило О.Г. Скарга як акт ініціації окремого судово-контрольного провадження. *Форум права*. 2011. №3. С.882-888.

502. Валігура Д.М. Про структуру та зміст скарги на рішення, дії чи бездіяльність органу досудового розслідування та прокурора. *Правові та політичні проблеми сучасності: матеріали наук. - практ. конф. (Луцьк, 22 квіт. 2012 р.)*. К.: ФОП Ліпкан О.С., 2012. С.84-85.

503. Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею: дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів, 2016. 321с.

504. Пшенічко С.О. Загальні положення оскарження та розгляду скарг у досудовому провадженні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип.67. С.741-748.

505. Шаренко С.Л. Проблемні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. №5. С.44-50.

506. Ковтун Н.Н., Ярцев Р.В. Судебный контроль за законностью и обоснованностью действий и решений должностных лиц, осуществляющих уголовное судопроизводство России (глава 16 КПК РФ): [учеб.-практ. пособ.]. Н.Новгород: Изд-во Волго-Вятской. академии государственной службы, 2008. 152с.

507. Калиновський О.В. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора та слідчого: теорія та практика реалізації. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 липня 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С.95-97.

508. Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів, 2016. 20с.

509. Пшенічко С.О. Деякі питання реалізації повноважень слідчого судді при розгляді та вирішенні скарг. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). Одеса: Фенікс 2012. С.447-449.

510. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т.Маляренка, В.Г.Гончаренка. Вид. п'яте, перероблене та доповнене. К.: «Юрисконсульт», КНТ, 2008. 896с.

511. Ольховська М.М. Проблемні питання захисту прав та інтересів підозрюваного під час судового розгляду слідчим суддею скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса) / уклад.:

І.В.Гловюк, О.В.Малахова, Л.Ю.Чекмарьова; відп. за вип. М.М.Стоянов. Одеса: Юридична література, 2015. С.196-198.

512. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 р. №4 гн. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи* / відп. ред. В.С.Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2013. С.221-233.

513. Валігура Д.М. Оскарження рішення про закриття кримінального провадження під час досудового розслідування. *Повітряне і космічне право*. 2013. №2. С.131-135.

514. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №1. Ст. 1.

515. Два дні на всі проблеми кримінального процесу. *Адвокат*. 2017. №1. С.18-20.

516. Добрянський В.В. Оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора. *Сучасна юридична наука в євроінтеграційному процесі: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет - конференції*. Тернопіль, 2014. С.29-33.

517. Зуєв В.В. Процесуальний порядок видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як гарантія забезпечення прав особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія Право, Випуск 24. Том 4. С.91-94.

518. Комарницька О. Проблеми здійснення процесуальної діяльності прокурора під час екстрадиції. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. №2. С.16-26.

519. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) /Н.О.Марчук, В.В.Васько, Р.О.Куйбіда, М.І.Хавронюк та ін. / за ред. Н.О.Марчук. К.: «Арт-Дизайн», 2015. 248с.

520. Європейська конвенція про видачу правопорушників. *Офіційний вісник України*. 1998. №13. С.324-343.

521. Карпов О.Н. Застосування тимчасового арешту для забезпечення екстрадиції особи. *Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України*: матеріали міжнар. наук. – практ. конф., м. Луганськ, 20 квітн. 2012 р. / редкол.: М.Й.Курочка, О.І.Левченков, В.І.Галаган та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2012. С.163-167.

522. Зуєв В.В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження: дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2015. 220с.

523. Карпов О.Н. Щодо права особи, яка підлягає видачі, мати захисника. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М.Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2013. С.38-40.

524. Ахтирська Н.М. Судовий контроль за екстрадиційним процесом: підстави для тимчасового та екстрадиційного арешту. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. №10. С.139-145.

525. Волков К.Д. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2015. 245с.

526. Узагальнення судової практики застосування районними судами міста Києва Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)» від 21 травня 2010 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/uzagalnennja-sudovoyi-praktiki-zastosuvannja-raionnimi-sudam-doc76255.html>.

527. Карпов О.Н. Деякі аспекти затримання особи, яка підлягає екстрадиції. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь-Алушта / відпов. ред. М.А.Михайлов, Т.В.Омельченко; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С.70-72.

528. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва: наказ Генерального прокурора України від 18 вересня 2015 р. №223 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP15013.html.

529. Чорноус Ю.М. Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С.143-150.

530. Лешукова І. Процесуальні особливості міжнародної співпраці слідчих органів внутрішніх справ України при розв'язанні питань про видачу (екстрадицію). *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №11. С.175-179.

531. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду міста Києва від 10.11.2005 р. *Адвокат*. 2006. №6. С.61-63.

532. Смирнов М.І., Гловюк І.В. Щодо процедури прийняття та оскарження рішення про екстрадицію. *Вісник прокуратури*. 2008. №10. С.107-113.

533. Пшенічко С.О. Розгляд слідчим суддею скарги на видачу особи (екстрадицію). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2012. Вип.20. Ч.ІІ. Т.3. С.119-122.

534. Пшенічко С.О. Судовий контроль рішення про видачу особи (екстрадицію). Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики», присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного інституту (м. Одеса, 28 жовтня 2011 року). Одеса: Фенікс, 2011. С.299-301.

535. Смирнов М.І. Щодо процедури прийняття та оскарження рішення про екстрадицію. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності*: Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Київ, 3 квітня 2009 року). Видання присвячене пам'яті професора А.Я.Дубинського. К.: Атіка, 2009. С.380-385.

536. Толочко О. Гуманізація процедури екстрадиції осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. №2. С.50-55.

537. Максимів Л.В. Деякі аспекти видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. №7. С.272-277.

538. Підгородинська А. Регламентація міжнародного співробітництва під час кримінального провадження за новим КПК. *Вісник прокуратури*. 2012. №9. С.61-67.

539. Типовий договір про видачу: резолюція 45/116 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 14 грудня 1990 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_687.

540. Петренко Ю. Інститут екстрадиції в новому КПК не узгоджується з міжнародними зобов'язаннями / Ю.Петренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/8600-institut_ekstradicii_zh_novim_kpk_ne_uzgodzhuetsya_iz_mizhna.html.

541. Березняк В.С. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Дніпропетровськ, 2009. 20с.

542. Березняк В.С. Спрощена процедура екстрадиції в Україні: проблеми та перспективи. *Право і суспільство*. 2011. №2. С.213-218.

543. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью / Л.Н.Галенская. М.: Изд-во Международ. отношения, 1974. 156с.

544. Міжнародний розшук та видача особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: [навч. посіб.] / І.В.Басиста, В.І.Галаган, О.М.Калачова, Л.В.Максимів. К., 2016. 277с.

545. О международной правовой помощи по уголовным делам: Закон Республики Молдова от 1 декабря 2006 г.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=320384&lang=2>.

546. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: наук. – практ. посіб. / [Є.М.Блажівський, І.М.Козьяков, О.М.Толочко, С.С.Мірошніченко, О.В.Бедро, В.В.Мухін, О.В.Сапін, А.П.Слободзян, А.О.Штанько]; за заг. ред. Л.О.Фролової. К.: Алерта, 2013. 348с.

547. Карпов Н.С., Карпов О.Н. Застосування спрощеного порядку видачі осіб з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?language=ua&go=full_article&id=1732.

548. Захаров Д.О. Визначення предмету та меж доказування при вирішенні питання про видачу осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції). *Науково-виробничий журнал*. 2014. №1. С.91-94.

549. Кулініч В.В. Інститут екстрадиції в новому кримінальному процесуальному кодексі: недоліки та переваги. *Теоретичні та практичні проблеми кримінального судочинства*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 19 жовтня 2012 року). Ред. кол.: О.О.Волобуєва, О.В.Одерій, В.П.Горбачов, А.І.Журба. Донецьк: ДЮІ МВС України, 2013. С.271-274.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

проведення опитування слідчих, прокурорів та суддів

На кафедрі кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ проводиться дисертаційне дослідження за темою «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи».

Звертаємось до Вас з проханням висловити свою думку з питань анкети. Проведення анкетування посилить достовірних результатів вивчення проблематики розгляду слідчим суддею клопотань слідчого та прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, про надання дозволів на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також скарг заінтересованих осіб на їх рішення, дії чи бездіяльність.

Після ознайомлення з варіантами відповідей слід підкреслити ту відповідь, яка збігається з Вашою думкою.

1. Ви працюєте:

- слідчим;
- прокурором;
- суддею

2. Перебування на посаді:

- до п'яти років;
- від п'яти до десяти років;
- понад десять років

3. На Вашу думку, чи слід віднести до компетенції слідчого, прокурора прийняття рішення про застосування таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання, особиста порука?

Так

Ні

4. Як Ви вважаєте, чи доцільно надати слідчому судді повноваження продовжувати строк затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини?

Так

Ні

5. Чи поділяєте Ви пропозицію, що слідчий суддя місцевого суду повинен приймати рішення про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які не обмежують конституційні права особи на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції?

Так

Ні

6. На Вашу думку, чи слід доповнити КПК нормами про: проведення перевірки заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; прийняття за її результатами рішень про початок досудового розслідування або про відмову у цьому; оскарження цих рішень слідчому судді?

Так

Ні

7. Як Ви вважаєте, чи доцільно уповноважити слідчого приймати рішення про відібрання зразків для проведення експертизи?

Так

Ні

8. Чи згодні Ви з думкою, що на підставі ухвали слідчого судді повинен здійснюватися лише тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю?

Так

Ні

9. Чи поділяєте Ви пропозицію, що дозвіл на примусове освідчування особи повинен надавати слідчий суддя?

Так

Ні

ДЯКУЄМО ВАМ ЗА ДОПОМОГУ У ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Додаток Б
РЕЗУЛЬТАТИ
проведеного анкетування слідчих, прокурорів, суддів

1. Слідчі – 364; Прокурори – 125; Судді – 96

2. Перебування на посаді:

Слідчі: до п'яти років - 54 %; від п'яти до десяти років - 37%; понад десять років - 9 %

Прокурори: до п'яти років – 33 %; від п'яти до десяти років – 48 %; понад десять років - 19%

Судді: до п'яти років – 36 %; від п'яти до десяти років – 44 %; понад десять років - 20 %

Запитання до слідчих, прокурорів, суддів та результати відповідей у відсотках:

3. На Вашу думку, чи слід віднести до компетенції слідчого, прокурора прийняття рішення про застосування таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання, особиста порука?

Так - 95 % слідчих; 87 % прокурорів; 78 % суддів

Ні - 5 %; 13 %; 22 %

4. Як Ви вважаєте, чи доцільно надати слідчому судді повноваження продовжувати строк затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини?

Так - 72 % слідчих; 66 % прокурорів; 68 % суддів

Ні - 28 %; 34 %; 32 %

5. Чи поділяєте Ви пропозицію, що слідчий суддя місцевого суду повинен приймати рішення про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які не обмежують конституційні права особи на

недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції?

Так - 89 % слідчих; 75 % прокурорів; 84 % суддів

Ні - 11 %; 25 %; 16 %

6. На Вашу думку, чи слід доповнити КПК нормами про: проведення перевірки заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; прийняття за її результатами рішень про початок досудового розслідування або про відмову у цьому; оскарження цих рішень слідчому судді?

Так - 92 % слідчих; 85 % прокурорів; 79 % суддів

Ні - 8 %; 15 %; 21 %

7. Як Ви вважаєте, чи доцільно уповноважити слідчого приймати рішення про відібрання зразків для проведення експертизи?

Так - 97 % слідчих; 84 % прокурорів; 81 % суддів

Ні - 3 %; 16 %; 19 %

8. Чи згодні Ви з думкою, що на підставі ухвали слідчого судді повинен здійснюватися лише тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю?

Так - 94 % слідчих; 87 % прокурорів; 82 % суддів

Ні - 6 %; 13 %; 18 %

9. Чи поділяєте Ви пропозицію, що дозвіл на примусове освідчування особи повинен надавати слідчий суддя?

Так - 72 % слідчих; 78 % прокурорів; 73 % суддів

Ні - 28 %; 22 %; 27 %

Додаток В
АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА
за результатами анкетування слідчих, прокурорів і суддів

95 % слідчих (346), 87 % прокурорів (109), 78 % суддів (75) вважають, що слід віднести до компетенції слідчого, прокурора прийняття рішення про застосування таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання, особиста порука.

З питання, чи доцільно надати слідчому судді повноваження продовжувати строк затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення на 48 годин, якщо для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно додатково вивчити дані про особу підозрюваного чи з'ясувати інші обставини, відповіли «так» 72 % слідчих (262), 66 % прокурорів (86), 68 % суддів (65).

89 % слідчих (324), 75 % прокурорів (94), 84 % суддів (81) погоджуються з пропозицією, що слідчий суддя місцевого суду повинен приймати рішення про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які не обмежують конституційні права особи на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

92 % слідчих (335), 85 % прокурорів (106), 79 % суддів (76) поділяють пропозицію, що КПК слід доповнити нормами про: проведення перевірки заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; прийняття за її результатами рішень про початок досудового розслідування або про відмову у цьому; оскарження цих рішень слідчому судді.

З питання, чи доцільно уповноважити слідчого приймати рішення про відібрання зразків для проведення експертизи, відповіли «так» 97 % слідчих (353), 84 % прокурорів (105), 81 % суддів (78).

94 % слідчих (342), 87 % прокурорів (109), 82 % суддів (79) згодні з думкою, що на підставі ухвали слідчого судді повинен здійснюватися лише

тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

З питання, чи поділяєте Ви пропозицію, що дозвіл на примусове освідування особи повинен надавати слідчий суддя, відповіли «так» 72 % слідчих (262), 78 % прокурорів (98), 73 % суддів (70).

Додаток Г
АНКЕТА
вивчення матеріалів кримінальних проваджень

1. Під час проведення досудового розслідування слідчим суддею прийнято рішення про:

- застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій;
- надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- встановлення строку для ознайомлення сторін, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, з матеріалами кримінального провадження;
- реалізацію, знищення, технологічну переробку речових доказів;
- встановлення та поновлення процесуальних строків;
- відвід учасників кримінального провадження;
- проведення допиту свідка, потерпілого у судовому засіданні;
- залучення експерта за клопотанням сторони захисту;
- поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник для дітей;
- примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи.

2. Слідчий суддя розглянув скарги заінтересованих осіб на процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора.

Додаток Д
УЗАГАЛЬНЕННЯ
результатів вивчення матеріалів кримінальних проваджень

Усього вивчено 457 матеріалів кримінальних проваджень.

Слідчий суддя постановив ухвалу про застосування до підозрюваного таких запобіжних заходів: особисте зобов'язання - 338 (74 %); особиста порука - 4 (0,8 %); застава - 12 (2,6 %); домашній арешт - 56 (12 %); тримання під вартою - 46 (10 %).

Ухвалене судове рішення про застосування наступних заходів забезпечення кримінального провадження: привід - 14 (3 %); накладення грошового стягнення - 10 (2 %); тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом - 6 (1,3 %); відсторонення від посади - 18 (4 %); тимчасовий доступ до речей і документів – 88 (19 %); арешт майна - 26 (5 %);

Слідчим суддею прийнято рішення про надання дозволу на: проведення обшуку житла чи іншого володіння особи - 22 (5 %) та слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи – 14 (3 %); арешт кореспонденції, її огляд та виїмку - 18 (4 %).

Слідчий суддя розглянув скарги заінтересованих осіб на постанову слідчого, прокурора про: закриття кримінального провадження - 18 (4 %); зупинення досудового розслідування – 14 (3 %); відмову у задоволенні клопотання учасників кримінального провадження про проведення слідчих (розшукових) дій - 12 (3 %).

Додаток Е
ДАНІ
судової статистики про стан здійснення у 2016 р. слідчими суддями
місцевих судів судового контролю у кримінальному провадженні
(у порівнянні з 2015 р.)¹.

У 2016 р. на виконання положень КПК слідчі судді розглянули майже 486 тис. клопотань (463, 5 тис.) слідчих, прокурорів та інших осіб, що на 4,8 % більше порівняно з 2015 р., із яких задоволено 410, 1 тис. (396, 9 тис.) клопотань, або 84,4 % від кількості розглянутих. У тому числі розглянуто 50,5 тис. (54,6 тис.) клопотань про застосування запобіжних заходів, із яких задоволено 34,2 тис. (40 тис.), або 67,7 % (73,3 %) від кількості розглянутих.

Так, слідчі судді у 2016 р. розглянули клопотання: по застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – 32,3 тис. (31,7 тис.), із яких задоволено 17, 4 тис. (18,6 тис.), або 53,8 % (58,8 %) від кількості розглянутих; про продовження строків тримання під вартою – 5,9 тис. (6,8 тис.), із них задоволено 5, 6 тис. (6,4 тис.), або 94,5 % (94,5 %); про застосування особистого зобов'язання – 9,6 тис. (13,5 тис.), із яких задоволено 9,2 тис. (12,9 тис.) або 95 % (95,3 %); про застосування домашнього арешту - 8, 1 тис. (8, 7 тис.), із них задоволено 7,3 тис. (8 тис.), або 90,7 % (91,4 %); про застосування застави – 386 (481), із яких задоволено 249 (349), або 64,5 % (72,6 %); про застосування особистої поруки – 99 (141), із них задоволено 83 (121), або 83,8 % (85,8 %).

Слідчим суддям згідно з положеннями ч. 1 ст. 303 КПК надійшло на розгляд 86,2 тис. (65,5 тис.) скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Розглянуто (без повернутих) 73,5 тис. (54,3 тис.) скарг, із яких задоволено 32,1 тис. (25,1 тис.) або 43,7 % (46,2 %) від кількості розглянутих.

¹ Аналіз стану судочинства у 2016 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/8CB8A0D97939D5B8C2258041004441BB](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/8CB8A0D97939D5B8C2258041004441BB)

У тому числі розглянуто скарг (без повернутих): на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК) – майже 57 тис. (36,4 тис.), із них задоволено 23,2 тис. (15,9 тис.) скарг або 40,8 % (43,5 %) від кількості розглянутих; на рішення слідчого чи прокурора про закриття кримінального провадження (пункти 3,4 ст. 303 КПК) – 11,3 тис. (12 тис.), із них задоволено 7 тис. (7,1 тис.), або 62,1 % (59,2 %) від кількості розглянутих; на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій (п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК) – 1,6 тис. (1,5 тис.), із них задоволено 599 (523), або 36,7 % (35,7 %) від кількості розглянутих.

У порядку надання міжнародної правової допомоги слідчі судді розглянули 187 (97) клопотань прокурорів про застосування екстрадиційного арешту особи за запитом компетентного органу іноземної держави про її видачу (ст. 584 КПК), із них повернули 23 (12), задовольнили - 162 (88).

Додаток Є
Акти впровадження

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035
тел. 248-8952, post@naiau.kiev.ua

29 11 2016 № 46/78 ВР

На № _____ від _____ 20__

Про надсилання пропозицій
щодо внесення змін до КПК України

Голові Комітету Верховної
Ради України
з питань законодавчого
забезпечення правоохоронної
діяльності
Кожем'якіну А.А.

Шановний Андрію Анатолійовичу!

Надсилаємо Вам пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України за результатами наукового дослідження докторанта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Макарова Марка Анатолійовича на тему «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи».

Додаток: на 9 арк. в 1 прим.

З повагою
ректор

 В.В. Чернєй

Удалова 2469481

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
МВС України
кандидат юридичних наук

 Г.М. Мамка
« 01 » 10 20 18 р.

А К Т

**впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ
матеріалів дисертаційного дослідження здобувача кафедри
кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ
Макарова Марка Анатолійовича на тему: «Судовий контроль у
кримінальному процесі: теоретичні та правові основи»**

Комісія у складі: заступника начальника управління ГСУ МВС
Цуцкірідзе М.С., начальника відділу ГСУ МВС Мірковця Д.М., старшого
слідчого в ОВС ГСУ МВС України Шевчишена А.В. склала цей акт про те,
що матеріали дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального
процесу Національної академії внутрішніх справ Макарова Марка
Анатолійовича на тему: «Судовий контроль у кримінальному процесі:
теоретичні та правові основи» можуть застосовуватися у практичній
діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі
службової підготовки.

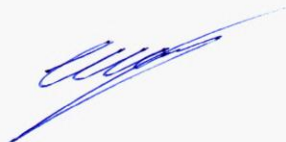
**Заступник начальника управління
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

 М.С. Цуцкірідзе

**Начальник відділу
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

 Д.М. Мірковець

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

 А.В. Шевчишен

Акт
впровадження результатів дисертаційного дослідження
Макарова Марка Анатолійовича на тему: «Судовий контроль у
кримінальному процесі: теоретичні та правові основи»
за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

судді, вченого секретаря Науково-консультативної ради Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, доктора юридичних наук, доцента Ткачука О.С.;

заступника керівника апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, доктора юридичних наук, професора Сердюка В.В.;

заступника керівника апарату – начальника науково-експертного управління, кандидата юридичних наук, Бабанли Р.Ш.;

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Макарова Марка Анатолійовича на тему: «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовувалися в діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у 2017 році при опрацюванні узагальнень судової практики і підготовці інформаційних листів з питань застосування окремих норм Кримінального процесуального кодексу України.

Суддя, вчений секретар Науково-консультативної ради
 Вищого спеціалізованого суду України
 з розгляду цивільних і кримінальних справ,
 доктор юридичних наук, доцент

Ткачук О.С.

Заступник керівника апарату
 Вищого спеціалізованого суду України
 з розгляду цивільних і кримінальних справ,
 доктор юридичних наук, професор

В.В. Сердюк

Заступник керівника апарату – начальник
 науково-експертного управління,
 кандидат юридичних наук

Р.Ш. Бабанли

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

С.С. Чернявський
2015 р.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук докторанта кафедри кримінального процесу Макарова Марка Анатолійовича у навчальний процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника навчально-методичного центру Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, підполковника міліції Корж-Ікаєвої Т. Г., начальника кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, професора, полковника міліції Весельського В. К., начальника кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ доктора юридичних наук, професора, полковника міліції Удалової Л. Д., начальника докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника полковника міліції Сербина Р. А., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження докторанта кафедри кримінального процесу Макарова М.А. на тему «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи» використовуються у навчальному процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами Національної академії внутрішніх справ у процесі викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес» та «Теорія судових доказів».

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення в навчально-методичних матеріалах з кримінального процесу для слухачів, курсантів і студентів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Макаров М.А. Сроки обжалования и рассмотрения следственным судьей жалоб на решения, действия или бездействие следователя и прокурора / М.А. Макаров. – // LEGEA SI VIATA. – 2015. – № 5. – С. 29–32;
2. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину / М.А. Макаров // Юридична наука. – 2015. – № 5. – С. 142–147;
3. Макаров М.А. Щодо оскарження слідчому судді рішення слідчого та прокурора про початок досудового розслідування / М.А. Макаров // Национальный юридический журнал: теория и практика (Jumalul juridic national: teorie si practica). – 2015. – № 4 (14).– С.129–131;

4. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування / М.А. Макаров // Право і суспільство. – 2015. – № 5-2 (Ч. 2). – С. 217–221;

5. Макаров М.А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора / М.А. Макаров // Юридична наука. – 2015. – № 6. – С. 138–143;

6. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді бездіяльності слідчого та прокурора / М.А. Макаров // Держава і право. – 2015. – № 67. – С. 374–383;

7. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження / М.А. Макаров // Судова апеляція. – 2015. – № 2. – С. 33–40;

8. Макаров М.А. Зупинення досудового розслідування: деякі проблемні питання / М.А. Макаров // Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий ріг, 12 червня 2015 року). – К.: ВД «Дакор», 2015. – С. 144–147.

9. Макаров М.А. Суб'єкти оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора/М.А.Макаров//Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22-23 квітня 2015 року).

Члени комісії:

Начальник навчально-методичного центру
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник міліції

Т. Г. Корж-Ікаєва

Начальник кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник міліції

Л. Д. Удалова

Начальник кафедри криміналістики та
судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор
полковник міліції

В. К. Весельський

Начальник докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, ст. науковий
співробітник
полковник міліції

Р. А. Сербин

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Донецького юридичного
інституту МВС України

В.М. Бесчастний

«21» вересня 2015 р.

**АКТ
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС**

№ 17 НІП

«21» вересня 2015 р.

Комісія у складі:

Голова комісії: заступник начальника навчально-методичного відділу,
к.пед.н. Мухіна Г.В.;

Члени комісії:

- 1) начальник кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз, к.ю.н., доцент, полковник міліції Волобуєва О.О.;
- 2) доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз, к.ю.н., доцент Комісаров М.Л.;
- 3) вчений секретар секретаріату Вченої ради, к.ю.н., с.н.с., капітан міліції Назимко Є.С.,

розглянувши результати та основні положення дисертаційного дослідження Макарова Марка Анатолійовича на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» за темою: «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи», дійшла таких висновків:

1. У навчальний процес Донецького юридичного інституту МВС України впроваджено результати вищезазначеного дисертаційного дослідження. Зокрема, окремі висновки та пропозиції буде використано під час підготовки підручника «Кримінальний процес».

2. Результати дисертаційного дослідження включено у лекційні матеріали з предметів «Прийняття процесуальних рішень та проведення слідчих (розшукових) дій», «Судове провадження у кримінальному процесі», «Кримінальний процес», «Європейські стандарти захисту прав людини у кримінальному процесі» (тема № 2 «Європейський суд з прав людини», тема

№5 «Право на справедливий судовий розгляд як європейський стандарт захисту прав людини у кримінальному процесі України»).

3. Поданий матеріал буде корисним для науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів, студентів та курсантів вищих навчальних закладів.

Голова комісії:

Заступник начальника
навчально-методичного відділу
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.пед.н.

Г.В. Мухіна

Члени комісії:

Начальник кафедри
кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., доцент,
полковник міліції

О.О. Волобуєва

Доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., доцент

М.Л. Комісаров

Вчений секретар секретаріату Вченої ради
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., с.н.с.,
капітан міліції

Є.С. Назимко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ МВС України
кандидат юридичних наук, доцент
полковник міліції

С.В. Албул

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Макарова Марка Анатолійовича
до навчального процесу Одеського державного університету
внутрішніх справ МВС України

м. Одеса

«10» 09 2015 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника навчально-методичного центру ОДУВС, кандидата технічних наук Сіфорова О.І.;
- 2) начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Мукоїди Р.В.;
- 3) начальника кафедри кримінального процесу ОДУВС, кандидата юридичних наук Холостенка А.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені пропозиції і рекомендації здобувача НАВС Макарова Марка Анатолійовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України при проведенні лекційних і семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Організація досудового розслідування», «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ».

Результати наукового дослідження Макарова М.А. знайшли своє відображення в навчально-методичних матеріалах з кримінального процесу для слухачів, курсантів і студентів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Макаров М.А. Сроки обжалования и рассмотрения следственным судьей жалоб на решения, действия или бездействие следователя и прокурора / М.А. Макаров. – // LEGEA SI VIATA. – 2015. – № 5. – С. 29–32;
2. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину / М.А. Макаров // Юридична наука. – 2015. – № 5. – С. 142–147;

3. Макаров М.А. Щодо оскарження слідчому судді рішення слідчого та прокурора про початок досудового розслідування / М.А. Макаров // Національний юридичний журнал: теорія і практика (Jurnalul juridic national: teorie si practica). – 2015. – № 4 (14). – С. 129–131;

4. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування / М.А. Макаров // Право і суспільство. – 2015. – № 5-2 (Ч. 2). – С. 217–221;

5. Макаров М.А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора / М.А. Макаров // Юридична наука. – 2015. – № 6. – С. 138–143;

6. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді бездіяльності слідчого та прокурора / М.А. Макаров // Держава і право. – 2015. – № 67. – С. 374–383;

7. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження / М.А. Макаров // Судова апеляція. – 2015. – № 2. – С. 33–40;

8. Макаров М.А. Зупинення досудового розслідування: деякі проблемні питання / М.А. Макаров // Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий ріг, 12 червня 2015 року). – К.: ВД «Дакор», 2015. – С. 144–147.

Результати дисертаційного дослідження здобувача НАВС Макарова Марка Анатолійовича на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність впроваджені до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України і використовуються при проведенні лекційних і семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Організація досудового розслідування», «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ».

Члени комісії:

Начальник НМІЦ
кандидат технічних наук
полковник міліції

О.І. Сіфоров

Начальник кафедри ОРД
кандидат юридичних наук,
доцент
полковник міліції

Р.В. Мукоїда

Начальник кафедри
кримінального процесу
кандидат юридичних наук,
підполковник міліції

А.В. Холостенко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник поліції

Т.Г. Созанський

2017

АКТ

16. 06. 2017

Львів

№ 64

Про впровадження результатів дисертації
Макарова Марка Анатолійовича на тему
«Судовий контроль у кримінальному процесі:
теоретичні та правові основи» в освітній
процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук майора поліції Павлик Л.В.;
- заступника начальника навчально-методичного відділу кандидата юридичних наук, доцента Рибак О.Г.;
- заступника декана факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Пацкана М.М.;
- завідувача кафедри кримінального процесу кандидата юридичних наук, доцента підполковника поліції Хитри А.Я.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 вересня 2012 року № 431 розглянула й узагальнила результати дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, та наукові праці Макарова Марка Анатолійовича на тему «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи».

Проаналізовано основні результати дослідження Макарова М.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Індивідуальні монографії:

1. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному провадженні: монографія / М.А. Макаров. – К.: Видавничий центр «Кафедра», 2016. – 340 с.
2. Макаров М.А. Теорія та практика здійснення судового контролю у кримінальному процесі: монографія / М.А. Макаров. – К.: Видавничий центр «Кафедра», 2017. – 434 с.

Статті, що опубліковані в наукових фахових виданнях:

1. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину / М.А. Макаров // Юридична наука. – 2015. – № 5. – С. 142–147.
2. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування / М.А. Макаров // Право і суспільство. – 2015. – № 5-2. – С. 217–221.
3. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді бездіяльності слідчого та прокурора / М.А. Макаров // Держава і право. – 2015. – Випуск № 67. – С. 374–383.
4. Макаров М.А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого чи прокурора / М.А. Макаров // Юридична наука. – 2015. – № 6. – С. 138–143.
5. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про тимчасове обмеження користування спеціальним правом / М.А. Макаров // Право і суспільство. – 2015. – № 6. – ч. 3. – С. 182–187.
6. Макаров М.А. Щодо розширення повноважень слідчого судді в кримінальному процесі / М.А. Макаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2015. – Випуск 3-2. – Том 3. – С. 267–271.
7. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження / М.А. Макаров // Судова апеляція. – 2015. – № 2. – С. 33–40.
8. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки / М.А. Макаров // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 8. – С. 49–52.
9. Макаров М.А. Розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення приводу / М.А. Макаров // Судова апеляція. – 2015. – № 3. – С. 83–88.
10. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про накладення грошового стягнення / М.А. Макаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2015. – Випуск 4. – С. 104–106.
11. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про відсторонення від посади / М.А. Макаров // Держава і право. – 2015. – Випуск 69. – С. 335–345.
12. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна / М.А. Макаров // Юридична наука. – 2015. – № 10. – С. 200–206.
13. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора, передбаченого п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України / М.А. Макаров // Вісник Запорізького Національного університету. Серія: Юридичні науки. – 2015. – № 3. – С. 161–166.
14. Authorization of covert investigative (detective) actions by the investigating judge (Надання слідчим суддею дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій) / М.А. Макаров // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – Випуск 4 (97). – С. 238–248.

15. Макаров М.А. Судовий контроль за проведенням у невідкладних випадках обшуку у житлі чи іншому володінні особи / М.А. Макаров // Збірник наукових праць. Івано-Франківськ. – 2015. – № 3. – Том 2. – С. 211–216.

16. Макаров М.А. Окремі аспекти продовження строку тримання підозрюваного під вартою / М.А. Макаров // Прикарпатський юридичний вісник. – 2016. – Випуск 1 (10). – С. 249–252.

Наукові статті у періодичних виданнях інших держав:

1. Макаров М.А. Сроки обжалования и рассмотрения следственным судьей жалоб на решения, действия или бездействие следователя и прокурора / М.А. Макаров // LEGEA SI VIATA. Молдова. – 2015. – № 5. – С. 29–32.

2. Макаров М.А. Щодо оскарження слідчому судді рішення слідчого та прокурора про початок досудового розслідування / М.А. Макаров // Національний юридичний журнал: теорія і практика. Молдова. (Jurnalul juridic national: teorie si practica). – 2015. – № 4 (14). – С. 129–131.

3. Макаров М.А. Деякі аспекти розгляду слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів / М.А. Макаров // Національний юридичний журнал: теорія і практика. Молдова. (Jurnalul juridic national: teorie si practica). – 2015. – № 5 (15). – С. 104–106.

4. Макаров М.А. Надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи / М.А. Макаров // Вишеградський журнал з прав людини (Visegrad journal on human rights). Словачка республіка. – 2015. – № 5. – С. 73–79.

5. Makarov M.A. Some questions preventive measures / M.A. Makarov // Visegrad journal on human rights. – 2015. – № 6/1. – P. 108–115.

6. Makarov M.A. Grant investigating judge permission to conduct a search of a dwelling or other property / M.A. Makarov // Visegrad journal on human rights. – 2016. – № 5/2. – P. 73–79.

Тези доповідей на конференціях:

1. Макаров М.А. Суб'єкти оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора / М.А. Макаров // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015 року). – С. 140–141.

2. Макаров М.А. Зупинення досудового розслідування: деякі проблемні питання / М.А. Макаров // Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 року). – К.: ВД «Дакор», 2015. – С. 144–147.

3. Макаров М.А. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження / М.А. Макаров // Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 23 жовтня 2015 року). – Кривий Ріг, 2015. – С. 134–138.

4. Макаров М.А. Порядок вирішення слідчим суддею питання про відвід / М.А. Макаров // Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. І.Є. Марочкина (м. Харків, 30 жовтня 2015 року). – Харків: Право, 2015. – С. 67–68.

5. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про проведення експертизи / М.А. Макаров // Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 6-7 листопада 2015 року). – Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 113–114.

6. Макаров М.А. Встановлення слідчим суддею строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження / М.А. Макаров // Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали V Міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 14 листопада 2015 року). – «Юридична література», 2015. – С. 191–193.

7. Макаров М.А. Вирішення слідчим суддею питання про долю речових доказів / М.А. Макаров // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 20 листопада 2015 року). – Ірпінь, 2015. – С. 224–228.

8. Макаров М.А. Поновлення та встановлення процесуальних строків слідчим суддею / М.А. Макаров // Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 листопада 2015 року). – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. – С. 83–86.

9. Макаров М.А. Допит слідчим суддею свідка та потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні / М.А. Макаров // Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20-21 листопада 2015 року). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2015. – С. 42–44.

10. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про здійснення спеціального досудового розслідування / М.А. Макаров // Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ у процесі євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 27-28 листопада 2015 року). – Дніпро, 2015. – Ч. 2 – С. 180–182.

11. Макаров М.А. Усунення захисника від участі у кримінальному провадженні за рішенням слідчого судді / М.А. Макаров // Процесуальний та криміналістичний аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 квітня 2016 року). – Одеса: ОДУВС, 2016. – С. 191–193.

12. Макаров М.А. Судовий контроль за поміщенням неповнолітніх в приймальник-розподільник для дітей / М.А. Макаров // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24-25 червня 2016 року). – Запоріжжя, 2016. – С. 128–130.

13. Макаров М.А. Рішення слідчого судді про примусове залучення особи для проведення експертизи / М.А. Макаров // Збірник тез доповідей: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 8 липня 2016 року). – Київ, 2016. – С. 105–107.

14. Макаров М.А. Рішення слідчого судді про отримання зразків для проведення експертизи / М.А. Макаров // Актуальні питання досудового розслідування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 21 жовтня 2016 року). – Кривий Ріг, 2017. – С. 136–138.

15. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій / М.А. Макаров // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2016 року). — Київ, 2016. — С. 115–117.

16. Макаров М.А. Вирішення слідчим суддею питання про долю речових доказів / М.А. Макаров // Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 08 грудня 2016 року). — Київ, 2016. — С. 285–288.

17. Макаров М.А. Деякі аспекти застосування екстрадиційного арешту / М.А. Макаров // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20-21 січня 2017 року). — Одеса: Причорноморська фундація права, 2017. — С. 103–105.

18. Макаров М.А. Розгляд слідчим суддею скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію) / М.А. Макаров // Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27-28 січня 2017 року). — Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. — С. 105–107.

На підставі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що опубліковані праці Макарова М.А. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що можуть бути запроваджені для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Теоретичні проблеми кримінального судочинства», «Доказування в кримінальному процесі» під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та здобувачів ступеня вищої освіти «магістр».

Члени комісії:

Д.В. Павлик
О.Г. Рибак
М.М. Пацкан
А.Я. Хитра

Додаток Ж

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

монографії:

1. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному провадженні: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 340 с.
2. Макаров М.А. Теорія та практика здійснення судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2017. 434 с.

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

3. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 142–147.
4. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2. С. 217–221.
5. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді бездіяльності слідчого та прокурора. *Держава і право*. 2015. Випуск 67. С. 374–383.
6. Макаров М.А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 138–143.
7. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. *Право і суспільство*. 2015. № 6. Ч. 3. С. 182–187.
8. Макаров М.А. Щодо розширення повноважень слідчого судді в кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Випуск 3–2. Том 3. С. 267–271.

9. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження. *Судова апеляція*. 2015. № 2. С. 33–40.

10. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора при застосування заходів безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8 (236). С. 49–52.

11. Макаров М.А. Розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення приводу. *Судова апеляція*. 2015. № 3. С. 83–88.

12. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про накладення грошового стягнення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Випуск 4. Том. 3. С. 104–106.

13. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про відсторонення від посади. *Держава і право*. 2015. Випуск 69. С. 335–345.

14. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна. *Юридична наука*. 2015. № 10 (52). С. 200–206.

15. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора, передбаченого п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України. *Вісник Запорізького Національного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 3. С. 161–166.

16. Makarov M.A. Authorization of covert investigative (detective) actions by the investigating judge. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. Випуск 4 (97). С. 238–248.

17. Макаров М.А. Судовий контроль за проведенням у невідкладних випадках обшуку у житлі чи іншому володінні особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3. Том 2. С. 211–216.

18. Макаров М.А. Окремі аспекти продовження строку тримання підозрюваного під вартою. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Випуск 1 (10). С. 249–252.

19. Макаров М.А. Сроки обжалования и рассмотрения следственным судьей жалоб на решения, действия или бездействие следователя и прокурора. *LEGEA SI VIATA*. Молдова. 2015. № 5. С. 29–32.

20. Макаров М.А. Щодо оскарження слідчому судді рішення слідчого та прокурора про початок досудового розслідування. *Jurnalul juridic national: teorie si practika*. Молдова. 2015. № 4/2 (14). С. 129–131.

21. Макаров М.А. Деякі аспекти розгляду слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. *Jurnalul juridic national: teorie si practika*. Молдова. 2015. № 5–2 (15). С. 104–106.

22. Макаров М.А. Надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. *Visegrad journal on human rights*. Словачька республіка. 2015. № 5/2. С. 73–79.

23. Макаров М.А. Деякі питання застосування запобіжних заходів. *Visegrad journal on human rights*. Словачька республіка. 2015. № 6/1. С. 108–114.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Макаров М.А. Суб'єкти оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора // *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-практичний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22–23 квіт. 2015 року). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 140–141.

25. Макаров М.А. Зупинення досудового розслідування: деякі проблемні питання // *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 12 черв. 2015 року). Київ: «Дакор», 2015. С. 144–147.

26. Макаров М.А. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження // *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 23 жовт. 2015 року). Кривий Ріг: Донецький юрид. ін-т. МВС України, 2015. С. 134–138.

27. Макаров М.А. Порядок вирішення слідчим суддею питання про привід // *Актуальні проблеми судового права*: матеріали міжнар. наук.-практ.

конф., присвяченої пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 року). Харків: Право, 2015. С. 67–68.

28. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про проведення експертизи // *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 6–7 листоп. 2015 року). Харків: Східноукраїнська юридична організація, 2015. С. 113–114.

29. Макаров М.А. Встановлення слідчим суддею строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження // *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 листоп. 2015 року). Одеса: «Юридична література», 2015. С. 191–193.

30. Макаров М.А. Поновлення та встановлення процесуальних строків слідчим суддею // *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листопада 2015 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. С. 83–86.

31. Макаров М.А. Допит слідчим суддею свідка та потерпілого під час досудового розслідування у досудовому засіданні // *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20–21 листоп. 2015 року). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2015. С. 42–44.

32. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про здійснення спеціального досудового розслідування // *Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ у процесі євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27–28 листоп. 2015 року). Дніпро: Дніпропетр. гуманіт. ун-т., 2015. Ч. 2. С. 180–182.

33. Макаров М.А. Усунення захисника від участі у кримінальному провадженні за рішенням слідчого судді // *Процесуальний та криміналістичний аспекти досудового розслідування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 квіт. 2016 року). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 191–193.

34. Макаров М.А. Судовий контроль за поміщенням неповнолітніх в приймальник-розподільник для дітей // *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 24–25 черв. 2016 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2016. С. 128–130.

35. Макаров М.А. Рішення слідчого судді про примусове залучення особи для проведення експертизи // *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 105–107.

36. Макаров М.А. Рішення слідчого судді про отримання зразків для проведення експертизи // *Актуальні питання досудового розслідування*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 21 жовт. 2016 року). Кривий Ріг: Донецький юрид. ін-т МВС України, 2017. С. 136–138.

37. Макаров М.А. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій // *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2016 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 115–117.

38. Макаров М.А. Вирішення слідчим суддею питання про долю речових доказів // *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2016 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 310–313.

39. Макаров М.А. Деякі аспекти застосування екстрадиційного арешту // *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 січ. 2017 року). Одеса: Причорноморська фундація права, 2017. С. 103–105.

40. Макаров М.А. Деякі питання здійснення судового контролю за видачею особи (екстрадиція). // *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-

річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю.М. Грошевого (Харків, 16 груд. 2016 р.). Харків: Право, 2017. С. 302–307.

41. Макаров М.А. Розгляд слідчим суддею скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію) // *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 105–107.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

Басиста І.В. Рецензія на монографію Макарова М.А. на тему: «Судовий контроль у кримінальному провадженні». *Науково-інформайний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2016. № 1 (13). С. 228–230.

Чаплинський К.О. Рецензія на монографічне дослідження М.А. Макарова «Судовий контроль у кримінальному провадженні». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Збірник наукових праць. 2016. № 3 (82). С. 234–236.

Гловюк І.В. Новітнє дослідження судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 255–258.